

*Arhivă
P11085*

revista arhivelor

ANUL LVI
VOL. XLI
Nr.

1

1979

SUMAR

2050 DE ANI DE LA CREAREA PRIMULUI
STAT DAC CENTRALIZAT ȘI INDEPENDENT

C. CAZĂNIȘTEANU — Războiul popular din 1462 3

STUDII ȘI COMUNICĂRI

S. RACOVICĂ — Unirea principatelor în documentele diplomatice externe 7

T. POPESCU — Proiecte inedite de organizare a armatei în timpul domnitorului Al. I. Cuza 9

TEORIE ȘI PRACTICĂ ARHIVISTICĂ

G. HURMUZACHE — Arhivele și informatica 12
E. COHN — Nomenclatorul de dosare și indicatorul de termene de păstrare — Instrumente de bază în activitatea arhivistică 17

I. COZAC — Considerații asupra ordonării și inventarierii documentelor din epoca contemporană 22

LEGISLAȚIE

L. PRUNĂ — Soluționarea cererilor adresate de oamenii muncii Direcției generale a Arhivelor Statului 25

V. TATOMIR — Pregătirea cadrelor care răspund de arhivele organizațiilor socialiste 26

ACHIZIȚII NOI

L. MIHĂILESCU, C. TAMAȘ, V. CERNĂTESCU — Îmbogățirea Fondului Arhivistic Național la DGAS, F.A.S. Vilcea F.A.S. Dolj 28

PREZENTĂRI DE FONDURI ȘI COLECȚII

EM. POȘTĂRIȚĂ, V. ȘINDELARU — Colecția de microfilme Franța (II) 31

DOCUMENTE

E. BANTEA — Substratul politico-militar al unei aparente erori de traducere 34

ȘTIINȚE AUXILIARE

M. VLAICU — Prescurtări în documente transilvănene din secolele XV-XVII 48

ADDENDA ET CORRIGENDA

GH. DUZINCHEVICI — Precizări referitoare la războiul moldo-polon din 1497 67

M. DOGARU — Îndreptări la lucrarea „Sigiliile, măturii ale trecutului istoric” 72

VIATA ȘTIINȚIFICĂ

I. GAL — A XVIII-a Conferință a Mesei Rotunde a Arhivelor, Nairobi, octombrie 1978. 74

C. LUNGU — Al doilea simpozion al redactorilor periodicelelor de documentare, bibliotecă și arhive, Berlin, R. D. Germană, 4-7 septembrie 1978. 85

CRONICA

M. PIRVULESCU — Comisia științifică pentru probleme arhivistice 87

C. LUNGU — Perfecționarea profesională a arhiviștilor 88

ST. HURMUZACHE — Interviu d-lui Y. Metman 91

AL. TEMCIUC, V. Z. TEODORESCU — 120 de ani de la Unirea Principatelor 92

• • • — Teză de doctorat. 93

RECENZII ȘI PREZENTĂRI

CONSILIUL DE CONDUCERE :

Vasile Arimia — președinte, Dan Berindei, Ioana Burlacu, Iulian Cîrțină, Costin Feneșan, Elena Gheorghe, Mihail Guboglu, Viorica Hostiuc, Ștefan Hurmuzache, Dumitru Ivănescu, Cornelii Lungu, Alexandru Matei, Nicolae Mocioiu, Mircea Mușat, Maria Pirvulescu, Emilia Poștăriță, Ioan Pușcaș, Ioan Ranca, Traian Rus, Maria Soveja, Mioara Tudorică.

COLEGIUL DE REDACȚIE :

Vasile Arimia, Ioana Burlacu, Costin Feneșan, Elena Gheorghe, Viorica Hostiuc, Ștefan Hurmuzache — redactor șef, Cornelii Lungu, Mircea Mușat, Mioara Tudorică.

Redactor : Mioara TUDORICA
Secretar de redacție :
Elena GHEORGHE

97 1085

DIRECȚIA GENERALĂ A ARHIVELOR STATULUI
DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

Revista Arhivelor

Anul LVI
Vol. XLI

P.52346/1979.

BUCUREȘTI, 1979

Nr. 1

2050 DE ANI DE LA CREAREA PRIMULUI STAT DAC CENTRALIZAT ȘI INDEPENDENT

RĂZBOIUL POPULAR DIN 1462 — MOMENT DE VÂRF AL LUPTEI ROMÂNILOR PENTRU INDEPENDENȚĂ

CONSTANTIN CĂZĂNIȘTEANU

Investigația atentă a surselor făcute în ultimele două decenii — fie că este vorba de noi descoperiri, fie de o reanalizare a celor știute dinainte — ne-a restituit imaginea autentică a unui voievod dotat cu o remarcabilă inteligență politică, posesor al unor înalte calități de domn de oaste, care a asociat în chip strălucit stăpânirea științei militare a epocii cu spiritul novator și curajul personal¹.

Evenimentele militare din anul 1462 au ilustrat și confirmat marile însușiri ale lui Vlad Tepeș, așezându-l între marile figuri ale istoriei militare a continentului nostru.

Luptele cu otomanii din anul 1462 nu pot fi înțelese dacă nu sînt situate în amplul context internațional creat de ceea ce în istoriografie se numește „cruciada tîrzie”, printre ale cărei mari figuri s-a numărat și voievodul Transilvaniei, Iancu de Hunedoara². Încăunarea însăși a lui Vlad Tepeș s-a făcut în același an în care, sub zidurile Belgradului, Mehmed al II-lea, cuceritorul Constantinopolului, fusese înfrînt de Iancu de Hunedoara, marșul victorios al semilunii spre Europa centrală fiind astfel oprit pentru șapte decenii.

Fără a dispune de toate sursele care să permită reconstituirea deciziei voievozului român de a angaja o încercare de forță cu statul otoman, este limpede că hotărîrea lui Vlad Tepeș din 1459 de a nu mai plăti tribut Porții, hotărîre care se află la originea campaniei lui Mehmed al II-lea din 1462, stă în legătură cu proiectul organizării unei ample coaliții antiotomane care urma să beneficieze de așa-numita diversiune orientală creată de atacul

¹ Inconjurată de o lugubră celebritate, creată mai degrabă de o propagandă ostilă decît de mijloacele teribile pe care o politică energetică le lua din arsenalul respectiv al epocii, personalitatea militară a lui Vlad Tepeș nu s-a bucurat de atenția și înțelegerea cuvenită în vechea istoriografie militară românească.

Concluzionînd pentru această incomprehenșune ni se pare succintul paragraf pe care generalul Radu R. Rosetti îl consacră domnului român în lucrarea de sinteză. Cunoscutul istoric militar scria: „Fire bolnăvicioasă, de o cruzime asemănătoare cu a celor mai cruzi stăpînituri de noroade, linia politică urmărită de Mircea cel Bătrîn nu putea da aceleași rezultate urmărită fiind de Vlad Tepeș, cum nici procedurile strategice și tactice moștenite de la strămoșii nu puteau duce în mîna lui izbînzile predecesorilor”. General R. Rosetti, *Istoria artei militare a românilor*, București, 1947, p. 226.

² Camil Mureșan, *Iancu de Hunedoara*, ed. a II-a, Edit. militară, București, 1968.

lui Uzun-hasan, hanul statului Akkojyunlu. Decizia din 1459 de a refuza plata tributului, care poate părea de neînțeles, se lămurește astfel prin cadrul politico-strategic creat de perspectiva coaliției antiotomane: acțiunea domnului român avea să reprezinte un segment, l-am numi segmentul Dunării de Jos, într-o acțiune militară desfășurată pe o largă arie, care pornea de la Buda și se întindea pînă pe cursul superior al Tigrului.

Ceea ce a caracterizat în prima fază operațiile domnului român împotriva forțelor otomane a fost spiritul ofensiv. După lichidarea încercării pașei de Vidin, Hamza și a diacului Catavolinos³ de a-l prinde pe domn, Vlad Tepeș a izbutit să ocupe Giurgiu, printr-un vicleșug de război și să atace apoi întreaga linie a Dunării, de la Oblucița pînă la Rahova. Celebra scrisoare adresată la 11 februarie 1462 regelui Matei Corvin este un original comunicat militar, care înregistrează cu o minuție surprinzătoare pierderile pricinuite inamicului. Cele 23 883 de capete pe care numărătoreea riguroasă a domnului le înregistrase vedeau amploarea acțiunii, în cursul căreia cetățile turcești, așezările și vadurile de la Dunăre fuseseră cu desăvîrșire distruse⁴. Rostul acestei acțiuni era dublu: pe de o parte voievodul român voise să lichideze rețeaua otomană de la Dunăre care constituia o amenințare permanentă pentru securitatea Țării Românești, mai ales prin cetățile de la Giurgiu, Nicopol și Turnu, pe de altă parte să lipsească oastea otomană, de a cărei venire nu se îndoia, de sursele de aprovizionare — în sistemul logistic al epocii baza de întreținere a armatei era asigurată de regiunea unde staționa — în zona imediat limitrofă hotarului românesc. Atacurile vijelioase ale domnului român surprinseseră și alarmaseră factorii de conducere ai Imperiului otoman. Riposta turcească nu putea să întîrzie, și domnul român se grăbea să-i ceară lui Matei Corvin ridicarea în arme a întregului regat ungar pentru a face față invaziei turcești⁵.

Funcția europeană pe care o îndeplinea Țara Românească ca mare post în fața expansiunii otomane era cu limpezime subliniată de Vlad Tepeș în aceeași scrisoare: „Iar dacă vom ajunge... la un capăt nou și va pieri țărișoara noastră, aceasta nici Măria Ta nu vei avea folos și înlesnire de așa ceva, pentru că va fi spre paguba creștinătății întregi”. De fel înspăimîntat de disproporția de forțe, domnul român sublinia energic hotărîrea sa de a angaja lupta: „Nu voim să fugim înaintea sălbăticiilor lor, ci să avem în orice chip luptă cu dinșii”⁶.

³ N. Iorga, *Acte și fragmente*, III, p. 12—13; idem, *Istoria românilor*, vol. IV, 1937, p. 134—135.

⁴ N. Iorga, *Scrisori de boier, scrisori de domni*, ed. a III-a, Vălenii de Munte, 1932, p. 164—167.

⁵ N. Stăncescu, *Vlad Tepeș*, Edit. Acad. R. S. Românie, București, 1978, p. 85 și următoarele.

⁶ N. Iorga, *op. cit.*, p. 166.

La ceasul de mare primejdie domnul avea să se afle singur în fața dușmanului. Mai mult încă, frontul intern însuși părea a fi slăbit de defectivitatea unor mari boieri care, îngrijorați de politica de consolidare a autorității centrale, în detrimentul privilegiilor lor, s-au adresat dușmanului pentru a-și păstra imunitățile.

Estimări recente, pe baza analizei minuițoase a surselor, consideră efectivele armatei otomane ca ridicându-se la 80 de mii de oameni, din care 60 de mii luptători și 20 de mii trupe auxiliare, față de 22 de mii de oșteni pe care îi chemase sub steagurile sale Tepeș⁷.

Ca în toate situațiile de mare primejdie voievodul român a recurs și de astă dată la formula militară care își dovedise de atâtea ori eficacitatea în fața invadatorilor străini: ridicarea la arme a întregii forțe umane a țării apte de luptă⁸. Dintre numeroasele mărturii care relevă caracterul popular al rezistenței antiotomane a Țării Românești se cuvine amintit aici Petrus de Thomassini, ambasadorul venețian la Curtea de la Buda care sublinia că ostașii lui Vlad sînt „oameni din popor”⁹. Că aceasta era modalitatea cea mai potrivită pe care Vlad o lua în considerație pentru a da riposta lui Mehmed al II-lea se vede și din scrisoarea deja citată adresată de voievodul român regelui Ungariei la 1462, în care Vlad se referă la posibilitatea unei mobilizări generale a potențialului uman al regatului ungar¹⁰.

Al doilea element al pregătirii militare a Țării Românești în fața agresiunii otomane a fost aplicarea tacticii, devenite clasice, a pustiirii zonei în care urma să se deplaseze armata atacatoare. Distrugerea tuturor resurselor de alimentare, incendierea satelor, otrăvirea puțurilor și bineînțeles evacuarea populației creau în fața invadatorilor un adevărat gol demoeconomic, un vid care putea fi fatal forței de șoc a năvălitorului. Tactică eficientă evident, dar care reclama din partea populației un desăvîrșit spirit de abnegație și disciplină, căci nimicirea propriului avut nu putea fi făcută, firește, de nimeni cu inimă ușoară.

⁷ N. Stoicescu, *La victoire de Vlad l'empaleur sur les turcs (1462)*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, an. XV, nr. 3/1976, p. 385.

⁸ N. Stoicescu, *Oastea cea mare în Țara Românească și Moldova (secolele XIV–XVI)*, în „Oastea cea Mare. Tradiții înalțate ale luptei maselor populare din România pentru libertate și independență națională”, Edit. militară, București, 1972, p. 25–52; Ștefan Ștefănescu, *Oastea țării și epopeea românească a secolelor XIV–XVI*, în „România și tradițiile luptei armate a întregului popor”, Edit. militară, București, 1972, p. 25–32.

⁹ S. Andreescu, *Războiul cu turcii din 1462*, în „Revista de istorie”, tom. 29, nr. 11/1976, p. 1673–1694.

¹⁰ Constantin Serban, *Relațiile lui Vlad Tepeș cu Transilvania și Ungaria*, în „Revista de istorie”, tom. 29, nr. 11/1976, p. 1697–1719.

¹¹ Pentru desfășurarea campaniei lui Mehmed al II-lea, vezi relatările lui Laonic Chalcocondil, *Expuneri istorice*, traducere Vasile Grecu, București, Edit. Acad. R.P.R., 1958, p. 282–292 și Mihail Guboglu și Mustafa Mehmet, *Cronici turcești privind țările române*, vol. I, Edit. Acad. R. S. România, București, 1966 p. 317–321, 406–407, 454–457.

Planul de luptă al lui Vlad era impus de însuși raportul de forțe dintre atacatori și atacați: o retragere spre munte a majorității populației, atacarea prin surprindere și nimicirea detașamentelor dușmăne care se desprindeau de grosul oastei în căutarea de pradă și hrană, epuizarea adversarului prin privarea lui de mijloacele de subzistență necesare și prin hărțuiala continuă, folosirea oricărui prilej favorabil pentru a încerca o lovitură cu rezultate decisive de însemnătate strategică¹¹.

Planul de acțiune al lui Vlad necesita, pentru a avea șanse de reușită, o perfectă stabilitate a frontului intern, o unitate de atitudine și acționare de la țaranul umil până la marele boier, un front care să nu permită nici un fel de breșă prin care inamicul să se poată strecura pentru a-și realiza scopul. Dacă din punctul de vedere al masei populației coeziunea politico-militară era perfectă, existau dacă nu fisuri, cel puțin posibilitatea unor fisuri, la nivelul clasei conducătoare. Marea boierime a Țării Românești avea de cumpănit între două primejdii: aceea de a împărtăși soarta tragică a omologilor ei din sudul Dunării, care atunci cînd nu fuseseră lichidați fizic sau siliți să se islamizeze se văzuseră deposezați de stăpînirile lor funciare ca urmare a introducerii regimului timariot, sau aceea de a vedea pe domnul centralizator consolidându-și autoritatea și privind-o astfel de mijloacele de putere care îi îngăduiseră deseori până atunci să schimbe după voie pe voievozii Țării Românești. Dialectica atitudinii politice a marii boierime, care va fi în cele din urmă decisivă în deznodămîntul confruntării româno-otomane din 1462, impunea acesteia o atitudine antiotomană, atîta timp cît exista spectrul transformării în pașalic, și antidomnească, de îndată ce o victorie a voievodului împotriva turcilor consolida puterea acestuia dar, în același timp, și obliga pe turci la concesii¹².

Lăsînd la o parte informațiile furnizate de Nicolae de Modruș și de o scrisoare a lui Basarab cel Tânăr din 1479 privind negocierile dintre un grup de mari boieri și turci care au precedat invazia lui Mehmed al II-lea¹³, este limpede că boierimea munteană se afla în fața alternativei de a lupta sub steagurile unui domn care prin politica sa de centralizare îi amenința pozițiile sau de a găsi o formulă politică de înțelegere cu turcii, capabilă să-i conserve preeminența politică în stat. Alegerea unuia sau altuia din termenii alternativei nu depindea însă de această boierime ci de Mehmed însuși. Or, era limpede că atîta timp cît armele nu se rostiseră încă, sultanul nu avea de ce să-și limiteze în vreun chip libertatea de decizie în ceea ce privește statutul Țării Românești.

Cu un sultan în fruntea unei puternice armate, cu un sultan ale cărui intenții politice

¹² Barbu T. Cimpina, *Complotul boierilor și răscoala din Țara Românească din toamnă-noiembrie 1462*, în „Studii și referate privind istoria României”, partea I, Edit. Acad. R. S. România, București, 1956, p. 599–624. cf. și Idem, *Scrieri istorice*, vol. I, Edit. Acad. R. S. România, București, 1973, p. 265.

¹³ N. Stoicescu, op. cit., p. 99.

nu-i erau cunoscute, boierimii nu-i rămânea altceva de făcut decât de a sprijini efortul militar al țării pentru că interesele ei coincideau în acel moment cu interesele întregii țări.

La începutul lui iunie, cuceritorul Constantinopolului era la Dunăre conducând o armată care ca efective era judecată a fi a doua față de cea aflată sub zidurile capitalei bizantine în 1453¹⁴. Vlad a organizat o rezistență pe malul fluviului cu intenția de a întârzia, dacă nu de a împiedica, forțarea acestuia. La Turnu, căci Mehmed alesese Nicopol ca punct de trecere a Dunării, Vlad opusese o rezistență îndrăznică care făcu să eșueze prima tentativă de traversare a fluviului. Consiliul de război ținut de sultan după acest întâi eșec a decis să forțeze Dunărea în cursul nopții, într-un punct situat mai sus de tabăra românească. Sprijiniți de focul a 120 de bombarde, turcii, după ce au trecut Dunărea în acel punct, au atacat tabăra lui Vlad, și după un prim atac care a fost respins cu pierderi grele pentru invadatori, au constrâns pe domnul Țării Românești să abandoneze terenul.

În același timp cu trecerea Dunării, flota otomană a pătruns pe Dunăre, a atacat Brăila pe care a incendiat-o și a debarcat trupe care aveau probabil misiunea de a deschide un al doilea front, atacând forțele militare ale Țării Românești din flanc sau din spate.

În absența unor informații privind operațiile militare de pe acest front, este de presupus, dat fiind faptul că în septembrie trupele otomane se găseau în aceeași zonă, că rezistența românească a împiedicat înaintarea lor. Funcția acestei divisiuni din zona Brăilei pare a fi fost însă mai mult aceea de a distruge o parte din efectivele muntene care ar fi putut altminteri participa la luptele de pe frontul principal, unde se afla sultanul însuși.

În fața năvălitorilor turci Vlad a retras, așa cum s-a arătat, armata și populația spre părțile de nord ale țării. Armatele invadatoare domnul nu-i lăsase decât un pământ pierjolit și pustiit. Sub arșița unei veri excesiv de călduroase, trupele otomane înaintau cu greu spre capitala țării. „Arșița soarelui, informează o cronică otomană, era așa de puternică încât pe veșmintele de zale ale gaziilor se putea face chebab”¹⁵. Iar potrivit altei cronici căldura era așa de mare încât „zalele se muiau ca lumina”¹⁶. Detașamentele dușmane care se desprindeau de grosul oastei în căutare de hrană și apă erau imediat atacate și nimicite de români. Un participant la expediție — ienicerul srb — redă în memoriile sale cu fidelitate, panica ce pusese stăpânire pe turci în fața lipsurilor și a nesiguranței cu care erau confrunțați: „Ne cuprinsese o spaimă mare, deși voievodul român avea o oaste mică, și peste tot eram cu mare grijă și ne îngropam

în fiecare noapte în șanțuri. Totuși nu puteam fi siguri”¹⁷.

Raguzanul Bocignoli oferă informații asupra tacticilor urmate de domnul român. Tepeș „ataca tot grosul lor (al turcilor — n.n.) pe cînd nu se așteptau nicicum la aceasta și, după ce răpunea pe mulți dintre ei, pînă să se adune (la luptă — n.n.) fugea iar în păduri și nu-l lăsa pe dușman să dea lupta în condiții egale”¹⁸.

Sleită de lipsuri și obosită de aceste continue hărțuiri, oastea otomană pierdea tot mai mult din forța ei de șoc. Vlad a considerat că sosise momentul pentru o acțiune care să decidă soarta războiului. Ea nu putea fi în nici un caz ceea ce Clausewitz avea să numească mai târziu o bătălie de nimicire, pentru că disproporția de efective continua să-și spună cuvîntul, ci o acțiune îndrăznească întemeiată pe surprinderea adversarului, în măsură să modifice rapid raportul de forțe. Acesta este rostul faimosului atac din noaptea de 16 spre 17 iunie, al cărui principal obiectiv era uciderea sultanului și prin aceasta demoralizarea oastei turcești. Declanșat la puțin timp după miezul nopții, atacul pare a fi angajat un corp muntean de 7 pînă la 10 000 de oameni. Deruta provocată în tabăra otomană este relatată de numeroase izvoare. Modrusa furnizează, credem, cea mai fidelă dintre relatări: „Tepeș a pătruns la începutul nopții cu o parte a trupelor în tabăra turcească străpungînd fortificațiile, și în tot cursul nopții, alergînd ca un fulger în toate direcțiile a făcut un măcel mare”. Relatînd lipsa de curaj a unuia dintre colaboratorii domnului, care a prejudiciat astfel succesul operațiunii, Modrusa continuă arătînd că domnul „a părăsit tabăra dușmană înainte de zorii zilei și s-a întors în aceeași munți de unde venise, fără ca cineva să îndrăznească a-l urmări, într-ăut le dăduse de furcă și virise groaza în toți”¹⁹. Confuzia săvîrșită de români în privința găsirii și atacării cortului sultanului — oștenii lui Vlad îndreptîndu-se spre corturile vizirilor Mahomed și Isaac — au dat posibilitatea gărzii lui Mehmed de a organiza rezistența și de a salva viața cuceritorului Constantinopolului²⁰.

Deși nu a atins obiectivul fixat, uciderea sultanului, atacul lui Vlad a sporit demoralizarea oastei otomane. Ajunsă la cîteva kilometri de capitala țării, Tirgoviște, oastea lui Mehmed avea să sufere un nou șoc psihologic: imaginea unei păduri de țepi în vîrful cărora stăteau aproape 20 000 de cadavre, între care și comandantul cetății Giurgiu — Hamza pașa.

Incapacitatea de a obține un rezultat decisiv pe cîmpul de luptă, pierderile mari suferite în cursul înaintării spre Tirgoviște, dezorganizarea întregului sistem de aprovizionare al armatei, în sfîrșit demoralizarea profundă de care

¹⁴ Ștefan Ștefănescu, Vlad Tepeș — un conducător de stat celebru, în „Revista de istorie”, tom. 29, nr. 11 1976, p. 1649; Istoria României, vol. II, Edit. Acad. R.P.R., București, 1962, p. 137.

¹⁵ Mihail Guboglu și Mustafa Mehmet, Cronici turcești privind țările române, vol. I, p. 68—69.

¹⁶ Ibidem, p. 319.

¹⁷ Căldători străini despre țările române, vol. I, Edit. științifică, București, 1968, p. 127.

¹⁸ Ibidem, p. 176.

¹⁹ Serban Papacostea, Cu privire la geneza și răspîndirea povestirilor scrise despre faptele lui Vlad Tepeș, în „Romanoslavica” nr. 13/1966, p. 164—165.

²⁰ N. Iorga, Istoria armatei românești, vol. I, București, 1910, p. 120—121.

erau cuprinse trupele l-au decis pe Mehmed al II-lea să se retragă. Numeroase surse arată că în timpul acestei retrageri oastea otomană a fost ținta unor numeroase atacuri din partea lui Vlad, care pare chiar să fi obținut o victorie în cîmp deschis împotriva năvălitorilor. Cercetări recente, care au utilizat toate izvoarele cunoscute pînă astăzi în legătură cu această campanie, conchid că „sultanul a fost silit să părăsească Țara Românească fără să fi reușit să-și realizeze țelul, acela de a supune țara și de a-l înlocui pe Tepeș”²¹. Ele coincid, așadar cu însăși recunoașterea sultanului care, în fața teribilului spectacol de sub zidurile cetății Tirgoviște, spusese că „nu poate să ia țara unui bărbat care face lucruri așa de mari”²².

Infrîngerea sultanului a lăsat însă cîmp deschis acțiunii politice a marii boierimi. Într-un anume fel, ea avea să fie beneficiara victoriilor militare ale domnului român. Învins pe cîmpul de luptă, Mehmed al II-lea era obligat acum să facă concesii boierilor pentru a putea obține înlăturarea lui Vlad, pe care nu o putuse înfăptui prin forța armelor. Elementul de legătură între această grupare boierească și sultan era Radu cel Frumos, fratele domnului. Împotriva lui, care beneficia firește și de ajutorul otoman, Vlad continuă luptele pînă la începutul lui septembrie cînd obține o mare victorie, care s-a bucurat de un larg ecou în sud-estul Europei și în insulele Mediteranei. Noua victorie a domnului român avea să se întoarcă împotriva lui însuși, căci, consolidată

în raporturile sale cu turcii, marea boierime îi întorcea definitiv și total spatele. Se știe cum folosindu-se de ostilitatea lui Matei Corvin, provocată de o scrisoare plămuită, un complot boieresc a pus capăt domniei viteazului voievod.

La întrebarea cine a fost biruitor în campania din 1462, răspunsul ni se pare a fi: domnul român și țara. Oastea otomană, venită să-l alunge din domnie, a fost incapabilă să obțină o victorie militară decisivă sau să pună stăpînire pe țară²³. În fața invadatorului, Vlad a practicat tactica tradițională la români în fața unui adversar superior numeric și procedînd la ridicarea oastei celei mari, adică la rezistența populară, a izbutit să slească forțele adversarului. Combinînd cu remarcabilă măiestrie atacurile îndrăznețe, care au culminat cu faimosul atac de noapte, cu șocul psihologic de felul celui suferit în fața Tirgoviștei de către adversar, Vlad Tepeș a silit pe sultan să părăsească țara fără ca acesta să fi putut atinge vreunul din obiectivele sale. Căderea lui Vlad Tepeș nu este un episod al războiului antiotoman, ci rezultatul unui conflict politic intern. Victoria sa asupra lui Mehmed al II-lea nu poate fi umbră în nici un chip de uneltirile sordide ale adversarilor săi.

Biruința din 1462 rămîne, așadar, ca un moment glorios al luptei pentru libertate în istoria militară a poporului român și ea confirmă o realitate cu caracter de permanență în istoria războiului: din piepturile poporului se clădește cel mai puternic zid de care se sfarmă și cel mai puternic adversar.

²¹ Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 119—120. O concluzie asemănătoare la Ștefan Andreescu, *Vlad Tepeș (Dracula)*, Edit. Minerva, București, 1978, p. 122—123.

²² Barbu T. Cimpina, *Victoria oastei lui Tepeș asupra sultanului Mehmed al II-lea (cu prilejul împlinirii a 500 de ani)*, în „Studii”, an. XV, nr. 3/1962, p. 533—555.

²³ O opinie contrarie la C. C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. II, Edit. științifică, București, 1976, p. 148.

UNIREA PRINCIPATELOR ÎN DOCUMENTE DIPLOMATICE EXTERNE

SANDA RACOVICANU

Momentul de deosebită însemnătate din viața poporului român, înfăptuirea statului național prin Unirea celor două principate Muntenia și Moldova la 24 ianuarie 1859, a avut un larg ecou internațional stîrnind atît simpatia și entuziasmul țărilor prietene, iubitoare de dreptate, cît și interesul și îngrijorarea fostelor mari puteri ale vremii care vedeau în această unire un mare pas pe calea libertății tuturor românilor, a independenței și unității statale.

Mărturiile diplomaților străini, acreditați în Principate sau în diferite state europene, redau pînă la amănunt firul evenimentelor pline de efervescentă ale perioadei premergătoare Unirii și ale înfăptuirii marelui act.

La 25 ianuarie/6 februarie 1859 consulul Belgiei la București, Jacques Poumay îi trimitea la Bruxelles, ministrului său de externe, baronul de Vrière, un raport detaliat în care îi descria cum a decurs ședința Adunării electivă din București, care a votat alegerea lui Alexandru Ioan Cuza. „Așa după cum se convenise cu o zi înainte — relatează J. Poumay — Adunarea legislativă s-a întrunit ieri 24/5 la orele 10 dimineața. Era prezentă majoritatea deputaților. Afară, populația era cu mult mai numeroasă decît în zilele precedente, adăugîndu-se și miliția care fraterniza cu poporul”.

„Ordinea de zi avea drept scop numirea comisiilor desemnate pentru verificarea prerogativelor deputaților. La deschiderea ședinței, dl. Boerescu s-a urcat la tribună și după ce s-a referit la divergența care domnise în Adunare cu o zi înainte și la mișcarea aproape revoluționară care agitase Capitala, a făcut o moțiune formulată, cam în acești termeni: *Dez-acordul care există între noi, domnilor, nu are deloc ca obiect admiterea sau neadmiterea în sinul acestei Adunări a unor deputați aleși legal sau ilegal: ceea ce ne separă este alegerea domnitorului. La aceasta nu vom fi niciodată de acord dacă nu vom face concesi și unii și alții. Dacă am fi fost cu toți de aceeași părere în alegerea celui care trebuie să guverneze țara noastră, am fi fost, de asemenea, de acord și în alte chestiuni pe care, în fond, ar trebui să le apreciem în același fel. În consecință, domnilor, vă propun să ne întrunim în comitet secret pentru ca să ne înțelegem, ca frați și ca buni patrioți, asupra persoanei domnitorului pe care să-l alegem. Dacă această chestiune se rezolvă, celelalte fiind secundare, sînt convins că între noi va domni cea mai perfectă înțelegere!*”

Cuvintele d-lui Boerescu au fost acoperite de aplauze, mișcunea sa aprobată, deputații retrăgîndu-se imediat în comitet secret. Deliberarea lor a durat 3 ceasuri în timpul cărora, discuția a fost violentă. Au fost agitate, în zadar, candidaturile prinților Știrbey, Bibescu și Ghica precum și ale domnilor Golescu, J. A. Filipescu, Gr. Filipescu, D. Brătianu, Dimitrie Ghica și Ion Cantacuzino, ajungîndu-se la cea a d-lui Alexandru Cuza. Procesul verbal a fost întocmit și semnat de deputații care cu toții au depus jurămîntul pe Crist, reintrînd, apoi, în sală, cu mitropolitul în frunte și strigînd: *Trăiască Cuza!* (...).

La insistențele mai multor deputați, ședința fiind ținută, s-a trecut la alegerea domnitorului în următoarea ordine: La apelul numelui său, fiecare deputat se prezenta singur în fața mitropolitului și punînd mina dreaptă, pe evanghelie, depunea cu mina stîngă, în urnă, buletinul său. Erau prezenți 64 deputați inclusiv mitropolitul și cei trei episcopi. 64 de buletine au ieșit din urnă, avînd scris — Alexandru Cuza domnul Moldovei.

Această numire a fost primită cu vii aclamații și ședința a fost ridicată.

„La ieșirea din sală, mitropolitul, episcopii și majoritatea deputaților au fost purtați în triumf în strigătele de *Trăiască Cuza! Trăiască deputații noștri! Trăiască Unirea! Trăiască puterile protectoare!*” „Seara, orașul era luminat strălucitor, pe edificiile publice pancarte purtau scris *Trăiască Cuza!* Poporul, în număr mare a parcurs străzile, cu torțe și cu muzica militară în frunte, oprindu-se la casele deputaților, chiar și la cei pe care în ajun îi maltrataseră, de data aceasta însă pentru a-și manifesta bucuria. Aceste promenade nocturne care nu au fost tulburate de nici un act represiv, s-au prelungit pînă la o oră destul de înaintată, după care totul a reintrat în normal”.

Consulul belgian conchide astfel: „Acest rezultat la care nimeni nu s-a putut aștepta, nu se datorează, domnule ministru, decît presiunii pe care poporul român, care a dorit cu orice preț Unirea, a exercitat-o asupra deputaților și, mai ales, asupra celor din partidul Bibescu-Știrbey prin manifestații zgomotoase care ar fi putut deveni periculoase”, întrucît arată el: „Deja masa țăranilor din județele din jurul Capitalei veniseră înarmați la bariere și desigur că, dacă Obșteasca Adunare n-ar fi tranșat chestiunea numind, fără altă întîrziere, un om nou, cunoscut deja prin simpatiile sale pentru Unire, precis că în seara de 24/5 curent, ar fi avut loc o mișcare revoluționară”.

În 27 ianuarie / 7 februarie 1859, Bécларd, consulul francez de la București, îi scrie la rîndul său contelui Walewski, ministrul de externe al Franței: „Înainte de a intra în ex-

¹ Arh. St. Buc., Colecția microfilme Belgia, rola 3, c. 138—140, (Ministère des Affaires Étrangères et du Commerce Extérieur, Correspondance Politique — Légation. Roumanie).

* citat în document

punerea faptelor care au dus la alegerea prințului Alexandru Cuza, ca domn al Țării Românești, țin să se știe, ca o chestiune esențială, că nici unul dintre colegii mei nu a influențat în nici un fel acest rezultat. Alegerea lui Cuza a fost o manifestare cu totul națională. O putem considera ca fiind în dezacord atât cu spiritul cât și cu termenii convenției din 19 august, nu putem însă să nu-i recunoaștem sinceritatea.

Adaug, și îmi va fi ușor să o demonstrez, că această manifestare devenise necesară. De asemenea, ea a fost unanimă².

În aceeași zi, consulul belgian Jacques Poumay emitea la Bruxelles opinia că „reprezentanții de la București ai puterilor garante nu păreau a fi cu toții încântați de alegerea lui Cuza în Valahia”³.

De ce aceasta? Explicația o găsim tot în arhivele belgiene și anume în raportul baronului Nothomb, ministrul Belgiei la Berlin, care în 17 februarie 1859 prezintă ministrului său, baronul de Vrièrre poziția diferitelor puteri față de semnificatia Unirii Principatelor și de recunoașterea ei, relatând următoarele: „Cînd a fost anunțată cea de a doua alegere a lui Alexandru Cuza, cineva a spus: *e o mare comedie*. Ministrul Rusiei, baronul Budberg care era de față, fără voia lui, a rupt tăcerea în care se închisese de mai multe luni în modul cel mai imperturbabil și i-au scăpat cuvintele: *Această comedie poate deveni o tragedie*”. În continuare, ministrul belgian apreciază că „în această problemă puterile vor fi împărțite cum au fost și în privința unirii, adică, vor fi pentru validarea alegerii sau mai bine zis a dublei alegeri Rusia, Franța și Sardinia și împotriva Turcia, Anglia, Austria și Prusia, majoritate care de data aceasta nu este suficientă, unanimitatea fiind necesară după precedentul pe care Austria l-a creat cînd a fost vorba de navigația pe Dunăre”. Realizînd că prin unanimitate domnitorul va rămîne în funcție, diplomatul se întreabă dacă „Turcia va îndrăzni oare să tulbure printr-o intervenție armată la care astăzi ea nu mai poate recurge decît cu consimțămîntul unanim al Puterilor?”, conchizînd că „dubla alegere echivalează cu unirea Principatelor; unirea Principatelor înseamnă independența lor. Aceasta este ordinea ideilor la Constantinopol și la Viena”⁴.

Aceeași idee o găsim reluată în nota informativă trimisă cu caracter confidențial de ministrul de externe al Belgiei ministrului său la Petersburg. Făcînd cunoscut că transmite informațiile parvenite din diferite părți privind atitudinea Porții față de prințul Cuza, ministrul arată că „Poarta, la solicitările reprezentanților Rusiei, Franței, Prusiei și Angliei s-a hotărît să recunoască alegerea prințului Cuza”, precizînd că pentru firmanul de investitură se puneau însă o serie de condiții față de care

apreciază că „cele referitoare la obligația de a veni la Constantinopol să primească investitura nu aveau decît o importanță relativă, iar celelalte, cum sînt acelea privind dreptul pe care Poarta și-l rezerva de a face o nouă alegere dacă unul din Principate, renunțînd la dubla alegere, voia să revină la vechiul sistem și să aibă cîte un domnitor diferit, păreau cu totul inacceptabile”.

Comunicînd, de asemenea, că guvernul moldo-valah a respins acest firman, ministrul ajunge la următoarea concluzie: „Respingerea firmanului de investitură constituie o nouă complicație care obligă guvernul otoman fie să se dezică, fie să adopte o poziție ce l-ar determina pe prințul Cuza să-l atace și ar provoca o mișcare generală în provinciile creștine ale imperiului, căci în ciuda prudenței și circumspecției care trebuie să i se recunoască lui Cuza, el s-ar putea lăsa antrenat să proclame independența Principatelor dacă este scos din fire”⁵.

Un raport din 27 februarie trimis la Foreign Office de către consulul britanic de la București, Robert Colquhoun, reproduce declarația făcută de Cuza acestuia, cu privire la eventualitatea intervenției Porții ca urmare a nemulțumirii create de Unire și dubla sa alegere, în care puterea suzerană vedea crescînd pericolul proclamării independenței țărilor române.

„Dar domnule Colquhoun — spune Cuza — trebuie să vă atrag atenția că, dacă Turcia își pierde vremea să vină cu o forță armată în Țara Românească pentru a ne împiedica să ne manifestăm, nu ezit a vă spune că, mă voi plasa în fruntea *poporului* meu și dacă va trebui să cădem eu voi fi primul care îmi voi oferi pieptul, dar va curge sînge”. „Citez cuvintele lui” — spune consulul — „pentru că spre surprinderea mea le-a repetat în trei perioade diferite în cursul convorbirii. A adăugat că are 20 000 oameni în Valahia și 10 000 în Moldova și cu aceștia ar putea ține piept Turciei”⁶.

Referitor la personalitatea lui Alexandru Ioan Cuza găsim printre documentele diplomatice străine o serie de mărturii consemnate. Astfel, la 23 februarie 1859, consulul britanic de la București, Robert Colquhoun raporta la Foreign Office: „Cite doi reprezentanți din fiecare județ ai diferitelor categorii: proprietari și țărani, au fost aduși în București pentru a-l felicita pe prințul Cuza. El i-a primit, ieri, cu calm și demnitate. De la început, le-a cerut proprietarilor să-i respecte pe țărani care constituie sursa principală a proprietății lor... Le-a cerut apoi, să se înapoieze la casele lor pe care nu trebuiau să le părăsească în această perioadă de muncă”⁷.

Respectul pe care Cuza îl avea pentru cei mulți care trudeau din greu, sprijinul pe care îl căuta la aceștia precum și îmbunătățirile pe

² Ibidem, Colecția microfilme Franța, rola 8, c. 5, (Ministère des Affaires Étrangères, vol. 19).

³ Ibidem, Colecția microfilme Belgia, c. 141 (Loc. cit.).

⁴ Ibidem, rola 23, c. 14-16, seria Prusia, publicat și în vol. *Independența României*, vol. II, partea I, Edit. Acad. R. S. România, București 1977, p. 15-16.

⁵ Ibidem, rola 26, c. 584-589, seria Rusia.

⁶ Ibidem, Colecția microfilme Anglia, rola 66, c. 189-196, (PRO F.O. 78, General Correspondence, vol. 1141).

⁷ Ibidem, c. 179-180.

care voia să le aducă vieții lor, reies și din alte documente diplomatice.

Ministrul belgian la Viena, contele O'Sullivan de Grass aprecia în raportul său trimis în 20 ianuarie 1864 lui Charles Rogier, ministru de externe al Belgiei, că domnitorul Cuza „a căutat să-și atragă clasele de jos, a făcut socialism, iar în confiscarea imenselor bunuri ale clerului, bunuri ale căror venituri, în cea mai mare parte, ieșeau din Principate, el a văzut un mijloc de a-și apropia opinia publică, toți fiind interesați într-o atît de mare sporire a avuției naționale”⁸.

Pentru calitățile sale, pentru politica sa, Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism apreciază domnia lui Cuza ca o „domnie luminoasă”⁹. Un diplomat străin scria: „Prințul Cuza este un om cum n-au mai avut Principatele... și care dorește fericirea țării sale. E foarte hotărît, dar fără exaltare, fiind dimpotrivă modest și dezinteresat și judecînd cu înțelepciune”¹⁰.

PROIECTE INEDITE DE ORGANIZAREA ARMATEI ÎN TIMPUL DOMNIEI LUI ALEXANDRU IOAN CUZA

TEODOR POPESCU

Domnia lui Alexandru Ioan Cuza s-a caracterizat prin importante înfăptuiri menite să consolideze și să dezvolte statul național român modern ale cărui baze au fost puse în 1859, prin actul de la 24 ianuarie. În acest proces un loc important l-a ocupat organizarea, înzestrarea și pregătirea armatei naționale cărora Cuza le-a acordat o mare atenție. În rezolvarea multiplelor probleme ce se puneau în fața armatei au fost atrase personalități din domeniul militar ale căror proiecte de organizare modernă a oștirii române din acea vreme stîrnesc și astăzi interes. De remarcat faptul că aceste proiecte țineau seama de progresele realizate în armatele statelor dezvoltate și mai ales de cerințele armatei române.

Ofițerii români au căutat să folosească în mod creator concepțiile moderne militare din acea vreme, să dea o organizare rațională forțelor noastre armate care să se armonizeze cerințelor apărării statului național, cu condițiile și tradițiile noastre militare.

În cadrul acestor preocupări se înscrie și proiectul de reorganizare a grănicerilor din mai 1859¹. Acest proiect, așa cum reiese din raportul generalului Macedonski, era conceput „spre a corespunde atît la asigurarea lucrărilor puncturilor, cît și la reorganizarea corpului grănicerilor pe un sistem adevărat militar, în așa fel încît să se organizeze „o putere armată regulată de 13 296 de oameni și disciplinată ca și oștirea de linie, disponibilă în orice caz la serviciul statului avînd și o rezervă de cei liberați din serviciu, ce îndoiește numărul celor înarmați cu puștile ce se găsesc astăzi în ființă și care rezervă poate să ție străjuirea cordonului țării oricînd trebuința ar cere să se concentreze cei în activitate”².

Conform proiectului prezentat, corpul grănicerilor urma să fie recrutat din satele aflate la o poștă de graniță. Serviciul era de 6 ani în activitate, fiind făcute în 3 schimburi pe lună și 6 ani în rezervă, cînd erau obligați de a păzi granița, dacă cei în activitate erau concentrați în tabere pentru instrucție sau cu alt scop. În timpul serviciului grănicerii primeau cîte 60 lei pe an și erau scutiți de celelalte dări. De asemenea, primeau salarii și grănicerii chemați din rezervă, pe timpul mobilizării³.

Armamentul grănicerilor trebuia schimbat fiindcă cel în serviciu era necorespunzător. Grănicerul urma să fie înarmat cu o pușcă și 20 de cartușe, la care se adăugau 20 cartușe pentru exerciții. Corpul grănicerilor ar fi fost organizat în 10 batalioane a 4 companii, repartizate astfel: 6 batalioane pe linia Dunării, cu un efectiv de 8 400 oameni, 3 batalioane în Carpați, cu un efectiv de 3 136 oameni și unul spre Moldova cu un efectiv de 1 110 grăniceri⁴.

Proiectul de care ne ocupăm voia să creeze din formațiunile de grăniceri o forță armată puternică, bine instruită și echipată care să răspundă atît sarcinilor legate de paza granițelor cît și necesităților de a acționa alături de armata permanentă ca unități combinate. Deși nu s-a aplicat acest proiect, el a constituit un model pentru legea de organizare a grănicerilor, în 1864.

Un plan, probabil de proveniență franceză, elaborat în 1859 și intitulat „Notes sur un projet d'organisation, d'une armée Moldo Valaque” propunea organizarea unei armate de 50 000 de oameni care în primii ani de la formare urma să fie comandată de ofițeri francezi. Planul preconiza o armată bine instruită, care cu o rezervă tot de 40–50 000 de soldați, să poată respinge orice atac din afară, răspunzînd în acest fel sarcinilor pe care dezvoltarea istorică a Principatelor le impunea și în primul rînd necesității de a apăra drepturile, suveranitatea și libertatea națională a poporului român.

Proveniența franceză se poate deduce din analiza situației internaționale cît și din rolul care li se atribuia ofițerilor și metodelor

⁸ Ibidem, Colecția microfilme Belgia, rola 25, c. 344–346, seria Austria.

⁹ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Edit. politică, București, 1975, p. 33.

¹⁰ Arh. St. Buc., Colecția microfilme Belgia, rola 3, c. 184–185, seria România.

¹ Bibl. Acad. R. S. România, Arh. Cuza, mapa X, f. 21–34.

² Ibidem, f. 19

³ Ibidem, f. 22 v – 23 v

⁴ Ibidem, f. 24 v

franceze de organizare. Plecând de la ideea că o armată trebuie creată în funcție de resursele economice ale statului — cerându-se mari eforturi materiale unui popor care vrea să-și facă frontierele sale respective — pentru a se evita ca armata să devină o sursă de delapidări, proiectul propune să se adopte administrația militară franceză care „este cea mai bună din Europa”⁵.

În timp de pace, armata nu ar fi depășit 50 000 oameni, aceasta fiind organizată din divizii active și de rezervă.

Autorul proiectului propunea ca, pentru început, furniturile necesare să se facă prin antrepriză, iar ulterior, după organizare, să se renunțe la antreprenori și să se procure pe cale economică, adică prin intermediul unor întreprinderi ale armatei.

Planul prezintă și cadrele misiunii militare franceze care trebuia să se ridice la circa 200 persoane în fruntea cărora s-ar fi aflat un general.

Proiectul, punând în fața armatei ce trebuia creată, sarcina de apărare a granițelor și a libertăților poporului nostru, răspunde unor cerințe obiective. Trebuie să remarcăm că în forma în care era conceput proiectul, rolul misiunii militare franceze era numai de a instrui această armată ce urma să se creeze la gurile Dunării, lucru ce ar fi dus la o modernizare a armatei noastre naționale române și pe care-l apreciem ca pozitiv. Desigur nu trebuie neglijat că o astfel de misiune militară ar fi putut impune în unele circumstanțe o anume orientare politică țării fapt ce ar fi dus la stărbirea independenței sale. Proiectul era greu de aplicat, căci încălca cu mult prevederile Convenției de la Paris și ar fi stîrnit opoziția imperiilor vecine. În același timp nici Cuza și colaboratorii săi și nici forțele politice românești care militau pentru întărirea autonomiei și chiar pentru obținerea independenței absolute nu ar fi acceptat o astfel de tutelă franceză.

În timpul domniei lui Cuza s-a acordat atenție și reorganizării dorobanților. Pe această linie se înscrie și memoriul din 1860 al colonelului Macavei care comanda Inspectoria Craiova, în care face o serie de propuneri privind organizarea dorobanților. El cere ca la comanda escadroanelor să fie ofițeri cu o instrucție mai solidă. Autorul propune pentru deplasarea mai ușoară a escadroanelor, dotarea cu furgoane, înființarea unei lăcătușerii la Craiova pentru repararea armamentului dorobanților și un potcovar la dispoziția unității ca s-o urmeze în deplasare⁶.

Deși memoriul nu aduce propuneri fundamentale în organizarea dorobanților, el arată interesul ofițerilor care comandau acest corp, de a-l da o organizare corespunzătoare și a-i îmbunătăți funcționarea.

În arhiva Ministerului de Război s-a păstrat, alături de acest memoriu, un proiect al colonelului Cornescu, care prevedea organizarea

unui corp de dorobanți pedestri și altul de dorobanți călări⁷.

Recrutarea acestora urma să se facă dintre sătenii cu bune comportări, în vîrstă de la 20 la 30 ani. Durata serviciului trebuia să fie de 6 ani în trei schimburi.

Pentru dorobanții călări, despre care se spune în proiect „experiența a dovedit că nu sînt în număr îndestul ca să poată întîmpina serviciul administrativ și totodată ca să le rămîie timp a se îndeletnici atît cu munca lor cît și serviciul frontului”⁸, propune o dublare a efectivului lor, care se realizează prin crearea dorobanților pedestri. Armamentul dorobanților călări urma să fie compus din sabie, lance și 2 pistoale.

Dorobanții pedestri urmau să servească drept infanterie dorobanților călări. Ei trebuiau, conform proiectului, să fie organizați în 2 inspectorii, una în Valahia Mică (Oltenia) și alta în Valahia Mare. Armamentul acestor unități urma să fie o pușcă cu baionetă, iar subofițerii ar fi avut și tesace⁹. Astfel organizat corpul dorobanților putea să primească o mai bună instrucție, în așa fel ca să formeze nu numai unități de poliție, ci și roturi militare.

Alături de proiectele amintite mai sus, menționăm încă două proiecte, datînd probabil din 1861, intitulate *Proiect de reorganizare a armatei în Moldova*¹⁰ și *Proiect de reorganizare a armatei din Țara Românească care prevedea mărirea proporțională a efectivelor existente prin înființarea unor unități noi care să corespundă cerințelor unei armate moderne*. În consecință, din cei 5 229 oameni, cu cît trebuiau mărite efectivele forțelor militare din Muntenia, 3 637 erau infanteriști. Un lucru asemănător era prevăzut și pentru Moldova, unde din efectivul de 2 586 de soldați, cu cît erau mărite forțele staționate aici, peste 1 400 erau infanteriști. Trebuie remarcat că alături de mărirea trupelor de infanterie o atenție deosebită s-a acordat și celorlalte arme, cavaleria și artileria, precum și unităților speciale de meserii, transport, geniu, sanitar sau celor de elită, cum erau formațiunile de vînători. Deși în perioada care a urmat aceste proiecte nu au fost traduse întocmai în viață, ele au reprezentat un program de mîrire și modernizare a oștirii Principatelor Unite.

Preocupările în domeniul modernizării armatei din timpul lui Cuza nu s-au oprit numai la organizarea forțelor active. În atenția specialiștilor a stat și pregătirea cadrelor de ofițeri aflați în rezervă sau care datorită unor împrejurări nu dețineau funcții în armată. Astfel, proiectul *Escadronului de ghizi princieri*, vine să ne demonstreze acest lucru. Unitatea trebuia să fie comandată de șeful statului major al armatei și urma să aibă un efectiv de 60 oameni. Funcțiile de comandă ar fi fost deținute de 10 titulari care ar fi avut și calitatea de aglhotanți ai domnitorului. Misiunea

⁷ Ibidem, f. 25—36.

⁸ Ibidem, f. 32.

⁹ Ibidem, f. 25—31.

¹⁰ Bibl. Acad. R. S. România. Arh. Cuza, mapă X, f. 229—230.

¹¹ Ibidem, f. 231—232.

⁵ Ibidem, f. 58.

⁶ Arh. St. Buc., fond Ministerul de Război, ostășești, Divizia I, dosar 177/1861, f. 15—19.

acestui escadron era de a da în fiecare zi doi ghizi care să fie la dispoziția lui Cuza. Restul unității ar fi urmat cursurile practice de cavalerie și infanterie sub conducerea unor instructori. Ceilalți ofițeri ai armelor speciale — de artilerie, geniu, trebuiau să treacă de asemenea prin cursuri deosebite. În acest fel se preconiza ca ofițerii în rezervă sau fără funcții să-și îmbunătățească în permanență instrucția, astfel ca în momentul rechemării lor în rândul cadrelor active să se poată achita cu competență de sarcinile lor¹². Această preocupare

pentru instruirea ofițerilor creionează o dată în plus atenția și interesul cu care a fost privită armata și pregătirea ei de luptă în perioada de care ne ocupăm.

Documentele de arhivă la care ne-am oprit constituie numai o parte din proiectele mai importante elaborate în anii 1859—1866. Deși nici unul n-a devenit un program concret de acțiune, multe din ideile înaintate și sugestiile cuprinse în aceste proiecte și-au găsit ulterior materializarea în procesul de modernizare a armatei române.

¹² Ibidem, p. 210

ARHIVELE ȘI INFORMATICA *

GABRIELA HURMUZACHE

1. INFORMATICA DOCUMENTARĂ

1. Generalități

Amploarea și calitatea progresului științific sint condiționate de comunicarea științelor umane, de transferul informațiilor și al datelor în timp și în spațiu. Necesitatea socială de rezolvare eficientă a problemelor de transmitere a informațiilor de la autori la beneficiari a determinat crearea unei „științe a informării”, cu aplicații în toate domeniile de activitate.

Odată cu apariția și introducerea în viața societății moderne a calculatorului electronic, s-a produs o revoluție, atât în activitățile socio-economice cât și în cele cultural-științifice ce se integrează în ampla revoluție tehnico-științifică mondială. Dezvoltarea și continuarea perfecționare a echipamentelor electronice de calcul a căpătat o importanță deosebită din momentul în care au devenit sisteme automate de regăsire a datelor.

Ca urmare, a luat naștere în ultimii zece ani ramura științei denumită informatică¹, precum și noțiunile de sistem informațional² și sistem informatic³.

¹ INFORMATICA este știința și tehnica prelucrării informației cu ajutorul mijloacelor de calcul automate. Noțiunea de informatică a fost creată prin asocierea a două cuvinte: informație și automatică, în limba franceză „information et automatique”.

² Se vorbește despre un sistem informațional atunci când un sistem de prelucrare automată funcționează în strinsă legătură cu alte sisteme de prelucrare a informațiilor din cadrul unei unități economice sau din cadrul unei unități speciale, permițând luarea deciziilor la orice nivel.

³ SISTEMUL INFORMATIC cuprinde întregul complex de procedee, metode, mijloace tehnice specifice utilizării în procesul de prelucrare automată a datelor dintr-un anumit domeniu în scopul regăsirii ulterioare a acestora.

* N. R. „Arhivele și informatica” urmează să devină un subcapitol al Tratatului de arhivistică în curs de elaborare. Lucrarea se bazează pe următoarea bibliografie:

• • • *Experimentarea prelucrării electronice a datelor în Arhivele din România*, în „Revista Arhivelor”, an XLVII, vol. XXXII, nr. 2, 1970, p. 489-503.

I. Dumitru, C. Clochină, *Aplicarea informaticii în cercetarea documentară a Arhivelor din România*, în „Revista Arhivelor”, an L, vol. XXXV, nr. 4, 1974, p. 581-595.

• • • *Manuel d'archivistique. Théorie et pratique des Archives publiques en France*. Lucrare elaborată de „L'Association des archivistes français”, Paris, SEVPN, 1970, 781 p.

Jacques Arsac, *Informatica*, Edit. enciclopedică, București, 1973, 263 p.

A. I. Mihailov, A. I. Ceornii, R. S. Chilearevski, *Informatica, documentară*, Edit. științifică, București, 1970, 516 p.

M. Manolescu-Chivu, G. Lăzărescu, *Metode și sisteme moderne în informarea tehnico-științifică*, Edit. tehnică, București, 1972, 263 p.

Gh. Pisău, C. Toma, I. Mihăescu, *Elaborarea și introducerea sistemelor informatice*, Edit. tehnică, București, 1976, 265 p.

2. Sisteme de informare

Sistemul de informare reprezintă un ansamblu de operații în vederea stabilirii relațiilor dintre documente în funcție de necesitățile de informare ale beneficiarului și de conectare a acestora cu informațiile cuprinse în documentele respective. Principalul obiectiv al sistemului este deci acela de a regăsi la cerere — toate informațiile pe care le conțin documentele dintr-un anumit domeniu în legătură cu un subiect dat, identificind, cu o cât mai înaltă precizie și pe cât posibil, toate documentele ce pot interesa, cu un minimum de efort din partea omului.

Mijloacele de lucru care se utilizează în cadrul sistemului de informare aparțin următoarelor trei tipuri:

— *intelectuale* ce constau în diferite metode de clasificare și codificare, tezaure etc;

— *materiale* cuprinzind echipamentul sau instrumentele fizice;

— *umane* ce includ personalul care lucrează la diferitele operații din cadrul sistemului.

În funcție de aceste tipuri de mijloace materiale, sistemele de informare se împart în două categorii:

— sisteme convenționale sau tradiționale;

— sisteme neconvenționale sau moderne.

Sistemele tradiționale folosesc procedee de lucru manuale, ele bazându-se pe clasificări ierarhizate (mai ales clasificarea zecimală). Datorită acestui fapt, ele prezintă unele dezavantaje care decurg din imposibilitatea automatizării regăsirii informațiilor sau documentelor ce au fost immagazinate pe baza clasificării zecimale. Astfel, dacă în prima fază de prelucrare a datelor ele necesită investiții de efort și costuri minime, în faza de regăsire

• • • *Rolul informării documentare în cercetare și dezvoltare*, în „Informarea documentară în activitatea de cercetare și dezvoltare”, Institutul Central de Documentare Tehnică, București, 1971, p. 38-66.

P. Atanasiu, *Metode și tehnici de lucru pentru sistemele de informare științifică*, Edit. didactică și pedagogică, București, 1976, 171 p.

• • • *Metode moderne de informare documentară tehnico-științifică*, Institutul Național de Documentare Științifică și Tehnică, București, 1971, 157 p.

K. Leski, *Un sistem de regăsi a informațiilor adaptabil la științele sociale*, Centrul de Informare și Documentare în științele sociale și politice, București, 1972, p. 13.

G. Lăzărescu, *Introducere în indexarea coordonată*, Acad. R. S. România, Centrul de documentare științifică, București, 1969, 197 p.

• • • *Elaborarea și folosirea Tezaurului național politematic pentru immagazinarea și regăsierea informațiilor documentare*, Institutul Național de Informare și Documentare Științifică și Tehnică, București, 1973, 178 p.

• • • *Sisteme neconvenționale de immagazinare și regăsiere a informațiilor*, în „Introducere în informarea documentară științifică și tehnică”, Institutul Central de Documentare Tehnică, București 1971, p. 104-123.

François Burkard, *Les Archives et l'Informatique en France*, în „La gazette des Archives”, nr. 75, 1971.

Robert-Henri Bautier, *Les Archives et l'Informatique*, raport general la a XIII-a Conferință Internațională a Mesei Rotunde a Arhivelor, Bonn, 1971.

Elio Califano, *Etude sur la possibilité d'appliquer les moyens électroniques et mécanographiques au traitement de la documentation archivistique et à la gestion des services d'Archives*, Roma, 1969.

presupun un efort mare, eficiența fiind însă minimă.

Sistemele moderne de înmagazinare și regăsire a informațiilor se bazează pe metoda indexării coordonate, iar tehnicile de lucru pe care le utilizează pot fi manuale sau automatizate. El se caracterizează prin investiții de efort și costuri mari în etapa de prelucrare, dar prin efort mic și eficiență în etapa de regăsire.

3. Etapele de lucru ale unui sistem de informare

În cadrul unui sistem de informare se disting două etape mari de lucru

I. *Introducerea informațiilor în sistem sau etapa de prelucrare* — înmagazinare;

II. *Regăsirea și ieșirea informațiilor din sistem.*

1. *Introducerea informațiilor în sistem.*

a) *Colectarea informațiilor* este operația de depistare și stringere a documentelor care prezintă importanță pentru domeniul respectiv.

b) *Prelucrarea informațiilor* cuprinde patru subetape principale:

b. 1. *Evaluarea* (selectarea) — operație care urmărește selecționarea dintr-un număr de documente, în urma unei analize intelectuale, a acelor care urmează să intre în sistem.

b. 2. *Referarea* reprezintă operația prin care documentul este prescurtat sub formă de rezumat în vederea introducerii lui în sistem.

b. 3. *Indexarea* este operația care constă în analizarea unui document, conținutul său fiind descris după anumite reguli cu ajutorul unor termeni de specialitate.

b. 4. *Codificarea* este o operație la care se recurge în cazul în care rezultatul indexării nu se poate înregistra ca atare în memoria informațională, datorită formei fizice a acestuia. În acest caz se trece la transpunerea limbajului natural într-unul codificat.

c) *Înmagazinarea informațiilor* este o etapă mecanică de lucru care constă în înregistrarea informațiilor în urma prelucrării lor, pe anumite medii sau purtători de informație care constituie memoria informațională a sistemului: fișe, fișe perforate, bandă magnetică, microfilm.

Rezultatul înmagazinării este un index (catalog) ce are forma unui set de fișe, a unor benzi magnetice etc.

II. Regăsirea informațiilor în sistem

Denumită și etapă de cercetare, ea începe din momentul primirii unei cereri de informare din partea beneficiarului, această cerere fiind formulată în limbaj natural și conținând o întrebare privind un anumit subiect.

Regăsirea informațiilor constă din două etape principale:

1. *Reformularea cererii* de informare a beneficiarului, adică transpunerea limbajului natural al cererii de informare a beneficiarului în limbajul sistemului, în descriptorii tezaurului.

2. *Cercetarea* (căutarea) adică explorarea indexului de informații înmagazinate, având loc compararea listei de descriptori care descriu cererea de informare cu listele de descriptori ale documentelor indexate, în vederea stabilirii coincidențelor între acestea. Rezultatul final al etapei de regăsire constă într-o listă de documente ce interesează tema de cercetare formulată de beneficiar.

INDEXAREA

Datorită importanței indexării ca etapă determinantă pentru calitatea și randamentul regăsirii, respectiv al întregului sistem, pentru o mai bună înțelegere a ei, vom insista ceva mai mult asupra acestei etape.

Indexarea este operația de descriere și exprimare a conținutului unui document în urma unei analize amănunțite, cu ajutorul unor termeni de specialitate și/sau al unor simboluri.

Ea poate fi o operație pur mecanică, efectuată de către o mașină sau de un personal necalificat, dar poate fi și o operație intelectuală complexă, bazată pe o analiză aprofundată a conținutului documentului, fiind efectuată în acest caz de către personalul de specialitate. Termenii de indexare sînt termeni, cuvinte sau sintagme definind concepte unice dintr-un domeniu de specialitate. Un termen folosit la indexare poate fi format dintr-un singur cuvînt sau un grup de cuvinte, cu condiția ca el să reprezinte un concept unic. Termenii care descriu informațiile pot include denumiri de instituții, nume proprii, denumiri geografice, date sau epoci istorice, simboluri sau cifre de identificare etc.

Denumirea de termen nu este standardizată, folosindu-se și alte denumiri, ca de exemplu:

— *unitermul* — denumire introdusă de Mortimer Taube, care desemnează termenii elementari, așa cum apar în documente;

— *cuvîntul-cheie* este un cuvînt sau o sintagmă, reprezentînd un concept unic care servește la descrierea conținutului unui document, în vederea indexării acestuia. Este un termen care nu a suferit nici o prelucrare pentru rezolvarea problemelor de natură semantică (sinonimie, polisemie, omonimie).

— *descriptorul* este un cuvînt cheie selectat prin eliminarea problemelor semantice, utilizabil într-un tezaur.

Pentru sistemele de informare moderne caracteristică este utilizarea metodei de *indexare coordonată*, singura pînă în prezent care a oferit acestora posibilități mari, cu totul noi, cum sînt de exemplu prelucrarea amănunțită a informațiilor cuprinse în documente, acoperirea satisfăcătoare a unui domeniu, folosirea unor utilaje și tehnici de lucru variind de la cele manuale la cele automatizate.

Indexarea coordonată este definită ca operația de indexare în care conținutul documentelor este caracterizat prin termeni și/sau simboluri reprezentînd concepte unice, iar informațiile sînt regăsite prin recombinarea acestor termeni și/sau simboluri.

Această operație permite realizarea descrierii sau caracterizării conținutului informațional al documentelor, după organizarea sistematică a termenilor într-un index coordonat⁴, conținutul informațional putând fi regăsit pe bază de reasocieri ca răspuns la anumite solicitări specificate. Deci, de fapt, coordonarea este operată asupra termenilor organizați în index în etapa de regăsire și nu în cea de indexare.

Prin indexare, fiecărui document i se atribuie un model de regăsire care va servi în viitor la regăsirea lui. Orice informație care nu a fost cuprinsă în acest model de regăsire nu poate fi identificată ulterior decât prin parcurgerea colecției document cu document. Acesta este motivul pentru care indexarea este considerată „cheia” regăsirii informațiilor, fiind o etapă foarte importantă.

Datorită avantajelor evidente pe care le prezintă indexarea automată față de clasificarea zecimală universală, ea a fost preluată de majoritatea specialiștilor din cadrul instituțiilor documentare care au început să proiecteze și să aplice diferite sisteme moderne de informare. Între avantajele oferite de această metodă amintim :

- posibilitatea folosirii la descrierea documentelor a unui număr nelimitat de termeni, ceea ce este imposibil pentru termenii c.z.u.;
- analiza profundă, multidimensională a documentelor, mărind accesul la informațiile cuprinse în ele;
- posibilități multiple de regăsire a informațiilor conținute în documente în faza de cercetare;
- reprezintă o soluție eficientă pentru cazurile în care se cere prelucrarea în adâncime a unei colecții de documente, putând rezolva rapid temele de cercetare.

În cadrul unui sistem de înmagazinare și regăsire a informațiilor este necesar ca la descrierea documentelor să se folosească un limbaj unitar, controlat și identic cu cel utilizat în etapa de cercetare, la regăsirea informațiilor din documente. O indexare optimă a documentelor și a cererilor de regăsire este asigurată prin folosirea unor vocabulare speciale, denumite *tezaure*⁵.

Pe de altă parte, în etapa de analiză a documentelor se impune traducerea limbajului natural într-un limbaj convențional, propriu

sistemului respectiv, mult redus în comparație cu cel natural, compus din noțiunile esențiale și cu caracter univoc, caracteristic domeniului la care se adresează sistemul.

Acest rol de limbaj convențional într-un sistem de informare documentară este îndeplinit de tezaur.

Tezaurul de termeni este definit ca o listă normalizată de termeni (descriptori) și simboluri, ordonată alfabetic, indicind și relațiile genetice, logice și semantice ale acestora, uneori ordonată și după clasele tematice ale disciplinei sau ale grupului de discipline la care se referă.

Un tezaur trebuie să reflecte cu precizie informațiile conținute în ansamblul documentelor sau al altor elemente ale colecției pentru care tezaurul se utilizează. El trebuie să conțină termenii și trimiterile corespunzătoare, luând în considerație, uneori, limbajul colecției de documente, cerințele beneficiarilor. Deci, la selectarea noțiunilor pentru tezaurul de cuvinte cheie se folosesc noțiuni specifice conceptului informațiilor din document dar și concepte asociate.

II. INFORMATICA ARHIVISTICĂ

1. Necesitatea introducerii prelucrării automate a informațiilor din documentele de arhivă.

Datorită avântului deosebit pe care îl înregistrează introducerea sistemelor de prelucrare automată a informațiilor în diferite domenii de activitate, a apărut problema reconsiderării atitudinii adoptate de Arhive în problema dublei funcții a depozitelor de arhivă : păstrarea documentelor și valorificarea lor.

Tendința generală de a introduce informatica în Arhive se impune ca o necesitate legată de funcția sa de valorificare a bogatului izvor de informații pentru multe domenii de activitate, în condițiile unei continue adânciri a diverselor cercetări efectuate de instituțiile științifice, pentru a depista în documentele de arhivă datele necesare. Arhivele sînt deci chemate să examineze ce ar trebui să întreprindă pentru a utiliza facilitățile oferite de prelucrarea automată a informațiilor din documente în interesul cercetării.

Întrucît una din marile probleme ale arhivisticii o constituie valorificarea cît mai completă a documentelor, noile procedee vin în ajutorul îmbunătățirii prelucrării informațiilor tocmai în scopul valorificării lor.

Pe de altă parte, o trăsătură specifică a informației în științele sociale rezultă din necesitățile de informare ale cercetătorilor și specialiștilor, caracteristic acestor necesități fiind accesul în timpul cel mai scurt la principalele documente. Informația va trebui să fie foarte concisă dar, în același timp, să conțină aspecte multiple. Prin urmare, sarcina principală a „prelucrării automate a datelor din documente” este de a formula în mod cît mai corespunzător conținutul relevant al documentelor pentru sistemul informațional.

⁴ INDEXUL este o enumerare de subiecte etc., tipărită sau înregistrată pe un purtător de informație, sistematizată după un anumit criteriu care indică informațiile în legătură cu o grupă de documente.

⁵ Cuvîntul TEZAUR își are originea în grecescul „thesauros” care înseamnă „depozit sau comoră”. Shorter Oxford English Dictionary menționează anul 1736 ca fiind prima dată cînd termenul „tezaur” a fost folosit cu înțelesul de comoră sau depozit de cunoștințe sub forma unui dicționar, enciclopedie etc. Tezaurul cel mai cunoscut este cel elaborat de Peter Mark Roget în anul 1852, sub titlul „Thesaurus of English Words and Phrases” (Tezaur de termeni și expresii englezești) definit ca „o colecție ordonată nu în ordine alfabetică ca în dicționare, ci după ideile pe care le exprimă... Scopul său este ca, dată fiind ideea, să se poată găsi cuvîntul sau cuvintele cele mai potrivite prin care ideea să fie redată cît mai exact”.

Se poate spune că *informatica arhivistică* va impune o adevărată restructurare a activității în arhive, începând cu modul de cercetare a documentului și terminând cu modul de regăsire a lui, la dispoziția cercetătorului punându-se listări cu rezumate ale documentelor, alături de microfilme, xerografii.

2. Posibilități oferite de utilizarea informației în Arhive.

Această problemă poate fi privită cel puțin sub două aspecte:

a) Folosirea informaticii de către arhiviști,
b) Folosirea informaticii de către cercetători.
a) În ceea ce privește primul aspect, calculatorul se poate utiliza pentru asigurarea gestiunii de arhivă printr-o evidență automată centralizată a fondurilor deținute, atât în scopul cunoașterii existenței fondurilor și colecțiilor cât și pentru a marca diferite stadii de prelucrare a documentelor pe care le conțin. De asemenea, el poate fi folosit la prelucrarea datelor cu privire la arhiva creată de instituții, urmărindu-se anumiți indicatori, ceea ce ar permite luarea unor decizii optime. Totodată, ar putea înlesni controlul asupra noilor achiziții, asupra raporturilor acestora cu celelalte materiale înrudite aflate în depozite.

Nu mai puțin adevărat este faptul că poate constitui un sprijin prețios la întocmirea rapoartelor pentru conducerea instituției Arhivelor, calculatorul deținând performanță de a prelucra și sistematiza cu maximum de operativitate și precizie datele necesare.

Pe de altă parte, în afara posibilităților oferite de instrumentele clasice de evidență și informare științifică (inventare, îndrumătoare în arhive, cataloage, ediții de documente etc.) pentru valorificarea documentelor, aplicarea mijloacelor moderne creează noi facilități atât pentru necesarul de documentare internă cât și pentru elaborarea unor noi lucrări necesare în Arhive și pentru cercetare. Astfel, apare posibilitatea unor clasări tematice și prelucrări statistice a documentelor; de asemenea, cunoscând bogatele informații pe care le dețin s-ar putea trece la întocmirea unor cataloage tematice, a unor indici alfabetic de persoane sau locuri, inventare analitice și altele, toate aceste lucrări fiind menite să sprijine activitatea de cercetare.

b) Totodată, introducerea tehnicii noi în Arhive va determina o creștere considerabilă a informațiilor furnizate cercetătorilor, ușurând, în mod evident, operația de depistare a diferitelor documente necesare unui anumit subiect prin faptul că acest lucru va fi asigurat într-un minimum de timp de către calculator, economisindu-se prin aceasta timp și muncă.

III. INTRODUCEREA INFORMATICII ÎN ARHIVELE DIN ROMÂNIA

Având în vedere aceste considerente, Direcția generală a Arhivelor Statului a experimentat în cursul anului 1969 posibilitățile de prelucrare

electronică a informațiilor deținute în documentele din Arhive. Acest experiment a fost efectuat în cadrul Centrului de Calcul Economic și Cibernetică Economică al Academiei de Studii Economice pe aparatul tip NEAC 1240, în timpul lucrărilor celei de a XI-a Conferințe internaționale a Mesei Rotunde a Arhivelor. Rezultatele acestui experiment au demonstrat largile posibilități de utilizare a calculatorului în scopul folosirii operative a informațiilor cuprinse în documente.

În procesul de pregătire a documentelor în vederea introducerii în calculator a datelor ce le conțin, s-a ținut seama de nivelul la care se află activitatea arhivistică în momentul de față și perspectivele acestei munci, căutându-se soluțiile cele mai potrivite care să ducă la îmbinarea experienței pozitive acumulate de-a lungul anilor cu cerințele impuse de tehnica și metodologia aplicării informaticii documentare în domeniul științelor sociale.

În acest sens, s-a desfășurat în continuare o intensă activitate de studiere a experienței în informatica documentară atât din țara noastră cât și din alte țări. Pe baza experienței acumulate în cercetarea fondurilor și colecțiilor arhivistice, a fost elaborată o metodologie specifică în vederea prelucrării automate a informațiilor din documente, proiectându-se un sistem automat de înmagazinare, păstrare și regăsire a informațiilor arhivistice denumit SARIAS. Acesta este un sistem modern de informare amplă și operativă în bogăția tezaurului arhivistic, putând acumula o mare cantitate de informații ce pot fi consultate ulterior. Prelucrarea informațiilor arhivistice în cadrul Sistemului Automat de Regăsire a Informațiilor din Arhivele Statului se realizează în următoarele etape:

- cercetare tematică;
- pregătirea informațiilor din documentele arhivistice pentru a fi introduse în calculator;
- prelucrarea automată propriu-zisă (înregistrarea și înmagazinarea informațiilor);
- regăsirea și difuzarea acestora în funcție de necesitățile cercetării documentare.

Ținând seama de specificul activității arhivistice, SARIAS a fost conceput pentru a înmagazina rezumate ale documentelor obținute în urma prelucrării lor tematice.

La indexare se utilizează ca descriptori atât elemente de cotă cât și cuvinte cheie care corespund documentului respectiv. Tezaurul de cuvinte cheie are un caracter deschis, el putând fi oricând îmbogățit cu altele noi. Astfel, dată fiind varietatea informațiilor arhivistice, s-a renunțat la un vocabular de cuvinte cheie stabilit și organizat în prealabil, cum se procedează în cazul unor științe exacte.

Introducerea SARIAS în activitatea Arhivelor Statului a permis îmbunătățirea gradului de cunoaștere a bogatului tezaur arhivistic ca și reducerea timpului de căutare a informațiilor necesare prin prelucrarea automată, operativă a documentelor. În acest fel, alături de asigurarea unei mai bune conservări a documentelor originale prin evitarea manipularii

frecvente a lor, SARIAS constituie și un prețios sprijin în activitatea de valorificare a bogatelor informații conținute în documente. În afară de acestea, SARIAS oferă și alte posibilități de prelucrare a datelor, rezultate din activitatea curentă desfășurată în arhive.

În condițiile actuale, când cerințele majore ale cercetării științifice în domeniul economic, social, politic, cultural impun o largă și, în același timp, operativă informare în noianul de informații și date istorice existente în documente, aplicarea informaticii oferă mari avantaje pentru regăsirea și transmiterea informațiilor. Astfel, ținând seama de sarcinile complexe care revin Arhivelor Statului, introducerea informaticii constituie o premiză importantă pentru continua perfecționare a activității sale.

IV. EXPERIENȚE PE PLAN INTERNAȚIONAL PRIVIND INTRODUCEREA INFORMATICII ÎN ARHIVE

Pe plan internațional, problema introducerii informaticii în arhive s-a conturat tot mai mult începând cu deceniul trecut. Astfel, în țările dezvoltate, informatica a luat avânt în perioada 1960—1964 și a fost folosită mai mult în serviciile administrative pentru rezolvarea unor probleme statistice, de contabilitate și de gestiune administrativă. Mai târziu însă, datorită posibilităților oferite de această știință dar și datorită tendinței de a folosi ordinoare tot mai puternice și mai perfecționate, se constată folosirea acestora pentru memorizarea informațiilor complexe și apariția băncilor de date.

În prezent, există preocupări intense în acest domeniu important pentru viitorul arhivelor, numărul țărilor care experimentează prelucrarea automată a informațiilor din documente mărindu-se considerabil.

Faptul a fost demonstrat și în dezbaterile asupra acestei probleme în cadrul Meselor rotunde și Congreselor internaționale ale Arhivelor. Astfel, experiența acumulată în urma introducerii sistemelor de prelucrare automată a datelor a permis să se tragă concluzia că Arhivele pot să utilizeze calculatorul în activitatea lor în ceea ce privește trei direcții principale:

1. gestiunea depozitelor de arhivă;
2. indexarea dosarelor sau a instrumentelor de lucru;
3. elaborarea de inventare analitice.

1. La ora actuală, sînt în curs diverse experiențe dintre care, în unele țări, arhivele și-au propus să întocmească o statistică a frecvenței folosirii documentelor. Spre exemplu, Public Record Office și-a îndreptat atenția asupra acestui domeniu în vederea determinării pe categorii de fonduri și după natura documentelor a utilizării lor pentru a se putea trage unele concluzii în acest sens, iar Arhivele naționale franceze s-au gândit să preiucereze imensa documentație acumulată în bule-

tinele de cercetare și consemnată în dosarele cititorilor.

În Canada, Arhivele publice au început să efectueze cu ajutorul calculatorului un control asupra depunerilor și fixarea termenelor de păstrare; apelînd la același mijloc, Arhivele federale germane preconizează să întocmească concordanța între vechile și noile cote și între numărul de înregistrare al registraturii și cotele din arhivă.

2. Se pare că la documentele de arhivă, indexarea nu pune probleme deosebite, putîndu-se alcătui în cele mai bune condiții un repertoriu numeric pe cote, ca și indici cronologici, alfabetici (de persoane și locuri) și tabele sistematice de materii. După sistemele care se adoptă, se pot obține indici limitați la cuvinte cheie sau însoțiți de context sau pot fi completați prin alți descriptori secundari.

În acest sens, Arhivele Renaniei de Nord-Westfaliei au planificat un index general pentru ansamblul fondurilor lor, iar Arhivele publice din Canada au pus la punct repertoriul general al tuturor dosarelor oficiale, fie că sînt depuse la arhive, fie păstrate în depozite intermediare sau la birourile administrațiilor.

O experiență interesantă a efectuat County Record Office din East Sussex care s-a lansat în prima mare aplicare a informaticii în Arhivele Marii Britanii. Este vorba de un repertoriu numeric general al ansamblurilor fondurilor însoțit de un indice de locuri, persoane și materii.

De asemenea, o problemă care preocupă arhivele din mai multe țări se referă la faptul că se consideră că una din primele lucrări de aplicare a informaticii în arhive ar trebui să constea dintr-un index general al ansamblului instrumentelor de lucru existente la ora actuală.

3. În cadrul reuniunilor internaționale s-a exprimat părerea că unul din domeniile cele mai importante pentru viitor, atât pentru arhive cit și pentru cercetare, va fi utilizarea informaticii pentru elaborarea instrumentelor de lucru cu un caracter foarte analitic. În acest sens, de cîțiva ani, în Franța și Belgia se depun eforturi pentru inventarierea materialului arhivistic cu ajutorul calculatorului.

Cu toate că s-au făcut pași importanți pînă în prezent în ceea ce privește introducerea informaticii în arhive, se întîmpină încă o serie de dificultăți — unele datorită lipsei de experiență și de personal de specialitate, iar altele avînd un caracter de natură tehnică. Se pare totuși că obstacolul major constă într-un anumit conservatorism care încă se mai manifestă, la care se adaugă și costul destul de ridicat al operațiilor care se efectuează. Majoritatea acestor dificultăți însă vor dispărea odată cu progresul tehnicii și cu dezvoltarea experienței dobîndite.

În aceste condiții, introducerea sistemului de prelucrare automată a informațiilor în serviciile administrative și publice va modifica profund, în deceniile viitoare, caracterul însuși al arhivelor; în același timp, cercetarea științifică

în domeniul științelor umaniste va începe să recurgă tot mai des la informațiile furnizate de calculator.

Résumé

En se proposant de réaliser le sous-chapitre, avec le même sujet, du *Traité d'archivistique*, en traine d'élaboration, par un large collectif d'archivistes, l'auteure présente les quelques considérations qui ont déterminé l'introduction du traitement automatique des informations contenues par les documents d'archives. On fait mention à l'utilisation du système SARIAS pour le profit proprement dit du travail et pour le soutien de la recherche scientifique.

Parallèlement l'auteure présente, comme résultat de l'expérience des archives de la Roumanie dans le traitement des données à l'aide des équipements électroniques, les étapes dans lesquelles on effectués cette opérations et quelques conclusions des archivistes roumains à propos des avantages de l'introduction de l'informatique dans leurs activités.

La dernière partie de l'article est consacrée aux quelques résultats obtenus par les archives des autres pays dans le même domaine.

Précis

Intending to compile the under-chapter, on the same subject, of the *Archival Tretease* that is to be work out by a large group of archivists the author shows some of the reasons which led to the application of automatic data processing to the archival records. Among them it is mentioned the utilization of SARIAS in the benefit of the archival work and as an aid of the scientific research.

At the same time, on the basis of the experience gained by the Romanian Archives in data processing by means of electronic equipment, the author presents the stages of this operation and some conclusions the Romanian archivists came to, as regards the advantages of utilizing automation in their work.

The last part of article is devoted to the review of some results obtained by archives of abroad in this field of activity.

NOMENCLATORUL DE DOSARE ȘI INDICATORUL DE TERMENE DE PĂSTRARE — INSTRUMENTE DE BAZĂ ÎN ACTIVITATEA ARHIVISTICĂ

EMILIA COHN

Organizarea muncii arhivistice pe baze științifice a impus întocmirea de instrumente de lucru corespunzătoare, printre care nomenclatorul de dosare și indicatorul de termene de

păstrare. Cercelind istoricul Arhivelor Statului, vom găsi preocupări pentru întocmirea acestor două instrumente din primii ani de la înființare. Jurnalele, regulamentele, circularele, instrucțiunile elaborate atât de Arhivele Statului cât și de marile instituții cuprind și îndrumări pentru repartizarea corectă a documentelor la dosare, căci acestea urmau a se preda spre păstrare la Arhivele Statului. „Mulțimea și mărimea delor din vreme în vreme se adaugă spre depunere la Arhivele Statului adăugând într-o însemnată cântătime, trăgând băgare de seamă spre întrebuintarea oricărei măsuri s-ar socotea de cuviință asupra aflării vreunui mijloc cu care închipuirea, alcătuirea, mărimea și grosimea delor de obște ar putea lua vreo prefacere într-o complectuire mai încăpătoare și purtareată”¹.

Instrucțiunile difuzate de Vornicia Dinlăuntru și Vistierie în anii 1831—1833, către județe privind organizarea cancelariilor, ca urmare a aplicării Regulamentului Organic, se referă și la înregistrarea actelor, circulația și rezolvarea lor, precum și la constituirea dosarelor, ordonarea pe probleme a actelor intrate². În circulara Vorniciei către cirmuitoarii județelor se menționează: „orice raport să se refere la o singură problemă spre a se putea alătura la dosarul problemei respective... și s-au deslușit acele cirmuiri pe larg și prin osebite nenumărate porunci și prin instrucțiunile ce s-au dat”³. Dosarele păstrate în fondurile subocimuirilor Ilfov și Vlașca sînt constituite pe probleme, fapt ce dovedește că au fost date îndrumări unice de întocmire a lor (referitor la bilciuri, arestați, vite de pripas, repararea drumurilor și podurilor etc.)⁴. Vistieria Țării Românești, în circulara trimisă către județul Râmnic, cerea ca toate delele să fie cusute, „așezîndu-se hîrtiile... după orînduirea înscrisă, pe deasupra numărul și titulatura lor”⁵.

În raportul trimis de Gh. Asachi, în 1836, Marii Logofetii sînt menționate și atribuțiile secretarului cancelariei: „întîiu: Secretarul a avea cea mai de aproape privighere asupra tuturor lucrărilor cancelariei Arhivei, a însemna literile la care să se pue acturile...”⁶. În raportul întocmit de Vornicie, asupra stării în care s-au găsit cancelariile la revizia din poruncă⁷, găsim o informație asupra păstrării dosarelor în dulapul cancelariei: „Delele sînt amestecate în dulap, cele săvîrșite de cele nesăvîrșite, cum și în lista ce este lipită pe

¹ Arh. St. Buc., fond Vornicia Dinlăuntru, dosar 4556/1839, f. 1.

² Mihai Regleanu, *Introducerea sistemului de registratură în instituțiile din Țara Românească*, în „Revista Arhivelor”, nr. 1/1968, p. 56, 60.

³ Arh. St. Buc., fond Vornicia Dinlăuntru, dosar 1901/1832, f. 91.

⁴ E. Clucă, referat „Observații privind constituirea arhivei subocimuirilor plășilor pe baza documentelor păstrate în fondurile Filialei Arhivelor Statului Ilfov”.

⁵ Arh. St. Buc. fond Departamentul Vistieriei, dosar 1265/1831, f. 181.

⁶ *Arhivele Statului, 125 ani de activitate, 1831—1956*, București, 1957, p. 169.

⁷ Arh. St. Buc., fond Vornicia Dinlăuntru, dosar 1901/1831, f. 33.

ușa dulapului, în asemenea neorînduială amestecate”.

În aceste liste erau trecute titlurile dosarelor constituite în cancelarie, deci erau stabilite probleme precise de repartizare a documentelor în dosare. În Regulamentul pentru organizarea serviciului Arhivelor, din 4 martie 1869, la art. 13 se menționează „rămin concentrate în această secțiune (Secțiunea Istorică și a Secretariatului) corespondența generală a serviciului relativă la personal, material, local, mobilier, comunicațiunile cu publicul, conservarea depozitelor extraordinare precum și etaloanele prototype ale măsurilor și greutăților, tipurile monetelor naționale, actele de natură excepțională etc.”⁷.

Îndrumările date și măsurile luate cu grijă pentru repartizarea corectă a documentelor în dosare, modul de păstrare în cancelarii și în depozite, ne conduc la concluzia că au existat preocupări pentru stabilirea de probleme pe dosare. Toate acestea au servit la întocmirea nomenclatorului de mai târziu.

Numărul mare de dosare create de instituții și depuse spre păstrare la Arhivele Statului, lipsa de spații de depozitare au determinat atât instituțiile centrale cât și Arhivele Statului de a lua măsuri pentru înlăturarea dosarelor „netrebuincioase”. Proiectul de Regulament pentru Arhivele Statului, din 1840 la art. 20 menționa că „hîrțile ce vor intra la dregătorii și vor rămînea fără nici o lucrare, adică de vi da cineva vre o jalbă sau vre o altă hîrtie și nu să va mai arăta în soroc dă trei luni a cere lucrarea și săvîrșirea ei, să nu se mai socotească între delile lucrătoare și săvîrșite ci ca o netrebuincioasă, să nu se trimită la Arhivă...”⁸. În 1842, Statul Administrativ Extraordinar al Țării Românești a hotărît instituirea unei comisii care să studieze și să întocmească cîte două opise în care să se treacă dosarele „de trebuință” și cele „netrebuincioase”, acestea urmînd a fi depuse la o mănăstire și a se păstra 30 de ani de la data încheierii⁹. În 1843, în urma consultării de către Arhivistul Statului, a arhivarilor de la diferite departamente asupra selecționării dosarelor, s-au propus termene de păstrare pentru unele dosare judecătorești. Tot în acel an, însăși domnitorul Mihail Sturza, în urma unei inspecții la o serie de instituții, găsind depozitele ticșite de arhivă, a poruncit „ca cele ce ar fi sfîrșite de 10 ani, să se ardă și tot cu această orînduială să se urmeze în viitorime”¹⁰. Gh. Asachi, pentru păstrarea actelor de valoare deosebită, a indicat termene de păstrare între 10 și 40 ani și permanente¹¹.

În 1924, pentru selecționarea documentelor, se fixează termenul de păstrare 30 ani, instituțiile avînd obligația de a întocmi cîte o listă în dublu exemplar, de toate dosarele cu o vechime mai mare de 30 ani.

Aceste termene de păstrare, stabilite de înaintașii noștri au constituit îndreptare pentru întocmirea indicatorului de termene.

Scurta privire istorică asupra acestor instrumente de lucru în Principate nu o putem desprinde de preocupările slujitorilor arhivelor transilvănene, care au avut condiții de păstrare diferite.

În Transilvania, arhivele păstrate fie la creator, fie la locurile de depozitare cunoscute — Cluj-Mănăstur, Alba Iulia, depozitele de la Sibiu ș.a. nu au avut de suferit ca cele din Țara Românească și Moldova, păstrîndu-se în cantitate mare. Ultimul război mondial însă a lăsat urme în arhivele transilvănene, dezorganizîndu-le în cea mai mare parte. După 1944, Arhivele Statului au desfășurat o intensă activitate de ordonare a lor pe baza instrumentelor de evidență păstrate.

Analizînd aceste instrumente putem stabili dacă în Transilvania au existat preocupări pentru întocmirea nomenclatorului și a indicatorului. Sigismund Jakó, în articolul „Instrucțiuni arhivistice ale oficiilor din Transilvania 1575—1841 — problema reorganizării arhivelor din Transilvania”, menționează introducerea registraturii actelor la sfîrșitul secolului al XVII-lea. În cancelarii, materialele se așează într-o anumită ordine. Repertoriile și numerele notate pe acte serveau pentru orientare în arhivă. Faptul că se menținea transcrierea actelor în registre indică o preocupare mai mare pentru păstrarea documentelor decît pentru ordonarea lor. Sistemul de evidență al actelor în Transilvania dovedește că nu a existat o preocupare pentru întocmirea unui „nomenclator de dosare”.

În ceea ce privește întocmirea indicatorului de termene, există atestări documentare. În anul 1802¹² se prevedea pentru documentele create de sedile orfanale termene de păstrare între 10 și 32 ani. Dosarele privind cauzele minorilor sau interzișilor fără avere, aflate sub tutelă, urmau a se păstra 10 ani de la data încetării supravegherii tutelare, iar dosarele celor cu avere, urmau a se păstra 32 ani. De asemenea, se stabileau categoriile de documente cu termen de păstrare permanent (dispoziții generale, registre intrare-ieșire, registrul serial de arhivă ș.a.).

S-a păstrat și un regulament de selecționare a arhivelor judecătorești din județul Mureș-Turda din 1913¹³, care cuprinde termenele de păstrare pentru o serie de acte judecătorești (permanent, 32 de ani, 10 ani). Încadrarea documentelor în termenele prevăzute în acest regulament, nu a provocat, în eventualitatea aplicării lui, distrugerea unor documente deosebit de importante (probleme de drept privat și de incorporare la armată, acte privitoare la impozite ș.a.).

⁷ *Arhivele Statului*, 125 de ani de activitate, 1851—1956, București, 1957, p. 195.

⁸ *Ibidem*, p. 173.

⁹ *Ibidem*, p. 102.

¹⁰ *Ibidem*, p. 106.

¹¹ *Ibidem*.

¹² Arh. St. Buc., fond D.G.A.S., dosar I A, 2, 2/1859, f. 194.

¹³ Liviu Moldovan, *Un vechi regulament de selecționare a arhivelor judecătorești*, în „Revista Arhivelor”, nr. 2 1958, p. 275—276.

Intocmirea acestor două instrumente de lucru pe baze științifice s-a realizat după elaborarea legislației arhivistice din 1951.

Instrucțiunile generale¹⁴ de aplicare a Decretului nr. 17/1951 și Hotărârea nr. 472/1951, art. 5 prevăd obligația pentru fiecare instituție, organizație și întreprindere de a întocmi nomenclatorul documentelor create în cursul activității sale. În ceea ce privește indicatorul de termene, capitolul III din instrucțiuni prevede norme pentru întocmirea lui.

Decretul nr. 353/1957 și H.C.M. 1119/1957, consemnând rolul Arhivelor Statului în dezvoltarea științei și culturii românești, au reglementat crearea Fondului Arhivistic de Stat al R.P.R.

Dezvoltarea activității arhivistice a atras după sine și perfecționarea instrumentelor de lucru care a fost reglementată prin instrucțiunile generale nr. 6720/1957. Acestea dau îndrumări largi asupra întocmirii nomenclatorului și indicatorului (formularele nr. 3—4) și asupra modului lor de aplicare.

Pentru prima dată se elaborează și se publică în anexă la aceste instrucțiuni, un indicator tip pentru a servi ca model pentru întocmirea indicatoarelor speciale de către organele centrale¹⁵.

Noua legislație arhivistică, respectiv Decretul nr. 472/1971, modificat prin Decretul nr. 206/1974 a adus unele modificări acestor instrumente de lucru (anexele nr. 5—6).

Pentru a înțelege importanța acestor două instrumente de lucru în desfășurarea activității arhivistice, trebuie să cunoaștem modul cum se întocmesc, îmbunătățirile care li s-au adus de la o legislație la alta și cum se folosesc de către organizațiile socialiste și alte organizații.

Operațiunea de bază a registraturii este primirea, înregistrarea și repartizarea documentelor spre rezolvare. Fiecare document, după conținut, urmează să fie repartizat la un dosar dinainte stabilit. Această repartizare a dosarelor pe probleme ce urmează a se constitui în cursul unui an se face pe baza unui tabel denumit NOMENCLATOR.

Literatura de specialitate îi acordă un loc important, stabilindu-i mai multe definiții, toate, însă, pornind de la instrucțiunile Arhivelor Statului¹⁶. Nomenclatorul are menirea de a pune ordine în constituirea dosarelor, de a orienta întreaga organizare ulterioară a muncii de arhivă (inventariere, selecționare, îolotare, țigare tematică, microfilmare, păstrare).

¹⁴ Instrucțiunile generale privind organizarea și funcționarea arhivelor ministerelor, instituțiilor centrale și locale, organizațiilor obștești și cooperatiste, întreprinderilor, gospodăriilor agricole și de stat și a gospodăriilor colective, ediția 1955.

¹⁵ Ionel Gal, *Fondul Arhivistic Național, parte integrantă a patrimoniului cultural al Națiunii*, în „Revista Arhivelor”, nr. 1, 1976, p. 28.

¹⁶ „O tablă a titlurilor” (A. Sacerdoțeanu, *Arhivistică*, București, 1971, p. 128); „Listă sistematică a grupelor de documente care se presupune că se vor alătu în anul în curs” (V. Nicula, *Dosarul — unitate de bază în constituirea arhivei curente*, în „Revista Arhivelor”, an L, vol. XXXV, nr. 4, 1973, p. 632); „Instrument de lucru prin care materialele documentare curente ale instituțiilor și organizațiilor sînt grupate pe părțile structurale ale instituției sau organiza-

Nomenclatorul trebuie să se întocmească de fiecare organizație socialistă. În cazul organizațiilor cu o activitate mare, se poate întocmi pentru fiecare compartiment de muncă în parte. La elaborarea lui colaborează toate compartimentele, întocmindu-se fișe pentru toate categoriile de documente grupate în dosare și pentru registre. Rezumatul conținutului unității arhivistice trebuie să fie formulat clar, ținîndu-se totodată seama și de termenul de păstrare (ex. pentru planurile de muncă sau dările de seamă, trebuie întocmite dosare separate pentru cele anuale, cele trimestriale sau lunare intrucit fiecare are termene de păstrare diferiți). Este interzis a se folosi formulări ca: „diverse”, „correspondență diferită”, „lucrări diverse”, dări de seamă, fără a se specifica perioada pentru care au fost întocmite etc. Fișele se ordonează pe compartimente, conform schemei de organizare iar în cadrul acestora după importanța documentelor create, legătura între probleme, corespondență etc. și se transcriu în nomenclator. În prima rubrică se trec denumirile exacte ale direcțiilor, care se numerotează cu cifre romane. În rubrica a doua se trec serviciile sau birourile care compun direcția respectivă și se numerotează cu litere majuscule. În rubrica a treia se trece rezumatul unității arhivistice, care se numerotează cu cifră arabă. Cifra romană, litera majusculă și cifra arabă, formează indicativul dosarului (ex. I A 14).

În cazul cînd organizația nu are direcții, indicativul va fi format numai din litera majusculă și cifra arabă sau numai din cifra arabă cînd organizația nu are compartimente (exemplu filialele Arhivelor Statului).

Indicativul dosarului se trece în registrul de intrare-ieșire, pe documentul înregistrat, pe fiecare dosar sau biblioraft în care urmează a se repartiza documentele, pe coperta dosarului constituit, în inventar.

Nomenclatorul trebuie aprobat de conducerea organizației socialiste prin decizie și se aplică de la 1 ianuarie al anului în curs. Același nomenclator se poate aplica și în anii urmă-

ției, iar înăuntrul pătrilor structurale pe probleme (V. Tatamir, *Intocmirea nomenclatorului de dosare și a indicatorului cu termene de păstrare în arhiva Ministerului Agriculturii*, în „Revista Arhivelor”, an XI, vol. XXX, nr. 1, 1966, p. 72); „planul grupării documentelor de la fiecare compartiment de muncă” (V. Nicula, *art. cit.*); „un clasificator al denumirilor sau titlurilor de dosare și ajută compartimentelor de muncă la gruparea corectă a actelor” (T. Necea, „Precizări privind întocmirea și folosirea nomenclatorului și indicatorului în arhivele curente”, în „Revista Arhivelor”, an LII, vol. XXXVII, nr. 1, 1975, p. 61); „Instrument ce servește registraturii generale pentru repartizarea hîrtilor la părțile structurale să le rezolve și la constituirea dosarelor” (Instrucțiunile generale nr. 6720 din 27 noiembrie 1957 pentru organizarea și funcționarea arhivelor organelor și instituțiilor de stat, ale organizațiilor economice socialiste și ale organizațiilor obștești, p. 3); „listă sistematică a documentelor care se creează la o instituție, întreprindere sau organizație, grupate în dosare pe compartimente de muncă, în funcție de comunitatea problemelor la care se referă și de importanța lor științifică sau practică” (T. Necea, D. Bolontoc, *Înregistrarea documentelor și constituirea arhivei curente*, în „Revista Arhivelor”, an LV, vol. XL, nr. 3, 1978, p. 407).

tori în cazul cînd în organizarea organizației socialiste sau a compartimentelor nu intervin modificări. Cînd au loc modificări nomenclaturul va fi adaptat conform noii scheme și activităților ce urmează să se desfășoare.

În formularele din anii 1955 și 1957 rubricile se aseamănă, folosindu-se terminologia adecvată perioadei. În formularul din anul 1971 s-a adăugat rubrica „termenul de păstrare”.

Conform Decretului nr. 472/1971 și instrucțiunilor numerotarea dosarelor se face începînd cu nr. crt. 1 în cadrul fiecărui compartiment de muncă. Acest sistem dă posibilitatea de a se adăuga eventualele dosare create în cursul unui an*.

Rubrica „termenul de păstrare” pentru fiecare dosar sau registru stabilit prin indicatorul de termene de păstrare, a apropiat foarte mult cele două instrumente de lucru, ajutînd compartimentele de muncă de a întocmi inventarele pe termene de păstrare cu multă ușurință.

Al doilea instrument de lucru — **INDICATORUL** — stabilește valoarea practică sau istorico-documentară a documentelor create în activitatea unei organizații**.

Spre deosebire de nomenclator, indicatorul se întocmește numai de instituțiile centrale atît pentru documentele proprii cît și pentru cele ale unităților în subordine. Pot întocmi indicator separate organizațiile socialiste cu o activitate de sine stătătoare, diferită de cea a forului tutelar (ex. Întreprinderea de Transporturi București, Întreprinderea de Filatelie București ș.a.); pentru organizații municipale și județene (Banca RSR — Municipiul București, ADAS, UCECOM ș.a.). În indicator se includ toate genurile de documente create în cursul activității unor ramuri de activitate, grupate pe activități, indiferent de compartimentul care le-a creat, menționîndu-se o singură dată la activitatea respectivă. Grupele de documente se redau pe capitole, în cadrul acestora pe subcapitole și în subdiviziuni ale acestora. Capitolele se numerotează cu cifre ro-

mane, subcapitolele cu litere majuscule, subdiviziunile cu litere mici, iar grupele (categoriile) vor fi numerotate cu cifre arabe începînd cu nr. 1. Acest număr curent, îl denumim în activitatea noastră, poziție de indicator.

Pentru fiecare categorie de documente se stabilește termenul de păstrare în raport cu utilitatea practică în activitatea curentă social-economică an de an și apoi cu importanța istorică-documentară, care urmează să stea ca izvor istoric la temelia scrierii studiilor și monografiilor de istorie a economiei naționale, economie politică ș.a. Grupele de documente cu păstrare permanentă sînt notate cu cifre, reprezentînd numărul anilor cît urmează să se păstreze (1, 2, 3, 5, 10, 15, 25, 30, 35). Termenele de păstrare se stabilesc separat pentru organizația centrală și pentru unitățile în subordine. Dacă pentru un grup de documente nu se poate fixa termenul de păstrare, i se stabilește cu aproximație un termen însoțit de mențiunea „C.S.” (Comisie de selecționare), urmînd ca la expirarea termenului de păstrare prevăzut inițial această comisie, numită prin decizia conducerii organizației socialiste, să cerceteze în mod special aceste documente și să stabilească, după caz, dacă se propun spre eliminare sau li se dă un alt termen de păstrare, mai mare decît cel pe care l-au avut.

Indicatorul aprobat de conducătorul organizației centrale, se trimite spre cercetare și confirmare la Direcția generală a Arhivelor Statului, care are dreptul de a mări termenele stabilite.

Pentru a micșora unele termene D.G.A.S. are obligația de a cere avizul organizației centrale respective.

Indicatorul, ca și nomenclatorul, se pot schimba în sensul mării sau reducerii unor termene de păstrare. Hotărîrea în acest sens depinde de unii factori cum ar fi: lărgirea sau reducerea sferei de activitate, crearea de unități în subordine cu profil nou. În orice caz, modificările se fac numai cu avizul D.G.A.S.

Întocmirea indicatoarelor de către organizațiile socialiste centrale, s-a făcut și se face sub supravegherea strictă a D.G.A.S.*.

Cercetînd indicatoarele organizațiilor centrale întocmite conform art. 9 din Decretul

* În 1957, numerotarea se face începînd cu nr. crt. 1 în continuare pe întreg nomenclatorul. La sfîrșitul fiecărui compartiment apare un dosar de „Diverse” în care urma a se repartiza documentele ce nu se încadrau la nici un dosar dinainte stabilit.

În indicatorul din 1957, erau excluse materialele preconstituite (registre, condici, fișe ș.a.), în cel din 1971, se trec atît dosarele cît și registrele.

** El este definit ca fiind „transpunerea pe alt plan a nomenclaturii instituției și are ca scop principal fixarea valorii permanente sau temporare a dosarelor” (A. Sacerdoțeanu, *Arhivistică*, Edit. Didactică și pedagogică, București, 1971, p. 139) : „un tabel sistematic cu arătarea termenelor de păstrare ale grupelor de materiale documentare ale unei instituții sau organizații” (Instrucțiunile generale pe diferite activități ale organizației centrale și unităților în subordine, cu specificarea termenelor de păstrare ale fiecărei grupe” (Normele Tehnice pentru înregistrarea, constituirea în dosare, selecționarea și păstrarea documentelor scrise și tipărite, a sigiliilor și stampilelor, de către organizațiile socialiste și celelalte organizații, p. 3) : „un clasificator pe ramură de producție, care se întocmește sub forma unui tabel în care se redau grupele de documente nu pe compartiment de muncă și pe activități cu specificarea fiecărei grupe” (T. Necșă, *art. cit.*, p. 62). Din definițiile date desprindem modul de întocmire a indicatorului.

* Ținînd seama de importanța acestui instrument de lucru, în 1957, Direcția a întocmit un indicator-tip care trebuia să servească ca model tuturor organizațiilor centrale, la întocmirea de indicatoare speciale. El cuprindea termenele de păstrare pentru materialele comune tuturor organizațiilor socialiste. Acest indicator-tip rezolva la acea dată problema termenelor de păstrare la creator, consacrinđ principiul distincției dintre actele care trebuie să aibă o viață îndelungată și care se predau după un timp la Arhivele Statului și cele care trebuie să aibă o viață scurtă și care se distrug încă la creator” (Arh. St. Buc., Fond DGAS, Serv. Organizare-Metodică, dosar I A, 3, 2/1958, f. 53). La 24 aprilie 1958, a fost difuzată o listă cu modificările aduse indicatorului tip (Ibidem, dosar I A, 4/1958, f. 51). Obligatorietatea întocmirii acestui instrument de lucru a fost inclusă în Hotărîrea nr. 1119/1957, art. 7. În indicatoarele speciale întocmite de organizațiile centrale urmau a fi incluse materialele specifice ramurii respective, iar pentru cele comune urmau a se prelua termenele din indicatorul-tip.

472/1971 vom constata că unele termene de păstrare pentru materialele de același gen diferă de la un indicator la altul. De exemplu, registrele de intrare-ieșire în indicatorul Ministerului Construcțiilor de Mașini Grele din 1973 are termenul de păstrare „P”, în indicatorul Ministerului Industriei Metalurgiei din 1975 — 15 ani C.S.; în indicatorul Ministerului Comerțului Interior, 30 ani la organizația centrală, 20 ani la unitățile în subordine: extrasele de cont la primele două ministere au termenul 5 ani, la Ministerul Comerțului Interior 15 ani, fișele individuale de salarii la primele două ministere 15 ani, la Ministerul Comerțului Interior „P” etc.**

Gruparea documentelor în dosare se face în raport cu problemele la care se referă și cu termenul de păstrare, stabilite prin nomenclatorul dosarelor și indicatorul termenelor de păstrare¹⁷.

Constituirea corectă a dosarelor se reflectă în calitatea inventarelor, a lucrărilor de selecționare, activitatea de valorificare, de microfilmare etc.

Aplicarea acestor instrumente în constituirea arhivei curente, înlătură o nouă prelucrare a documentelor, responsabilul cu arhiva intrându-și în atribuțiile de gestionar al documentelor predate la depozitul de arhivă, asigură intrarea imediat în circuitul cercetării practice sau științifice a documentelor.

Intocmirea de indicatoare speciale de către organizațiile socialiste centrale a dat o altă deschidere muncii de arhivă de la organizațiile socialiste sau alte organizații. Cele cu valoare istorico-documentară după expirarea termenului de păstrare la organizație sînt predate la Arhivele Statului, cele cu termene temporare, după expirare sînt redacte circuitului economic.

În legătură cu realizarea acestor sarcini importante, Arhivele Statului sînt preocupate de studierea reducerii termenelor de păstrare la unele categorii de documente, problema inscriindu-se ca un obiectiv major în activitatea lor.

Intocmirea și aplicarea nomenclatorului de dosare a fost o muncă anevoioasă și de durată a Direcției generale a Arhivelor Statului și a filialelor sale județene și se urmărește și astăzi prin munca de îndrumare și control la

organizațiile socialiste (a se vedea planurile tematice de control) sau prin instructajele care se realizează cu factorii responsabili cu arhiva la nivel central și local.

Sînt organizații care, conformindu-se legislației arhivistice și-au întocmit nomenclator și îl aplică la toate compartimentele de muncă, de la repartizarea documentelor la dosare, pînă la întocmirea inventarelor pe termene de păstrare; altele l-au întocmit dar l-au aplicat numai unele compartimente.

Arhivele Statului au sarcina de a determina, prin munca de îndrumare și control, toate organizațiile socialiste să întocmească și să aplice nomenclatorul conform prevederilor Decretului 472/1971 și ale Normelor Tehnice.

Au fost situații cînd aplicarea nomenclatorului s-a extins și la arhiva creată înainte de 1957, întocmindu-se pentru documentele vechi inventare pe termene de păstrare, folosind prin asimilare indicatorul de termene.

În Decretul 472/1971, republicat în 1974, formularul anexa 3 (nomenclatorul) cuprinde rubrica „termenul de păstrare”. Multe organizații, în selecționarea documentelor, folosesc ca poziție de indicator, nr. crt. al unității arhiviste din nomenclator cu termenul de păstrare alăturat. Mai mult, la întocmirea nomenclatorului preiau rezumate din indicator. Evoluția acestor instrumente va duce la contopirea lor, într-un viitor mai apropiat sau mai îndepărtat, într-o formă care să preia elementele de bază ale celor două instrumente. În ce privește reducerea termenelor de păstrare, trebuie efectuat un studiu asupra documentelor cu caracter permanent, care prezintă importanță pentru activitatea unei organizații, dar după preluarea lor de Arhivele Statului, cercetarea lor documentară este foarte redusă. Pentru aceste genuri de documente cu termene de păstrare permanente care se mai mențin la unele organizații socialiste, propun a se vedea și a li se fixa termene de păstrare temporare intrucît atît studierea legislației arhivistice în vigoare cît și munca de îndrumare și control, ne-au condus la concluzia că pentru cercetarea științifică nu prezintă importanță. Termene de păstrare permanente să se stabilească la documente de importanță deosebită și care, imediat ce sînt preluate de Arhivele Statului, intră în cercetarea științifică.

Pe baza controalelor și studiilor efectuate, se vor aduce modificări acestor instrumente de lucru, corespunzătoare etapei de dezvoltare a muncii arhivistice.

Résumé

L'article démontre la nécessité et l'importance pour l'activité archivistique de la rédaction du nomenclateur des dossiers et de l'indicateur de termes de conservation.

** După 1960, pentru accelerarea procesului de ordonare, inventariere și selecționare a documentelor create sau păstrate de organizațiile socialiste, au fost întocmite liste de documente considerate nefolositoare, pe baza cărora organizațiile socialiste puteau selecționa documentele fără a le mai inventaria (Consiliul Popular al Capitalei, Ministerul Comerțului Interior, Ministerul Transporturilor). Prin acest mijloc de selecționare au fost predate la DCA și documente importante, fapt pentru care conducerea Direcției generale a Arhivelor Statului a oprit folosirea acestor liste.

¹⁷ Decretul 472/1971, republicat în 1974, cap. III.

L'auteur traite l'histoire de ceux deux instruments de travail dès la création de l'institution des Archives de l'Etat et jusqu'aux nouveaux réglementations de la législation archivistique. On met en évidence la préoccupation permanente des archivistes pour l'élaboration et le perfectionnement de ces instruments de travail par rapport à l'évolution de la vie sociale et le perfectionnement de l'organisation administrative. Elle présente aussi le types des nomenclatures et indicateurs élaborés aux cours des années.

Ces deux instruments de travail ont été élaborés sur des bases scientifiques après l'établissement de la Législation archivistique de 1951.

Le Décret 353/1957 et HCM 1119/1957, qui ont consacré la rôle des Archives de l'Etat dans le développement de la science et de la culture roumaine, ont réglementé la création du Fonds Archivistique d'Etat de la R.P.R.

Le développement de l'activité archivistique a eu pour résultat aussi le perfectionnement des instruments de travail par les Instructions générales 6720/1957 que donnent des directives pour la rédaction du nomenclature et de l'indicateur.

Le Décret 472/1971 a modifié ces instrument de travail.

L'auteur présent aussi la modalité de la rédaction de ces instruments et les obligations qui en reviennent pour les créateurs des archives, pour l'application correcte des prévisions législatives.

Preclus

The article tries to demonstrate the necessity and importance, for the archival work, of files nomenclator and of indicator for retention terms.

The author makes a brief history of the two archival tools from the setting up of the State Archives to the new regulations of archival legislation. It is pointed out the permanent concern of archivists for compiling and improving these tools according to the development of the social life and administrative organization. At the same time there are presented various kinds of nomenclator and indicator compiled in the course of time.

The compilation, on scientific basis, of the two archival tools, was achieved after putting into force the archival legislation in 1951.

The Decree 353/1957 and the Decision of the Council of Ministers 1119/1957, recording the role of the State Archives in the Romanian science and culture development, regulated the setting up of the State Archival Fonds of the Romanian People's Republic.

The archival work development entailed the improvement of archival tools, activity regulated by the General Instructions 6720/1957, that gave guidelines concerning compilation of nomenclator and indicator.

The Decree 472/1971 brought some alterations to these archival tools. There is also presented the way they were compiled and the duties of archive creators as regards their elaboration and the right application of legislative provisions.

CONSIDERAȚII ASUPRA ORDONĂRII ȘI INVENTARIERII DOCUMENTELOR DIN EPOCA CONTEMPORANĂ

ION COZAC

Imperativul actualei perioade — reafirmat cu profunzime dialectică de Conferința Națională a Partidului — fiind transformarea cantității într-o nouă calitate, ne impune și nouă, celor care ne desfășurăm activitatea în domeniul arhivelor din cadrul organizațiilor socialiste, o muncă de calitate în reconstituirea, cu ajutorul documentelor, a proceselor economice și social-politice care au loc în țara noastră, răspunzând cerințelor care ne-au fost puse în față de conducerea de partid și de stat, prin prevederile Decretului privind Fondul Arhivistic Național al Republicii Socialiste România.

În cele ce urmează ne vom opri asupra unor aspecte, după părerea noastră esențiale, în legătură cu ordonarea și inventarierea documentelor arhivistice și propunem cu acest prilej, o mai largă participare a arhivistilor organizațiilor socialiste la dezbaterile problemelor de muncă în paginile „Revistei Arhivelor”.

Constituirea dosarelor de probleme

Dosarele se constituie pe probleme cu ajutorul nomenclatorului fiecărei organizații socialiste. Cu acest prilej, trebuie avut în vedere, că prin formularea denumirii unei unități arhivistice în nomenclator, nu pot fi prevăzute o serie de particularități esențiale ale documentelor. Documentele au particularități proprii, de care nu putem face abstracție. Anticipat nu le putem cunoaște cu precizie. Numai când deținem totalitatea documentelor care au tratat, în cursul anului, o anumită problemă, luăm cunoștință de aceste particularități. Nu putem ști anticipat ce măsuri și decizii se vor lua într-un anumit domeniu de activitate. Știm, de exemplu, că se vor crea documente care se vor referi la acțiuni de colaborare, cooperare economică și tehnică științifică cu țările socialiste, la cooperare economică și tehnică cu țări în curs de dezvoltare, sau cu țări capitaliste, dar nu putem ști anticipat obiectul colaborării și nici țara cu care vom coopera, date care, nefiind consemnate în fișa dosarului, îngreunează regăsirea operativă a unui document.

După cum este știut, au fost înființate o serie de societăți mixte cu sediul în străinătate sau în țara noastră; am prevăzut în nomenclator o astfel de acțiune de cooperare, însă n-am putut prevedea nici denumirea societății, nici obiectul ei de activitate și nici țara unde-și are sediul. Numai când am constituit dosarele cu documentele clasificate, în timpul anului, la indicativele din nomenclator: înființarea și activitatea societăților mixte comerciale sau de producție, am putut reda în fișa dosarului datele enunțate mai sus.

Deci, denumirea unității arhivistice din nomenclator necesită să fie reformulată în inventar. Redarea ad-literam a conținutului dosarului, după denumirea problemei din nomenclator, nu reflectă cu exactitate conținutul dosarului. De asemenea, se cheltuiește un timp de muncă, care poate fi evitat, cu cercetarea pentru regăsirea unor informații presupuse.

Riscul pierderii informației arhivistice

Prin folosirea documentelor existente în arhivele organizațiilor socialiste se aduc însemnate economii de forță de muncă și financiare și se poate contribui la accelerarea ritmului cercetărilor și lucrărilor în diferite domenii de activitate. Pentru o eficiență maximă în munca arhivistică trebuie să existe inventare cît mai specializate, care să redea operativ și exhaustiv, informațiile existente în arhivă, dintr-un anumit domeniu de activitate. În legătură cu această cerință, trebuie avută în vedere următoarea realitate: un dosar, chiar și un document, nu tratează în mod exclusiv o singură temă, ci include o diversitate de probleme conexe; informația privitoare la aceste probleme conexe este expusă riscului „pierderii” din neputința de a reda diversitatea de probleme într-o singură fișă a dosarului. Pentru evitarea acestor pierderi de informații, prelucrarea documentelor presupune efectuarea unei serii de operațiuni: pentru fiecare dosar se vor întocmi atâtea fișe cîte probleme conțin documentele; multiplicarea și clasificarea lor în fișierul tematic pe mai multe grupe și subgrupe de probleme, conform clasificatorului.

Se poate obiecta că o asemenea fișare tematică se face numai cu prilejul prelucrării automate a documentelor cu ajutorul calculatorului electronic, cu care vom obține rezultate superioare față de mijloacele tradiționale de prelucrare și înmagazinare a informațiilor. Este adevărat. Dar tot adevărat este și faptul că, pînă la generalizarea automatizării datelor cu ajutorul calculatorului electronic, în condițiile complexității deosebite a problemelor perioadei contemporane și, odată cu creșterea ritmului de cercetare a arhivelor organizațiilor socialiste, sîntem obligați să dispunem și de instrumente de informare care să ajute eficient activitatea de cercetare.

Documentele din cadrul organizațiilor socialiste se ordonează pe probleme și se inventariază pe termene de păstrare, ceea ce ajută la regăsirea documentelor care interesează. Apare, însă, o situație paradoxală: cu cît crește numărul inventarelor arhivistice cu o descriere analitică a mii de dosare, dintr-o perioadă mai îndelungată, cu atît scade operativitatea în regăsirea unui document solicitat. Deoarece, nu

întotdeauna se poate afla existența documentului la un anumit an și compartiment de muncă: fie că nu se cunoaște cu precizie data cînd s-a creat documentul, ci numai problema la care se referă, fie că prin natura circulației interioare a fost clasat la alt compartiment decît cel în atribuția căruia era rezolvarea lui, sîntem obligați, în acest caz, să cercetăm un număr mare de unități arhivistice de la diferite compartimente și din diferiți ani, pentru a găsi documentele care interesează, consumînd un timp sporit, prin parcurgerea filă de filă, a zeci de dosare.

Soluționarea problemei o vom obține cu ajutorul mașinii electronice. Arhivele Statului și alte organe centrale au acumulat deja o prețioasă experiență în prelucrarea și înmagazinarea informațiilor cu ajutorul calculatorului electronic. Se pune însă problema organizațiilor socialiste creatoare de fonduri arhivistice care și folosesc intens documentele în activitatea practică, dar care nu dețin, încă, aparatura și personalul necesar pentru prelucrarea automată a informațiilor, folosind mijloace tradiționale de prelucrare și informare. Am face o greșală așteptînd rezolvarea problemei de către mașina electronică, fără să îmbunătățim instrumentele clasice de informare arhivistică. Trebuie să folosim din plin Normele tehnice de lucru ale DGAS și potențialul de cunoștințe și experiență al arhiviștilor din cadrul organizațiilor socialiste.

Măsurile practice de îmbunătățire a inventarului arhivistic.

Printr-o adaptare continuă a operațiunilor arhivistice (clasificarea pe probleme, constituirea dosarelor și fișarea lor) la scopul pe care ni-l propunem — îmbunătățirea inventarului arhivistic — putem contribui la informarea operativă și exactă a factorilor de decizie din cadrul organizațiilor socialiste procedînd în felul următor:

a. sistematizarea tematică a problemelor la întocmirea nomenclatorului;

b. clasificarea riguroasă pe probleme a documentelor cu ajutorul nomenclatorului;

c. constituirea dosarelor la sfîrșit de an cu documentele clasificate în timpul anului pe probleme, conform nomenclatorului, ținîndu-se seama ca, atunci cînd la un indicativ din nomenclator deținem o cantitate mai mare de documente, care deși se referă la o anumită problemă dar au particularități proprii, documentele se vor restructura în funcție de aceste particularități, constituindu-se dosare diferite;

d. la fișarea dosarelor, denumirea din nomenclator a categoriei de documente se va folosi orientativ, în fișa dosarului redîndu-se într-o formă sintetică informațiile concrete de care dispunem la sfîrșit de an;

e. pentru dosarele care conțin documente de importanță deosebită, sau cele a căror formă de redare sintetică a conținutului, nu reflectă

particularitățile documentelor¹, se întocmește un opis al dosarului cu conținutul pe scurt al fiecărui document. Acest opis se multiplică; un exemplar se atașează la dosarul respectiv iar celălalt exemplar, împreună cu alte opise (vor exista mai multe dosare pentru care se vor întocmi opise), vor forma anexa inventarului, nemai fiind obligați a cerceta dosarele din depozit, ci anexa inventarului.

f. cu prilejul fișării dosarelor, se va deschide, sub formă de concept, o rubrică pentru fiecare temă din nomenclator, care se completează, pe parcursul fișării dosarelor cu denumirea pe scurt a problemelor principale și conexa ale documentelor dintr-un dosar². Această schiță — concept va folosi la întocmirea indicelui tematic al inventarului;

g. indicele tematic va cuprinde, structurat pe teme, denumirea problemelor și numărul dosarelor care cuprind aceeași problemă. Acest

indice al inventarului nu este o copie fidelă a nomenclatorului, nici în ceea ce privește grupele și subgrupele de probleme și nici în formularea denumirii lor. Perioada contemporană este caracterizată prin schimbări frecvente în toate domeniile de activitate. Indicele tematic al inventarului va reflecta realitatea dintr-o perioadă determinată. Tematica indicelui nu se va crea preconcept sub nici o formă; problemele existente în dosarele fișate ne vor impune tematica indicelui, care va reda trăsăturile esențiale ale realității.

Menirea arhivistului este de a reconstitui cu ajutorul documentelor realitățile social-politice și economice dintr-o perioadă istorică. Cu cât vom reconstitui mai exact această realitate istorică, cu atât vom sprijini mai eficient activitatea de cercetare a documentelor.

¹ Exemplu: la fișarea dosarului cu documente privind afilierea țării noastre la organizații internaționale, nu putem reda denumirea fiecărei organizații la care ne-am afiliat, nici referiri în legătură cu alte probleme privind afilierea; aceste date apar în opisul dosarului, iar formularea conținutului în fișa dosarului îl va reda într-o formă sintetică: afilierea României la diferite organizații internaționale.

Folosind datele din opisele dosarelor putem întocmi un index de numiri al organizațiilor internaționale la care ne-am afiliat, structurat alfabetic sau tematic, pe o perioadă mai îndelungată — 10-15 ani.

² Atunci când un dosar, sau chiar și un document, nu tratează în exclusivitate o anumită pro-

blemă, ci se referă la o serie de probleme conexe, denumirea fiecărei probleme o vom menționa în schița-concept, deschisă pentru fiecare temă și pe care o vom folosi la întocmirea indicelui tematic al inventarului, încît același număr de dosar, poate să apară în indicele tematic la mai multe grupe și subgrupe de probleme. Exemplu: dosarul cuprinzând documentele privind vizitele de prietenie, de partid și guvernamentale în țări socialiste, conține o diversitate de probleme tratate cu prilejul vizitei: probleme de colaborare și cooperare economică, de import-export, de specializare în producție, încît, dacă se menționează în indicele tematic că problema „X” se găsește în dosarul nr... nu vom întâmpina greutăți la regăsire.

SOLUȚIONAREA CERERILOR ADRESATE DE OAMENII MUNCII DIRECȚIEI GENERALE A ARHIVELOR STATULUI

Activitatea de rezolvare a propunerilor, sesizărilor, reclamațiilor și cererilor oamenilor muncii și buna organizare a audiențelor s-au înscris în preocuparea permanentă a conducerii Direcției și a organizației noastre de partid, de a răspunde prevederilor Hotărârii Plenarei C.C. al P.C.R. din 22-23 martie 1978, ale legii nr. 1/1978, ale Decretului 472/1971 și ale ordinului ministrului de Interne privind organizarea și desfășurarea acestora.

În cursul anului 1978 Direcției generale a Arhivelor Statului i-au fost adresate 2000 de cereri* din care 97% s-au referit la perioade de vechime, iar diferența de 3% reprezintă cererile care au avut ca obiectiv eliberarea de copii de pe foile matricole, acte de stare civilă, sentințe judecătorești, acte de proprietate și drepturi patrimoniale sau monitorare oficiale, acte probatorii în fața instanțelor de judecată.

În conformitate cu dispozițiile legale, cererile sunt prezentate conducerii D.G.A.S. și repartizate pe depozite pentru cercetare în fondurile de documente pe care le deținem.

Cererile care solicită acte din arhivele nepreluate încă sau care se află la alte instituții sunt îndrumate către acestea, încuștințindu-se și petiționarul asupra cursului dat cererii sale.

În ceea ce privește eliberarea de acte pentru dovedirea perioadelor de vechime în muncă, efectuată la diferite instituții și întreprinderi particulare până la naționalizare (1948), cererile sunt trimise la Ministerul muncii care deține documentele necesare.

Este de menționat faptul că o pătrime din numărul total al scrisorilor sunt îndrumate către alte instituții, care păstrează încă arhiva creată conform art. 18 din decretul 472/1971 privind Fondul Arhivistic Național, care reglementează termenele pentru depunerea documentelor spre păstrare permanentă, după caz, la Direcția generală sau la filialele sale.

În conformitate cu dispozițiile art. 18 din decretul 472/1971, organizațiile socialiste și celelalte organizații depun, după caz, la Direcția generală a Arhivelor Statului sau la filialele sale documentele scrise, tipărite, fotografice, sigiliile și stampilele ce fac parte din Fondul Arhivistic Național, cu respectarea următoarelor termene:

— pentru documentele scrise, tipărite, sigiliile și stampile după 30 de ani de la crearea lor, în cazul organizațiilor socialiste și celorlalte organizații centrale și după 20 de ani în cazul celorlalte organizații;

— pentru documentele fotografice, după 15 ani de la crearea lor.

— pentru actele de stare civilă, după 100 de ani de la întocmirea lor.

Deci, după expirarea acestor termene Arhivele Statului intră în posesia documentelor create de organizațiile socialiste. Ca atare, petiționarii, cunoscând aceste termene, se pot adresa fie organizațiilor socialiste, fie Arhivelor Statului.

Respectarea acestor reglementări permite eliberarea actelor solicitate de cetățeni într-un timp mai scurt și se evită efectuarea unei corespondențe intermediare.

O categorie de cereri adresate Direcției generale sosesc din partea cetățenilor care, în calitate de petiționari, se adresează instituțiilor și întreprinderilor la care au lucrat, dar care nu sunt satisfăcuți de răspunsurile primite de la acele instituții și întreprinderi.

În această situație, fie prin Direcția generală fie prin filialele sale, aceștia sunt sprijiniți pentru a se întreprinde noi cercetări și a se da răspunsul cuvenit în raport de documentele pe care le dețin arhivele instituțiilor și întreprinderilor respective.

De multe ori cererile adresate fie Arhivelor Statului fie altor organizații sunt incomplete, fără să indice corect locul de muncă, sau datele referitoare la începerea și terminarea activității, sau pentru perioadele de stațiu militar și concentrare, nu se indică numărul unității militare și contingentul căruia a aparținut petiționarul.

Este de menționat faptul că s-au primit și cereri cu toate detaliile necesare spre a fi cercetate, dar petiționarii au uitat să semneze sau să indice în mod corect domiciliul unde urmează să primească răspunsul.

Cazurile amintite duc la îngreunarea activității, la efectuarea unei corespondențe intermediare cu petiționarii și, în cele din urmă, se întârzie eliberarea actelor solicitate.

Pentru a veni în sprijinul petiționarilor care vor să știe cui trebuie adresată cererea și ce elemente trebuie să cuprindă, în cadrul Direcției generale și la filialele sale județene funcționează un birou de informații, care prin lămuririle ce le oferă facilitează cercetările și le scurtează termenul în care trebuie să se dea răspunsul legal. În cadrul Direcției generale biroul de informații funcționează în localul din str. Arhivelor nr. 2, sector 6, zilnic între orele 10—13. Informațiile se pot solicita și telefonic la nr. 16 21 60 — interior 18.

Menționăm observațiile de mai sus întrucât în această activitate în cadrul Direcției generale sunt antrenate zilnic cadre de specialitate care analizează și cercetează cu migală și simț

* Este vorba de cererile adresate Direcției generale. Adăugând și cererile adresate filialelor județene numărul lor se ridică la 13 000.

de răspundere cererile adresate instituției noastre. După înregistrare, cererile sînt repartizate serviciilor și depozitelor pentru a fi cercetate. Pentru ca actele eliberate de pe documentele din depozitele Arhivelor Statului să poată fi folosite în scopurile solicitate este necesar ca ele să răspundă datelor cerute, să reflecte temeiul documentar și să întrunească condițiile prevăzute de actele normative în vigoare.

— Intocmirea certificatelor, copiilor, extraselor prin natura și importanța lor pentru multiplele domenii de activitate, implică o mare răspundere din partea celui care le întocmește, întrucît cea mai mică greșală în conținut poate atrage o răspundere materială și administrativă pentru cel ce le-a întocmit, antrenînd, în același timp, și răspunderea instituției. De aceea, pentru rezolvarea cererilor oamenilor muncii se cere o cunoaștere temeinică a legislației adecvate surselor documentare, un înalt spirit de răspundere, spre a se evita interpretările, și mai cu seamă pentru a se înlătura neconcordanța între datele actelor eliberate și baza lor documentară.

*

Tot pe temeiul actelor normative ce reglementează această activitate, în cadrul Direcției generale a Arhivelor Statului și filialelor sale s-a organizat și primirea în audiență a oamenilor muncii.

Aspectele importante sesizate sau reclamate la audiențe sînt reținute într-o evidență specială, în registrul de audiențe în care sînt specificate obiectul audienței, cine rezolvă, precum și termenele de rezolvare.

Cercetarea registrelor de audiență ne-a condus la concluzia că cei ce s-au adresat, s-au referit fie la probleme personale, fie la probleme ce interesează activitatea Direcției generale, în special achiziționare de documente. Aceste relații și lămuriri date direct persoanelor fizice prin intermediul audiențelor au contribuit, pe de o parte, la îmbunătățirea activității în acest domeniu, cît și la îmbogățirea tezaurului documentar.

Analizînd rezultatele obținute în domeniul rezolvării problemelor prezentate Arhivelor Statului prin scrisori și audiențe, putem spune că soluționarea lor, în spiritul hotărîrilor de partid și a legilor țării, cu sollicitudine față de cetățeni, a dus la perfecționarea muncii, sporirea operativității și exigenței în adoptarea măsurilor și înlăturarea lipsurilor semnalate.

LIVIA PRUNA

PREGĂTIREA CADRELOR CARE RĂSPUND DE ARHIVELE ORGANIZAȚIILOR SOCIALISTE

Printre obiectivele și sarcinile majore subliniate de secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu la Plenara C.C. al P.C.R. din 5 iulie 1978 reține în mod deosebit atenția precizarea că „Ridicarea nivelului de cunoștințe, perfecționarea pregătirii tehnice și profesionale a cadrelor constituie o problemă de importanță hotărîtoare pentru activitatea noastră nu numai în următorii doi ani, ci și în perspectivă”.

Se relevă, astfel, o dată în plus, rolul pregătirii de specialitate și pe multiple planuri a cadrelor din orice domeniu de activitate. Implicat, rezultă și pentru cei, care prin nobila lor misiune veghează ca arhivele organizațiilor socialiste să se ridice la valoarea unor bunuri ce fac parte din tezaurul patrimoniului cultural național, importanța acestei pregătiri.

Organizarea arhivelor, inventarierea lor, stabilirea valorii documentelor existente în cadrul arhivelor organizațiilor socialiste prin selecționare în vederea păstrării permanente a celor care urmează să stea de temei istoriei sau activității sociale prin valorificarea în activitatea de cercetare științifică sau practică, asigurarea condițiilor de păstrare și de conservare pentru a le lăsa generațiilor secolelor următoare, vor putea fi realizate numai printr-o creștere continuă a gradului de pregătire profesională a factorilor care răspund direct de acestea, de la conducătorii de organizații, de la organismele de conducere colectivă care analizează și decid măsuri în legătură cu documentele de arhivă obținute și create, de la membrii comisiilor de selecționare și pînă la arhiviștii și arhivarii din organizații, care se îngrijesc de ordonarea, folosirea, păstrarea sau depunerea lor la Arhivele Statului.

De fapt, eficiența acestei activități va merge mină în mină cu gradul de creștere a pregătirii profesionale. Necesitățile muncii impun ca atît factorii de conducere care răspund, cît și personalul de execuție care lucrează direct la arhivă să-și desfășoare activitatea lor pe cu totul alte coordonate, care stabilesc sporirea neconținută, și în acest domeniu, a eficienței muncii. Și unii și ceilalți trebuie să posede cunoștințe temeinice privind răspunderea ce o au față de documentele ce se creează zi de zi ca elemente probatorii ale muncii constructive sau de creație a macro sau microgrupului social pe care-l reprezintă colectivitățile dintr-o ramură sau domeniu de activitate și bineînțeles în legătură cu tehnicile de lucru ce se folosesc în prezent pentru organizarea, păstrarea, evidența și folosirea documentelor de arhivă.

Partidul nostru înscrie în cadrul procesului de făurire a societății socialiste multilateral

dezvoltate, ca coordonată majoră necesitatea desfășurării întregii activități sociale în conformitate cu cerințele principiului legalității socialiste. În calitate de organ al Ministerului de Interne, Direcției generale a Arhivelor Statului și filialelor sale le sînt încredințate sarcini deosebit de importante pe linia îndeplinirii acestui principiu, ele avînd obligația de a asigura în activitatea lor aplicarea legilor și a celorlalte acte normative care reglementează activitatea arhivistică.

Cunoașterea legislației arhivistice și a normelor de lucru necesită receptivitate și instruire și, implicit, formarea unui nou „tip” de personal pasionat, capabil să asigure în cele mai bune condițiuni lucrările necesare activității arhivistice.

În etapa actuală, păstrarea, evidența sau folosirea documentelor necesită o viziune nouă care cere, în conformitate cu legislația arhivistică în vigoare, mai multă responsabilitate din partea factorilor de răspundere care sînt obligați să cunoască în amănunt legislația arhivistică și normele tehnice de lucru, nivelul pregătirii profesionale a cadrelor cărora li se încredințează răspunderi în arhivele organizațiilor, să coordoneze și să controleze cu mai multă atenție munca ce se desfășoară în arhivele organizațiilor pe care le conduc, manifestînd un interes mai mare pentru ridicarea calitativă a acestora.

Pentru a sprijini ridicarea calității muncii arhivistice de la organizații la nivelul cerințelor pe care le impun legile, Filiala Arhivelor Statului — Municipiul București și-a prevăzut un variat program de pregătire a cadrelor responsabile cu munca de arhivă.

Cum era de așteptat, succesul programului amintit s-a datorat deplinei înțelegeri din partea unor organe de conducere, care nu numai că au acordat toată atenția acestui act, dar au simțit din propria experiență necesitatea modernizării activității ce se desfășoară în arhivele întreprinderilor și instituțiilor în care activează.

Prima metodă a fost mai simplă, ea urmărind pregătirea cu bune rezultate, prin instruire săptămînală, în zilele de luni și joi a personalului nou numit în munca de arhivă. Organizațiile au trimis la filiala noastră, pentru instruire, oameni neinițiați pentru exercitarea acestei funcții. Cei prezenți au putut să cunoască sub directa îndrumare a arhiviștilor întregul proces al activității pe care urmau să-l desfășoare. Arhiviștii au insistat, în special, asupra cunoașterii tehnicii de lucru a arhivelor create înainte și după aplicarea nomenclatorului de constituire a arhivei curente. Lucrările practice executate în cadrul filialei au avut darul să le completeze cunoștințele și să-i introducă mai bine în munca de organizare propriu-zisă a arhivelor.

Această activitate va trebui pe viitor intensificată, întrucît în momentul de față există o mare fluctuație în rîndurile personalului care lucrează în arhivele organizațiilor.

În al doilea rînd, ne-am propus ridicarea calitativă a pregătirii profesionale a persona-

lului cu vechime existent în cadrul unor organizații socialiste și a șefilor compartimentelor care au în subordine sectorul activității arhivistice.

Astfel, anul trecut, au fost instruiți la sediul filialei un număr de peste 300 reprezentanți ai unor organizații socialiste unde, în timpul afectat, au putut cunoaște mai bine prevederile legislației arhivistice și sarcinile ce le revin, modul de organizare al arhivelor, ordonarea, inventarierea și selecționarea corespondenței, constituirea și aplicarea nomenclatorului de acte, folosirea și păstrarea documentelor în limitele normelor stabilite ș.a. Cu această ocazie s-au putut cunoaște și unele date referitoare la situația arhivelor respective care s-au folosit la completarea fișelor, a situației fondurilor etc.

Opiniile unor participanți și schimbul de vederi ce au avut loc cu prilejul dezbaterii unor probleme, au contribuit la creșterea gradului de cunoștințe de specialitate și de mobilizare a personalului spre obținerea unor rezultate cît mai bune în organizarea arhivelor.

Cea de a treia metodă a fost organizarea, în colaborare cu organele specializate în perfecționarea pregătirii cadrelor, de cursuri cu profil arhivistic, susținute de arhiviștii Filialei. În acest sens, acordînd atenția cuvenită pregătirii specifice, Centrul de pregătire și perfecționare a activității cadrelor din Consiliile populare a oferit posibilitatea ținerii unui ciclu de expuneri pe teme arhivistice, în fața celor 150 secretari ai consiliilor populare orășenești și comunale din diferite județe ale țării. S-au prezentat probleme ce se referă la: sensul prevederilor decretului nr. 472/1971; modul cum secretarii vor trebui să organizeze activitatea personalului încadrat în munca de arhivă și executarea controlului pentru asigurarea unei eficiențe sporite; necesitatea întocmirii instrumentelor de evidență și desfășurarea activității de selecționare a documentelor depășite ca valoare practică sau documentară; asigurarea folosirii documentelor astfel încît aceasta să se facă în conformitate cu legile în vigoare; condițiile ce trebuie asigurate pentru păstrarea în bune condițiuni a arhivelor, modul de constituire a arhivei curente ș.a. De fapt, prezența cadrelor din conducerea centrului la aceste cursuri și interesul pentru cuprinderea în planurile de învățămînt a cunoștințelor arhivistice au contribuit, în mare măsură, la întărirea răspunderii secretarilor consiliilor populare față de arhive. Aprecierile și discuțiile purtate în partea finală a cursurilor ne-au asigurat de prestarea unei activități, pe viitor, la nivelul așteptat.

Organizarea de către filiala noastră a acestor forme de pregătire a urmărit de fapt, creșterea competenței celor care au o legătură directă cu documentele de arhivă cu scopul de a prefigura în viitor o nouă calitate a muncii arhivistice.

VIRGIL TATOMIR

IMBOGĂȚIREA FONDULUI ARHIVISTIC NAȚIONAL

DIRECȚIA GENERALĂ A ARHIVELOR STATULUI

Documentele familiei Lahovari din perioada 1823—1920 variate ca gen (scrisori, acte referitoare la unele funcții ale membrilor din familia Lahovari, atestate, rescripte, pașapoarte, fotografii) sînt importante prin bogăția informațiilor pe care le conțin. Între acestea se află un hrisov de la Constantin Șerban (1654) și două zapise de întărire aparținînd egumenului Ignatie de la mănăstirea Mihai Vodă (1654) și egumentul Radu Isofi de la mănăstirea Butăneasa (1743).

Rețin în primul rînd atenția documentele referitoare la activitatea desfășurată de Manolache Lahovari în cadrul Secretariatului Statului apreciată în mod deosebit de Barbu Știrbei, pe atunci secretar al statului.

Alte documente care prezintă interes sînt cele referitoare la activitatea desfășurată între anii 1823—1862 de doctorul Apostol Arsachi, în calitate de „prim medic al Principatului Țării Românești”, deputat ales în 1858—59 și mai târziu ministru de externe.

Pentru laborioasa și variată activitate desfășurată de dr. A. Arsachi pe diferite țărmuri, i se acordă „Ordinul Împăratului Leopold”. În scrisoarea de răspuns la mulțumirile adresate, generalul Coronini îi scrie doctorului A. Arsachi, la 20 iunie 1857, din Timișoara că „ordinul constituie recunoașterea meritelor și calităților personale cit și a țării pe care o reprezintă”.

Această scrisoare este și un prilej pentru generalul Coronini ca să-și manifeste „simpatia pentru Țările Românești pe care doctorul le reprezintă cu înaltă cinste”.

Între documentele achiziționate se află documentul intitulat „Justificativ” al exilaților din Franța participanți la mișcarea de la 1848. Întocmit în 1856, care nu justifică, ci exprimă hotărât voința de a nu renunța, cu toate prigonirile îndurate, la cauza imbrățișată în 1848.

Rețin, de asemenea, atenția informațiile cuprinse în corespondența purtată între dr. Nicolae Krețulescu, aflat în misiune diplomatică la Petersburg, cu ginerele său Alexandru Emil Lahovari, trimis în diferite misiuni la Constantinopol, Viena, Roma și Paris. Corespondența scrisă în limba franceză se referă la evenimentele politice și economice din perioada anilor 1892—1920.

Corespondența oferă posibilitatea de a completa cu noi date cunoașterea activității diplomației românești în perioada primului război mondial. Alexandru Emil Lahovari, ministru al României în Franța, în perioada 1916—1918, a putut cunoaște direct poziția guver-

nelor țărilor Antantei față de activitatea României pe plan politic și cultural, în scopul îndeplinirii năzuințelor de făurire a statului național unitar. Astfel, putem afla ecoul în străinătate al semnării păcii de la București, activitatea misiunii militare române în Franța și cea a Consiliului Unității Naționale Române, lupta emigrației române pentru unirea Transilvaniei cu România. Desigur este interesant faptul că se menționează sprijinul acordat de G. Clemenceau, André Faure și S. Pichon, ministrul de externe al Franței, comitetelor de acțiune ale transilvănenilor create la Paris și societăților de prietenie franco-române; acțiunile nefaste ale Germaniei în România, propaganda dusă de unele state în scopul subestimării sacrificiilor materiale și umane ale României în perioada primului război mondial.

Corespondența lui A. E. Lahovari din perioada în care funcționa ca reprezentant al României la Constantinopol, reflectă aspecte ale relațiilor culturale româno-turce.

Evenimentele politice interne ne sînt prezentate de corespondența lui Alex. E. Lahovari cu soția sa Ana și cu personalități politice ale vremii. Aflăm despre înțelegerea dintre conservatori și junimiști (1899); reacția lui P. Carp la eșecul electoral, în favoarea lui Cantacuzino; dese schimbări de guvern care influențau negativ viața economică și socială; numirea lui Spiru Haret ca ministru al instrucțiunii publice; activitatea desfășurată de reprezentanții României în străinătate etc.

Corespondența poartă amprenta personalității autorilor. Dincolo de aceste evenimente, putem cunoaște preocupările personale, viața cotidiană, descrisă cu picanteriile nu lipsite de interes și care redau culoarea epocii.

Corespondența Anei Krețulescu Lahovari prezintă cîteva preocupări de familie și activitatea energetică desfășurată ca președintă a Comitetului de asistență al Crucii Roșii Române de la Paris, alături de Elena Văcărescu și alte reprezentante române. Ana K. Lahovari a purtat o întreagă corespondență cu Maria Hartong, fiica ambasadurii Angliei la Petersburg, cu principele ruse Lili Obolenski și Kiti Tolstoi, cit și cu unii membri ai familiei ministrului afacerilor externe al Rusiei, Giers.

Documentele fotografice completează informația scrisă. Efectuate în perioada 1876—1910, bine conservate, avînd indicat pe verso-ul fiecăreia atelierul în care au fost executate — Dușchek, Mandy etc. ele ne redau portrete ale doctorului Nicolae Krețulescu, ale soției sale Sofia și ale fiicelor, dintre care cel mai des apare Ana Krețulescu Lahovari la diferite vîrste.

Documentele fotografice ne prezintă conacul familiei de la Leurdeni și casa acestora din București, în apropiere de cea a lui Spiru Haret.

LIDIA MIHAILESCU

F.A.S. — JUDEȚUL DOLJ

În cursul anului 1977, filiala noastră a achiziționat prin donații de la persoane fizice 259 documente și a cumpărat 98 documente, 11 sigilii, 23 periodice și 7 fotografii.

Prin donație s-au achiziționat de la familia dr. Nicolin 71 de documente emise în secolele XVII—XIX: zapise, foi de zestre, diate, hotărâri judecătorești, cărți de hotărânicie (semnate unele din ele de ing. Gr. Otetelișanu) care contribuie la cunoașterea vieții satelor: Cîrloșani, Mușetoiu, Berești, Crețești și Locusteni din Oltenia. Unul din cele mai importante documente donate îl constituie un hrisov domnesc din 25 august 1797 (1889) semnat de Constantin Brîncoveanu, prin care întărește preotului Mihail și feciorilor săi, din satul Aninișul, județul Gorj, stăpînirea asupra unei jumătăți din muntele Vîrtopu din acel județ.

Profesoara Maria Băleanu a donat un număr de 185 de documente ce privesc viața și activitatea mamei sale, profesoara Ecaterina Urziceanu, întemeietoarea institutului de fete din Craiova, care i-a purtat numele. Unul din documente atestă meritele profesionale ale Ecaterinei Urziceanu. Este vorba de diploma prin care este decorată, la 26 martie 1927, cu „Răsplata muncii pentru învățămînt clasa I-a”. Alte documente oferă informații legate de institutul „E. Urziceanu” printre care semnalăm autorizația nr. 25 din 27 iulie 1893, act ce confirmă înființarea acestuia.

Un mare număr de documente se referă la activitatea unor membri de frunte ai familiei Urziceanu: avocatul Alexandru Urziceanu, profesoara Maria Urziceanu și căpitanul Regimentului 21 Artilerie — Paul Urziceanu.

De la învățătorul Constantin Lupescu au fost achiziționate prin cumpărare un număr de 31 de documente din perioada 1862—1923 printre care menționăm patru hrisoave domnești emise de Constantin Basarab, Constantin Mihail, Cehan Racoviță, Scarlat Calimachi și Alexandru Suțu pentru stăpînirea unor proprietăți, restabilirea de drepturi, scutiri de dări și acordarea unor ranguri boierești, care au o deosebită importanță istorico-documentară.

Cîteva documente se referă la activitatea meșteșugărească și de comerț de odinioară a Craiovei. Amintim printre acestea documentul din 1834, august 9, privind vînzarea caselor lui Hagi Hristea, argintarul sau documentul din 1851 prin care frații Gheorghe Marcu și Vasile se despart din negoțul ce l-au făcut împreună la prăvălia din Râscruciu de pește (luind Vasile „prăvălia cea mare și Gheorghe pe cea mică”).

Tot de la sus-numitul au fost cumpărate 11 matrice sigilare din metal, printre care două ale comunelor Ghîndeni și Rudari din județul Dolj, din anul 1882, una aparținînd bisericii Madona Duda din anul 1882, cîteva boierești și trei turcești.

Avocatul pensionar Iancu Constantinescu ne-a oferit spre achiziționare patru mape cu documente referitoare la frații săi: poetul Savu Constantinescu, Lucia Burdun și Paul Constantinescu.

Alte documente se referă la activitatea avocatului și scriitorului Iancu Constantinescu, în cadrul Teatrului Național din Craiova, al cărui director a fost în anul 1922.

Pentru valoarea lor deosebită amintim: manuscrisele inedite ale poetei Coca Farago: 1922 „Preludiu pentru ochii tăi”, 1926 „Proză” și un mic roman dialogat din 1931, „Domnița păpușilor”.

Un loc aparte îl ocupă aprecierile marelui actor craiovean Al. Dem. Dan, despre studiul lui Iosif Grego „Principalii interpreți ai rolului lui Hamlet”, însoțit de cinci fotografii ce-l înfățișează pe Al. Dem. Dan în diferite roluri („Hamlet”, „Hoții” de Schiller ș.a.).

Cetățenilor care au înțeles sensul patriotic al prevederilor actualei legislații arhivistice și au oferit prin donație Arhivelor Statului — județul Dolj importante mărturii ale istoriei noastre naționale le mulțumim și pe această cale.

VIVORICA CERNĂTESCU

F.A.S. JUDEȚUL VILCEA

În cursul anului 1978 filiala noastră a preluat circa două sute metri poliță raft de la instituții, și anume: Tribunalul jud. Vilcea pe anii 1886—1945; Judecătoria populară Bălcești pe anii 1905—1951; Judecătoria populară Măciuca pe anii 1925—1954; Judecătoria populară Lădești pe anii 1909—1951; Judecătoria populară Zătreni pe anii 1909—1953; Fabrica de dopuri și derivate de plută I. Langfeld din Rm. Vilcea pe anii 1926—1939; Firma comercială „La Edison” Ilie Bratu din Drăgășani pe anii 1900—1952; Protoieria jud. Vilcea pe anii 1857—1929.

O serie de cetățeni, animați de sentimente patriotice, au donat instituției noastre documente ce fac parte din Fondul Arhivistic Național al Republicii Socialiste România. Toți au fost înscrși în Cartea de Aur a donatorilor filialei.

Preotul Pătru Stoenac din Rm. Vilcea a donat 225 documente din perioada 1500—1915: hrisoave, anafore, cărți de judecată, zapise și scrisori privind obște moșnenilor din satul Bumbesti, fost în județul Argeș, actualmente în județul Vilcea. Interesant este documentul din 12 mai 1705 în care Constantin Brîncoveanu voievod înștiințează pe căpitanul de martalogi din Loviște, zapcii și sătenii din Bumbuiești că Stan și fiul său Dumitru au fost iertați de toate dădiile și orînduilele. Cele mai multe documente se referă la procesul de la București dintre moșnenii Bumbuiești cu Diaconeasa Serafina pentru proprietăți în Boișoara. Documentele se referă și la organizarea procesului de învățămînt în Boișoara, activitatea învățătorului Stan Popescu și măsurile luate pentru asigurarea cu mobilier, lemne și manuale școlare.

Găsim informații privind hanul lui Radu hangiu din Pitești, despre unii pictori din Teiuș, note privind hrisovul Clocoticilor, păstrarea galbenilor împărătești în podul casei etc.

În documente se menționează localitățile : Bumbulești, Boisoara Bratovoiești, Clocotici, Călene, Găujani, Greblești, Gruiul Lupului, Răcovița, Titești; munții : Budislav, Strimbinoasa, Zănoaga, Clăbucetul, Petriceana, Fața Sf. Ilie, Sfina Mare, Arsurile, Paltinu, Întărcătoarele, Strimbu și Dogobronu, Glodeni și Măgura și delnițele : Dăneasa, Titaloasa, Cumbei, Ioniștilor Manei, Sinească. Tot preotul Pătru Stoenac a mai donat o hartă a „Rezelului din 1877” folosită pe cimpul de luptă de unul din înaintașii directi ai donatorului.

Ing. Valentin Rucăreanu a donat 15 documente privind relațiile între săteni la sfârșitul secolului trecut.

Preotul Ion Marinescu din Sutești a donat trei documente din perioada 1793—1822 ce le-a avut moștenire de la bătrâni. Ele reprezintă o hotărâre în urma unei judecări pentru o vie, un zapis de vânzare și un act de donație.

Mitruț Dumitru din Drăgășani a donat un zapis de vânzare de la mijlocul secolului trecut.

Menționăm că din cele 189 documente feudale preluate de la Muzeul județean, 85 scrisori comerciale în limba greacă au fost transcrise cu sprijinul specialiștilor de la D.G.A.S. și puse la dispoziția cercetătorilor.

Învățătorul pensionar D. Tița din Bărbătești a donat 11 documente din perioada 1695—1861 ce reprezintă acte de zestre, învoielii, o hotărânicie a moșiei Obișia în hotarul Bărbăteștilor, organizarea obștei din satele Dianu și Pojogi.

Învățătorul pensionar Gh. I. Stăiculescu din Horezu a donat 35 documente din perioada 1797—1860 care se referă la viața comercială a târgului Horezu, la împărțirea obștei și cuprind toponime dispărute.

Învățătorul Chisavu I. Ion din Rîmești ne-a donat 12 documente din zona Horezu din perioada 1837—1906.

Învățătoarea pensionară Maria Ionescu a donat filialei : 40 documente din perioada 1791—1878, 6 fotografii, 3 planuri și următoarele fragmente de fonduri : Asociația de pășune muntele Pietrăneanu, 1958, 1 u.a.; Obștea muntelui „Ludeasa” Romani, 1910—1940, 2 u.a.; Obștea muntelui „Pietriceana” 1912—1940, 2 u.a.; Obștea muntelui Piscu lui Tișan 1943, 1 u.a.; Obștea plaiului „Rîmești” Romani, 1913—1943, 2 u.a.; Obștea muntelui plaiului „Urșani” Horezu, 1943, 1 u.a.

Doctorul George Deșliu a donat mai multe documente printre care, un dosar aparținând lui Costache Deșliu privind lucrările executate de el în calitate de comisar pentru construirea șoselei între punctele Cozia — Șipote pe Valea Oltului din 1858. O hotărâre a Judecătoarei Vilcea din 26 august 1842, un fragment dintr-un dosar al Comitetului permanent al jud. Vilcea din 1865 privind bugetul și contestațiile la înscrierea în listele de improprietărire și o scrisoare din 4 august 1898 a lui Ion Gogu din Diclești către Tache Deșliu și o matrice sigilată din 1837.

Remarcăm lista cu lucrătorii din Transilvania și Triest, înființarea primelor oficii poștale din reforma agrară din 1864 etc.

Aurora Procopiu din Rm. Vilcea ne-a donat fondul personal „Grigore Procopiu”, nepot al istoricului Constantin Aricescu și ginere lui Ghiță Goleșcu, familie marcantă în județul Vilcea. Grigore Procopiu a fost avocat, deputat, senator și președinte la Secția a II-a a Consiliului Legislativ. A scris mai multe cărți printre care „Paramentul în pribegie” în anii primului război mondial când s-a refugiat la Odesa și Kerson. Fondul cuprinde scrisori inedite de la oameni politici ai vremii : Brătianu, Duca etc.; memorii, lucrări juridice nepublicate, corespondență familială, fotografii, acte personale.

De la familia Nicolae Balotescu, avocat și deputat din Rm. Vilcea s-au preluat o serie de scrisori și acte personale dintre care menționăm corespondența cu scriitoarea Cella Delavrancea.

Inginerul Valeriu Giuran din Timișoara a continuat și anul acesta donarea unor memorii, scrisori, fotografii, acte personale privind activitatea lt. col. Alexandru Giuran, fiu al Vilcii, care cu bărbăție a apărut în august 1944 cu unitatea sa Timișoara împotriva trupelor germane. De remarcat sînt și manuscrisele intitulate „După Unire” — Amintiri din trecut”, „Refugiul din Oradea în anul 1940 în urma Dictatului de la Viena” și poezia „Unirea” a Constanței V. Giuran, materiale de o certă valoare artistică și de o sensibilitate deosebită.

Colonelul în rezervă, Gh. Moruzi din Timișoara ne-a trimis manuscrisul intitulat „Pentru Patrie” închinat eroismului trupelor române în lupta cu armatele germane după încredințare.

Locotenent-colonelul în rezervă, Stan Liviu din Timișoara ne-a donat manuscrisul intitulat „Timișoara eroică — 1944”.

Prof. Gh. Dumitrașcu din Rm. Vilcea a donat 29 fotografii, reprezentînd membri de partid din ilegalitate, familiile lor și aspecte de la manifestări politice din județul Vilcea.

În scrisoarele cercetătorilor Lucia Mărcuș și dr. Gh. Asanache din București prin care au donat biblioteca personală a cunoscutului istoric Ion Mărcuș, precum și o serie din lucrările lor personale se arată că : „aceste documente nu le-am dori mistuite de vreme ci ocrotite în fondul de arhivă”.

Diferite cărți pentru biblioteca documentară a filialei noastre au fost donate de avocatul Ion C. Vasile din Drăgășani, preotul Pătru Stoenac din Rm. Vilcea, avocatul Emil Rîmniceanu din Drăgășani, învățătorul pensionar Dumitru Tița din Bărbătești și inginerul Mihai Popa Radu din Rîmniceu Vilcea.

Toți donatorii au fost popularizați în ziarul local „Orizont”.

CORNELIU TAMĂȘ

PREZENTĂRI DE FONDURI ȘI COLECȚII

COLECȚIA DE MICROFILME FRANȚA (II)

Arhivele istorice militare de la Vincennes păstrează un bogat material documentar, deosebit de important, privitor la istoria României, mai puțin studiat de delegații Direcției generale a Arhivelor Statului sau alți istorici români. În această arhivă, în care va trebui întreprinsă o cercetare sistematică și îndelungată, se află rapoartele adresate Statului Major al armatei franceze de către atașatii militari francezi trimiși în țara noastră și în țările balcanice, precum și documentele Misiunii militare franceze venită în țara noastră în toamna anului 1916, unele fiind adevărate studii asupra României sub diferite aspecte: politic, economic, social, militar, urbanistic etc. Din fondul *Ministère de la Guerre — Etat Major de l'Armée* au fost microfilmate unele documente din anii 1834—1920, reprezentând memorii, jurnale de campanie, rapoarte cu privire la acțiuni de recunoaștere cu caracter militar și rapoarte ale atașatilor militari¹, care pun în evidență, în contextul evenimentelor internaționale, o serie de momente importante din istoria poporului român. În acest sens, rapoartele atașatului militar francez Leon Gaillard² prezent pe cimpurile de bătaie din Sudul Dunării, cuprind numeroase relatări adresate ministrului său de război asupra luptei poporului român pentru înfăptuirea idealului național — independența — în contextul mișcării generale de eliberare națională a popoarelor din Peninsula Balcanică. Ca martor ocular al evenimentelor, el descrie organizarea armatei, starea trupelor, aprovizionarea cu material de război, organizarea luptelor pe Dunăre, sistemul de apărare a coastelor Mării Negre, mijloacele de transport, componența și amplasarea trupelor române, ruse și turcești, pozițiile de luptă de la Calafat, Dunăre, corpurile și detașamentele de trupă române de toate armele. Revelatoare sînt informațiile referitoare la desfășurarea ostilităților ruso-turce și la rolul armatei române în deznădămintul conflictului oriental, exercitarea comenzii românești asupra unor sectoare ale frontului, atacul general asupra Plevnei, descrierea operațiunilor militare, negocierile purtate pentru preliminarile de pace³ etc.

Interesante sînt și știrile referitoare la consolidarea statului român modern, direcțiile de orientare ale vieții politice din România, pătrunderea capitalului străin în economia românească, disputa monopolurilor străine pentru un loc cit mai important pe piața noastră internă. În ceea ce privește orientarea generală a politicii externe, documentele reflectă relațiile României cu Marile puteri ale Triplei Alianțe și motivația tendințelor de apropiere de puterile Antantei⁴ în preajma izbucnirii primului război mondial.

Un număr de documente cuprind informații interesante referitoare la războaiele balcanice⁵, la anii premergători izbucnirii primului război mondial și în special la perioada neutralității României⁶, la situația și participarea sa la război, unele izvoare punînd cu pregnanță în evidență justetea luptei de eliberare a Transilvaniei de sub dominația străină pentru desăvîrșirea unității naționale și făurirea statului național unitar.

Chiar din momentul izbucnirii războiului, documentele pun în lumină străduințele depuse de marile puteri pentru a atrage România de o parte sau de cealaltă a blocurilor militare, întrecîndu-se în a face tot felul de promisiuni, recurgînd chiar la presiuni și amenințări⁷; este ilustrată perioada de intense și complicate tratative diplomatice, poziția cercurilor guvernante din țara noastră⁸ și alăturarea la puterile aliate și asociate în vara anului 1916⁹. Sînt oglindite pe larg eforturile militare ale țării, planurile de operațiuni conform cărora majoritatea forțelor armate române au trecut la ofensivă pe frontul din Carpați pentru a elibera Transilvania, precum și dispunerea efectivelor de acoperire a celorlalte granițe¹⁰. Sînt astfel ample ilustrate luptele violente ce s-au desfășurat în regiunea muntoasă, încercările inamicului de a pătrunde în Moldova prin trecătoarea Oituz, luptele de pe Valea Jiului, puternicele atacuri de pe Valea Oltului și de la Dunăre, în zona orașului Zimnicea¹¹. Materialele relevă, de asemenea, înrăutățirea situației economice a țării, necesitatea evacuării în Moldova a autorităților civile și a întregului efectiv al armatei, numeroasele obligații la care populația din zona ocupată era nevoită să facă față, între care întreținerea unui mare efectiv de soldați inamici, bolile contagioase cu tot cortegiul lor de urmări tragice, precum și fapte care scot în evidență că întreaga greutate a războiului a căzut pe umerii maselor muncitoare¹².

¹ *Série Attachés Militaires (AM) Cartons E.M.A. 2-e Bureau Roumanie, Cartons nr. 2, 4—10; G.G.G., T.O.E., Carton 3747 Roumanie, dos. 1, 2, 3, 5 N 118; 6 N 39; 6 N 71; 6 N 75; 6 N 77; 7 N 1149; 7 N 1150; 7 N 1191; 7 N 1192; 7 N 1253; 7 N 1496; 16 N 66; 16 N 2995; 16 N 3016; 16 N 3017; 16 N 3018; 16 N 3021; 16 N 3022; 16 N 3029; 16 N 3057; 16 N 3060.*

² *Arh. St. Buc. Colecția microfilme Franța, rola 175, c. 239—715.*

³ *Ibidem, rola 175, c. 239—715.*

⁴ *Ibidem, rola 174, c. 47—56.*

⁵ *Ibidem, rola 174, c. 57—64; 69—106.*

⁶ *Ibidem, rola 78; c. 769—893; rola 79—81, rola 99, 175; rola 177, c. 1—834.*

⁷ *Ibidem, rola 177, c. 1—137; 702—742.*

⁸ *Ibidem, rola 78, c. 769—893; rola 177, c. 702—832.*

⁹ *Ibidem, rola 78—81, 99, 118, 174, c. 1—47, 96—109.*

¹⁰ *Ibidem, rola 174, c. 96—109; rola 175, c. 716—1131; rola 177, c. 1—137.*

¹¹ *Ibidem, rola 174, c. 110—657.*

¹² *Ibidem, rola 175, c. 2—16, 94—96, 716—831.*

În lungul șir al eforturilor poporului român pentru apărarea libertății, documentele oglindesc pe larg succesele în luptele purtate în vara anului 1917¹³ și eroismul armatei române, apreciată ca una din cele mai valoroase armate din Europa. Sînt menționate măsurile luate, care au permis să se treacă la ofensivă în vara anului 1917, reorganizarea și instruirea armatei, refacerea potențialului său de luptă și rolul misiunii militare franceze venită în țara noastră încă din toamna anului 1916¹⁴. Este locul să relevăm faptul că documentele microfilmate din arhiva misiunii franceze¹⁵ sînt o sursă care abundă în informații referitoare la situația economică, politică și militară a României la acea dată, la operațiunile militare împotriva Puterilor Centrale și la relațiile ei cu Antanta.

De reținut este faptul că din aceste surse externe se desprind cu pregnanță capacitatea de luptă a armatei române și spiritul său de sacrificiu. Menționăm notele în legătură cu necesitatea intervenției României pentru susținerea acțiunilor Puterilor Antantei. Unele documente apreciază că intrarea României în război și cooperarea cu armatele aliate¹⁶ a constituit un avantaj prețios pentru coaliție¹⁷, iar mai multe telegrame cifrate, din anul 1916, ale generalului comandant șef J. Joffre subliniază importanța intervenției imediate a României¹⁸.

Numeroase rapoarte conțin ample informații despre organizarea armatei române, aprovizionarea cu muniții și alimente, tabloul efectivelor, instrucția, repartitia forțelor române, austro-ungare, germane, bulgaro-turce și rusești, situația de pe fronturile trupelor aliate și înamică, cu specificarea pozițiilor de apărare și de atac¹⁹, planul de acțiune al coaliției în primăvara anului 1917²⁰, ofensiva pe frontul român²¹. Menționăm pentru interesul pe care îl prezintă documentele reuniunii reprezentanților armatelor țărilor aliate²², materialele ședințelor comitetului de război de la sfîrșitul anului 1916²³, lucrările Conferinței de la Petrograd²⁴, deciziile Consiliului Superior de război în legătură cu declanșarea ofensivei generale, precum și cele care se referă la situația din Balcani, modificarea succesivă a planului de ocupațiuni stabilit de generalul Franchet d'Espèrey²⁵, înrolarea prizonierilor de război români din Austro-Ungaria în unități militare ale Puterilor Antantei și constituirea de unități speciale de voluntari români, cum au fost cele din Italia²⁶.

Sugestive sînt datele privind operațiunile de pe frontul român, descrierile luptelor împotriva cîmpitorilor germani la Tismana, Curtea de Argeș, pe Trotuș, la Rimnicu Sărat, Onești,

Mărăști²⁷, relațiile despre cauza justă a românilor în război și credința lor nestrămutată pentru înfăptuirea idealului național — unitatea²⁸. Nu mai puțin interesante sînt pentru biografi referințele asupra ostașilor și ofițerilor români, între care apar generalii Eremia Grigorescu și Artur Văitoianu²⁹.

Între documentele microfilmate sînt cuprinse și o parte din memoriile înaintate de delegația română la Conferința de Pace de la Paris, precum și cereri adresate Conferinței pentru adoptarea de hotărîri, care să garanteze eliberarea națiunilor oprimate din monarhia austro-ungară, egalitatea în drepturi dintre statele mari și cele mici și menținerea păcii³⁰.

Pot fi cercetate unele informații privind relațiile diplomatice, care au avut loc pe întreaga perioadă a războiului, fiind ogîndite pe larg tratativele de armistițiu cu Puterile Centrale de la sfîrșitul lunii noiembrie 1917 și încheierea acestuia în luna decembrie a aceluiași an la Focșani, Tratatul de la Buftea — București, reluarea luptelor de către armata României care va fi alături de Antantă pînă la sfîrșitul războiului³¹.

Bogată pentru istoria țării noastre este și seria *Mémoires et reconnaissances* (MB)³², din care au fost selecționate pentru microfilmare unele documente din anii 1774—1886. Aceste recunoașteri cu caracter militar făcute în Principatele Române, conțin și informații privind situația economică, socială, politică, administrativă, juridică etc. Astfel, recunoașterile militare din anul 1848 cuprind descrierea Țării Românești, a Moldovei, a orașelor București, Slatina, Craiova, Iași, Bîrlad, Roman, Tecuci, Galați, Brăila și altele, cu descrierea mijloacelor de transport, a populației, comerțului, organizării administrative și juridice, bogățiile naturale etc.³³. Interesante sînt memoriile și corespondența referitoare la Moldova, Țara Românească, Imperiul otoman, Rusia din anii 1795—1807³⁴, precum și cele referitoare la Dobrogea din 1849³⁵ și 1856—1877³⁶.

Menționăm notele întocmite în anul 1856 de către E. Blondeau despre drumul de la Constanța la Dunăre și avantajele oferite de poziția acestui oraș pentru deschiderea unui canal de la Dunăre la Marea Neagră³⁷.

Deosebit de interesante sînt și documentele referitoare la proiectul lui Constantin Ipsilanti de a deveni rege al Daciei³⁸, cele care oferă informații în legătură cu revoluția de la 1848,

¹³ Ibidem, rola 177, c. 520—591.

¹⁴ Ibidem, rola 174, 175, 177.

¹⁵ 17 N 539 ; 17 N 551 ; 17 N 554.

¹⁶ Ibidem, rola 174, 175, 177.

¹⁷ Ibidem, rola 177, c. 702—742.

¹⁸ Ibidem, rola 177, c. 1—137.

¹⁹ Ibidem, rola 174, c. 110—657, rola 177, c. 1—137.

²⁰ Ibidem, rola 177, c. 138—445.

²¹ Ibidem, rola 177, c. 447—519.

²² Ibidem, rola 177, c. 138—445.

²³ Ibidem, rola 177, c. 744—828.

²⁴ Ibidem, rola 177, c. 447—519.

²⁵ Ibidem, rola 177, c. 610—687.

²⁶ Ibidem, rola 177, c. 598—608.

²⁷ Ibidem, rola 174, c. 110—744.

²⁸ Ibidem, rola 174, c. 658—744.

²⁹ Ibidem, rola 174, c. 110—744.

³⁰ Ibidem, rola 175, c. 17—85.

³¹ Ibidem, rolele 174—177.

³² Cartons MR. 248. 792. 1501. 1601. 1617—1620. 1622—1624. 1629. 1663.

³³ Arh. St. Buc., Colecția microfilme Franța, rola 173.

³⁴ Ibidem, rola 173, c. 435—645.

³⁵ Ibidem, rola 78, c. 2—205.

³⁶ Ibidem, rola 173, c. 968—1063.

³⁷ Ibidem, rola 173, c. 1074—1126.

³⁸ Ibidem, rola 172.

precum și cele care conțin considerații asupra Congresului de la Berlin din anul 1878³⁹.

La Biblioteca Națională de la Paris au fost întreprinse cercetări la Departamentul *Manuscriselor, Periodicelor, Imprimatelor și Noilor Achiziții*, fiind reținute pentru microfilmare o serie de manuscrise care îmbogățesc baza documentară referitoare la istoria poporului român. Menționăm astfel câteva din prețioasele manuscrise grecești⁴⁰: Ms. 1711⁴¹ (sec. XI), care cuprinde scurta cronografie a patriarhului Nikephoros I (806—815), cronografia lui Georgios Synkellos (sec. VIII—IX) cu relatări din istoria daco-romană, cronografia lui Theophanes (752—818) izvor de bază pentru istoricii bizantini din secolele X—XII etc.; Ms. 1712⁴² (sec. XII), conținând scrieri atribuite lui Symeon Metaphrastes (sec. X) despre sinoadele ecumenice și biserica Sfânta Sofia, trei cronici și unele adaosuri mai noi din a 2-a jumătate a secolului al XV-lea, precum și istoria lui Leon Diakonos și Cronografia lui Konstantin-Michael Psellos, care reprezintă piesele cele mai prețioase din acest important manuscris de cronici bizantine, cu mărturiile despre populația românească în secolul al X-lea. Ms. 136⁴³ (sec. XIII) care înglobează cronica de la facerea lumii la anul 1057 de Georgios Kedrenos, istoria lui Michael Attaliates pentru anii 1034—1079, deosebit de importantă pentru istoria veche românească și un alt izvor însemnat pentru istoria țării noastre — cuvântările lui Manuel Straboromanos, adresate împăratului Alexios I. Komnenos (1081—1118); Ms. 144⁴⁴, care cuprinde una din copiile Memoriorilor împăratului Ioannes VI Kantakozenos (1347—1354) cu referințe interesante la tătării din nordul Dunării în secolul XIV; Ms. 1719⁴⁵ (sec. XVI), Analele lui Michael Glykas de la Facerea lumii la anul 1118, conținând informații despre pecenegii și uzii din Cimpia Dunării; Ms. 137⁴⁶ din anul 1422, a cărui importanță constă în izvoarele bizantine folosite, între care se numără primele părți din opera lui Cassius Dio despre războaiele daco-romane și istoria lui Niketas Choniates pentru anii 118—1206, care cuprinde bogate informații referitoare la istoria țării noastre.

Semnălm, de asemenea, seria de manuscrise ilave nr. 69—72, din anii 1575—1624, care con-

țin informații referitoare la Ștefan cel Mare, Petru Rareș, Petru Șchiopul și Radu Mihnea⁴⁷, precum și Ms. 35, cuprinzând *Descrierea Chinei* de Nicolae Milescu⁴⁸. Cu privire la Moldova, poate fi cercetat și manuscrisul francez 7157⁴⁹ din anul 1714.

Între manuscrisele microfilmate se află și Ms. 1409, care cuprinde Cronica lui Miron Costin, tradusă la Smirna în limba franceză, în anul 1741⁵⁰.

Un interes special îl prezintă și microfilmele de pe manuscrisele turcești nr. 35, 62, 146, 179, suppl. 69, 164, 379, 737, 758, 1040, 1051, din secolele XVII—XVIII, pentru informațiile privind țările române⁵¹.

De la *Departamentul Imprimatelor* rețin atenția un memoriu din 1856 referitor la chestiunile politice și economice ale Moldo-Valahiei, prezentat de V. Boerescu⁵², cu o serie de planuri ale orașului București din 1879, 1885⁵³, hărți ale Transilvaniei, Moldovei, Valahiei, Bulgariei, Ungariei, Serbiei etc. din anii 1664, 1784, 1803—1882⁵⁴, scrisori și fotografii din 1919—1936 de la Panait Istrati ș.a.⁵⁵.

Au fost de asemenea microfilmate, de la *Departamentul Noilor Achiziții* scrisori din anii 1558—1629 adresate Regilor Franței de voievozii români care solicitau sprijin pe lângă Poartă⁵⁶.

Menționăm de asemenea documentele cu caracter economic din perioada 1790—1899, microfilmate din *Arhivele Camerei de Comerț și Industrie* de la Marsilia⁵⁷. Acestea se referă la evoluția economiei românești, relațiile comerciale româno-franceze, sistemul tarifar, convenții comerciale între Austro-Ungaria și România, navigația pe Dunăre, Comisia europeană a Dunării, navigația maritimă.

Printr-un efort permanent și susținut, Direcția generală a Arhivelor Statului a luat măsuri pentru prelucrarea acestora și elaborarea de instrumente de informare științifică — inventare, ghiduri, ediții de documente și alte lucrări de specialitate, în care izvoarele franceze au ocupat un loc important. Aceste documente stau la dispoziția cercetătorilor în sălile de studii, pentru întocmirea unor lucrări de bază, înscrise în planurile de cercetare, inclusiv Tratatul de istorie a României.

³⁹ Ibidem, rola 140.

⁴⁰ Ibidem, rola 157, c. 59—279.

⁴¹ Ibidem, rola 95, c. 4—9.

⁴² Ibidem, rola 94.

⁴³ Ibidem, rolele 91, 92, c. 1—291, 93, 107, c. 2—376, 157, c. 2—56.

⁴⁴ Ibidem, rola 157, c. 870—881.

⁴⁵ Ibidem, rola 157, c. 882—913.

⁴⁶ Ibidem, rola 152, c. 1—219.

⁴⁷ Ibidem, rola 157, c. 282—820 (Diverse. Documente Romain Rolland).

⁴⁸ Ibidem, rola 142, c. 2—70.

⁴⁹ Ibidem, rola 82.

³⁹ Ibidem.

⁴⁰ V. Radu Constantinescu, Cercetări în arhivele și bibliotecile franceze, în „Revista Arhivelor”, anul IV, vol. XXXIX, nr. 4, Buc., 1977, p. 460—464.

^{41, 42} Arh. St. Buc., Colecția microfilme Franța, rola 229.

⁴³ Ibidem, rola 230.

⁴⁴ Ibidem, rola 236.

⁴⁵ Ibidem, rola 238.

DOCUMENTE ALE CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

Substratul politico-militar
al unei aparente erori
lingvistice de traducere

EUGEN BANTEA

În sistematicile achiziții de fonduri documentare străine făcute de Direcția generală a Arhivelor Statului intră și cele ce provin din arhivele forțelor armate germane de ocupație din Balcani din perioada celui de-al doilea război mondial.

În afara faptului că aceste documente permit elucidarea sau completarea reprezentării avute asupra unor fapte sau evenimente ale istoriei României din acea perioadă întrucât unele se referă în subsidiar la implicații românești despuieră mărturiilor consemnate în microfilmele în cauză ocazionează cercetătorului român să aprofundeze cunoașterea unor procese ce au avut loc în alte țări, în speță în spațiul geografic cel mai apropiat nouă. Studiarea unor documente de acest gen se încadrează ca parte integrantă a orientării date de partid școlii istorice românești actuale de a-și lărgi investigațiile și elaborările în domeniul istoriei universale, de a-și spune cuvântul cu competență și obiectivitate asupra unor procese istorice din diverse arii ale comunității umane, de a coopera fructuos în acest fel cu istoricii universalști din străinătate.

*

În cursul cercetării făcute la Arhivele Statului, am selectat, spre a publica în original și traducere, câteva documente ale fondului amintit mai sus, bineînțelese potrivit unui anume fir tematic. Primele materiale reproduse mai jos datează din septembrie 1941. Înțelegerea lor necesită o proiectare a cadrului general.

După ce în aprilie 1941 Iugoslavia regală a fost înfrântă în curs de câteva zile de Germania, căreia îi era asociată Bulgaria și Ungaria, prima, exercitând „leadership”-ul ocupației, a procedat la drastice schimbări ale statutului țării învinse. Pe de o parte Berlinul a anexat direct la Reich ținuturi ale Iugoslaviei și a permis de asemenea Bulgariei și Ungariei să anexeze însemnate porțiuni ale teritoriului iugoslav, pe de altă parte a procedat la dezmembrarea Iugoslaviei, împărțind-o în mai multe „state” separate, cu statut formal oarecum diferit. Unul din acestea a fost Serbia, în fruntea căreia a fost pus un „guvern” alcătuit din elemente ale acelei părți a claselor

guvernante dinainte care se decisese să colaboreze cu inamicul nazist. Reichul s-a străduit să dea o aparență de stat autonom, dacă nu independent, acestei entități politico-administrative cu capitala la Belgrad.

Documentele publicate mai jos relevă o „peripeție” survenită în septembrie 1941 administrației autohtone de obediență germană. Anume, „primul ministru” al Serbiei a declarat public că „statul” său își crează o forță armată, o armată. Declarația a ajuns la cunoștința lui Hitler. Acesta, nemulțumit a cerut explicații de la comandamentele militare germane ce exercitau ocupația, a semnalat că afirmațiile șefului administrației autohtone sîrbești contravin principiilor și țelurilor puterii ocupante, adică ale Reichului nazist. Șefii militari germani de la fața locului, prinși în flagrant delict de lipsă de vigilență politică, au furnizat Berlinului obișnuitele explicații rușinate ale subalternului căzut în greșală: totul ar fi pornit de la erori de traducere cumulate, comise de redactori insuficient de familiarizați cu nuanțele intime ale limbilor implicate: germană și sîrbă.

De ce totuși vehemența reacției conducerii hitleriste? Pentru a înțelege, trebuie să ne raportăm iar la contextul istorico-politic. Era septembrie 1941. Reichul se afla la apogeul forței sale militare și politice. Wehrmachtul înregistra succese masive în invazia săvârșită împotriva Uniunii Sovietice, își adjudeca acolo teritorii ce depășeau de câteva ori suprafața Germaniei propriu-zise. Căpeteniilor naziste li se părea că victoria finală a Germaniei este iminentă, că deplina și definitivă subjugare a popoarelor Europei — cel puțin — este o chestiune aproape tranșantă. Pe această bază au cunoscut o intensificare paroxistică și toate tezele care serveau ca suport ideologic imperialismului hitlerist. Una fundamentală era teoria rasistă. Iar potrivit acesteia, după evreii aflați la treapta de jos a etajării rasiale promovate de naziști, urmau slavii, concepuți ca extrem de periculoși pentru „rasa superioară” germanică și destinați — și ei — în parte exterminării și în parte cel puțin provizoriu unei cumplite exploatari în beneficiul Reichului. Conform acestei viziuni, într-o Europă stăpinită și controlată de naziști, „pentru un mileniu” nu trebuiau să mai existe alte forțe armate decît cele germane. Oricum căpeteniile naziste considerau că, pînă la „soluționarea” (se știe ce sens funest avea la naziști acest termen) problemei slavilor nu se va îngădui unor elemente de „rasă inferioară” să dețină în masă arme și să fie capabile de a practica meseria armelor.

Ce-i drept, poziția germană în incidentul survenit la Belgrad în septembrie 1941 denotă de la început nu numai caracterul aberant al ideologiei naziste, dar și contradicțiile lăuntrice ale politicii promovate de Berlin în Iugoslavia (și nu numai acolo); căci, pe de o parte, șefii hitleriști inițiau constituirea unui „stat” sel

parat al Serbiei, desigur spre a rezolva cu minile trădătorilor autohtoni sarcini care ar fi necesitat mari efective ocupante, iar Reichul, angajat în uriașele campanii de cîmpire aflate în curs, căuta de acum să degajeze cit mai mulți ostași proprii tocmai pentru aceste campanii; dar, pe de altă parte, ocupații nu îngăduiau ca acest „stat” să-și justifice existența prin deplinătatea Instrumentelor ce țin de un stat, adică și o armată proprie. Totuși, Reichul avea nevoie de aportul unor forțe locale, intrucît în Iugoslavia din primul moment a început lupta armată de rezistență populară împotriva ocupațiilor naziste. Și atunci aceștia au acceptat să se constituie, sub egida „guvernului” marionetă, formații militarizate locale, dar care să nu se numească armată, ci să aibă doar caracterul unei forțe polițienești. Pentru hitleriști era și psihologic important ca elementele colaboraționiste din Serbia să înțeleagă că ceea ce li se îngăduie a forma nu e o armată propriu-zisă. De aici, printre măsurile luate de ocupații, ordinul imperativ de a modifica terminologia unui decret deja emis de „guvernul” de la Belgrad, iar modificările dictate punct cu punct de autoritatea ocupantă nu erau doar simple „ameliorări” terminologice, ci tindeau tocmai să înlăture din conștiința publică sîrbească ideea dreptului de a avea forțe armate proprii în deplinul înțeles al cuvîntului.

Dar modul în care forul militar de ocupație german de la Belgrad a transat cu duritate incidentul mai vădea ceva: caracterul cu totul fictiv al „autonomiei” acordate aparent de ocupații „statului” creat de ei în Serbia. Căci ce altceva dovedea și faptul că toate ordonanțele, decretul, reglementările ce urmau a fi emise de „autoritatea” sîrbă de la Belgrad trebuiau supuse în prealabil compartimentului administrativ al comandamentului militar german? Supuse în prealabil cînd documentul respectiv era în stare de cîrnă minuită de funcționari de specialitate. Și în acest caz ce mai rămînea pentru „Consiliul de Miniștri” de la Belgrad dacă nu avea voie să mai schimbe nici o literă în documentele supervizate de funcționari ai comandamentului german respectiv? Dacă aceasta era „independența” consimțită de naziști altui popor într-un moment cînd Reichul, din motive oportuniste, avea încă stringentă nevoie de „state” asociate de genul Serbiei, se înțelege ce viitor rezerva independenței popoarelor Europei conducerea hitleristă după ce și-ar fi văzut înlăunțuit total visul de subjugare a întregului continent de la Atlantic la Urali.

Trei ani mai tîrziu... Jurnalul de război¹ al aceluiași comandament german de ocupație de la Belgrad înregistrează mutații semnificative: Aflați acum la strîmtoare. În decăderea forței lor, exponenții Reichului nazist se străduiesc ei acum, fără reticențe, să constituie din autoh-

tonii sîrbi armate în toată regula. „Principiile” nearmării slavilor erau aruncate la coș. Ba mai mult, șefii militari germani consimeau să dea arme nu numai vechilor colaboraționiști, ci și mișcării cetnicilor, care inițial se constituise pentru a rezista ocupațiilor, dar a evoluat inevitabil spre colaborarea cu ei datorită poziției sociale retrograde a liderilor burghezo-moșierești ai acestei mișcări.

În jurnalul de război însemnările de această natură se opresc la data de 28 august 1944. De ce? În mod inexplicabil comandamentul de ocupație german din Balcani n-a inserat decizia luată de factorul suprem: fîhrerul Adolf Hitler. După cit se relatează în reconstituirile notațiilor jurnalului de război al comandamentului suprem al Wehrmachtului, Hitler ar fi tîrăgînat un răspuns precis sau ar fi acceptat doar o satisfacere parțială a ofertei de colaboraționism transmisă de cetnici prin comandamentul german de ocupație din Balcani. Spre regretul forurilor de ocupație naziste de la Belgrad, mai realist în această fază de declin precipitat al Reichului, motivele invocate de șeful statului german ar fi ținut de dogmatismul său ideologic — repulsia „rasială” față de slavi — și de considerente de ordin politico-istoric: Hitler considera că o victorie a naționaliștilor burghezi sîrbi (absurdă de conceput în acel moment!) în lupta internă din Iugoslavia ar fi dus la constituirea unei Serbii expansioniste ce n-ar fi întîrziat să se întoarcă împotriva Germaniei. Iar Hitler, în august 1944, credea încă în posibilitatea de a se menține multe decenii stăpînirea imperialistă germană asupra Balcanilor².

Dar aceste elucubrații subiectiviste — tipice unui regim totalitar — au jucat totuși un rol subordonat în eșecul rapid al planului înghebat de colaboraționism sîrb cu tutorii lor germani de la Belgrad. Nu a mai fost timp pentru naziști și uneltele lor autohtone să facă ceva. În circa o lună jumătate — două Serbia a fost eliberată de forțele armate populare iugoslave, avîntate într-o puternică ofensivă pornită din centrul spre estul țării. A mai avut loc o răsturnare strategică defavorabilă Wehrmachtului și datorită insurecției române începute la 23 august 1944, de altfel pe larg consemnată în jurnalul de război al teatrului de război Sudest. Apoi, beneficiind și de efectele strategice ale insurecției din România și pe baza aprobării date și condițiilor puse de autoritatea legitimă a Iugoslaviei, guvernul provenit din Comitetul de eliberare națională, în frunte cu mareșalul Tito, pe la sfîrșitul lui septembrie au pătruns în estul Iugoslaviei unități sovietice care au angajat și aici lupta cu forțele Wehrmachtului.

Planul de ridicare a unor vaste efective sîrbești la lupta contra intereselor propriului popor s-a dovedit nerealist, ca atîtea alte întreprinderi ale nazismului.

¹ Rola 190 în care este cuprins jurnalul de război din care s-au făcut aproape în întregime extrasele, a fost procurată în microfilm prin amabilitatea profesorului univ. american Glenn Torrey, de la universitatea Emporia (S.U.A.).

² Cf. *Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht (Wehrmachtführungsstab) Band IV 1. Januar 1944 — 22. Mai 1945* Erster Halbband, 1961, Bernard & Graef Verlag für Wehrwesen, Frankfurt am Main, pp. 710—711.

*

Documentele sînt reproduse în original, precum și în traducere. Numerotarea lor este dată de prezentator. Întreruperile, semnalate prin câteva puncte între paranteze ascuțite, sînt operate exclusiv pentru a degaja pe cititor de detalii inutile: sigle și cifre de serviciu la telegrame, inserții străine temei etc. Toate intervențiile prezentatorului au fost indicate prin paranteze ascuțite, inclusiv corecturi făcute acolo unde textul german cuprinde scăpări de dactilografieri. De asemenea, toate trimiterile numerotate sînt redacționale, întrucît textele germane n-au cuprins adnotații semnalate prin cifre.

1

1941 septembrie 6 (Atena). Radiogramă a comandamentului german de ocupație din Balcani către forul subordonat împuternicit pentru „Serbia”, prin care se cer lămuriri asupra sorgintei unei emisiuni a agenției de presă DNB ce anunța că instanțele germane ar fi aprobat constituirea unei forțe armate la dispoziția „guvernului” marionetă al Serbiei.

Aufgabende Stelle: W. Bfh. Südost Abt. IC-AO¹

Aufnehmende Stelle: Befehlshaber Serbien Ic SSD²

Funkspruch v. 6.9.1941

Es wird gebeten schnellstmöglichst aufzuklären, wie die DNB³—Meldung nach der dem serbischen Ministerpräsidenten die Aufstellung einer bewaffneten Macht zugestanden worden sein soll, entstanden ist und das Ergebnis an W. Bfh. Südost zu melden.

W. Bfh. Südost
Abt. IC-AO

Arh. St. Buc. Colecția microfilme S.U.A. T311, rola 190, c.00057.

Traducere :

Emitent: Comandamentul principal împuternicit de Wehrmacht pentru Sudest. Secția IC—AO

Adresant: Comandamentul principal Serbia Ic SSD. Convorbire radio din 6.IX. 1941

¹ W. Bfh. Südost = Wehrmacht Befehlshaber Südost (Comandamentul principal împuternicit de Wehrmacht pentru Sudest); prin sigla Ic era desemnat compartimentul de cercetare din cadrul comandamentelor de diverse nivele; AO = Abwehrreferat, adică subcompartimentul ofiterului Abwehrului — direcția centrală de spionaj și contraspionaj militar și diversione.

² Indicativul pentru mesaje tactice urgente.

³ Deutsches Nachrichten-Bureau = biroul german de informații (știri), denumirea agenției de presă oficiale a Reichului

Se roagă ca să se lămurească cit mai repede cum s-a produs emisiunea DNB potrivit căreia primului ministru sîrb i s-ar fi acceptat constituirea unei puteri armate și să se transmită rezultatul la Comandamentul principal împuternicit de Wehrmacht pentru Sudest.

Comandamentul principal
împuternicit de Wehrmacht pentru
Sudest.

IC—AO

2

1941 septembrie 9 (Belgrad). Telegramă de răspuns a comandamentului german de ocupație împuternicit pentru „Serbia” către eșalonul superior de la Atena prin care se afirmă că știrea la care se referă documentul nr. 1 a rezultat din eroare de traducere.

Fernschreiben

9 Sep. 1941

Geheime Kommandosache

8.9.41

An Wehrmachtbefehlshaber Suedost — Auf Fernschreiben vom 6.9. 23.10 Abtlg. roem eins C/AO. DNB—Meldung wie folgt entstanden: In Proklamation Neditsch⁴ das als bewaffnete Macht uebersetzte serbische Wort Druschana Sila dort ausdrucecklich als Sammelbegriff fuer Gendarmerie und Polizei definiert. Serbisches Wort hat nich(t) den Sinn bewaffnete Macht nacht deutschem Begriff. Von serbischen Uebersetzer des DNB mit Wehrmacht uebersetzt. Von Verantwortlichem Bearbeiter der Propagandaabteilung aus stilistischen Gruenden neben Wehrmacht, serbische Armee, serbisches Heer⁵ verwandt, ohne sich der Tragweite bewusst zu sein. Hinsichtlich Wiederholung derartiger unzutreffender Berichterstattung ist das Erforderliche veranlasst.

Dankelmann General der Flieger
Bef. H. Serbien tgb. Nr. 27/41 GKdos.

Arh. St. Buc. Colecția microfilme S.U.A. T311, rola 190, c.00060.

Traducere :

Telegramă

9 sept. 1941

Secret de comandament

8.IX.41

Către Comandamentul principal împuternicit de Wehrmacht pentru Sudest — La telegrama

⁴ General iugoslav, s-a pus în serviciul ocupanților germani imediat după ce aceștia au invadat Iugoslavia. Lui Nedici I s-a conferit postul de șef al guvernului-marionetă al Serbiei declarată de naștă stat separat prin dezmembrarea Iugoslaviei.

⁵ În limbajul militar tradițional german *Heer* înseamnă totalitatea armatei, mai târziu el desemna doar armata de uscat. Am tradus prin „oștire” pentru echivalența cu terminologia tradițională.

din 6 IX ora 23,10 Secția unu roman C.A.O. Emisiunea DNB s-a produs după cum urmează: Cuvîntul sîrbesc drușana sîla din proclamația lui Nedici, tradus prin expresia putere armată, definește acolo în mod evident noțiunea ce cuprinde în comun jandarmeria și poliția. Cuvîntul sîrbesc nu are sensul de putere armată așa cum e înțeles în germană. Traducătorul de sîrbă al DNB-ului l-a tradus prin expresia forțe armate. Colaboratorul responsabil al secției propagandă a folosit, din rațiuni stilistice, pe lingă expresia forțe armate, cele de armată sîrbă și oștirea sîrbă, fără a-și da seama de implicații. S-au dispus cele de cuvîntă referitor la repetarea acestei înștiințări necorespunzătoare.

General de corp aerian Dankelmann
Comandant principal Serbia
număr de registru 27/41
Secret de comandament.

3

1941 septembrie 8 (Belgrad). Telegramă în care comandamentul de ocupație împuternicit pentru „Serbia“ raportează forului superior de la Atena că a primit și direct de la comandamentul suprem al Wehrmachtului o întrebare observatoare asupra constituirii unor forțe armate ale „guvernului“ marionetă de la Belgrad.

Geh. Kdos (...) 8.9.41 (...)
An Wehrmachtbefehlshaber Suedost

OKW/WFSt/Abt. L roem vier Qu⁶ hat folgendes Fernschreiben Nr. 001984/41/GKdos. unmittelbar hierher gerichtet: Nach Meldung DNB Vertreter Belgrad vom 6.9. soll General Neditsch Proklamation an serbisches Volk erlassen haben, in der Entschluss zum Ausdruck gebracht wird, Achtung der bestehenden Gesetze in Serbien notfalls mit militaerischen Mitteln durchzusetzen. Proklamation soll neu zu bildenden bewaffneten Formationen des serbischen Heeres im Rahmen militaerischer Appelle bekannt gegeben werden, Fuehrer fordert umgehenden Bericht und verlangt eindeutige Klarstellung, dass Bildung irgendwelcher Formationen serbischen Heeres keinesfalls zugelassen wird. In Betracht zu ziehen ist lediglich begrenzte Verstaerkung Gendarmerie zur Unterdrueckung der Unruhen, aber ohne Ausruestun(g) mit schweren Waffen. Befehlsgemaes(s) wird an OKW unmittelbare Antwort nicht erteilt. Fernschreiben wird wie folgt an WBFH Suedost beantwortet: Serbischer Regierung lediglich begrenzte Verstaerkung der Gendarmerie und Polizei ohne schwere Waffen

⁶ OKW=Oberkommando der Wehrmacht — înaltul comandament al Wehrmachtului (ansamblul forțelor armate germane); WFSt=Wehrmachtsführungsstab — statul major de conducere al Wehrmachtului (sub acest termen complicat era desemnat compartimentul operațional principal din cadrul OKW); Abt. L Qu IV = secția (direcția) „quartiermeister“ (locuitorul pentru administrație), compartimentul administrației teritoriilor ocupate.

unter Mitwirkung Befehlshaber Serbien genehmigt. Nach Aufstellung in Belgrad sofortiger fallweiser Abtransport in vorher von Bfh Serbien bestimmte Einsatzgebiete zur Bekämpfung aufständiger im Einvernehmen mit oertlicher Truppenfuehrung. Alle anderen Nachrichten ebenso DNB Meldung vom 6.9. erfolgen. Hinsichtlich Wiederholung derartiger unzutreffender Berichterstattung ist das Erforderliche veranlasst.

Dankelmann General der Flieger
Befh. Serbien Tgb 26/41 GKdos

Arh. St. Buc., Colecția microfilme S.U.A., T311, rola 190, c. 000061—000062.

Traducere :

Secret de comandament (...) 8 IX 41 (...)

Către

Comandantul principal împuternicit al
Wehrmachtului pentru Sudest

OKW/WFSt/Abt. L patru roman Qu a adresat aici direct următoarea telegramă cu nr. 001984/41/secr. de comand.: Potrivit știrii din 6 IX DNB reprezentant Belgrad general Nedici urmează emită proclamație popor sîrb, în care dă expresie hotărîre de a face să se respecte actualele legi din Serbia la nevoie prin mijloace militare. Proclamația urmează să facă cunoscut că se constituie din nou formațiuni armate ale oștirii sîrbești prin înrolare militară. Fîhrerul cere raport cuprinzător și preține clarificarea că nu se permite nicidecum o constituire de nici un fel de formații ale oștirii sîrbe. Trebuie avută în vedere doar întărire limitată a jandarmeriei și poliției pentru reprimarea tulburărilor, dar fără înzestrare cu armament greu.

Potrivit ordinului nu se dă răspuns nemijlocit către OKW. Telegramii i se răspunde după cum urmează către Comandamentul principal împuternicit de Wehrmacht pentru Sudest: guvernului sîrb i se permite doar întărirea limitată a jandarmeriei și poliției fără armament greu, sub supravegherea activă a comandantului principal Serbia. După constituire la Belgrad deplasarea imediată de la caz la caz în zone de angajare stabilite în prealabil de comandant principal Serbia pentru combaterea răzvrătiților în concordanță cu comandamentul de trupe (german) de la fața locului. False toate celelalte informații, inclusiv știrea DNB din 6 IX. S-au dispus cele de cuvîntă referitor la repetarea vreunei înștiințări necorespunzătoare de acest gen.

General de corp aerian Dankelmann
Comandant principal Serbia
număr de registru 26/41
secret de comandament

4

1941 septembrie 19 (Belgrad). Telegramă prin care forul german de ocupație de la Belgrad raportează că OKW a cerut dezmințirea știrii DNB referitoare la constituirea unei armate a „guvernului” marionetă al „Serbiei”.

SSD (...)

An Wehrmachtbefehlshaber
Suedost Athen

Gltđ : An OKW (Fuehrerhauptquartier)
OKW (WFSt) WPr (Roem zwei EL) ⁷

WFSt/WPr (Roem zwei EL) Nr. 344 vom 13.9.1941 : bringen Seite 2 unten Meldung belgrader Rundfunk habe 12.9. Bildung einer serbischen Armee von 16000 Mann bekanntgegeben⁸. Voellig unzutreffend. Schriftliche Meldung unterwegs.

Der Befehlshaber Serbien Dankelmann
General der Flieger

19.IX.1941

Arh. St. Buc. Colecția microfilme S.U.A. rola 180, c. 000064.

Traducere :

SSD (...)

Către

Comandamentul principal imputernicit
de Wehrmacht pentru Sudest
Atena (...)

OKW (WFSt) WPr (doi roman) L nr. 344 din 13.IX.41 : Considerați total necorespunzătoare pagina doi jos comunicare radio Belgrad că s-a făcut cunoscută formarea unei armate sirbe de 16000 de oameni.

Urmează comunicare scrisă.

Comandantul principal Serbia
General de corp aerian Dankelmann
19 IX 1941

5

1941 septembrie 24, Belgrad. Adresă a compartimentului administrației civile a comandamentului german de ocupație de la Belgrad către forul superior de la Atena prin care se semnalează că în foaia oficială a „guvernului” marionetă al Serbiei s-a rectificat „decretul” stipulând crearea unei forțe armate.

⁷ Subcompartiment din cadrul aceleiași secții a OKW care avea în competență administrația teritoriilor ocupate.

⁸ Punctul este probabil greșit inserat, fraza trebuie citită în continuare.

Der Militärbefehlshaber in Serbien

Verwaltungsstab

Tgb. Nr. 32/41 GKdos

Belgrad, den 24. September 41

Telefon 27316-330

Geheime Kommandosache

Betr. : Verordnung über Standgericht
der serbischen Wehrmacht.

Bezug : Funkspruch Ia Nr. 1994/41

GKdos. vom 22.9.

2 Anlagen

An

Wehrmachtbefehlshaber Südost

(in stămpilă :)

Wehrmachtbefehlshaber Südost

(Armeeoberkommando 12)

Abt. Ic/AO

Eingang am 29 Sept. 1941

Nr. 1547/41 g. Kdos.

Unter Bezugnahme auf den heutigen Fernspruch gemäss Anfrage vom 22.8 wird anliegend Abschrift der an das Präsidium des Ministerrates Belgrad am 11.9.41 ergangenen Verfügung vorgelegt. Gleichzeitig wird Abschrift der auf diese Verfügung eingegangenen Antwort des Präsidiums des Ministerrats vom 13.9.41 vorgelegt. Hieraus ist zu entnehmen, dass, wie durch Funkspruch bereits gemeldet, die Veröffentlichung ohne Kenntnisnahme des Befehlshabers Serbien erfolgt ist. Die Berichtigung ist in Amtsblatt Nr. 108 vom 19. September, Seite 156 erfolgt.

Dankelmann (semnătură în original)
General der Flieger

Arh. St. Buc. Colecția microfilme S.U.A. T311 rola 190, c. 000066.

Traducere :

Comandantul principal militar din Serbia
Statul major al administrației

Belgrad 24 septembrie 41

Telefon : 27316-330

Număr de registru 32/41

Sc

Secret de comandament

Cuprins : Reglementare asupra curților marțiale ale forțelor armate sirbe.

Referire : Convorbirea radio la nr. 1994/41 secret de comandament din 22 IX

2 anexe

Către

Comandamentul principal
imputernicit de Wehrmacht
pentru Sudest

(in stămpilă)

Comandamentul principal

imputernicit de

Wehrmacht pentru Sudest

(Comandamentul superior al Armatei 12)
Secția Ic/AO

Intrare la 29 sept. 1941 nr. 1547/41
secret de comandament.

Cu referire la convorbirea de azi prin teleimprimator conform cu întrebarea din 22.IX se prezintă anexat copia dispoziției emise la 11.IX către Președinția Consiliului de Miniștri de la Belgrad. Se prezintă totodată copia răspunsului primit la 12.IX.41 de la Președinția Consiliului de Miniștri pe baza acestei dispoziții. De aici se deduce că publicarea a avut loc, așa cum s-a mai transmis prin convorbirea radio, fără luarea la cunoștință prealabilă de către comandamentul principal Serbia. Rectificarea a avut loc în foaia administrativă nr. 108 din 19 septembrie, pagina 156.

General de corp aerian
Dankelmann (în original)

6

1941 septembrie 11, Belgrad. Adresa trimisă „consiliului de miniștri” marionetă de la Belgrad de către forul german de ocupație de acolo prin care „guvernul” Serbiei era somat să rectifice „ordonanța” stipulând crearea unei forțe armate astfel ca să rezulte că e vorba de o simplă formație de poliție-jandarmerie și se prescriu pe viitor măsuri mai severe de control german asupra activității „guvernului”, „Serbiei”.

Militärbefehlshaber in Serbien
Verwaltungsstab 11. September 1941
Abschrift
3514/41 VI.

Vorlage der Verordnungen
der serbischen Regierung zur
Genehmigung

Ihr Schreiben v. 8. Sept. 1941 Eilt sehr!
Nr. 915
An das

Präsidium des Ministerrates
Belgrad

Mit Erlass vom 29. Mai 1941 nr. 1011/41 V habe ich mich damit einverstanden erklärt, dass die für den Wiederaufbau des Landes notwendigen Rechtsvorschriften im Wege landeseigener Verordnungen erlassen werden. Dabei war aber ausdrücklich zur Bedingung gemacht worden, dass die zu erlassenden Verordnungen nicht zu den von mir bereits erlassenen oder noch zu erlassenden Verordnungen im Widerspruch stehen dürfen und dass sie weiter vor der Veröffentlichung meiner Genehmigung bedürfen.

In letzter Zeit mehren sich die Fälle, in denen seitens der serbischen Regierung über diese zweite Bedingung hinweggegangen wird. Ich verweise in dieser Hinsicht auf die Verordnung vom 6. August 1941 über die Einrichtung und Verwaltung im Gebiete des KOSOVO und vor allem auf die Verordnung vom 7. September 1941 über die Standgerichte der Wehrmacht.

Ich muss entscheidenden Wert darauf legen, dass künftighin die Bedingungen, unter denen der serbischen Regierung die Befugnis zugestanden worden ist, Recht zu setzen, auf das genaueste beobachtet werden; auch das gehört zu der loyalen Mitarbeit, zu der sich die serbische Regierung verpflichtet hat.

Soweit die Besorgnis bestehen sollte, dass die Herreichung der Verordnungsentwürfe Verzögerungen zur Folge haben könnte, stelle ich anheim, in grösserem Umfang als bisher von mündlichen Rücksprachen der dortigen Sachbearbeiter mit meinen Sachbearbeitern Gebrauch zu machen und gegebenenfalls nicht nur den vom Ministerrat angenommenen Wortlaut, sondern bereits schon den dem Ministerrat zuzuleitenden Entwurf hier vorzulegen.

Ich ersuche den vorstehenden Inhalt diesses Schreibens zur Kenntnis sämtlicher Ministerien zu bringen.

In der Verordnung vom 7. September 1941 „über die Standgerichte der Wehrmacht“ ersuche ich beschleunigt folgende Änderungen vorzunehmen und im Amtsblatt zu veröffentlichen:

1. Die Verordnung ist als „Verordnung über die Standgerichte der Gendarmerie“ zu bezeichnen.
2. a. In § 1 ist der Absatz 3, und
b. in § 3 ist die Ziffer 1 zu streichen.
Als Absatz 3 des § 1 ersuche ich, folgende Bestimmung zu bringen:
„Gendarmerie im Sinne dieser Verordnung sind die ordentlichen Gendarmerie — und Polizeikräfte, sowie alle zu ihrer Verstärkung während eines ausserordentlichen Einsatzes herangezogenen Hilfskräfte (Miliz)“.
3. Die nachstehend linke aufgeführten, in der Verordnung verwandten Ausdrücke sind durch die rechts angegebenen zu ersetzen:

a. Wehrmacht	durch	Gendarmerie,
b. Schlachtfeld	„	Einsatzgelände,
c. Kampf	„	Einsatz,
d. Militärpersonen und Soldaten	„	Angehörige der Gendarmerie,
e. Streikraft	„	Gendarmerie,
f. Feind	„	Gegner,

4. In den §§ 6, 7, 10 und 13 ist nicht von den ordentlichen Gerichten der Wehrmacht oder Militärgerichten — die ja abgeschafft sind — auch nicht vom Militärstrafgesetzbuch und dem Gesetzbuch über das Verfahren bei den Militärgerichten — die beide als mit dem Besatzungszweck im Widerspruch stehend, als ausser Kraft getreten anzusehen sind — zu sprechen. Sollte die Schaffung ordentlicher Gendarmeriegerichte und eines Sonderverfahrens vor ihnen beabsichtigt sein, so habe ich keine Bedenken dagegen, dass von solchen gesprochen wird. Solange das aber noch nicht geschehen ist, wird darüber hinaus zu prüfen sein, ob die Standgerichte der Gendarmerie nicht auch andere Strafen als nur die Todesstrafe verhängen sollen, da sonst die in den

§§ 3 und 4 aufgezählten Straftaten in Fällen, in denen nicht auf Todesstrafe erkannt wird, straflos bleiben müssen.

Für den Militärbefehlshaber
Der Chef des Verwaltungsstabes
gez. Turner.

Arh. St. Buc., Colecția microfilme S.U.A. T 311, rola 190, c. 000667—000668, copie.

Traducere :

Comandamentul principal militar Serbia
Statul major al administrației

11 septembrie 1941

Copie

3514/41 VI

Prezentarea spre aprobare a
reglementărilor guvernului sîrb

Necesită urgență maximă !

Adresa dv. din 8 septembrie 1941
nr. 915

Către

Președinția Consiliului Miniștri
Belgrad

Prin ordonanța nr. 1011/41 V din 29 mai 1941 m-am declarat de acord ca prescripțiile de drept necesare recluderii țării să fie emise pe calea unor reglementări autohtone. În această privință s-a pus expres drept condiție ca reglementările ce au a fi emise să nu contravină reglementărilor pe care le-am emis eu sau pe care urmează să le emit și ca înainte de publicarea lor acelea să trebuie a obține permisunea mea.

În ultimul timp se înmulțesc cazurile în care această a doua condiție este neobservată de către guvernul sîrb. Atrag atenția în această privință asupra reglementărilor din 6 august 1941 referitoare la organizare și administrație în ținutul KOSOVO și mai ales la reglementarea din 7 septembrie 1941 referitoare la curțile marțiale ale forțelor armate.

Trebuie să subliniez în modul cel mai ferm că țin să fie îndeplinite de acum înainte cu scrupulozitate condițiile pe baza cărora s-a lăsat în competența guvernului sîrb de a legisla ; și aceasta ține de colaborarea loială la care s-a obligat guvernul sîrb.

Intrucît se naște aprehensiunea că transmiterea proiectelor de reglementări poate avea drept urmare târăgănări, las la latitudine să se folosească în măsură mai mare decît pînă acum contacte verbale directe ale referenților dv. cu referenții mei și eventual să ne prezinte nu numai textele adoptate de acum de Consiliul de Miniștri, ci, în prealabil, proiectele ce urmează a fi supuse Consiliului de Miniștri.

Cer ca cele expuse mai sus în această adresă să fie aduse la cunoștința tuturor ministerelor.

În reglementarea din 7 septembrie „asupra curților marțiale ale forțelor armate“ cer să se opereze cît mai repede următoarele modificări și să se publice în foaia administrativă :

1. Reglementarea trebuie denumită „Reglementare asupra tribunalelor jandarmeriei“.

2. a) În § 1 trebuie suprimat aliniatul 3,
b) în § 3 cifra 1

Ca aliniat 3 al § 1 cer să se insereze următoarea indicație : „În sensul acestei reglementări jandarmeria este constituită din forțele de jandarmerie ordinară și cele de poliție, ca și din toate forțele auxiliare (miliție) aduse pentru întărirea lor în cursul vreunei acțiuni extraordinare“.

3. Termenii de mai jos ai reglementării în-siruiți la stînga se înlocuiesc cu cei puși în dreapta :

a) forțe armate	prin jandarmerie
b) cîmp de bătălie	„ ținutul de intervenție
c) luptă	„ intervenție
d) personal militar și soldați	„ apartenenți ai jandarmeriei
e) forță combatantă	„ jandarmerie
f) inamic	„ adversar

4. În §§ 6, 7, 10 și 13 nu trebuie vorbit despre tribunalele ordinare ale forțelor armate sau despre curțile marțiale — care au fost oricum abolite — și nici despre codul justiției militare și codul de procedură a curților marțiale — care ambele, ca unele ce contravin ținuturilor ocupației, trebuie considerate drept caduce. Dacă dv. intenționați să înființați tribunale ordinare ale jandarmeriei și o procedură specială a lor n-am nici o obiecție să se discute despre aceasta. Cîtă vreme însă aceasta n-a survenit încă este de analizat dacă nu e cazul ca tribunalele jandarmeriei să mai instituie și alte pedepse decît pedeapsa cu moartea, deoarece altminteri rămîn nesancționate infracțiunile enumerate la §§ 3 și 4 în cazurile în care nu este aplicabilă sentința pedepsei cu moartea.

Pentru comandantul principal militar
Șeful Statului major al administrației
Semnat : Turner

7

1941 septembrie 13, Belgrad. Adresa de răspuns trimisă de „ministrul secretar de stat“ de pe lingă „Președinția Consiliului de Miniștri“ de la Belgrad către compartimentul administrației civile al comandamentului german de ocupație de acolo prin care, susținindu-se „loialitatea“ colaboraționiștilor locali față de Reich, se raportează totodată că reglementările incriminate vor fi rectificate conform prescripțiilor germane.

Abschrift :

Präsidium des Ministerrates
Nr. 15

Beograd, den 13. September 1941
An den
Militärbefehlshaber in Serbien
— Verwaltungsstab —
Beograd

Beehre ich mich Ihnen den Empfang Ihres geehrten Schreibens vom 11. d.M. zu bestätigen.

Der Inhalt Ihres Schreibens ist allen Ministerien zur Kenntnis gebracht.

Keineswegs lag es in Absichten der serbischen Regierung über die Bedingungen Ihres Erlasses Nr. 1011/41 hinweg zu gehen. Die Verordnung über die Einrichtung und Verwaltung in Kosovo—Gebiet wat (war) auf den Grund der in Verwaltungsstabe gemachten Protokolle ausgearbeitet und deshalb war man der Meinung, dass man eine einmalige vorherige Zustimmung nicht braucht. Die Verordnung behält nichts anderes, als das was in den Protokollen stand, womit der Verwaltungsstab einverstanden war.

Mit der Verordnung über die Standgerichte hat man sich geeilt, denn unsere Einsatztruppen waren schon auf dem Terrain und die Notwendigkeit nach dieser Verordnung — wie es übrigens die Ereignisse bestätigt haben — sehr dringend war.

Ihre Bemerkungen auf die Verordnung werden im nächsten Amtsblatt veröffentlicht.

Mit Hochachtung
Der Minister im Ministerrat
gez. Unterschrift

Arh. St. Buc., Colecția microfilme S.U.A. T 311, rola 190. c. 000070, copie.

Traducere :

Copie

Președinția Consiliului de Miniștri
nr. 15

Beograd, 13 septembrie 1941

Către

Comandantul principal militar din Serbia
Statul major al administrației
Beograd

Am onoarea să vă confirm primirea stimatei dv. adrese din 11 l.c.

Conținutul adresei dv. a fost adus la cunoștință tuturor ministerelor.

În intențiile guvernului sîrb nu a fost nicidecum să nu observe condițiile ordonanței dv. nr. 1011/41. Reglementarea asupra organizării și administrației în ținutul Kosovo a fost elaborată pe baza protocolului făcut la statul major al administrației și de aceea s-a creat opinia că nu mai este nevoie încă odată de vreo aprobare. Reglementarea nu conține nimic altceva decît ceea ce este notat în protocol, ceea ce a avut asentimentul statului major al administrației.

S-a procedat în grabă cu reglementarea asupra curților marțiale din cauză că trupele noastre de intervenție erau de acum pe teren și necesitatea acestei reglementări — așa cum de altfel au confirmat evenimentele — era foarte presantă.

Observațiile dv. asupra reglementării vor fi publicate în primul număr al foii administrative.

Cu toată stima
Ministrul pe lângă Consiliul de Miniștri
Semnătura (nu există pe copie)

8

1941 septembrie 19, Belgrad. Fotocopie a paginii din foaia administrativă a „guvernului” marionetă în care ordonanța stipulînd crearea unor, curți marțiale ale armatei sîrbești este rectificată conform prescripțiilor germane.

A M T S B L A T T

DER SERBISCHEN MINISTERIEN

(...)

Nr. 108 Beograd, den 19. September 1941

(...)

(...)

(...)

161.

BERICHTIGUNG

In der Verordnung über die Standgerichte der Wehrmacht M.S. nr. 915 vom 7. September 1941, veröffentlicht (t) im Amtsblatte nr. 105 vom 9. September 1941, müssen folgende Änderungen erfolgen :

1. Die Verordnung nennt sich „Verordnung über die Standerichte der Gendarmerie“ ;

2. Absatz 3 § 1 und Absatz 3 § 3 werden gestrichen ;

3. Es wird ein neuer Absatz 3 § 1 zugegeben, welcher lautet :

„Die Gendarmerie umfasst im Sinne dieser Verordnung die regelmässige Gendarmerie und Polizeikraft, sowie alle Hilfskräfte, welche zu ihrer Verstärkung in Zeiten aussergewöhnlichen Verhältnissen einberufen werden (Miliz)“ ;

4. die in der Verordnung gebrauchten Ausdrücke werden mit folgenden Bezeichnungen ausgewechselt :

„Wehrmacht“	mit	„Gendarmerie“
„Schlachtfeld“	mit	„Einsatzgebiet“
„Kampf“	mit	„Einsatz“
„Militärpersonen		„Angehörigen der
und Soldaten“	mit	„Gendarmerie“
„Kampfkkräfte“	mit	„Gendarmerie“
„Feind“	mit	„Gegner“

5. In den §§ 6, 7, 10 und 13 ist der Ausdruck „ordentliches Militärgericht“ mit der Bezeichnung „Gendarmerie-Gericht“ zu ändern.

Aus dem Ministerratspräsidium M.S. Nr. 915 vom 7. September 1941 (Veröffentlicht in „Službene novine“ Nr. 108 vom 19. September 1941).

Arh. St. Buc., Colecția microfilme S.U.A., T 311, rola 190. c. 000071, copie.

Traducere :

FOAIA ADMINISTRATIVĂ

A MINISTERELOR SIRBE

{...} Nr. 108 Beograd, 19 septembrie 1941

RECTIFICARE :

În Reglementarea asupra curților marțiale ale forțelor armate M.S. nr. 915 din 7 septembrie 1941, publicată în Foaia administrativă nr. 105 din 9 septembrie 1941, trebuie aduse următoarele modificări :

1) Reglementarea se numește „Reglementare asupra tribunalelor jandarmeriei”.

2) Aliniatul 3 § 1 și aliniatul 3 § 3 se suprimă.

3) Se inserează un nou aliniat 3 § 1, care glăsuiește :

„Jandarmeria cuprinde în sensul acestei reglementări jandarmeria regulată și forța de poliție, ca și toate forțele auxiliare (miliție) care pot fi recrutate pentru întărirea acestora în perioade de împrejurări excepționale”.

4) Termenii utilizați în reglementare se înlocuiesc cu expresiile următoare :

„forțe armate“	cu	„jandarmerie“
„câmp de bătălie“	cu	„ținutul de intervenție“
„luptă“	cu	„intervenție“
„personal militar și soldați“	cu	„apartenenți ai jandarmeriei“
„forțe combatante“	cu	„jandarmerie“
„inamic“	cu	„adversar“

5) În §§ 6, 7, 10 și 13 expresia „tribunalele militare ordinare” se schimbă prin aceea de „tribunal al jandarmeriei”.

De la Președintele Consiliului de Miniștri M.S. nr. 915 din 7 sept. 1941 (Publicat în „Službene novine” nr. 108 din 19 septembrie 1941).

9

1944 august 16, Belgrad. Însemnare din jurnalul de război (KTB) al Oberbefehlshaber Südost (OBSO) în care se consemnează că Draža Mihailovici împreună cu Nedici solicită comandamentul german înarmarea masivă a cetnicilor în vederea luptei comune, alături de ocupanții fasciști, împotriva mișcării populare de eliberare națională *.

Ic — *Abendmeldung* vom 16.8.1944

Ic/AO Nr. 6191/44 gh.

Anlage 112/VIII

Serbien :

In Übereinstimmung mit Nedici hat DM⁹ dtsh. Führung volle Unterstellung der Cetnik

* Incepând cu acest document se dau extrase din *Kriegstagebuch* Nr. 3 O.B. Südost O Kdo H Gr. F/1a — jurnalul de război al secției operații a Comandamentului teatrului de război Sudest (care era totodată și comandament al grupului de armate F).

* Inițialele lui Draža Mihailovici, colonel al armatei regale iugoslave care, imediat după înfrângerea rapidă suferită de Iugoslavia regală, s-a retras în

Verbände angeboten. Bei Geiselnstellung, Einstellung aller innerseebischen Gegensätze und Angebot persönlicher Aussprache DM mit Sonderbevollm. Ausw. Amtes¹⁰ liegt allein Waffenforderung für den gemeinsamen Kampf vor. Serbische Regierung zugleich um Empfang bei Mil. Befh. Südost¹¹ ersucht und wird dabei vorraussichtl. Rücktrittsabsicht vortragen.

Traducere :

Ic — *Raportul de seară* din 16.VIII.1944

Ic/AO nr. 6191/44 secret

Anexa 112/VIII

Serbia :

În înțelegere cu Nedici DM a solicitat conducerii germane subordonarea completă a detașamentelor de cetnici. Pe lângă garanție, suspendarea tuturor disensiunilor lăuntrice dintre sirbi și solicitarea unei întrevederi personale a lui DM cu împuternicitul special al Ministerului de Externe, se prezintă doar solicitarea de armament pentru lupta comună. Guvernul sîrb intervine de asemenea ca să se acorde această primire de către comandantul principal militar Sudest și va flutura probabil în aceste condiții intenția de a demisiona.

10

1944 august 17, Belgrad. Însemnare din KTB al OBSO prin care se relatează primirea făcută generalului Nedici, colabo-

munți cu rămășițe de unități. Mișcarea de guerilă înghebată de el declara că își propune să restabilească independența țării, dar totodată și rinduirea social-politică dinainte de război. Pe măsură ce masele poporului iugoslav se înrolau tot mai mult sub steagul mișcării de eliberare națională inițiată de comuniști, în frunte cu secretarul general al partidului, Tito, cetnicii (denumiri preluată de la înalții care luptaseră contra otomanilor) lui Draža Mihailovici micșorau pînă la încetare totală acțiunile îndreptate împotriva Wehrmachtului nazist și își concentră activitatea, prin metode de guerilă, împotriva armatei populare de eliberare națională de sub conducerea generalului (mareșalului) Tito. „Războiul paralel” dus în Iugoslavia de Wehrmacht și cetnicii lui Draža Mihailovici a sfîrșit într-o colaborare fătășă, organizată între germani și Draža Mihailovici, ceea ce a consumat trecerea mișcării cetnicilor pe poziții de directă trădare națională.

¹⁰ Dr. Neubacher.

¹¹ Articularea de comandament germană din Balcani, complexă, cunoaște în vara lui 1944 existența unui comandament general la Belgrad denumit „Comandamentul superior al Teatrului de război Sudest” (Oberbefehlshaber Südost), avînd în frunte pe mareșalul von Weichs. Acesta avea totalitatea împuternicirilor militare, politice, economice etc. în întreg spațiul afectat (Iugoslavia — dezmembrată în esență în Serbia și Croația —, Albania, Grecia și Bulgaria). În subordinea acestui comandament exista, cu sediul tot la Belgrad, și unul numit „Comandamentul principal militar Sudest” (Militärbefehlshaber Südost) avînd în frunte pe generalul de corp de armată Feiler. Acesta avea împuterniciri teritoriale (formațiunile de servicii staționare, pază, ordine“), atribuții diverse legate de exercitarea ocupației valabile pentru Iugoslavia, Grecia și Albania. Din punct de vedere operațional (conducerea luptelor contra armatei populare de eliberare națională) comandantul principal militar Sudest avea competență numai în Serbia.

raționist, de către comandantul principal german împuternicit pentru „Serbia”. S-au discutat detalii asupra ofertei cetnicilor de colaborare cu ocupanții naștiți.

17.8.1944 : (...)

Die mil. polit. Lage im Südosten ist z. Zt. durch 2 schwierige mil. polit. Probleme gekennzeichnet :

1. Für den 17.8. ist die bulg. Sobranje zu einer ausserordentlichen Tagung einberufen. Die bulg. Opposition fordert die Zurücknahme des bulg. Okk. Korps aus Serbien. Im Zusammenhang damit scheint die Absicht des I. Bulg. Okk. Korps zu stehen, die in Nordbzw. Westserbien befindlichen bulg. Truppen näher in den Raum um Nisch heranzuziehen.

(vergleiche hierzu KTB — Seite 182—183, FS OB. Südost Ia Nr. 3753/44 gKdos. v. 15.8. 44 an OKW/WFSt)

2. Das Angebot DM, die Cetnik-Verbände dtsch. Führung zum gemeinsamen Kampf gegen die Komm. zu unterstellen und dessen Waffenforderung. DM hat dabei auch offiziell den Min. Präsidenten Nedlic eingeschaltet, der um eine Unterredung mit Mil. Befh. Südost ersucht hat.

Teilnehmer dieser Besprechung waren :

Der Herr Oberbefehlshaber, Gen. Feldm. Frhr. v. Weichs, Sonderbevollm. des Ausw. Amtes, Minister Neubacher, Mil. Befh. Südost, Gen. d. Inf. Felber, Chef des Gen. Stabes Mil. Befh. Südost, Gen. Maj. Geitner, Ia¹², Oberst i. G. Selmayr in Vertretung Chef des Gen. Stabes OB. Südost, Ic, Oberstlt. i. G. v. Harling, Geheimrat Junker von der Dt. Gesandtschaft¹³, VAA OB. Südost, Lt. Ritter.

Der Herr Oberbefehlshaber und Minister Neubacher sprechen sich für ein Eingehen auf das Verhandlungsangebot DM aus.

Besprechungsunterlage zum DM—Verhandlungsangebot siehe KTB — Anlage 120/VIII u. 120 a/VIII (Notiz über Besprechung)

Arh. St. Buc., Colecția microfilme SUA. T. 311. rola 190, c. 000952—000953.

¹² Sigla indicând pe șeful compartimentului operațiilor (era și locțiitor al șefului statului major) din comandamente de diverse nivele.

¹³ Intreținând ticlunea unor „relații diplomatice” cu „Serbia”, Reichul avea și o legatie la Belgrad.

Traducere :

17.VIII.1944 : (...)

Situația militaro-politică din Sudest este caracterizată acum prin două dificile probleme militaro-politice :

1 Sobrania bulgară a fost convocată pentru 17.VIII într-o sesiune extraordinară. Opoziția bulgară cere retragerea corpului 1 bulgar de ocupație din Serbia. Pare a se afla în legătură cu aceasta intenția Corpului 1 bulgar de ocupație de a aduce mai aproape de țară, în jurul Nișului, trupele bulgare ce se găsesc în Serbia de vest, respectiv de sud.

(cf. Jurnalul de război, pag. 182—183, teleg. Comandamentul teatrului de război Sudest, Ia nr. 7753/44 secret de comandament din 15.VIII. 44 către OKW/WFSt).

2 Oferta lui DM de a subordona conducerii germane, în vederea luptei comune contra comunistilor, detașamentele de cetnici și cererea de armament. DM l-a conectat și oficial pe prim-ministrul Nedici, care a solicitat o convorbire cu comandantul principal militar Sudest.

Primirea primului ministru sîrb Nedici la comandantul principal militar Sudest a fost fixată pentru 17.VIII seara. În prealabil a avut loc, sub conducerea domnului comandant superior, mareșal baron von Weichs, o consfătuire pe tema ofertei lui DM.

Au participat la această consfătuire :

Domnul comandant superior, mareșalul baron von Weichs, împuternicitul special al Ministerului de Externe, ministrul Neubacher, comandantul principal militar Sudest, generalul de corp de armată Felber, șeful statului major al comandantului principal militar Sudest, generalul-maior von Geitner, Ia, colonelul de stat major Selmayr, reprezentînd pe șeful statului major al Comandamentului superior al teatrului de război Sudest, Ic, locotenent-colonelul von Harling, consilierul secret Junker de la legatia germană, reprezentantul Ministerului de Externe pe lângă Comandamentul superior al teatrului de război Sudest, locotenentul Ritter.

Domnul comandant superior și ministrul Neubacher se pronunță pentru acceptarea ofertei de tratative a lui DM.

Argumentele aduse la consfătuire asupra ofertei de tratative a lui DM — vezi jurnalul de război anexa 120/VIII și 120a/VIII (notița asupra consfătuirii).

11

1944 august 18, (Belgrad). Însemnare din KTB al OBSO asupra ofertei colaboraționiste a cetnicilor transmise ocupanților prin generalul Nedici.

18.8.1944 (...)
Serbien

Der serbische Ministerpräsident Nedici hat am 17.8. bei Empfang durch den Mil. Befh.

Südost im Auftrag der serbischen Regierung und zugleich des DM. unter Hinweis auf die akute Gefährdung Serbiens durch den Kommunismus und auf die Entwicklung der bulgarischen Lage sowie bisher fast fruchtloser Loyalität serbischer Regierung der deutschen Besatzungsmacht gegenüber den Antrag auf Genehmigung starker serbischer Truppenkontingente einschliesslich schwerer Waffen gestellt.

Über die Einzelheiten der Verhandlungen mit Ministerpräsident Nedici wird an OKW eine besondere Meldung noch ergehen.

Arh. St. Buc., Colecția microfilme SUA, T 311, rola 190, c. 000956 (data notației), 000957.

Traducere :

18 VIII 1944 : (...)

Serbia

La primirea ce i s-a acordat la 17.VIII de către comandantul principal militar Südost, primul ministru sîrb Nedici a făcut propunerea, din însărcinarea guvernului sîrb precum și a lui DM, de a se aproba masive contingente de trupe sîrbești inclusiv armament greu, invocînd acuta pericolitate a Serbiei de către comunism, evoluția situației din Bulgaria, precum și loialitatea manifestată, aproape fără roade pînă acum, de către guvernul sîrb față de puterea ocupantă germană.

Urmează să se trimită la OKW o comunicare specială asupra amănunțelor tratativelor duse cu prim-ministrul Nedici.

12

1944 august 19. Belgrad. Insemnare din KTB al OBSO în care se relatează telegrama trimisă OKW asupra ofertei Nedici — Draža Mihailovici și se opinează că este cazul ca ea să fie acceptată.

Ic — Abendmeldung v. 19.8.1944

Ic/AO Nr. 6261/44 geh.

Anlage 142/VIII (...)

Serbien :

O.B. Südost meldet mit FS Ic/AO nr. 6630/44 g. Kdos. v. 19.8.44 an OKW/WFSt (nachr. an OKH/Fremde Heere West¹⁴, Reichsf. SS und Chef BdE¹⁵, Pz. AOK. {2}, Mil. Befh. Südost und Sonderbev. d. Ausw. Amtes für den Süd-

¹⁴ OKH = Oberkommando des Heeres — Inaltul comandament al armatei de uscat ; Fremde Heere West = secția Armate străine Vest — avea în competență tot ce nu intra în frontul de est al Germaniei, deci și armatele amice, inamice sau neutre din sudul Europei.

¹⁵ Funcția era deținută de Heinrich Himmler. BdE = Befehlshaber des Ersatzheeres — comandant principal al armatei de înlocuire (efectivele interne din Germania propriu-zisă, destinate atît apărării teritoriale cît și creării de completări pentru diversele fronturi). După atentatul din 20 iulie 1944, în care au fost implicați și șefii militari ai armatei de înlocuire, Hitler a încredințat comanda supremă a acestui eșalon șefului SS pe Reich, ministrul de interne.

osten) über die Verhandlungen mit Ministerpräsident Nedici :

Nedici hat den Antrag gestellt auf
a) Sofortlieferung von 3 Mill. Schuss Inf. Munition

b) Genehmigung zur Aufstellung eines 50 000 Mann zählenden serbischen Heereskörpers, dessen Rekrutierung aus Cetnikverbänden des DM erfolgen soll.

c) Waffenlieferung hierzu einschliesslich schwerer Waffen. In eingehender Aussprache zwischen OB. Südost und dem Sonderbevollm. des Auswärtigen Amtes für den Südosten wurde festgestellt :

a) die Entwicklung der kommunistischen Gefahr in und um Serbien verlangt die Nutzbarmachung aller antikommunistischen Kräfte.
b) Eine grundsätzliche Ablehnung des Nedici-Angebotes führt zwingend :

zu einer Einstellung aller Serben gegen die deutsche Besatzungsmacht,

für den Fall einer generellen Absage zu einem Abgleiten einzelner Cetnik-Teile zum kommunistisch versuchten VB — Heer¹⁶,

zu weiteren Grosseerfolgen der gut ausgerüsteten Titobanden¹⁷ gegen die schwachen DM-Verbände im serbischen Raum, zu einer endgültigen Unterbindung aller Verkehrswege, insbesondere nach Griechenland, zu einem Ausfall der für Wehrmacht und Heimat notwendigen kriegswirtschaftlichen Ausnutzung des Landes.

O.B. Südost meldet ferner an OKW/WFSt :

In Erkenntnis der für den gesamten Befehlsbereich bedeutungsvollen und für die Besatzungsmacht letztmalig positiven Form eines Angebots beabsichtigt O.B. Südost, in Übereinstimmung mit dem Sonderbevollmächtigten des Auswärtigen Amtes für den Südosten folgende Verhandlungsführung :

a) Erst Munitionslieferung in Höhe von 250 000 Schuss,

b) Zusage für Aufstellung weitere Btl. im Rahmen oder ähnlich dem SFK¹⁸ Programme.

c) Aufstellung und Ausbildung der gem. vorgesehenen Verbände mit der Massgabe, hierdurch derzeitigen Waffenmangel zu verschleiern, jedoch laufend die erforderliche Ausrüstung höheren Orts anzufordern.

Es ist beabsichtigt, durch gemeinsame persönliche Meldung des Oberbefehlshabers Südost und Sonderbevollmächtigten des Auswärtigen Amtes für den Südosten beim Führer eine eingehende Beurteilung der Lage mit Begründung und Ausmass des zur politischen und militä-

¹⁶ VB-Heer = Volksbefreiungs-Heer — armata populară de eliberare.

¹⁷ După cum se vede din nota precedentă, deși în această perioadă întocmirii documentelor secrete militare germane, devenind mai realiști, începeau a denumi corespunzător pe adversarul lor, potrivit titlaturii legitime și reale (armata populară de eliberare iugoslavă), pe alocuri cedau încă vechiului reflex propagandistic folosind denumirea inadecvată de „bande“.

¹⁸ SFK = Serbisches Freiwilliges Korps — corpul de voluntari sîrbi constituit sub egida guvernului colaboraționist al lui Nedici.

rischen Konsolidierung vertretbaren Entgegenkommens vorzutragen.

Anlage 143/VIII.

Vgl. hierzu auch KTB Seite 190, 191, u. 195

Arh. St. Buc., Colecția microfilme S.U.A., T 311, rola 190. c. 000962, 000963—000964.

Traducere :

19 VIII 1944 : <...>

Serbia :

Comandamentul superior al teatrului de război Sudest transmite cu telegrama Ic/AO nr. 6630/44 secret de comandament din 19 VIII 44 către OKW/WFSt (pentru luare la cunoștință și către OKH/ armate străine Vest, Reichsführerul SS și comandant principal al armatei de înlocuire, Armata 2 blindată, comandantul principal militar Sudest, împuternicitul special pentru Sudest al Ministerului de Externe) asupra tratativelor duse cu primul ministru Nedici :

Nedici a propus :

a) să se livreze imediat 3 milioane de lovituri de muniție de infanterie ;

b) să se aprobe de a se constitui un corp de oștire sîrbesc numărînd 50 000 de oameni, a cărui recrutare urmează să se efectueze din detașamentele de cetnici ale lui DM ;

c) livrări de armament aferente, inclusiv armament greu.

În urma unei discuții de amănunt ce a avut loc între comandantul superior Sudest, comandantul principal militar Sudest și împuternicitul special pentru Sudest al Ministerului de Externe s-a convenit :

a) Dezvoltarea pericolului comunist din Serbia și din jurul ei necesită fructificarea tuturor forțelor anticomuniste

b) Un refuz categoric opus ofertei Nedici duce inevitabil :

— la o raliere a tuturor sîrbilor contra puterii ocupante germane

— în cazul unei defecțiuni generale la o alunecare a unor unități de cetnici de partea armatei de eliberare națională, contaminată de comunism

— la noi succese masive ale bandelor lui Tito, bine înzestrate, împotriva slăbelor detașamente DM în spațiul sîrbesc

— la definitivă întrerupere a tuturor căilor de comunicație, îndeosebi spre Grecia

— la o suspendare a exploatării țării pe tărîmul economiei de război, atît de necesare pentru Wehrmacht și patrie.

Comandantul superior al teatrului de război Sudest raportează în continuare către OKW/WFSt :

Apreciînd că pentru ansamblul zonei de competență este de cea mai mare importanță și pentru puterea ocupantă este cit se poate de pozitivă forma acestei oferte, comandamentul superior al teatrului de război Sudest, în consens cu împuternicitul special pentru Sudest

al Ministerului de Externe, intenționează să ducă tratativele după cum urmează :

a) O primă livrare de muniții la nivelul de 250 000 de lovituri

b) Consimțămîntul de a constitui noi batalioane în cadrul sau similar programului Corpului de voluntari sîrb

c) Constituirea și instruirea marilor unități prevăzute la punctul „b” necesită totuși de a se solicita la timpul oportun din partea instanțelor superioare înzestrarea necesară — această condiționare se face spre a masca actuala lipsă de armament.

Se intenționează să se înfățișeze fîhrerului, prin raport personal făcut în comun de comandantul superior al teatrului de război Sudest și de împuternicitul special pentru Sudest al Ministerului de Externe, o apreciere corespunzătoare a situației care să argumenteze amplasarea pe care ar comporta-o pentru consolidarea politică și militară o venire pozitivă în întîmpinarea acestei oferte.

Anexa 143/VIII

Cf. și Jurnalul de război, p. 190. 191 și 195.

13

1944 august 20, Belgrad. Însemnare din KTB al OBSO asupra unei convorbiri avute între OKW și OBSO prin ofițeri referenți asupra ofertei colaboraționiste a cetnicilor.

20.8.44 <...>

18.15 Uhr <...>

Auf Rückfrage Major i. G. Brudermüller¹⁹ über Angebot Nedici—DM unterrichtet Oberst i. G. Selmayr Major i. G. Brudermüller, dass O. B. Südost mit Schreiben Ic/AO Nr. 6630/44 g. Kdos. v. 19.8.44 (vgl. KTB Anlage 143/VIII) an OKW gemeldet hat :

1) Was DM durch Nedici hat fordern lassen, 2) Hierzu Auffassung O.B. Südost,

3) Dass Gen. Feldmarschall Frhr. v. Weichs und Minister Neubacher gemeinsam beim Führer Beurteilung der Lage vortragen wollen. <...>

Arh. St. Buc., Colecția microfilme S.U.A., T 311, rola 190. c. 000966, 000967.

Traducere :

20 VIII 44 : <...>

Ora 18 și 15 : <...>

La o nouă întrebare a maiorului de stat major Brudermüller asupra ofertei Nedici—DM colonelul de stat major Selmayr îl informează

„Ofițerul „direcțional” din OKW care, fără a putea da indicații, ținea legătura cu teatrul de război Sudest, transmînd dispoziții sau orientări superioare și culegînd rapoarte și comunicări de la comandamentul din Balcani destinate OKW.

pe maiorul de stat major Brudermüller că comandamentul superior al teatrului de război Sudest a transmis la OKW cu adresa Ic/AO nr. 6630/44 secret de comandament (cf. jurnalul de război, anexa 143/VIII)

1) Ce a pus DM să se ceară prin intermediul lui Nedici.

2) Avizul comandamentului superior al teatrului de război Sudest asupra chestiunii

3) Că feldmaresalul baron von Weichs și ministrul Neubacher vor să prezinte în comun Führerului, când vor fi la el, o apreciere a situației. (...)

14

1944 august 21, Belgrad. Însemnare din KTB al OBSO asupra unei consfătuiri la care șeful statului major a semnalat participanților că oferta colaboraționistă a cetnicilor va fi supusă lui Hitler de comandantul superior german pentru Balcani.

21.8.44 (...)

Stabsbesprechung am 21.8.44 (...)

3. Chef des Gen. Stabes, Gen. Lt. Winter : (...)

Zur Gesamtlage :

Angebot Nedici—DM im Kampf gegen die Roten mit uns zusammenzugehen (...)

Die politischen Probleme (DM—Angebot) wird der Herr Feldmarschall bei seinem Vortrag beim Führer zu lösen suchen (...)

Arh. St. Buc., Colecția microfilme S.U.A., T 311, rola 190, c. 000974—000975.

Traducere :

21 VIII 44 (...)

Consfătuire în cadrul statului major la 21 VIII 44 : (...)

3) Șeful statului major, generalul-locotenent Winter : (...)

Asupra situației de ansamblu : oferta Nedici—DM de a se include împreună cu noi în lupta împotriva roșilor. (...)

Se va încerca ca problemele politice (oferta lui DM) să fie rezolvate când domnul feldmaresal se va prezenta la Führer. (...)

15

1944 august 24, Belgrad. Însemnare din KTB al OBSO din care rezultă că, aflați la cartierul general al lui Hitler, comandantul superior german de ocupație din Balcani și consilierul său de politică ex-

ternă sînt de părere că oferta cetnicilor are șanse de acceptare.

24.8.44 : (...)

12.10 Uhr :

Geheimrat Junker unterrichtet Gen. Winter, Minister Neubacher hat mitgeteilt : Infolge Lageänderung besteht jetzt an höchster Stelle Bereitschaft, Nedici—DM-Angebot anzunehmen (...)

13.00 Uhr :

Anruf Oberstlt i.G.v. Harling aus Wolfsschanze 20 :

Minister Neubacher übernimmt polit. Verantwortung für Beaffung (Bewaffung) der SM (DM)—Cetniks. Waffen sind auszugeben.

Arh. St. Buc., Colecția microfilme S.U.A., T 311, rola 190, c. 000985—000988.

Traducere :

24 VIII 44 : (...)

Ora 12 și 10 :

Consilierul secret Junker îi comunică generalului Winter că ministrul Neubacher a transmis :

Ca urmare a schimbării situației există acum în sferele înalte o înclinare de a accepta oferta Nedici—DM (...)

Ora 13.00 :

Chemare telefonică a locotenent-colonelului de stat major von Harling de la Wolfsschanze :

Ministrul Neubacher își asumă răspunderea politică pentru înarmarea cetnicilor lui DM. Armele vor fi livrate.

16

1944 august 25, Belgrad. Însemnare din KTB al OBSO asupra unei convorbiri dintre șeful de stat major al OBSO și comandantul principal german imputernicit pentru „Serbia“, în care ultimului i se prescrie să procedeze dilatoriu cu oferta cetnicilor.

25.8.44 (...)

18.15 Uhr :

Gespräch Gen. d. Inf. Felber mit Gen. Lt. Winter :

1. Frage der Waffen—Ausgabe an DM—Cetniks aus Lager Kragujevac. Dilatorisch behandeln, noch keine Waffen ausgeben, noch abwarten mit welcher Weisung der Feldmarschall vom OKW kommt. (...)

Arh. St. Buc., Colecția microfilme S.U.A., T 311, rola 190, c. 001001, 001007.

* Denumirea locului unde era amplasat, în Prusia Orientală, cartierul general al Führerului, deci comandamentul suprem al forțelor armate ale Germaniei.

Traducere :

25 VIII 44 : {...}**Ora 18 și 15 :**

Convorbire a generalului de corp de armată Felber cu generalul-locotenent Winter :

1. Chestiunea livrării de arme din depozitul Kragujevac către cetnicii lui DM : a se trata dilatoriu, a nu se livra încă nici un fel de arme, a se aștepta cu ce indicație vine feld-mareșalul de la OKW. {...}

17

1944 august 28, Belgrad. Însemnare din KTB al OBSO asupra relatării făcute de șeful spionajului militar german de acolo asupra insistenței lui Nedici de a se accepta oferta cetnicilor.

28.8.44 : {...}

Oberstlt. i. G. v. Harling : Nedici drängt schärfstens nach zugesagter Waffenlieferung an die DM—Verbände. {...}

Arh. St. Buc., Colecția microfilme S.U.A., T. 311, rola 191, c. 000018.

Traducere :

28.VIII.44 : {...}

Locotenent-colonelul de stat major von Herling : Nedici insistă la maximum pentru acordarea livrărilor de arme promise detașamente-lor DM.

{...}

Résumé

Le recueil des 17 documents ci-dessus est puisé dans les fonds des papiers de la Wehrmacht qui sont échus aux Etats-Unis d'Amérique à la fin de la dernière guerre mondiale et acquis partiellement en microfilms par les Archives nationales roumaines aussi. Les huit premiers datent de septembre 1941. Le Führer Adolf Hitler passé un savon à ses préposés militaires et politiques des Balkans en raison d'une déclaration du „premier“ marionnette de la „Serbie“, le général Neditsch, selon laquelle celle-ci allait procéder à la création d'une armée serbe en due forme. Les responsables allemands d'Athènes

(Wehrmachtbefehlshaber Südost) et de Belgrade allèguent une inadvertnance de traduction et rappellent à l'ordre le „gouvernement“ autochtone dissipé, en intimant la réimpression de l'„ordonnance“ en la matière. Le second volet du recueil provient du journal des opérations (Kriegstagebuch) du „Théâtre de guerre Sudest (Groupe d'Armées F)“. C'est déjà août 1944. Acculés par l'irrésistible assaut des forces armées populaires yougoslaves de Tito, les chefs de file nazis de Belgrade soumettent à Berlin une offre spécifique du même général Neditsch, mais cette fois épaulé par Draza Mihailovitsch : celui-ci, qui avec ses tchetniks avait déclaré aux premières heures vouloir combattre les occupants, leur propose la collaboration la plus formelle, la création d'une ample armée serbe qui contrecarre la flambée du mouvement populaire qui alliait à la libération nationale la révolution sociale.

Précis

The collection of the above mentioned 17 documents is drawn out from the German Wehrmacht files that were brought in USA at the end of the Second World War where they were microfilmed and from where the Romanian State Archives accessioned a part of them. The first 8 records are dated September 1941. This is their topic : Adolf Hitler rebukes severely his military and political subordinates charged with the occupation in the Balkans, owing to a statement by the „prime minister“ of „Serbia“ general Nedici, according to which it was to proceed to the setting up of a proper Serbian Army. The Germans in Athens (Wehrmachtbefehlshaber Südost) and in Belgrade who were responsible for this action, alleged an error of translation but reprimand, in their turn the native „Government“ for being careless. At the same time the occupants disposed the respective „order“ to be reprinted.

The second section of collection originates in the war diary of the „South-East theatre of war (Army Group F)“. The records dated August 1944. Being embrassed, owing to the irresistible attack of the Yugoslav Popular Army led by Tito, the Nazi heads in Belgrade forward to Berlin an offer characteristic for general Nedici who this time speaks in Draza Mihailovici's name too. The latter one who in the first period of occupation have stated that together with his cetnici he wants to fight against the invaders, proposes now complete co-operation i.e. the setting up of a large Serbian Army to act against the impetuous development of the Yugoslav popular movement which connected the struggle for national liberation with the social revolution.

OBSERVAȚII ASUPRA SISTEMULUI DE PRESCURTĂRI ÎN DOCUMENTE TRANSILVĂNESE CU SCRIERE GOTICĂ DIN SEC. XV—XVII

MONICA VLAICU

Formele de apariție ale limbii se pot studia în întregime și epuiza numai atunci când este vorba de o limbă contemporană, care trăiește și unde teoria își găsește aplicare în practica vorbirii, iar valabilitatea ei poate fi oricând verificată.

Scrierea se deosebește de limbă prin faptul că ea nu are un caracter strict național și că nu fiecarei limbi naționale îi corespunde și un alfabet propriu. Dar scrierea mai are și o altă particularitate. Ea devine o operă de artă prin mîna meșterului scriitor, perfecțiunea artistică a scrierii depinzînd de stilul perioadei respective. În măsura în care aceasta se reflectă în litere, scrierea redă curente și transformările spirituale. Cu toate acestea, posibilitățile redării stilistice ale scrierii sînt limitate pentru că elementul cel mai important al acesteia este și rămîne caracterul lizibil.

În secolele XV—XVI scrierea cea mai des folosită era cea practică sau documentară, care permitea o executare rapidă a literelor. Ea era destinată unor scopuri practice și, ca urmare, trebuia să fie comodă și rapidă. Se căuta atingerea acestui scop prin modul de scriere cursiv, format din trăsături avîntate, suple respectiv prin simplificarea și legarea literelor, precum și prin folosirea mai frecventă a abrevierilor. Forma cursivă a scrierii gotice se datorește răspîndirii ei în straturi sociale largi și folosirii pentru nevoi curente: negoț, administrație comunală și de stat, școli etc. Ca urmare a marii sale cursivității, pe la sfîrșitul secolului al XV-lea, începe să fie înlocuită cu noile scrieri, umaniste și moderne. Acest fapt dovedește că pentru societate conținutul documentelor a devenit mai important decît aspectul său exterior iar scrierea nu mai este o artă, ci un sistem practic de semne puse în slujba nevoilor omului. Ca atare, studierea documentelor din secolele XV—XVIII pune cercetătorului probleme de ordin grafologic, etimologic, dialectal, fonetic, morfologic și sintactic, care se datoresc gradului diferit de cultură al celor ce l-au întocmit, precum și influențelor pe care le-au resimțit.

Motivele care au dus la transformarea uneia și a celeiași litere — lipsă de spațiu sau de timp — au determinat și abrevierea scrierii.

În primul caz, fiind vorba de lipsa de spațiu, prescurtările sînt destul de ușor de descifrat. Scribul se jute în modul cel mai rapid, omîind în procesul scrierii o parte din cuvînt sau prin scoaterea uneia sau mai multor litere din interiorul cuvîntului. Lipsa de timp a atras după sine scrierea practică. La început cuvîn-

tele se prescurtau după bunul plac al scribului, cu timpul însă, deși nu existau reguli scrise, se observă o uniformitate în prescurtarea cuvintelor.

Atunci cînd abrevierea se face la sfîrșitul cuvîntului, prin omiterea terminației, cel care citește documentul va descifra cu ușurință cuvîntul respectiv, chiar dacă abrevierea este indicată prin semne diferite ca aspect între ele. Dificultățile în descifrarea documentului intervin fie prin omiterea mai multor silabe din interiorul cuvîntului, fie atunci cînd prescurtarea se face prin semne cu înțeles propriu, prin semne cu înțeles relativ sau prin semne convenționale.

Descifrarea unui astfel de document cere muncă continuă din partea cercetătorului. Datorită lipsei unor reguli privind sistemul de abreviere în documentele germane, totul se rezumă la exercițiu.

Lucrarea de față își propune ca, pe baza experienței, să sprijine arhivistii mai puțin inițiați în tainele limbii germane, limbă în care sînt scrise o mare parte a documentelor din Transilvania din perioada menționată.

Semnele de abreviere întîlnite în documentele germane au fost create și derivă din sistemul de abrevieri latin. Acestea, însă, n-au ajuns niciodată la o folosire atît de intensă ca în documentele latine. Motivul este nesiguranța ortografică și valoarea fonetică diferită a unor litere.

Prin abrevierile folosite în evul mediu scribii urmăreau două elemente: cîștig de spațiu și de timp. Produsul final viza suspendarea unor corpuri din cuvinte, ușor de recunoscut (ex.: terminațiile), din contextul propoziției ca și abrevierea anumitor substantive și adjective, conjuncții și prepoziții care se repetă în text printr-unul sau mai multe semne.

Se observă, de asemenea, că în scrisul celor cu mai puțină instrucție apar des soluții individuale de prescurtare. Așa după cum am arătat nu există reguli privind modul de folosire a prescurtărilor. Sînt abreviate atît vocale cît și consoane, una sau mai multe la începutul, mijlocul sau la sfîrșitul cuvîntului.

Semnele care marchează omisiunea cunosc o mare varietate. În linii mari se pot împărți astfel: a) linii orizontale, perpendiculare, diagonale, ondulate; b) semnele actuale de punctuație folosite mai cu seamă la abrevierea ultimei sau penultimei silabe, la cifre, nume etc.; c) litere, cu precădere vocală finală; d) cifrele arabe 2, 3, 5, 7, 8, 9; e) semne convenționale.

Spre deosebire de limba latină unde există o serie de semne de abreviere cu semnificație proprie (ex.: **actū**, **9** = con, cum, **9**cedo etc.) pentru limba germană nu se pot face delimitări stricte. Pe de altă parte, în limba germană silabele finale ale verbelor și numelor proprii sînt mai puțin importante pentru înțelegerea propoziției față de limba latină și sînt cu mult mai omogene decît în latină (-en, -er, -n, -lich, -ig). Astfel, s-a putut forma un sistem încheiat de abrevieri pentru diferitele terminații.

Dintre semnele de abreviere cel mai folosit amintim linia și punctul. Linia, așezată fie deasupra literei omise sau sub rînd, în locul acesteia, indică lipsa consoanelor „m” sau „n”, (o mai întîlnim și azi în exemple ca: **Mañ** = Mann (bărbat), **iñer** = immer (mereu), **Schmiemañ** = Schmiemann (nume propriu) etc. La indicarea datelor calendaristice respectiv a zilelor, linia care indică lipsa consoanei era trasă în poziție

orizontală în locul literei lipsă. ex : den 30te (30ten) März (la 20 martie). Există și o altă variantă unde linia se trăgea din corpul ultimei litere, dându-i-se o formă ușor ondulată. ex : leg^e = legen (a pune). allerhöchste = allerhöchsten (prea înălțat), werd^e = werden (a deveni). Urn^e = Urnen (urnă) etc. În aceste cazuri liniile ondulate aveau ca scop și înfrumusețarea scrisului. Din acest onduleu se formează cu timpul un semn asemănător literei „l” care se termină sub rînd. El se întâlnește cel mai des la unitățile de măsură și de bani și va înălțura în sec. al XVII-lea toate celelalte semne de abreviere.

ex : fl^e = florini-
denari

Fină în zilele noastre s-a păstrat ca semn de abreviere punctul. ex : Dr. = Doktor, z.B. = zum Beispiel (de exemplu), u.s.w. = und so weiter (așa mai departe) etc. Începînd cu sec. al XVI-lea punctul se folosea pentru cuvinte des repetate în text, în titluri și în formule de reverență.

ex : Kais. Maj. = Kaiserliche Majestät (majestatea sa imperială), E.N.W. = Euer Namhaft Weisen (înțelepciunea voastră de bun nume).

Paleograful va întâmpina piedici la descifrarea documentelor datînd de la sfîrșitul sec. al XVI-lea și începutul sec. al XVII-lea la cuvintele terminate în „m” și „n” al căror ultim corp se trăgea sub rînd. Astfel, se poate ajunge cu ușurință la confuzii între litera ca atare și semnele de abreviere.

Pînă în sec. al XVIII-lea întîlnim o prescurtare apărută încă din evul mediu pentru cuvintele „daß” (ca) și „was” (ce) constînd din litera „d” respectiv „w” și semnul de abreviere.

Literele „v” și „w” tăiate printr-o linie diagonală se citeau v(er) respectiv w(er).

= v(er)
 = w(er)

În fine, cu remarcă că există prescurtări caracteristice anumitor epoci și altele cu un caracter mai larg, încheiem această primă parte cu considerațiuni generale asupra subiectului propus. Totodată, menționăm că vom prezenta în partea teoretică iar exemplificările la urmă, rezervîndu-ne astfel posibilitatea pentru completări viitoare.

Sistemul prescurtărilor germane medievale constă din :

I. *Abrevierea prin suspensie* prin care se omitea sfîrșitul cuvintelor. Consoanele finale cele mai des omise au fost : m, n, p, r, dezințele : -lich, -lein și terminațiile : -um, -ung, -er, -en, -us, -gen, -igen.

Abrevierea se indica în aceste cazuri prin :

1) semne de abreviere cu înțeles propriu, care ocupau diferite poziții, formînd parte integrantă cu corpul literei. Acestea pot ocupa diferite poziții :

a) adăugate la ultima literă

etc.

b) așezate deasupra literei. În acest caz suspensivă poate fi marcată și prin încovoierea în sus a terminației literelor penultime.

c) prin cifre arabe

ex : 74 = Siebenbürgen (Transilvania)

2) semne de abreviere cu înțeles convențional conștînd din :

a) una sau două linii orizontale, sau ușor rotunjit așezate fie deasupra întregului cuvînt, al ultimei litere sau sub cuvîntul abreviat.

ex : R^{om} = Romp, Rump (unitate de măsură pentru cereale-găleată).

A^{sp} = Aspern (aspru)

nem^e = nehmen (a lua)

b) semne de punctuație : punct, virgulă, două punct punct și virgulă.

ex : jedermännig : = jedermanniglich (fiecare) end. = endlich (în fine)

3) suspensia poate fi indicată și prin abrevieri mixte, înțelegîndu-se prin acestea o îmbinare între semne cu înțeles propriu sau convențional și semne de punctuație.

ex : leg^e = legen (a pune)

În cazul cuvintelor compuse, indiferent de părțile de vorbire din care sînt formate, cel de al doilea cuvînt nu se scria, omisiunea fiind marcată prin :

— punct

— două puncte

— adăugarea primei litere din compusul doi la sfîrșitul cuvîntului bază.

— adăugarea unui semn convențional de abreviere după prima literă din compusul doi.

ex : Erd^j = Erdjoch (îugăr de pămînt)

Weing^y = Weingarten (vie)

Stadt^r = Stadtreiter (stafetă, curier)

Cînd în text se ajunge la o repetare deasă a unui sau mai multor cuvinte compuse, acestea se întîlnesc abreviate prin inițiala cuvîntului și prin semne de punctuație.

ex : E^j = Erdjoch (îugăr de pămînt)

Sensul acestor cuvinte se deduce doar din context, luate individual ele își pierd orice identitate.

Documentele scrise în limba germană ne oferă exemple în care abrevierea prin suspensie poate fi întîlnită la începutul acestora. În aceste cazuri suprimarea se face în prefixe și anume : ver-, vor-, per-. Ele lipsesc fie în întregime, fie că se prezintă numai cu anumite litere din corpul cuvintelor. Absența prefixului este marcată printr-un semn convențional de abreviere.

ex : dingen = verdingen (a se locmi)

În alte împrejurări lipsește prima literă a cuvîntului sau chiar cuvîntul de bază

ex : mb = umb (pentru)

xllicher Gewohnheit = christlicher (după obiceiul creștinesc).

Se cuvin citeva cuvinte și despre abrevierile prin sigle. Indirect ele au fost deja pomenite în paginile anterioare. La ce fel de cuvinte se folosea de fapt abrevierea prin sigle și cum se făcea? Prin sigle se prescurtau cuvintele frecvent repetate într-un text sau formele de politețe în titluri (forme de reverență). Sigla reprezintă inițiala unui cuvint urmată de un punct sau o titlă. Se proceda astfel atît la cuvinte pur germane cît și la cele latine folosite în texte germane.

ex : = durch (prin)

m. = man (pron. nehot., cineva)

M. = Meister (meșter)

I.J. = letzten Jahres (anul trecut)

W.E.G.N.V.W. Herr Bürgermeister = Wohl Edel Geborhner Namhaft Vorsichtig und Wohlweiser Herr Bürgermeister (Încelepciunea Voastră generoasă și de bun nume domnule primar)

I.N.J. = im Namen Jesu (în numele lui Dumnezeu)

S. = Sankt (sfînt)

A. = Ano (an)

II. Abrevierile din interiorul cuvîntului sau prescurtarea prin contracție. Așa după cum arată denumirea acestui gen de prescurtări, ea constă în scoaterea uneia sau mai multor litere în interiorul cuvîntului. Acest sistem prezenta marele avantaj că păstra începutul și sfîrșitul cuvîntului. Abrevierea se indica printr-un punct sau prin semne, cum ar fi : un triunghi neînchis în partea de jos sau de sus, linii ondulate, linie dreaptă așezată cînd deasupra cînd dedesupt, cerc etc.

ex : Krch. = Königreich (regat)

er. = euer (al vostru)

= eine (o)

= Meister (meșter)

= conventionelle Münze (monedă convențională)

= Majestät (majestate)

III. Abrevierea prin litere supraserise.

Constă în scrierea unei litere de dimensiuni mai mici deasupra sau în dreapta cuvîntului prescurtat, pentru a indica suprimarea unor litere intermediare sau finale. Suprimarea acestor litere se consemna uneori și prin : virgulă, două puncte sau două linii.

ex : chr^e, chr^e, chr^e = chrlichen (cînslitli, cuviincioși).

Prin urmare, prescurtările întîlnite în documentele germane datînd din secolele XV—XVII se încadrează în trei categorii :

- abrevierea prin suspensie
- abrevierea prin contracție
- abrevierea prin litere supraserise.

Nu am tratat ca probleme de sine stătătoare abrevierile cu înțeles propriu, relativ sau convențional, deoarece le-am încadrat, prin exemplele găsite, în categoriile mai sus menționate.

Pornind de la aceste constatări teoretice care își găsesc o exemplificare pe document, ne-am oprit atenția și asupra unor categorii de cuvinte, des întîlnite în texte. Sînt, în primul rînd, cuvinte simple din punct de vedere structural ; articolul hotărit, articolul

nehotărit, pronumele, conjuncții etc., care, datorită funcției lor gramaticale în propoziție, sînt des folosite și apar abreviate sub diferite forme.

ex : = der (articolul hotărit-masculin)

= die (articolul hotărit-feminin)

= ein (articolul nehotărit-neutru)

u, udt, u. = und (conjuncția și)

Foarte des aceste cuvinte rupte de context nu ne spun nimic, adică un l-am putea interpreta ca fiind :

der, die, das (articolul hotărit pentru masculin, feminin, neutru singular), „m” poate fi, man (pron. nehot. cineva) sau mehr (mai mult). La fel se întîmplă și cu stabilirea genului pentru articolul nehotărit,

adică poate fi ein (masculin), elne (feminin) sau ein (neutru).

În aceeași categorie intră și semnele numismatice și cele pentru unitățile de măsură. Cine dintre noi n-a întîlnit de zeci de ori unitatea monetară florin sau denar? Aspectul grafic al acestora cunoaște o varietate foarte mare. Cele două diviziuni monetare, florini renani și florini maghiari apar și ele diferit abreviate. Este interesant de remarcat că unități monetare cum ar fi de pildă : taleri, aspri nu cunosc o varietate așa de mare în abrevierea lor, pe cînd fenig și gulden nu le-am găsit abreviate decît în documentele datînd din sec. al XVIII-lea.

Unitățile de măsură cel mai des folosite în documente sînt : Urne (urnă), Pfund (funt), Metze (veche măsură de capacitate), Rump (găleată), Kübel (cioblă), Meterzentner (chintal), Elle (cot).

În ceea ce privește sistemul de abreviere a lunilor calendaristice constatăm prescurtarea doar acelor compuse din două sau mai multe silabe, prin urmare : Ianuarie, februarie, aprilie, august, septembrie, octombrie, noiembrie și decembrie. La descifrarea lunilor trebuie să ținem cont de faptul că acestea treceau drept cuvinte latine cu terminații latinești și ca atare se declinau. În documentele datînd de la sfîrșitul sec. al XV-lea, din sec. XVI și al XVII-lea ele se dezleagă astfel :

am 2ten Jan. = Januarzi (la data de 2 al lui Ianuarie).

Asemănător s-a procedat la toponimice și la numele de persoane. Întîlnim, astfel, numeroase exemple pentru abrevierea prin suspensie a toponimicelor în care se suprima terminația cuvîntului. Dar prescurtarea se poate face și prin suprimarea celui de-al doilea cuvînt al compusului, menționîndu-se doar litera de început din cuvîntul al doilea, sau chiar în interiorul cuvîntului.

ex : Marckschelle = Markschelken (Selca)

Ham^h = Hamlesch (Amnaș)

Se^y = Seiburg (Jidvei)

H^h : mañStadt = Hermannstadt (Siblu)

Gr. Au = Grossau (Cristian)

Nu se prescurtau toponimice monosilabice din categoria : Wöltz (Velt) etc.

Numele de persoane apar mai rar abreviate în documentele germane din perioada menționată față de cele întîlnite în documentele latine datînd din perioade

anterioare. Abrevierea se făcea prin suspensie și contracție.

ex : Mech³ Jorge = Mechel Jorgen

Grig Schoster = Gregor Schoster

Joh : Weinholdt = Johann Weinholdt

Întîlnim adesea prenume latinizate, aici suprimarea terminației „us” se indica ca și în limba latină prin semnul „9”

Petr⁹ Löw = Petrus Löw

Dar există și cazuri în care suprimarea terminației latine era indicată printr-un semn convențional înțîlnit, în alte împrejurări, la cuvinte pur germane.

ex : Georg⁹ Steglero, Georg⁹ Reisner.

În anumite categorii de documente, cum ar fi diplome de înnoibilare, certificatele de atestare pentru ucenici, calfe și meșteri, numiri în diferite funcții administrative, juridice și politice, în actele juridice (testamente) etc. unde persoana în cauză forma nucleul actului nu se întîlnesc abrevieri ale numelor de persoane. În schimb ele sînt prezente în registrele de breaslă, de socoteli, în notițe, însemnări etc.

Desigur că subiectul nu a fost nici pe departe epuizat prin cele prezentate. Sistemul de abreviere poate fi urmărit după categorii de acte, ex : documentele date de instituțiile centrale din Transilvania, de reprezentanții orașelor, tirgurilor și satelor, de staroștii breslelor, manuscrisele unor opere istorice, economice etc.

Rămîne ca printr-o muncă de continuă cercetare și de confruntare cu documentele să venim cu noi contribuții pentru a lămurii și întregii probleme care în prezenta lucrare au fost doar enunțate.

În planșele pe care le dăm în fotocopie exemplificăm considerațiile teoretice privind sistemul de prescurtări în documentele germane. Principiul de ordonare este cel alfabetic. Pentru fiecare literă s-au redat principalele forme ale majusculilor și ale minusculilor sub care le întîlnim în documentele datînd din secolele XV—XVII. În cadrul literei apare lista cuvintelor abreviate și variantele respective. La transcrierea exemplurilor s-a folosit scrierea gotică clasică, respectîndu-se ortografia, punctuația și toate prescurtările din document. Se pot întîlni, astfel substantive scrise cu literă mică, litere suprascrise, în locul literei „u” = „v” sau „w”; în loc de „i” = „l”, „y”.

În ceea ce privește traducerea textului german s-a încercat o traducere fidelă originalului.

BIBLIOGRAFIE

1 Gabriele Schieb, *Probleme der Erscheinungsformen des älteren Deutsch*, in „Studien zur Geschichte der deutschen Sprache” Akademie-Verlag, Berlin, 1972.

2 Paul Moser Schröber, *Mittelhochdeutsche Grammatik*, Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 1969.

3 C. Tr. G. Schönnemann, *Versuch eines vollständigen Systems der allgemeinen besonders älteren Diplomatik als Handbuch für Archivare und Geschäftsgebrauch* Leipzig, 1818.

4 Th. Sickel, *Beiträge zur Diplomatik*, Wien.

5 Fr. A. Ebert, *Zur Handschriftenkunde*, Leipzig, 1825—27.

6 W. Wattenbach, *Anleitung zur lateinischen Paläographie*, 1886.

7 W. Wattenbach, *Das Schriftwesen im Mittelalter*, Leipzig, 1873 (1896).

8 P. A. Grun, *Leseschlüssel zu unserer alten Schrift*, Sippenbücherei, Bd. 10/11.

9 K. Brandt, *Unsere Schrift*, 1911.

10 E. Crons, J. Kirchner, *Die gotischen Schriftarten*, 1928.

11 M. H. Laurent, *De abbreviationibus et signis scripturae Gothicae*, Romae, 1939.

12 H. Fichtenau, *Mensch und Schrift im Mittelalter*, Wien, 1946.

13 A. Cappelli, *Lexicon abbreviaturarum*, 1949.

14 H. Foerster, *Mittelalterliche Buch- und Urkundenschriften*, Bern, 1946.

15 B. Bischoff, *Paläographie*, in *Deutsche Philologie im Aufriss* hrg. von Wolfgang Stammer, Berlin — Bielefeld — München, 1951.

16 H. Foerster, *Abriss der lateinischen Paläographie*, Stuttgart, 1963.

17 Fr. Schuler Libloy, *Erste Grundzüge der theoretischen Diplomatik* (ins.) Sibiu, 1852.

18 N. Grămadă, *Din domeniul scriiturii. Istoria culturii și scriitura. Diverse teorii relative la originea alfabetului*. Cernăuți, 1929.

19 I. Bogdan, *Documente și regeste privilegiate la relațiile Țării Românești cu Brașovul și Ungaria în secolul XV și XVI*, (introducere).

20 Fr. Pall, *Diplomatica latină cu referiri la Transilvania* (sec. XI—XV) în „Documente privind istoria României”; vol. II, 1956, p. 223—320 (330).

21 S. Jakó, R. Manolescu, *Scrierea latină în evul mediu*, București, 1972.

1. acuz.	— acuzativ
2. Biserica ev.C.A. Transilvania	— Biserica evanghelică de confesiune augustină din Transilvania.
3. c.	— cutie
4. col.	— colecție
5. Col. doc. Mz. Brukenthal	— Colecția de documente Muzeul Brukenthal
6. Col. ms.	— Colecția de manuscrise
7. comp.	— compartiment
8. Doc. ad. de biserici	— Documente adunate de biserici
9. f.	— filă
10. fasc.	— fascicol
11. fd.	— fond
12. fem.	— feminin
13. Magistr. or. Sibiu	— Magistratul orașului Sibiu
14. num. card.	— numeral cardinal
15. pron. dem.	— pronume demonstrativ
16. sg.	— singular
17. v.	— verbo

Arh. St. Sibiu, Colecția de documente medievale U. IV, nr. 294, L 14.

[illegible]

Arh. St. Sibiu, Colecția acte și registre de
breaslă, nr. 438, cutia 21, f. 23, anul cca. 1550.

Arh. St. Sibiu, fond Magistratul oraşului Sibiu,
Vigesima, nr. 20, f. 19, anul 1543.

[Faint handwritten notes at the bottom of the page, likely bleed-through from the reverse side.]

A = Artikel, articol, ... într-o altă vorbă este înțeles, ca
în cazul în care A este înțeles înțeles... înțeles =
înțeles... , Arh.St.Sibiu, Col.doc.Muz.Brukenthal, AA nr.40, f.17 ("...și tot
ceea ce va fi corect după cuprinsul articolelor și rândurilor breslei tâmpla-
rilor ... se va păstra...").

abz, abz = aber, dacă, dar "So abz mirin M. Jhn J Wallner
abging J z Kommando nist buginfen Jellen J toll
nist in sin Juf gubnu." Arb.St.Sibiu, fđ. Registre și-acte de breas-
lă, nr. 438, f.25, c.21. ("Dacă însă unui fiu de meșter care n-a apucat să înve-
țe meseria i-ar muri tatăl, acela să nu dea nimic breslei")

Abzmahl = abermal, din nou. Ordinele din Trupului Nașterii
 din Sîngulvornu în anul 1577. Abzmahl 1618 în 11
 May Sîngulvornu, în Plasa: Arh.St.Sibiu, Col.ms.,
 Mss. Varia, III 104, pg.323. ("Instrucțiuni pentru vizitațiile canonice germane
 prezentate în anul 1577, Domnilor preoți din nou înfățișate la 11 mai 1618.")
 Auftr. = administrat, predat, achitat, plătit. "Am vor
 Carl Postmeister inb Torigen Magazin auftr. 50 Cîb. 100
 Lini." Arh.St.Sibiu, Col.doc.Mz.Bruckenthal C.C. nr.84 f.9. ("Carl Postmeister
 a predat magaziei din localitate 50 cîble de grîu").

a predat magaziei din localitate 50 cîmbie de grâu").

Verwaltung = Administration, administrație
Verwaltung nicht zum Essen geliefert ... Arh.St.Sibiu, f.d. Magistr.or.
 Sibiu, Inregistrata VII, fasc.13, nr.248. ("...că administrația de pînă acum n-a

fiest făcută în modul cel mai corespunzător...").

ackm: = Ackerland, teren arabil. *Alt 1 mnt. ackm*: fiindu Tim
gumbm. Arh.St.Sibiu, fd.Magistr.or.Sibiu, Iregistrata VII, fasc.12 nr.

234. ("Cu un iugăr de teren arabil <situat> în spatele gantului").

allp, *allp*, *allp*, *allp*, *allp*. = allersch-
ste, prea înalte. *All timbmm Umbul* *prü* *bleb* *stortm* *soor*-
gubmm, *nammm* *tim* *übm* *timmm* *gumbmm* *mflot*-
mm *allp* *Umwertmmmm* *mmmm* *burberst*
nammm. Arh.St.Sibiu, Col.doc.Mz.Brukenthal, CC nr.40, f.39. ("Acest

rău poate fi ocultat numai dacă prea înaltele dispoziții emise în această privin-
ță vor fi respectate cu strictețe").

Apr, *Apr*, *Apr* = April, aprilie. *Alt 1685 Tim 8 Apr* *Rauf*
Am *Gilvonn* nr. 2 *Körb*, *Kommwanzmm* nr. 1. Arh.St.

Sibiu, fd.Magistr.or.Sibiu, Vigesima III, nr.10, f.64. ("La 8 aprilie 1685 am
cumpărat 2 coșuri cu lămii și 1 coș cu portocale").

Apr = Aspern, aspri. *Am 10 Apr* *mmmmmm* *um* *Korm*
soor *Antm* *Altmm*. Arh.St.Sibiu, Col.doc.Mz.Brukenthal, B nr.

118, f.14. ("Item 10 aspri primiți de la Andres Mildres pentru grâu").

Aug, *Aug*, *Aug*, *Aug*, *Aug*, *Aug*, *Aug* = August,
august. *Aufzug* *im* *Kommwanz* *Körb* *Magistrat*.

Protokoll *10* *30* *Aug*... Arh.St.Sibiu, Col.doc.Mz.Brukenthal,

CC nr.40, f.57. ("Extras din protocolul magistratului din orașul Sibiu din 30
august...").

B B B B B B B B B B B B B B B B
 b b b b b b b b b b b b b b b b

B.: B. M. Bürgermeister, primar. „31 tag Augusti gubnu
 in auf bruchst Sub P. M. A. B. Imfulbigen zuonnu
 Linuunnu zum friffhückulan Lunnulb fluniff gro
 3 6. M. brot1 gro 3 11.“

Arh.St.Sibiu, fd.Magistr. or.Sibiu, Iregistra-
 ta IV, fasc.8,nr.341, ("In ziua de 31 a lunii august am dat din porunca onora-
 tului și înțeleptului domn primar celor doi servitori ai săi pentru masa de di-
 mineața carne de berbec pentru șase dinari. La fel pâine pentru 11 dinari").

bunangl = beweglich, mobil

„... bunangl od unbunangl.“

Güldenr

Arh.St. Sibiu, Col.doc. Mz.Brukenthal M.B. nr.7/190. ("...bunurile mo-
 bile sau imobile").

Lorfl, Lorfligl = Borstige, porci „Rontuli Inker von Ro-

bin. Lorfl. M. 54 Hw. 91175.“ Arh.St.Sibiu, fd.Magistr.or.Sibiu,
 Vigesima, nr.18,f.14. ("Radu Duca din Rășinari <a plătit pentru> un număr de
 54 porci 9 florini și 75 <dinari>")

Lorfl = Borten, bordură, panglică „Möndul... mid Jorgendann

Tommund Lorfl mit Iustunnen zuuif guffuland.“ Arh.St.

Sibiu, Col.doc.Mz.Brukenthal, CC nr.92 f.114. ("Paltoane din ... cu bordură
 dublă de catifea și căptușite cu mătase.")

Σ Λ Ε Γ Γ Α Τ Ε Ε Ζ Λ α τ

Comagel = Kompanie, companie "... so alltor mit immer Comagel.

über Haß gung, gundig Arh.St.Sibiu, Col.doc.Mz.Brukenthal, CC nr.84, f.4o v. ("...care a înoptat aici împreună cu compania sa fără a plăti nimic.")

Comito = Komando, comandament "... nun Lobl: Ruzind Comito." Arh.St.Sibiu, Col.doc. Mz.Brukenthal AA nr. 57, f.1o v. ("...onoratul comandament al regimentului.").

Conigz = Conventiönelle Münze, monedă convențională "Flum 920 Rf" Arh.St.Sibiu, Col.doc.Mz.Brukenthal CC nr.78, f.71. ("La fel 920 florini renani în monedă convențională").

Cronn = Kronen, Braşov "Mir Brüggenmiffen Riffen samt gungfnaornm Pfaffen der Stadt Luzzernstadt, Tschirburg, Cronn, Mmnoiff samt Pfaffen und der 7 samt 2 Pfaffen der gungfnaornm Pfaffen der Riffen in 7bürgen Luzzern kint..." Arh.St.Sibiu, Col.doc.Mz.Brukenthal AA nr.4o, f.3. ("Noi primarii, juzii şi bătrînii juraţi ai oraşelor Sibiu, Sighişoara, Braşov, Mediaş şi Bistriţa precum şi din cele 7 şi 2 scaune a întregii universităţi a saşilor din Transilvania facem cunoscut ...").

xpf, xlf = christlich, creştinesc "... Tuvvun der xpf. Almu: Luzzern mlandm..." Arh.St.Sibiu, Col.doc.Mz.Brukenthal AA nr.8, f.48 ("... în care sînt interpretate începuturile creştinismului...").

xpf, xpf, Pf = Christus, Christ, Hristos, ... Pf Luzzern der mlandm Gott mnd xpf mlandm..." Arh.St.Sibiu, Col.doc. Mz.Brukenthal, CC nr.26, f.368. ("...ca Domnul atotputernicul să vă aibă în pază > în numele Domnului...").

der, pron. dem. acel(a) "Mulyar Gupall"

fuf romlobt ut locintut nfu nr 13 domitromk fud
 buncinfun, v fofunt in tin zmf k 5" Arh.St. Sibiu, fd.Registre
 si acte de breaslă, nr.438, c.21,f.21. ("Care dintre calfe se va logodi sau că-
 sători înainte de a fi dovedit meseria este dator să dea breslei 1 florin").

= die, articol hot.fem, "Mulyar M. noill nomitum mit
 fuf in tin Lufu viflun d gimb in tin zmf k 6 mit fur
 d Maf k 3" Arh.St.Sib., fd. Registre si acte de breaslă, nr.438,f.20,
 c.21. ("Cel ce vrea să devină meșter și să se tocească la învățătură să dea
 breslei 6 florini și pentru alegere 3 florini!")

= das, articol hot.m. "Korn M. Kurbt toll man nru
 fuf zmf d furo d Gupint luffun." Arh.St. Sibiu, fd.Registre
 si acte de breaslă, nr. 438, f.20,c.21. ("De va muri meșterul să i se lase so-
 ției acestuia încă o jumătate de an slugile").

= den, acuz. sg. de la der "Japf vntur
 fufu fuf d Mufur in Mufur voblnubun." Arh.St.Sibiu,
 Col.doc.Mz.Brukenthal, AA nr.40, f.17. ("...cealaltă jumătate să revină mește-
 rilor din țig").

= Denar, dinari "Forn
 nru Rummik fufut Korn Muf in 40 zmf d 80."
 Arh.St.Sibiu, fd.Magistr.or.Sibiu, Vigesima nr.13, f.4 v. ("Ion din Rîmnic a
 transportat 40 chintale făină de grâu și a plătit 80 dinari").

= Depner, olar "Ling fufu Ling L 3 1/2"

Arh.St.Sibiu, fd.Magistr.or.Sibiu, Registrata IV, fasc.10, nr.345. ("Bartesh Ehrman, olar, 3 $\frac{1}{2}$ lotoni").

Ammb. Ammb., Ammb., Ammb., Ammb.,
xbr, xbr, xbr, xbr, xbr, xbr = Dezember, decembrie

*"Am 4 Ammb. Als ein hiesiger Meister zum Tag ge-
halten sind zum Meister wahlenden Johann
Auerlich mit Georg Wennrich mit ihm zu-
sammen 30, 3 d 21."* Arh.St.Sibiu, Col.doc.Mz.Brukenthal

B6-9, nr.26, f.36 v. ("In ziua de 4 decembrie onorații meșteri de breaslă au
ținut adunare. Au rămas mai departe staroști de breaslă Johann Auerlich și
Georg Wennrich, cărora s-au dat 3 florini și 21 dinari").

Ammb. = diejenige, n, pron. dem. acela, aceea *"Ammb. namlich Am
Gefährten Am Corda Gefährten geborn, ..."* Arh.St.Sibiu,

Col.doc.Mz.Brukenthal, AA nr.8, f.5 v. ("Gei care au scris istoria criticii...")

Ammb = durch, prin, de către *"... Ammblich Am Wohl Am Co-
mm Am Ammb. ..."* Arh.St.Sibiu, Col.doc.Mz.Brukenthal,

CC nr.92, f.175. ("... privitor la alegerea comitetului de către magistratul ora-
șului Sibiu...").

R.52346/1929

<https://biblioteca-digitala.ro> / <http://arhivelenationale.ro>

gänzlf. = gänzlich, e, definitiv, ä "... *gänzlf. Abzahlung*". Arh.St. Sibiu, fd. Biserica ev. C.A. Transilvania, comp. Doc. ad. de biserici, Moșna, nr.2, ("...achitare definitivă").

"Ce si cui am dat vama").
 Grät, Gräuel, Grät, Grätn = General, general. "Nach dem auf
 ihrem Ede. die Anwesen Grät sammlungem im Jahr, so
 man ihre Künstler: und Königl. Majest. das Kommandum
 veranlassen soll, vom 1. März bis auf den 11. April
 pfeifen nannten... Arh. St. Sibiu, Col. doc. Mz. Brukenthal, CC nr. 90, f. 102.

gund, gund, gundin = genommen, scos, luat
Am 31 August
aus der Lutter gund f 57 g 30' Arh.St.Sibiu, fd.Magistr.or.
Sibiu, Vigesima nr.37, f.1 v. ("La 31 august au fost scoși din ladă 57 florini
30 dinari").

Guf., G = Gnaden, Înălțimea Sa *ist ist Fürstl. Guf. binnadym*
 mareș... Arh.St.Sibiu, fd. Magistr.or.Sibiu, Irregistrata VII, fasc.5, nr.113
 ("...Înălțimea Sa voievodul a hotărât ...").

Böhl, Alligier = göttlich, en, dumnezeiesc, ... mit bucorab
Reinur *Ich* *entweder* *Religion* *oder* *Christenheit* *zu* *kom-*
aufen, *noch* *zu* *haben*, *sonst* *sein* *Böhl*. *Nord*
germanisch, *zünftig*. *alles* *Ich* *zu* *haben*, ... Arh.St.Sibiu, Col.ms.
 Ms.varia III, 33, pg.392. ("... și nici unul să nu nesocotească sau să defăime
 ze religia sau ritualul altuia, ci să < transmită > prin învățătură, cu cinste
 cuvântul Domnului ...").

Graben, Graben, Graben = Graben, șanț ... *Ich* *man* *sein*
halb *Graben* ... Arh.St.Sibiu, fd.Biserica ev.C.A.Transilvania, comp. Doc.
 ad.de biserici, *Wöul*, nr.8. ("...ca același șanț...").

gros = Groschen, gros ... *man* *sein* *4* *bitz*
5 *gros* *kopf* ... Arh.St.Sibiu, Col.doc.Mz.Brukenthal, CC nr.91, pg.9.
 ("...din care se plătește pentru un cot < de pânză > 4 pînă la 5 groși...").

gründlich = gründlich, e, temeinic ... *man* *sein* *in*
gründlich *u.* *richtig* *finden* *man* *sein* *in* *richtig*, ...
 Arh.St.Sibiu, Col.doc.Mz.Brukenthal, AA nr.8, f.8o. ("Alții o numesc o conside
 rație temeinică și adevărată a acelor lucruri...").

PRECIZĂRI REFERITOARE LA RĂZBOIUL MOLDO-POLON DIN 1497

GHEORGHE DUZINCHEVICI

Epoca lui Ștefan cel Mare s-a bucurat de o atenție deosebită în istoriografia română și străină¹. Majoritatea istoricilor au folosit direct și bine în lucrările lor documentele și celelalte categorii de izvoare indiferent de limbă în care au fost scrise — latină, polona veche și nouă, germană veche, slava izvoarelor răsăritene. Tratarea corectă a evenimentului în lucrările noastre se impune cu atât mai mult cu cât bibliografia în limba polonă, care tratează despre războiul moldo-polon din acest an este bogată, iar istoricii poloni din trecut, cit și unii care trăiesc acum au acordat și acordă încă o mare atenție legăturilor moldo-polone din ajunul, din timpul și de după războiul din 1497. În general istoricii poloni caută să pună pe umerii lui Ștefan cel Mare eșecul campaniei polone din 1497 întreprinse pentru recucerirea cetăților Chilia și Cetatea Albă, ca o primă etapă a luptei lor antiotomane pentru alungarea forțelor turcești cit și a tătarilor din regiunea Mării Negre de unde atacau permanent Polonia și Lituania.

Or, un studiu relativ recent² cu privire la războiul moldo-polon din 1497, care prin concluziile sale vine să confirme asemenea opinii mai vechi și mai noi³, la adresa politicii lui Ștefan cel Mare⁴ ne-a determinat să reluăm și

să demonstrăm, în conformitate cu adevărul istoric, cel puțin două probleme. Prima în legătură cu desfășurarea campaniei. Acest capitol este de importanță deosebită pentru istoria războiului din 1497 și aprecierea motivelor care l-au determinat pe voievodul român să acționeze în Codrul Cosminului. A doua chestiune privește perioada cit a stat în Moldova voievodul Transilvaniei Bartolomeu Drăgffy venit cu oaste la Suceava asediată de poloni spre a-l ajuta pe Ștefan cel Mare.

Așadar, ce drum a urmat oastea polonă în anul 1497 pînă a ajuns la Suceava?

Folosind o documentare de prim ordin istoric polon Frederic Papée, în monografia asupra regelui Ioan Albert stabilește acest drum, indicînd chiar și zilele în care cele două corpuri ale oastei polone — cel din Polonia Mare (Wielkopolska) și cel din Polonia mică (Matopolska) în care era și regele cu garda sa — *înaintînd uneori pe drumuri deosebite, au poposit în locuri diferite*⁵. Să urmărim marșul celor două corpuri de oaste de acolo de unde nu mai era mult pînă la granița Moldovei. Oastea din Polonia Mare în care era înglobat și detașamentul palatinului din Kalsz, după actele căruia, dat fiind că au fost redactate pe parcursul înaintării spre Moldova⁶ se poate reconstitui drumul acestui corp (subliniem special : *drumul numai al acestui corp*, nu și al celui din Polonia Mică) atît pentru a ușura înaintarea grosului armatei (corpul de oaste din Polonia Mică) cit și din motive tactice, căpătînd misiunea — presupunem noi — să apere flancul drept al acestui corp față de un eventual atac turco-moldo-tătar, a ple-

niza capcana din Codrul Cosminului (sublinierea Gh. D).

După opinia noastră ar fi fost bine ca autorii, înainte de a ajunge la asemenea concluzii, să discute afirmațiile cronicarilor poloni Wapowski și Bielski în ceea ce privește drumul pe care se obligase regele polon să-și ducă oștile spre cetățile sudice moldovene, *drum pe care el l-a schimbat cu de la sine putere, deci fără a avea aprobarea lui Ștefan cel Mare*, fapt care l-a supărat pe acesta din urmă în așa grad încît, de unde sigur și sincer dorea să colaboreze cu oastea polonă la războiul cu otomanii, s-a văzut constrins de nesinceritatea regelui polon să i se opună cu armele. Era necesar să se scoată în evidență necorectitudinea regelui polon care dorea să adoarmă vigilența lui Ștefan spre a-l surprinde nepregătit și în consecință mai ușor de învins.

⁵ Fryderyk Papée, *Jan Olbracht. Z trzema rycinami i mapa* (Ioan Albert. Cu trei gravuri și o hartă), Kraków, 1936, p. 132—155, 242—245 (Itinerarium Jana Olbracht 1450—1501), precum și harta intitulată „Mapa pochodno wojennego z 1497 r.” (Harta marșului de război din anul 1497) anexată lucrării.

⁶ Acta expeditionum bellicarum palatinatus Calisiensis et Posnaniensis in Valachos et in Turcas a. 1497—1498 în *archivio regio asservata*, publicație editată de Michael Bobrzyński la Cracovia în anul 1882 și anume capitolele : „Liber iudiciorum Sandivogil Czarnkowski Palatini Calisiensis tempore expeditionis bellicae in Valachos A. 1497” și „Liber gestualis militum expeditionum ex Palatinatu Calisiensi in Valachos A. 1497”. În continuare se va cita : Acta expeditionum bellicarum. Această colecție de documente a fost pusă în circulație în România de răposatul profesor I. Ursu, Ștefan cel Mare, București, 1925.

¹ Pentru bibliografia mai însemnată, în special străină, asupra războiului din 1497 vezi Gh. Duzinchevici, *Războiul moldo-polon din anul 1497. Critica izvoarelor*, în „Studii și materiale de istorie medie”, VIII, 1975, p. 16—19.

² C. Rezachevici, D. Căpățînă, *Campania lui Ștefan cel Mare din Codrul Cosminului*, în „File de istorie militară a poporului român. Studii”, vol. 3, București, 1975.

³ Vezi instrucțiunile pentru episcopul Ilovean Andrei Róza Boryszewski și pentru maresăul Rafał Leszczyński, trimiși în solle de regele Ioan Albert la începutul lunii decembrie 1497 — deci după înfrîngere — la fratele său regele Vladislav, în S. Garbacił. *Materiały do dziejów dyplomacji polskiej z lat 1486—1516* (Kadeks zagrzebski) oprowcał... (Materiale relative la diplomația polonă din anii 1486—1516. Codicele de la Zagreb, redactat...) Wrocław — Warszawa — Kraków, 1966, nr. 14, p. 34—35, în continuare *Materiały* ; J. Garbacił, Jan I Olbracht (Ioan I Albert), în „Polski Słownik Biograficzny. Profesorul Garbacił crede că regele polon, în instrucțiunile de mai sus spunea numai adevărul. Pentru autor lupta din Codrul Cosminului a fost o „cursă” (zasadzka) pe care a pregătit-o domnul Moldovei regelui polon. Discutarea amănunțită a acestor instrucțiuni la Gh. Duzinchevici, op. cit., p. 14—15, 38—39.

⁴ C. Rezachevici și D. Căpățînă în op. cit., la p. 57, 58 afirmă că Ștefan cel Mare a cerut regelui polon să se retragă pe drumul pe care a venit numai „pentru a putea organiza din vreme atacul asupra oștii polone” sau și mai explicit „Considerăm deci că în realitate Ștefan a pus în condiția retragerii polonilor prin aceleași locuri pentru a orga-

cat de lângă localitatea Czyrwone (Czerwonogród) unde mai era în ziua de 12 august și după ce a trecut Nistrul a apucat-o spre sud, în direcția Sniatinului, lângă care a staționat între 14—21 august⁷.

Dar pe unde era în luna august celălalt corp de oaste, cel din Polonia Mică, în frunte cu regele polon? Acest corp, de la localitatea Uście (și se mai spune și Uściewicz) de pe Nistru, unde este constatată documentar la 7 și 8 august, a trecut fluviul amintit sub supravegherea directă a regelui — operație care a durat mai mult de o săptămână — și s-a oprit la Mihalcea pînă a trecut fluviul întregul corp de oaste⁸. De aici a pornit mai departe și a staționat la Coțmani, unde, după izvoarele polone folosite de istoricul polon Papée, a staționat în zilele de 16 și 17 august. Despre această staționare la Coțmani, însă întinsă pe spațiul a șapte zile, scriu Letopisețul anonim al Moldovei și cronicarul Ureche⁹. Cu toată această concordanță între izvoarele polone și cele moldovene, din cauza *ignorării totale* a temeinicei lucrări a istoricului polon Papée despre regele polon Ioan Albert, în care deplasările, ca și staționările, atît ale acestuia cît și ale corpului său de oaste din Polonia Mică, sînt menționate *pe bază de mai multe izvoare certe*, necunoscîndu-se amănuntul că oastea polonă era alcătuită din două corpuri care au mărșăluit în direcția Moldovei *separat unul de altul*, precum și că documentele din: „Acta expeditionum bellicarum”, folosite perfect și integral de Papée, se referă *numai* la oastea din Polonia Mare și *nu la întreaga oaste polonă*¹⁰, studiul amintit susține totuși, pe baza acestor singure documente că regele polon a poposit cu *certitudine* la Sniatin și nu la Coțmani¹¹. Afirmția este total greșită intrucit de la Coțmani, unde *a avut loc dramatica înfruntare dintre solii moldoveni (logofătul Tăutu și vistiernicul Isac) și regele polon*, acesta a apucat-o spre Șipintî, unde a staționat în zilele de 22—27 august, iar în zilele de

28—31 august și 1 septembrie regele polon, în fruntea corpului de oaste din Polonia Mică, se găsea pe undeva pe partea stîngă a Prutului poate nu departe de Cernăuți; de aici, după o oprire la Tărășăuți în 6 și 7 septembrie, a ajuns *numai cu corpul de oaste din Polonia Mică*, la Hadir, așezare omenescă dispărută, unde a staționat în zilele de 7—12 septembrie¹². Aici la Hadir a *așteptat* corpul de oaste din Polonia Mare, care în zilele de 3—4 septembrie a staționat în apropierea cetății (sau ținutului) Hotin, cam pe la riul Prut¹³. Papée este de părere că pisarul documentului latin din care am citat mai sus, a confundat fluviul Nistru cu riul Prut, rîu pe care pisarul îl văzuse cu propriii săi ochi cu cîteva zile mai înainte, la Sniatin¹⁴. Deci în document, deși se menționează riul Prut, este totuși vorba de cetatea (ținutul) Hotin.

Studiul la care ne referim face însă cu *maximum de certitudine* identificarea localității din documentul latin, cu un sat Hotin de pe Prut, *localitate găsită pe o hartă turistică a României de acum cîteva decenii*¹⁵. Deși valoarea probatorie a acestei hărți *alcătuită la peste 400 de ani* după evenimentele pe care le relatăm *este discutabilă*, fără a afirma, totuși, categoric, noi credem că Papée ar putea avea dreptate și iată de ce: pînă la arestarea, la Coțmani, a amintitilor soli moldoveni (pe la 16—17 august) în planul de operații polon, înlocuit de comandantul suprem al oastei polone Jan Trnka se prevedea cucerirea cetății Hotin. În felul acesta polonii ar fi avut în mîna lor un solid cap de pod pe teritoriul Moldovei, atît de necesar pentru asigurarea legăturilor cu Polonia¹⁶. Regele polon, la începutul campaniei, neavînd nimic de obiectat, comandantul Jan Trnka a ordonat corpului de oaste din Polonia Mare ca de la Sniatin să se îndrepte spre cetatea Hotin. La 3 septembrie acest corp de oaste staționa deja în apropierea cetății (sau ținutului) Hotin și detașamentul din palatinatul Kalisz, în această zi și în cea următoare ținea scaun de judecată¹⁷. În timp ce corpul din Polonia Mare mărșăluia spre cetatea Hotin regele polon și-a schimbat planul de operații și la consiliului de război care s-a ținut undeva, pe drumul de înaintare a corpului de

⁷ Acta expeditionum bellicarum, p. 67, 68, 118—125; Fr. Papée, *Jan Olbracht*, p. 145. cunoștea oprirea de mai bine de o săptămînă de la Sniatin.

⁸ Fr. Papée, *Jan Olbracht*, p. 243.

⁹ *Cronicle slavo-române din sec. XV—XVI*, publicată de Ion Bogdan. Ediție revizuită și completată de P. P. Panaitescu, p. 11, 20 (în continuare se vor cita: *Cronicle slavo-române*); Gr. Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, ediție comentată de Constantin C. Giurescu, Ed. a treia, Craiova (f. a), p. 49.

¹⁰ Constantin Rezaचेवici, Dan Căpățînă, *op. cit.*, p. 273. Autorii folosind numai „Acta expeditionum bellicarum”, izvor istoric utilizat integral și bine — după cum am mai spus — de Papée, lăsînd la o parte, fără a spune de ce, celelalte izvoare pe baza cărora acest autor trasează — pînă acum de necontestat — drumul celor două corpuri de oaste polone, precum și cele moldovene, afirmă cu o *impresionantă certitudine*, că ei sînt primii specialiști care au izbutit să reconstituie „le tracé réel et détaillé ainsi que les étapes de la marche effectuée par l'armée polonaise (sublinierea este a noastră) a partir du lieu de son concentration jusqu'à Suceava”.

¹¹ C. Rezaचेवici — D. Căpățînă, *op. cit.*, p. 53—54 și nota 132. Ibidem. Deși Cronica moldo-germană *nu spune nimic* despre oprirea regelui polon la Coțmani totuși autorii *fac trimitere la izvorul respectiv* deoarece acesta „relatează că regele a poposit șapte zile la Coțmani” (Ibidem, p. 53).

¹² Fr. Papée, *Jan Olbracht*, p. 244.

¹³ „Prope oppidum Choczim circa fluvium Pruth”. Vezi: „Acta expeditionum bellicarum”, p. 73—74. S-ar părea după felul cum pisarul fixează în spațiul locului unde poposise corpul de oaste din Polonia Mare și unde în timpul staționării își redactase documentul, că el vedea „oppidum Choczim”, dar nu și *apa curgătoare* pe care el o numește riul Prut.

¹⁴ Fr. Papée, *Jan Olbracht*, p. 145, nota 3.

¹⁵ Cu toate că știau unde au găsit menționat satul Hotin, Rezaचेवici—Căpățînă, în *op. cit.*, p. 54, nota 134, pentru a-ți *dovedi existența în anul 1417 nu trimit la izvorul de inspirație ci, aproape că nu e de crezut, la Acta expeditionum bellicarum*, p. 74! Noi am dat în nota 13, *tocmai pentru motivul de mai sus*, felul cum pisarul documentului latin fixa locul taberii corpului de oaste din Polonia Mare, unde și-a redactat el documentul. Putea acest pisar, cunoscător al limbii latine, să-i spună unui oarecare sat de pe Prut, „oppidum”? Autorii au omis să menționeze — ceea ce era obligatoriu — dacă ei sînt autorii hărții de la pag. 61, sau harta este copiată din ghidul turistic unde au găsit numele satului Hotin pe Prut.

oaste din Polonia Mică, înainte de 7 septembrie, s-a hotărât ca toate forțele polone să atace Suceava. De aceea, s-a ordonat corpului de oaste din Polonia Mare să vină spre Prut. Dacă nu în 4 septembrie, dar sigur în 5 septembrie, corpul de armată de lângă Hotin mărșăluia spre sud, în direcția Prut, spre dispărută așezare omenească de la Hadir, unde va fi ajuns în 8 septembrie, deoarece în ziua de 9 septembrie, în cadrul detașamentului din Kalisz s-a ținut un scaun de judecată¹⁸.

Dacă Hotinul de unde a plecat corpul de armată din Polonia Mare ar fi fost satul Hotin de pe Prut, care, după scara hărții istoricilor Rezachevici și Căpățînă era cel mult la 3 km de Hadir, acest corp de oaste n-ar fi avut nevoie de atâtea zile pentru a ajunge la Hadir¹⁹. Că cele două corpuri de oaste polone au mers izolate, ne-o dovedește „Metryka Koronna” în care se consemnează că de la Hadir de-abia în ziua regului polon au apărut, pentru prima dată de la punerea în marș a oștilor polone spre sud-est, demnitarii din Polonia Mare. Între aceștia este semnalat și palatinul de Kalisz, Sedziwoj Czarnkowski, de la care ne-au rămas acte de judecată în special, pe baza cărora cunoaștem drumul corpului de oaste din Polonia Mare cu direcția Hadir²⁰.

După unirea la Hadir a celor două corpuri de oaste cu care voia regele polon, deocamdată, să cucerească Moldova și apoi să continue lupta cu turcii, pentru care scop pornise în campanie²¹, acestea s-au îndreptat spre Siret cu destinația Suceava. Pe baza datelor pe care le avem se pare că oastea din Polonia Mare alcătuia avangarda întregii oștiri polone. La 11 septembrie aceasta era deja în tabără „dincolo de riul Prut”²². În ziua următoare de-abia, deci la 12 septembrie, pleca din Hadir și restul armatei spre Siret²³. Avangarda polonă a staționat lângă această localitate de la 18 pînă la 20 septembrie²⁴. Această oprire a fost necesară nu numai pentru unirea celor două corpuri de oaste polone, ci și pentru a fixa ordinea de înaintare a combatan-

ților care trebuiau să poată face față unui atac eventual al oastei moldovene — ușor de presupus — cu scopul apărării cetății de scaun. Liniștea netulburată în care era lăsată, în mod aparent, oastea polonă să înainteze îngrijorată mult pe comandantul suprem al acesteia. Îngrijorarea se deduce din faptul că nu se mai țin scaune de judecată, așa cum s-a făcut pînă acum cu ocazia precedentelor staționări. Ostașii combatanți poloni erau în stare de alarmă și sigur, erau permanent înarmați spre a riposta la orice atac.

S-a mai afirmat că la înaintarea spre Suceava întreaga oaste polonă a apucat-o pe drumul din Codrul Cosminului, drum intrat în istorie odată cu ziua de 26 octombrie 1497²⁵. Dar este posibil așa ceva? Să raționăm puțin: oștile care intră cu gânduri dușmane într-o țară evită drumurile care trec prin pădure, pădurea fiind foarte propice ambuscadelor. Nu este oare ciudat ca oastea polonă, care după arestarea solilor moldoveni la Coțmani era în stare de război declarată cu Moldova și deci se putea aștepta la represalii din partea oastei moldovene, să se angajeze pe drumul îngust din pădure, cu o lungime de 10 km, fără nici o acoperire? Tot atât de ciudată este și atitudinea lui Ștefan cel Mare care nu se folosește de situația primejdioasă în care s-a pus inamicul și-l lasă să străbată liniștit zile întregi, drumul prin codru, ba încă îi permite să pătrundă adînc în țara sa? Dacă drumul care pleca de la vadul Prutului și trecea prin Codrul Cosminului era singura cale pe care se putea ajunge la Suceava, lucru pe care nu putea să nu-l știe Ștefan cel Mare, cum de acesta n-a făcut impracticabil drumul prin doborîre de copaci pe tot parcursul lui, lucrare pentru executarea căreia nu era nevoie de prea mulți oameni și nici de prea mult timp? Degajarea drumului de copacii căzuți, la tehnica de atunci, ar fi necesitat săptămîni de muncă în condiții extrem de grele pentru poloni, deoarece de după fiecare copac sau tufiș ar fi putut porni săgeata aducătoare de moarte. Și pe măsură ce te străduiești să-ți explici situația nefirească a înaintării, în cea mai perfectă liniște, spre Suceava, a lungului șir al oastei polone, care avea în total cam 120 000 de oameni (ostași combatanți; între aceștia intră și cavaleria cu caii ei, personalul auxi-

¹⁸ B. Wapowski, *Chronica Polonorum*, în „Scriptores rerum Polonicarum”, Tomus II, Kraków, 1874, p. 26.

¹⁹ „Acta expeditionum bellicarum”, p. 73–74.

²⁰ Ibidem, p. 77.

²¹ Dacă ceea ce am construit noi pe cale logică, pornind, totuși de la fapte certe, menționate în cronică lui Wapowski, nu corespunde realității (însă asta trebuie dovedit cu documente) și „opidul Hotin” e satul Hotin, înseamnă că oastea din Polonia Mare, pe distanța de la Slatina la Hadir a mărșăluit pe partea stîngă a Prutului, dar nu împreună cu corpul de oaste din Polonia Mică. Subliniem că întruducerea satului Hotin în istoria războiului din anul 1497 (asta în cazul că satul Hadir exista în anul 1497) nu schimbă cu nimic mersul evenimentelor și nici nu anulează cele relatate în text relativ la drumurile separate ale celor două corpuri de oaste polone.

²² Fr. Papée, *Jan Olbracht*, p. 145–146.

²³ Gh. Duzinchevici, *Ștefan cel Mare*, București, 1973, p. 69–70. Idem, *Războiul moldo-polon din anul 1497*. Critica izvoarelor, în „Studii și materiale de istorie medie”, VIII, 1975, p. 12, 25.

²⁴ Acta expeditionum bellicarum, p. 78.

²⁵ Fr. Papée, *Jan Olbracht*, p. 244.

²⁶ Ibidem.

²⁵ Rezachevici—Căpățînă, op. cit., p. 53–55, 57–59, 273. Istoricii C. Rezachevici și D. Căpățînă în această ultimă pagină, 273, afirmă ceea ce nici răposatii istorici poloni și români, nici cei în viață n-au știut: că există izvoare polone care scriu despre trecerea oastei polone prin Codrul Cosminului în înaintarea spre Suceava. Iată propriile cuvinte ale acestor istorici: „Les sources polonaises [suscitentionnées] (niciieri în studiul lor nu se face trimiterea la asemenea izvoare care cuprind amănuntul de mai sus) prouvent (deci aceste izvoare există și dovedesc trecerea, la înaintarea spre Suceava, prin Codrul Cosminului) que l'armée du roi polonais, tant à se marche vers l'intérieur de la Moldavie qu'à son retour passa par Codrul Cosminului (Sublinierea este a noastră). E păcat că autorii n-au reprodus aceste izvoare în original. Așteptăm s-o facă măcar în viitor spre a umple un gol regretabil din istoriografia noastră.

liar, multe mii de care, caii de rezervă, vitele de hrană etc.) își răsare în minte o întrebare firească: oare nu cumva, totuși, în afară de drumul prin Codrul Cosminului mai erau și alte locuri pe unde, mai ales sub îndrumarea unor călăuze moldovene — un izvor slav, folosit de Papée, ne vorbește de *moldoveni aflați în slujba regelui polon*²⁶ — era posibilă ajungerea la Suceava, mărșăluind prin locuri deschise, unde, în timpul staționărilor puteau paște caii și vitele oastei polone? Oare nu cumva înaintarea tocmai prin locuri deschise, pe unde nu exista un drum bătătorit, cu traseu cunoscut, l-a surprins pe Ștefan cel Mare și l-a pus în situația să nu se poată opune înaintării oastei polone, care atunci era superioară oastei moldovene încă în curs de concentrare, prin număr de ostași și prin dotare? Credem că aceasta este explicația tolerării înaintării polone, precum și de ce izvoarele moldovene și străine nu pomenesc de lupte cu polonii în timpul înaintării lor spre Suceava.

Trasarea pe hartă a drumului oastei polone de la Hadir la Suceava este o imposibilitate pe baza informației prezente, deși existența lui este absolut sigură, căci altfel oastea invadatoare n-ar fi ajuns la cetatea de scaun a Moldovei. Cum în izvoarele istorice sînt menționate numai drumurile comerciale, cu traseu precizat cu opriri obligatorii pentru negustori în unele localități, în vederea plătirii cuvenitei vame, zadarnic va căuta istoricul între aceste drumuri pe acela pe care a înaintat regele polon.

În legătură cu retragerea oastei polone interesant pentru istorie este faptul că anonimul autor al cronicii moldo-polone pomeneste de două drumuri: cel pe unde a venit regele și care i s-a cerut prin convenția de armistițiu să-l folosească la înapoiere (deci este o certitudine existența lui în anul 1497), condiție cunoscută și de cronicarii poloni Wapowski și Bielski) și drumul prin Codrul Cosminului.

Cum era să se ceară polonilor să se întoarcă pe drumul pe care au venit, dacă afară de acesta n-ar mai fi existat și un altul? Acest al doilea drum era prin locuri împădurite, după cum spun sus-amintiții cronicarii poloni, adică drumul prin Codrul Cosminului. Cum domnul Moldovei l-ar fi „sfătuit” să nu se înapoieze pe drumul cu pădure, dacă n-ar fi existat și un altul²⁷? Existența și a unui alt drum de înaintare spre Suceava se deduce și din faptul că Ștefan cel Mare a fost surprins cînd i s-a adus la cunoștință că de la

Siret, în loc s-o apuce pe unde au venit²⁸ cum li s-a impus prin convenția de armistițiu — polonii au apucat-o pe drumul care ducea spre Codrul Cosminului. Dacă domnul Moldovei ar fi știut că exista numai un singur drum de retragere a oastei invadatoare, ar fi pregătit din timp lovitura din codru și în altfel de condiții decît a putut-o face în grabă. Așa, repetăm, el a fost surprins de ceea ce au făcut polonii și luînd prea tîrziu măsurile militare pe care le cereau împrejurările, drumul prin codru a fost liber în ziua de 25 octombrie, iar oastea din Polonia Mare a trecut nestîngherită de nimeni, în cea mai mare siguranță. Deci, nici nu poate fi vorba ca Ștefan cel Mare să-și fi „organizat din vreme (sublinierea noastră) atacul asupra oștii polone”²⁹.

Ca o încheiere a celor de mai sus noi credem că drumul oastei polone spre Suceava este un altul decît acela prin Codrul Cosminului. De altfel, baza documentară pentru susținerea opiniei noastre este „Cronica moldo-polonă”, redactată de un polon aflat în Moldova, la aproape 70 de ani de la războiul din 1497, pe baza unor informații obținute la fața locului. Iată ce spune necunoscutul autor al acestei cronici relativ la retragerea oastei polone: „Regele însuși a pornit cu unele oști pe același drum pe care a venit, în direcția Hotinului³⁰, afară de cîteva unități districtuale de țărani nedisciplinați (care) au apucat-o prin bucovină” (Codrul Cosminului)³¹. Deci avem confirmarea existenței în același an a două drumuri, cu totul deosebite, prin care se putea ajunge, plecînd de la Suceava, la vadul Prutului de lângă Cernăuți, desigur și în sens invers. Acest amănunt din cronică nu poate fi o invenție a autorului ei.

În ceea ce privește lupta din Codrul Cosminului autorii C. Rezachevici și D. Căpățînă n-au folosit toate izvoarele existente relative la bătălie, și nici n-au căutat, pe cele folosite,

²⁶ Vezi „Harta marșului de război din anul 1497” la Fr. Papée, *Jan Olbracht*.

²⁹ C. Rezachevici, D. Căpățînă, *op. cit.*, p. 57.

³⁰ Cronicile slavo-romane, p. 171. Dacă în adevăr, este vorba de satul Hotin, aceasta ar fi singura dovadă certă a existenței lui în anul 1497. Dar, dacă se ține seama de ceea ce spune Wapowski relativ la planul de cucerire a cetății Hotin, atunci Hotinul din Cronica moldo-polonă nu este decît cetatea. Totul pledează pentru aceasta. Întrînt în fața Sucevii, mai ales moral, regele polon a pornit-o în direcția cetății Hotin cu gândul care ni se pare logic, de a încerca, cu puterea militară pe care o avea încă destul de mare, să cucerească, pe drumul de înapoiere, care era, pînă la Prut, cel pe care venise (deci se respecta armistițiul și astfel nu se putea aștepta la represalii din partea lui Ștefan cel Mare) această cetate așa cum ceruse comandantul oastei polone Jan Trnka încă de la începutul campaniei. Acțiunea aceasta militară, împotriva unei cetăți nepregătite pentru o rezistență mai lungă, putea avea sorți de izbîndă. Însă, cum regele își pierdeuse ascendentul asupra oștii sale prin eșecul din fața cetății Suceava, numai puține unități i-l au urmat în drumul cu direcția Hotin. Văzînd acest lucru regele a trebuit să se resemneze și să-și urmeze oastea pe direcția pe care a impus corpul de armată din Polonia Mare, prin Codrul Cosminului.

³¹ Gh. Duzinchevici, *op. cit.*, p. 40—41.

²⁷ Reproducem citatul din acest izvor în forma în care îl dă Papée: „Tyi Wótochowie... kotoryi nam služat...”. Vezi Fr. Papée, *Jan Olbracht*, nota 1, p. 145. nota 1, p. 145.

²⁸ Gh. Duzinchevici, *Războiul moldo-polon*, p. 40—42. În acest studiu dăm bibliografia problemei, precum și o amplă discuție asupra „sfatului” pe care l-ar fi dat domnul Moldovei regelui Ioan Albert.

să le confrunte și să le analizeze critic. De aceea ei acordă toată încrederea lui Wapowski în special, dar și lui Bielski, reconstituind lupta pe baza datelor furnizate de acești cronicari. O analiză atentă a izvoarelor istorice arată însă că: a) regele polon nu a fost în Codrul Cosminului în ziua de 26 octombrie deoarece, fiind bolnav, trecuse prin această pădure în ziua precedentă, odată cu oastea din Polonia Mare și în ziua bătăliei se afla în lagărul de dincolo de codru³², fără îndoială împreună cu garda sa; b) de aceea atacul de cavalerie dat de poloni trebuie pus cu totul sub semnul întrebării în felul în care e descris de Wapowski și Bielski; c) un martor ocular al luptei, Liborius Naker, neagă succesul gărzii polone³³ (cavaleria înzătuată); d) un document din 20 noiembrie 1497³⁴ spune că toatearele regale au fost salvate. Lucrul acesta nu era posibil în ziua de 26 octombrie, deci carele au trecut în 25 octombrie odată cu regele, atunci când drumul era liber. De aceea socotim că lupta din 26 octombrie n-a avut mai multe faze, cum se afirmă în studii pe care-l discutăm. Totul, credem noi, luind din acești cronicari ceea ce poate rămâne după o severă critică, s-a petrecut mult mai simplu: cind oastea polonă, ieșită din tabăra de la intrarea în codru (în acest detașament nu intra regele, garda lui și carele sale, cum spune Wapowski) a ajuns la jumătatea pădurii i s-a oprit înaintarea prin prăvălire de copaci. Imediat s-a dat atacul general, atât de pe cele două laturi ale drumului, cât și la lagărul de la intrarea în codru. Îndată ce a slăbit rezistența polonă atacatorii și-au îndreptat atenția asupra carelor (vezi Ureche). Acest lucru a salvat viața multor unelti care au putut să se strecoare în tabăra din partea cealaltă a codrului.

Cit a stat în Moldova voievodul Transilvaniei Bartolomeu Drăgffy venit cu oastea la Suceava asediată de poloni spre a-l ajuta pe Ștefan cel Mare? Cu toate că izvoarele narrative moldovenești, indiferent de limba în care au fost redactate, afirmă că voievodul Transilvaniei, îndată ce s-a încheiat armistițiul dintre Ștefan cel Mare și regele polon Ioan Albert, sub zidurile cetății Suceava, s-a înapoiat de unde a venit³⁵, autorii studiului discutat susțin că „acest corp s-a retras, abia după 30 noiembrie, cind regele Ungariei, Vladislav,

trimite instrucțiuni voievodului ardelean privind ieșirea sa din Moldova³⁶. Noutatea acestă istorică este surprinzătoare căci în localitatea Ttumacz³⁷ (5—7 noiembrie) regele polon ordonase deja lăsarea la vatră a ostașilor săi. De ce mai era deci nevoie — acum cind regele polon se afla de mult la Liov și nici o primejdie nu mai amenința Moldova, iar Ștefan cel Mare după ce a sârbătorit victoria cu un ospăț la care au participat boierii și vitejii săi, le-a dat acestora drumul acasă³⁸ — ca detașamentul de oaste din Transilvania, trimis special de regele Ungariei numai spre a-l sili pe regele polon la retragere, să continue staționarea în Moldova? Chestiunea trebuie lămurită, iar limpezirea faptelor nu se poate face decit pe bază de izvoare istorice. Acestea sînt două scrisori ale regelui Ungariei. Iată ce spun documentele respective (le folosim cronologic): sașii din Transilvania au avut de suferit multe pagube de la ostașii voievodului Drăgffy în drumul lor spre Moldova, fapt pentru care ei s-au plîns regelui Ungariei Vladislav. Acesta, ținînd mult ca să-și păstreze bunele legături cu sașii, la 16 octombrie 1497 scria din Buda voievodului Transilvaniei și cămărașului acestei provincii, Ioan Tharczay, aflați în Moldova, să-și ducă ostașii la înapoierea acasă prin alte locuri, pentru ca sașii să nu mai aibă de suferit. Nu știm din ce motiv nu s-a dat curs ordinului regal și oștile transilvănene înapoiate din Moldova au fost cantonate tot în ținuturi locuite de sași, provocînd acestora din nou, pagube. Sașii s-au plîns iarăși regelui Ungariei. Din acest motiv Vladislav, la 30 noiembrie 1497, cerea voievodului Bartolomeu Drăgffy să-și ducă ostașii, încă nelăsați la vatră, în altă parte. Rezultă din document că mult înainte de 30 noiembrie oștile transilvănene trimise în ajutorul lui Ștefan cel Mare erau deja la ele acasă, în granițele Transilvaniei. Cum informația din aceste documente latinești își găsește confirmarea în izvoarele narrative moldovenești pe care le-am citat mai înainte, noutatea istorică se dovedește doar o greșită înțelegere a scrisorii latinești din 30 noiembrie 1497³⁹.

* C. Rezachevici, D. Căpățînă, *Campania lui Ștefan cel Mare*, p. 50—57, 70. Sublinierea ne aparține.

³⁷ Ibidem, p. 67. Autorii îi spun localității Tulmacz.

³⁸ Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, p. 55.

³⁹ C. Rezachevici, D. Căpățînă, op. cit., p. 70. Autorii încearcă să-și ascundă slaba cunoaștere a limbii latine, făcînd trimitere de exemplu la textul latin al unor cronicari poloni (notele 22, 29, 46, 76, 112, 155, 157, 203, 204, 206) dar traducerea pe care și-o atribuie, este luată din N. Orghidan, *Ce spun cronicarii streini despre Ștefan cel Mare*, Craiova, 1915, p. 48, 32, 54, 55, 53, 48, 48—49, 51, 52. Nu este o greșală înșiruirea paginilor căci ea corespunde numărului notelor menționate mai sus. Tot aceeași slabă cunoaștere a limbii latine se vede și la folosirea expresiei „bellum iuste” (p. 56) în care adverbul „iuste”, socotit adjectiv, autorii îl acordă cu substantivul. (Corect gramatical se spune „bellum iustum”). Subiectul pretențiilor pe care și l-au ales autorii a fost tratat greșit, superficial și lacunar din cauza nefolosirii (sau necunoașterii) unor izvoare care nu puteau fi lăsate la o parte, dar poate și din cauza insuficientei cunoașteri a limbilor: germana veche, polona și latina pe care le folosesc prin intermediar. Cînd, din lipsa traducerii, au folosit textul latin al documentului din 30 noiembrie, s-au văzut rezultatele.

³² Vezi cronică la Mlechowaki, ediția din anul 1519 în *Scriptores rerum Polonicarum*, Tomus II, Cracovia, 1874, p. 261—262.

³³ Să se vadă, nu prin intermediar, Jurnalul lui Liborius Naker sub data de 26 octombrie 1497: Liborius Naker's Tagebuch über den Kriegszug des Hochmeisters Johann von Tiflen gegen die Turken im Jahre 1497 (în *Scriptores rerum Prussicarum*, V, Leipzig, 1874) p. 313).

³⁴ O. Gorka, *Niezmany żywot Bajezida II źródłem dla wyprawy czarnomorskiej i najazdów Turków za Jana Olbrachta* (O necunoscută biografie a lui I. Olbrachta al II-lea, izvor al campaniei de la Marea Neagră și a năvălirilor turcești în timpul lui Ioan Albert, în *Kwartalnik historyczny* LIII/3, 1938, p. 398).

³⁵ Letopisețul anonim al Moldovei, *Letopisețul de la Putna* nr. II, Traducerea românească a Letopiseșului de la Putna și Cronică moldo-polonă, toate în *Croniclele slavo-române*, p. 11—12, 20—21, 59, 65, 73, 171, 181.

INDREPTĂRI LA LUCRAREA „SIGILIILE, MĂRTURII ALE TRECUTULUI ISTORIC”, București, 1976.

Pînă la tipărirea celei de a doua ediții a primului album de sigilografie românească realizat de noi și tipărit de Editura Științifică și Enciclopedică în anul 1976 semnalăm celor interesați unele îndreptări.

În primul rînd, menționăm paginile unde s-au strecurat unele greșeli (cum se va vedea acestea privesc, în general, descrierea unor sigilii încadrate la un capitol sau altul), ca și cele unde descrierea trebuie completată :

— p. 11, rînd 20 de jos în sus, trebuie pus semnul egalității între albastru și azur, evident, pentru a se marca în acest fel faptul că, în știința heraldică, albastru se definește și cu termenul azur ;

— p. 25, rînd doi, în loc de scut dreptunghiular se va trece scut în formă de pentagon ;

— p. 26, rîndul 6, în loc de cuvintele „stema Moldovei” se va menționa „stema Mușatinilor” ;

— p. 80 (aliniatul doi) rîndul patru, în loc de „Gheorghe Ghica, fostul domn al Moldovei” se va corecta „Gheorghe Ghica, fiul fostului domn al Moldovei” ;

— p. 111, poziția 81, rîndul patru se va completa astfel : S-au înlocuit țevile de tun și *panoplia de steaguri*“...

— p. 111, poziția 82, rîndul trei, se va completa astfel : „iar în cîmpul sigilar s-a introdus, pe *lingă balanță*, *deviza* revoluționară ;

— p. 122, imaginea de la poziția 55, va fi descrisă astfel : un leu limbat, rampant, în profil spre stînga. El poartă pe cap o coroană deschisă formată din trei fleuroane (se vor ignora deci cuvintele „iar în gură ține o pipă”) ;

— p. 183, poziția 180, rîndul patru, se va menționa „legenda scrisă cu caractere ebraice” (fiind greșit menționat că aceasta este în caractere armenesti) ;

— 190, poziția 150, anul inserat, în ultimul rînd trebuie corectat, respectiv este 1841 și nu 1849 ;

— p. 227, poziția 250, rîndul cinci, va fi completat astfel : „jos, în dreapta personajului, s-a

gravat o bufniță, simbolul înțelepciunii, în stînga acestuia scutul” ;

— p. 256, poziția 297, rîndul prim, cuvîntul din paranteză — un pelican — trebuie înlocuit cu termenul acvilă ;

— p. 256, poziția 295, ultimul rînd și p. 257 rîndul prim, se vor modifica astfel : dreptunghiular o bufniță (simbolul înțelepciunii) deasupra a două brațe care își strîng mîinile (așeză credință), semnificînd alianță pentru înfăptuirea unor angajamente, element heraldic, ce face aluzie la societatea secretă „Frăția” (nefiind adecvată descrierea actuală menționînd că bufnița se află deasupra unei țevi de tun) ;

— există unele inadvertențe, omisiuni sau plusuri de slove și litere la transcrierea legendei, astfel, la p. 25 VAIIVODA în loc de VAIVODA ;

— la p. 45, poziția 25 la transcrierea legendei s-au omis cuvintele *ио* și *в(е)мае* ; la p. 89, poziția 63, traducerea legendei este următoarea : + IO NICOLAE COSTANDIN CARAGEA VOIEVOD DIN MILA LUI DUMNEZEU DOMN A TOATĂ ȚARA ROMÂNEASCĂ ;

— la p. 157, poziția 141 s-a scris *сѢЧАВСКОГО* în loc de *сѢЧАВСКАГО* ;

— la p. 156 s-a transcries *КАМЕН* în loc de *КАМЕНСКИЙ*

Subliniem că în mod deliberat am descris scuturile numai după forma geometrică (chiar dacă uneori nu am găsit cel mai indicat termen pentru a o preciza). Am procedat în acest mod deoarece am considerat, fără a ignora influențele externe ce s-au manifestat, că fiecare popor a creat, din necesitatea exprimării prin simbol a realităților social-politice proprii, însemne pe care le-a plasat în diverse scuturi. Ca atare, nu credem că înfățișarea fiecărui scut trebuie raportată neapărat la scuturile utilizate în țările din apusul Europei (desigur prin aceasta nu înseamnă că negăm faptul că heraldica a apărut mai de timpuriu și s-a dezvoltat mai intens în această parte a lumii).

Pentru îmbunătățirea albumului, în general, a tuturor lucrărilor abordînd izvoarele sigilare, în viitor vom avea în vedere, la descrierea sigiliilor, indicațiile date de Comitetul Internațional de Sigilografie (pînă în prezent nici noi și nici o altă persoană din țară care a făcut studii în domeniul sfragisticii nu a

aplicat indicațiile acestui organism referitoare la precizarea poziției dreapta, stînga în raport de prezența sau lipsa scutului).

Considerăm că perfecționarea descrierii izvoarelor sigilare, operațiune dificilă, depinde în mare măsură de uniformizarea pe plan național a terminologiei sfragistice și heraldice*, pe de o parte, iar pe de altă de depistarea și punerea în circuitul științific a unui număr cit mai mare de impresiuni sau tipare sigilare.

Mulțumim specialiștilor care ne-au sesizat unele din omisiunile menționate mai sus, sau

* Pentru a se constata lipsa de uniformitate a terminologiei este suficient de comparat lucrările de specialitate apărute în ultimii ani : Marcel Sturdza-Săucești, *Heraldica*, Edit. Științifică, București, 1974 ; Maria Dogaru, *Stigilele mărturii ale trecutului istoric*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1976 ; Dan Cernovodeanu, *Știința și arta Heraldică în România*, București, Edit. științ. și enciclopedică, București, 1977.

au ridicat probleme în legătură cu cercetările și terminologia sfragistică**.

Fără îndoială, unele probleme semnalate (în special cele privind terminologia, originea și sensul unor elemente gravate în câmpul sigilar) necesită cercetări îndelungate, studii comparate ce nu se pot realiza fără colaborarea constantă și organizată între specialiștii care s-au preocupat de această disciplină și chiar cu cei care și-au dedicat munca altor științe auxiliare ale istoriei.

Cît ne privește, ne vom strădui să abordăm unele probleme de acest fel (chiar cu riscul de a alcătui și alte „erate“) și să aducem în atenția istoricilor și a publicului larg noi vestigii sfragistice, parte integrantă a tezaurului spiritual național.

MARIA DOGARU

** Menționăm printre aceștia pe prof. univ. Aurel Golimas, cercetătorii Flaminio Mirtzu și Dan Cernovodeanu.

CONFERINȚA INTERNAȚIONALĂ A MESEI ROTUNDE A ARHIVELOR — Nairobi, octombrie 1978

Consfătuirile internaționale în domeniul arhivistic constituie un prilej oportun atât pentru un util schimb de experiență prin dezbaterile largă a principalelor probleme profesionale, cât și pentru contacte personale între șefii instituțiilor menite să contribuie la dezvoltarea relațiilor bi și multilaterale dintre arhivele diferitelor țări.

Direcția generală a Arhivelor Statului și-a sporit în ultimii ani contribuția activă la colaborarea arhivistică internațională, afirmând într-o mai mare măsură activitatea depusă de Arhivele din România și poziția sa față de problemele cu care este confruntat Consiliul Internațional al Arhivelor.

În acest spirit, în perioada 10—13 octombrie 1978 o delegație a Arhivelor Statului din România condusă de tovarășul Ionel Gal, director general, a participat la cea de-a XVIII-a Conferință Internațională a Mesei Rotunde a Arhivelor. Desfășurată la Nairobi, capitala Kenyei, această manifestare internațională de prestigiu a marcat interesul crescând al Consiliului Internațional al Arhivelor pentru a-și spori ajutorul efectiv și utilitatea în toate părțile lumii și mai ales de a-și aduce contribuția la crearea și întărirea infrastructurilor arhivistice ale țărilor în curs de dezvoltare. Tema dezvoltată și anume „Norme de respectat la înființarea și organizarea instituțiilor de arhive” a răspuns unui larg interes manifestat de toate instituțiile arhivistice față de această problemă. Ea îmbrățișează un câmp foarte larg, ce cuprinde toate problemele pe care le au de rezolvat instituțiile de arhivă pentru ca ele să-și poată îndeplini în bune condițiuni misiunea ce o au. Participanții la consfătuire nu și-au propus să găsească soluții tuturor întrebărilor ridicate, întrucât totalitatea răspunsurilor ar fi ajuns la dimensiunile unui întreg manual de arhivistică practică. De aceea, raportorii Christian Gut și Bernard Mahieu de la Arhivele Franței au încercat ca, pe baza unui chestionar la care s-au primit 38 de răspunsuri, să definească principiile ce trebuie respectate pe plan internațional pentru înființarea, instalarea, organizarea și administrarea instituțiilor arhivistice.

Menționăm că răspunsurile date de Arhivele Statului din România la chestionar au fost citate în raport de mai multe ori.

Alegerea locului și a construcției sediului arhivelor a fost o problemă viu disputată. Unele delegații s-au pronunțat pentru alegerea unui teren depărtat de centrul orașului. Altele, însă, și ele au constituit în cele din urmă ma-

ioritatea, au remarcat că locul trebuie ales în apropiere de instituțiile culturale.

În cadrul discuțiilor s-a pus un accent deosebit pe măsurile de securitate ce trebuie luate în vederea protejării integrității fizice a documentelor, luându-se în considerare o seamă de pericole potențiale ca : sustragerea lor, distrugerea din cauză de incendiu, inundații, cutremur, război etc., precum și riscurile unor distrugerii progresive ca urmare a efectelor unor condiții climatice, poluare, acțiunea agenților biologici (insecte, rozătoare, mușechi). De aici și o serie de măsuri ce trebuie luate privind alegerea locului și a arhitecturii clădirilor pentru arhive, dotarea cu echipament variat de protecție, organizarea serviciilor de pază și a regulilor de securitate.

Printre condițiile ce ar trebui respectate în plasarea și construcția localului arhivelor menționăm că cercetătorii trebuie să aibă acces cu ușurință, că locul trebuie să fie ferit de orice poluare, să fie departe de uzine și obiective militare, iar clădirile să fie astfel concepute încât să reziste armamentelor ce pot fi folosite.

Majoritatea țărilor au optat pentru ca, pe de o parte, să se izoleze ansamblul de clădiri și, pe de altă parte, să se separe sectoarele administrative de cele unde are acces publicul de depozite.

O problemă importantă o constituie studierea soluțiilor care trebuie să fie făcute înainte de a se lua orice hotărâre de amplasament. Un număr de participanți printre care și arhiviștii români au avut o poziție asemănătoare în ceea ce privește preconstituirea principiului și metodelor (sondaj și prelevări).

Un interesant schimb de opinii a avut loc cu prilejul vizionării proiectului noului sediu al arhivelor din Kenya, în cadrul căreia arhitecții au răspuns la întrebările participanților la Masa Rotundă, arătând modul în care au încercat să răspundă dezideratelor tot mai complexe ale construcției de arhive.

Specialiștii prezenți au apreciat străduința arhitecților kenyei de a concepe o clădire adecvată scopului ce și l-au propus și anume înmagazinarea a 70 km. de arhivă.

În cadrul dezbaterii s-a insistat asupra problemelor legate de izolarea depozitelor de pavilioanele administrative, separarea serviciilor publice de birouri și laboratoare, asigurarea unui flux continuu al circulației documentelor și măsurile de securitate a lor.

Problema selecționării documentelor a fost și ea viu dezbătută, avându-se în vedere și necesitatea consultării de către arhive a oamenilor de știință interesați.

Discuțiile au relevat interesul crescând pe care o serie de guverne îl manifestă în sprijinirea arhivelor naționale, interes materializat în realizarea unor construcții noi și moderne.

În acest sens cităm exemplul Franței care, după cel de-al doilea război mondial, a construit un mare număr de arhive departamen-

tale noi ce utilizează tehnici moderne. Arhivele naționale, prin depozitul central de microfilme de la Espeyran și mai recent prin construirea Arhivelor contemporane de la Fontainebleau, au adus o contribuție importantă la elaborarea teoretică și la aplicarea practică a unui ansamblu de norme care și-au câștigat notorietate pe plan internațional. Marea Britanie a inaugurat în noiembrie 1977 la Kew un depozit foarte modern. Semnalăm, de asemenea, în Slovacia construcția noului depozit central de la Bratislava ca și clădirile în curs de definitivare de la Haga și Oslo.

În problema publicării documentelor de către instituțiile de arhivă, poziția țărilor participante la dezbateri a fost diferențiată. Arhiviștii francezi de exemplu, susțin că sarcina arhivistului este, în primul rând, de a inventaria fondurile pentru a permite folosirea lor. Alți arhiviști, printre care și cei din România, au susținut, însă, că în funcție de personalul și bugetul existent, Arhivele pot să colaboreze la activitatea instituțiilor științifice și la scoaterea unor publicații științifice. Dar și într-un caz și în altul arhivele trebuie să fie informate asupra tuturor publicațiilor de documente de către institutele specializate și să aprobe — după cum subliniază un număr de țări — astfel de publicații.

În ceea ce privește normele referitoare la punerea la dispoziția cercetătorilor a documentelor, diversitatea largă a părerilor a făcut ca să nu se poată ajunge la definirea raportului ce ar trebui să existe între numărul de locuri dintr-o sală de lectură și cantitatea documentelor consultate. Astfel, arhiviștii britanici au susținut că numărul de locuri în sala de studiu trebuie să fie calculat în funcție de cerere și nu de volumul de documente păstrate. Specialiștii din alte țări au încercat să stabilească o serie de aproximații, dar folosind parametri diferiți, nu s-a ajuns la un consens asupra acestei chestiuni.

În schimb, s-a demonstrat necesitatea ca, alături de sala sau sălile principale rezervate comunicării documentelor, să se prevadă săli de lectură specializate. Acestea ar putea fi săli de consultare a microfilmelor, săli specializate pentru lucrări de colectiv, cabine fonice, săli speciale pentru consultarea documentelor prețioase, săli pentru planuri și formate mari etc.

Au fost, de asemenea, discutate o serie de probleme legate de metodele de securitate și de supraveghere folosite de diferite instituții deținătoare de arhive.

Deși diferențiate ele prezintă un ansamblu care ar putea face obiectul unor norme generale. Măsurile vizate privesc obligativitatea unui permis, vestiar la intrare și verificarea suplimentară a servietelor, elaborarea unor regulamente ale sălilor, supravegherea sălilor inclusiv prin rețele de televiziune cu circuit închis. În ceea ce privește comunicarea documentelor aceasta presupune stampilarea, numerotarea paginilor, restricții în ceea ce privește numărul de documente date spre cercetare, înlocuirea pe cât posibil a originalelor

prețioase sau frecvent consultate cu microfilme.

O problemă importantă dezbătută cu prilejul Mesei Rotunde de la Nairobi a constituit-o elaborarea unui model statistic (internațional și național) și publicarea regulată de statistici arhivistice în legătură cu Programul general de informații al UNESCO. Necesitatea elaborării acestui model statistic pleacă de la faptul că, Consiliul Internațional al Arhivelor a întâmpinat repetate obstacole când a încercat să stabilească direcții, necesități etc. din informațiile furnizate de diferite țări. Acest impediment se resimte, în mod deosebit, cu prilejul pregătirii chestionarelor și rapoartelor pentru Conferința Mesei Rotunde a Arhivelor și a celorlalte conferințe. De aici, concluzia

adoptarea unei terminologii arhivistice comune. În scopul studierii problemei, în 1977 s-au întrunit, la invitația Consiliului Internațional al Arhivelor, un grup de experți care a însărcinat pe Eric Katellar, directorul Arhivelor din Olanda, să întocmească un studiu preliminar, care a fost prezentat la Nairobi. În urma discuțiilor purtate s-a convenit ca studiul să fie definitivat până la sfârșitul anului 1979.

Delegația română, participând activ la discuții, a susținut că viabilitatea oricărei instituții de arhivă poate fi asigurată numai prin organizarea ei pe baza unor legi naționale, care să asigure cadrul juridic și organizatoric necesar, să stabilească rolul și misiunea acestei instituții în cadrul societății respective, să-i determine profilul și competența în păstrarea și valorificarea arhivelor. În ce privește selecționarea, s-a reliefat experiența pozitivă acumulată de România. A fost, de asemenea, reliefat rolul instituției noastre în valorificarea tezaurului documentar.

Conferința și-a încheiat lucrările prin adoptarea unor recomandări privind elaborarea unor norme tehnice profesionale pe baza colaborării între organele UNESCO și Consiliul Internațional al Arhivelor, definitivarea unui model statistic internațional și elaborarea unui dicționar de terminologie multilingv.

Lucrările conferinței s-au bucurat în permanență de atenția oficialităților kenyene, iar presa, radioul și televiziunea au marcat momentele importante ale Conferinței Internaționale a Mesei Rotunde, subliniind faptul că pentru prima dată o astfel de conferință a avut loc într-o țară africană.

IONEL GAL

CUVINT INAINTE *

Textul chestionarului întocmit de Secretariat cu colaborarea d-lui Charles Kecskemeti, secretar executiv al C.I.A., care a servit drept

* N.R. În vederea unei largi informări a arhiviștilor publicăm textul raportului prezentat de Christian Gut și Bernard Mahieu din partea Secretariatului C.I.A. la cea de a XVIII-a Conferință omînd paragrafele nesemnificative pentru activitatea arhivistică din țara noastră.

cadru răspunsurilor, nu s-a putut reproduce, din cauza lungimii, raportul de față nefiind altceva decât o sinteză a acestora. Ni s-a părut util să reamintim totuși definițiile care au fost date în chestionar :

Prin norme se vor înțelege regulile care trebuie respectate și măsurile care trebuie luate pentru ca instituțiile de arhivă să-și poată îndeplini misiunea în condiții satisfăcătoare, ținându-se seama de mediul înconjurător.

Prin instituție de arhivă se va înțelege un organism care primește depuneri regulate și definitive de la mai multe entități administrative, care este responsabil de conservarea, prelucrarea și darea în folosință a documentelor și care dispune de localuri, de personal și de credite proprii.

INTRODUCERE

Tema propusă pentru lucrările celei de a 18-a Conferințe internaționale a Mesei Rotunde a Arhivelor îmbrățișează, în aparență, un cimp foarte larg, ce cuprinde toate problemele pe care le au de rezolvat instituțiile de arhivă pentru ca ele să-și poată îndeplini, în cele mai bune condiții, misiunea care le este acordată. La drept vorbind, extinderea acestei teme la ansamblul procedeeilor puse în aplicare pentru a da soluții convenabile tuturor întrebărilor ridicate, pentru a preciza regulile de respectat și măsurile care ar trebui luate, ar lua proporțiile unui manual complet de arhivistică practică.

Aici, definim, în mod foarte clar, principiile esențiale ce trebuie respectate în mod absolut, ca bază solidă de valoare internațională, pentru înființarea, instalarea, organizarea și gestiunea instituțiilor arhivistice.

Chestionarul a fost distribuit în franceză și în engleză la 226 instituții, iar la Secretariatul Mesei Rotunde au sosit 38¹ de răspunsuri din următoarele țări :

- Germania (Republica Federală) : Arhivele federale, Arhivele landului Hessa
- Argentina : Arhiva generală a Națiunii
- Australia : Arhivele Statului din Victoria
- Austria : Direcția generală a Arhivelor de Stat
- Bahamas : Arhivele Publice
- Barbados : Departamentul Arhivelor
- Belgia : Arhivele generale ale Regatului
- Bulgaria : Direcția generală a Arhivelor de pe lângă Consiliul de Miniștri al R. P. Bulgaria
- Canada : Arhivele publice din Canada și ale provinciilor Alberta, Mantiba, Noua Scoție și Ontario
- S.U.A. : Arhivele Naționale și Serviciul documente
- Franța : Direcția Arhivelor
- Anglia : Public Record Office
- Ungaria : Direcția Arhivelor

- Italia : Oficiul central pentru bunuri arhivistice
- Malaezia : Arhivele Naționale
- Mauritania : Arhivele Naționale
- Olanda : Serviciul Arhivelor de Stat
- Filipine : Arhivele Naționale
- Polonia : Arhivele de Stat
- România : Direcția generală a Arhivelor Statului
- Ruanda : Arhivele Naționale
- Senegal : Arhivele Senegalului
- Sierra Leone : Arhivele Naționale
- Sudan : Arhivele centrale
- Sri Lanka : Arhivele naționale
- Elveția : Arhivele federale, Asociația arhiviștilor elvețieni
- Cehoslovacia : Arhivele de stat ale Slovaciei, Arhivele Centrale de stat ale Cehiei
- U.R.S.S. : Direcția generală de pe lângă Consiliul de Miniștri
- Iugoslavia : Arhivele Macedoniei, Asociația arhiviștilor

Se stabilește cu ușurință un consens în ce privește măsurile tehnice referitoare la atelierele de restaurare și reprografie. Consens, de asemenea, în ce privește unele reguli fundamentale de selecționare și de ordonare, ca de exemplu, respectul față de fond (proveniența). Din majoritatea răspunsurilor se mai desprinde și un acord privind necesitatea întocmirii de „situații generale ale fondurilor” sau de „ghiduri de depozite”, a redactării cât mai rapid posibil, în interesul cercetătorilor, a inventarelor științifice pentru fondurile definitiv ordonate. Pentru prima dată au fost formulate observații interesante privind preocuparea responsabililor serviciilor de arhivă și instituțiilor depunătoare, în problema eliminării și preocuparea aceluiași autorități arhivistice și a forurilor culturale pentru elaborarea regulilor de depunere precum și stabilirea inventarelor care să se întocmească și dezvoltarea rolului științific al arhiviștilor.

I. PĂSTRAREA

Este oare posibil de stabilit norme comune aplicabile ansamblului de instituții dispersate în lume ? O mulțime de răspunsuri au formulat întrebarea prealabilă și, după exemplul Olandei, au subliniat că, în principiu, în țările în care arhivele au de secole „dreptul de cetățenie”, prelucrarea și păstrarea au fost diferențiate după cum aceste arhive erau vechi sau moderne și că, pe de altă parte, în țările în curs de dezvoltare, condițiile generale de climat, mediu înconjurător și alte elemente fizice care survin, îndeosebi, în momentul înființării unui nou depozit, nu s-ar putea compara cu cele din America de Nord și din diferite regiuni din Europa. Sînt niște adevăruri. Nu este mai puțin adevărat, totuși, și răspunsurile primite o dovedesc cu prisosință, că anumite puncte esențiale întrunesc unanimitatea țărilor zise vechi și a țărilor zise tinere.

¹ La acestea se adaugă și un răspuns personal al lui Morris Rieger (SUA) și o notă de la Societatea genealogică din Salt Lake City (Utah, SUA).

1.1. Securitate

Alegerea locului și a instalării clădirii pare a fi primul element de luat în considerare. În general, preferințele se îndreaptă spre un teren depărtat de centrul orașului: doar Germania Federală ar vedea unele avantaje în centrul orașului; Statele Unite ca și Belgia, Polonia sau România, remarcă, totuși, că locul trebuie ales în apropiere de instituțiile depunătoare precum și de instituțiile culturale. Cercetătorii trebuie să aibă acces cu ușurință (Canada). Trebuie să fie ferit de orice poluare (Germania Federală, U.R.S.S., Republica Socialistă Cehă), departe de uzine, obiective militare (Italia). Clădirile vor trebui, de altfel, să fie analizate în funcție de noile conjuncturi, ca să reziste la noi armamente precum și la cele convenționale (Germania Federală) și să reziste la mișcări teroriste (Germania Federală) sau răcoale (Alberta).

Fără îndoială că proiectanții și constructorii rămân suverani, după cum a remarcat Republica Socialistă Slovacă, pe concepția lor generală privind clădirea. Trebuie, totuși, să se țină seama de un anumit număr de elemente la care se revine mereu pe parcursul răspunsurilor primite.

Astfel, apare esențial, pe de o parte, să se izoleze ansamblul de clădiri și pe de altă parte să se separe sectoarele administrative și cele unde are acces publicul, de depozite. Este opinia exprimată de Belgia, Anglia, U.R.S.S., Iugoslavia, Macedonia, Canada etc.. Polonia precizează că localul general al Arhivelor trebuie să cuprindă depozitul, atelierele, separate printr-un pasaj de clădirile administrative, și săli de studiu.

Depozitul trebuie să cuprindă, potrivit acestui răspuns, 75% din ansamblu. Se subliniază că publicul nu are acces decât în diferite clădiri ale administrației, în birouri, dar și în sălile de conferințe și bineînțeles în sălile de lectură. Canada consideră că jumătate din construcție trebuie să fie afectată depozitelor, cealaltă jumătate administrației, atelierelor și serviciilor deschise pentru public. Germania Federală, în ce o privește, vede trei zone în clădirea Arhivelor: o zonă publică (săli de lectură, de expoziție, de conferințe, restaurant etc.), o zonă de publicitate limitată (birourile personalului și atelierele), în sfârșit depozitele.

O zonă de securitate — care poate fi o zonă verde — trebuie să contribuie la izolarea clădirii (Argentina, Belgia, Polonia, Senegal, Iugoslavia). Germania Federală insistă asupra necesității de a se evita orice loc care este prea integrat între alte imobile. Bahamas amintește că este totdeauna util să se prevadă cu mult timp extinderile posibile.

Studierea solului trebuie să fie făcută cât mai serios înainte de a se lua orice hotărâre de amplasament. Germania Federală, Anglia, Italia și România au puncte de vedere comune în preconizarea principiului și metodelor (sondaj și prelevări). Un accent deosebit se pune, de către unele țări, ca de exemplu Senegal, pe interesul, în unele regiuni, de a asi-

gura o și mai mare securitate prin ridicarea nivelului construcției, punind-o la adăpost de inundații și insecte sau de alte animale distrugătoare. Este necesar, de asemenea, după cum remarcă Macedonia și România, de a se studia nu numai solul ci și mediul geografic, mai ales în regiunile cu relief accidentat care sînt adesea în pericol din cauza seismelor, epicentrele cutremurelor (Republica Socialistă Cehă), faliile, generatoare de mișcări ale solului etc.

Dar nu trebuie neglijat, potrivit dorinței României de a se da concepției generale, un anume sens artistic. Ar trebui, înainte de toate, avut în vedere un anumit număr de principii fundamentale, a căror respectare va asigura stabilitatea depozitelor, în consecință condiții optime de păstrare a colecțiilor. Vom cita: studiarea precisă a încărcăturii (1 000 kg pe m² minimum, pentru Anglia); materiale ignifuge (Statele Unite); aer condiționat (Anglia, Italia, Bulgaria, S.U.A.); protejarea contra focului prin semnale de alarmă și sisteme de detectare, determinind un ansamblu de manevre rapide și eficiente, descrise în detaliu de Anglia, prin interzicerea fumatului în depozite, prin instalarea de uși blindate, care la Public Record Office separă blocuri de 1 420 m³ maximum; prin instalarea de extinctoare automate, unele fixe iar altele portabile, izolarea scărilor (6—8 cm. de pereți, după părerea Italiei); iluminatul redus la strictul minim în depozite (Italia, Anglia etc.).

Nu este vorba aici decât de cîteva însemnări, majoritatea răspunsurilor insistînd, de altfel, asupra rezistenței materialelor și în interiorul depozitelor pe cea a rafturilor utilizate.

Deși există o serie de manuale, sinteza foarte amplă întocmită de Michel Duchein, *Clădirile și echipamentele de arhivă*, citată de mai multe ori de autorii răspunsurilor, își menține o valoare exemplară. La fel, normele scoase în relief de această lucrare privind încărcarea solului, rafturile și temperatura, umiditatea, iluminatul, protejarea contra focului, furtului, insectelor, rozătoarelor, rămîn mereu de actualitate. Lucrări ca cele ale lui Yves Perotin au pus, de altfel, accentul pe unele aspecte particulare din țările în curs de dezvoltare. Problema evoluează însă cu o extremă rapiditate. De asemenea, unele țări (de exemplu Slovacia) doresc un studiu internațional care să pună la punct ansamblul problemelor ridicate și care să sublinieze cele mai recente realizări. Este posibil ca o viitoare Masă Rotundă să fie consacrată acestei probleme.

Franța, încă de la sfîrșitul celui de al doilea război mondial, a dus o politică foarte activă, îndeosebi în ce privește arhivele departamentale și a umplut țara cu depozite noi ce utilizează toate resursele tehnicii moderne. Arhivele naționale, prin depozitele Arhivelor D'Outre Mer din Aix-en-Provence, prin depozitul central de microfilme de la Espeyran și, mai recent, prin construirea depozitului Arhivelor contemporane de la Fontainebleau, au contribuit, în cea mai mare măsură, la elabo-

rearea teoretică și la aplicarea practică a unui ansamblu de norme care, în prezent, și-au luat locul pe plan internațional.

Elveția salută această acțiune a Franței dar răspunsurile parvenite semnalează și un ansamblu de realizări foarte recente. Toți cunosc magnificul depozit de la Public Record Office, inaugurat în noiembrie 1977 la Kew. Semnalăm, de asemenea, experiențele întreprinse pe plan provincial de către Olanda, iar în Slovacia noul depozit central aflat în construcție la Bratislava, fără a omite clădirile în curs de definitivare de la Haga și Oslo.

Firește, că orice depozit trebuie să prevadă *instalații fixe sau mobile de protecție*, dintre care unele au fost deja menționate mai sus. Poate că dezbaterile de la Nairobi vor permite Slovaciei să-și aperse dezideratul pe care l-a formulat de a se publica normele ce trebuie respectate pentru protejare, ca de exemplu: desinfecție, condiționare, lupta contra incendiilor etc.

În acest domeniu polivalent, se observă un acord general, în ansamblul răspunsurilor. Semnalăm unele puncte menționate în mod deosebit. Polonia practică dezinfecția înainte de depozitare, într-o etuvă de vid de construcție specială. Camerele de dezinfecție întruiesc și asentimentul Argentinei și Italiei. Statele Unite preconizează un echipament cu fumigare de bioxid de carbon 90% și de oxid de etilenă 10%. Alberta apreciază că depozitele, chiar și cele mai mici trebuie să aibă instalații de fumigare. Arhivele Publice din Canada consideră, în schimb, că se poate face apel la întreprinderile specializate. Pe de altă parte, Canada recomandă folosirea de aspersoare pentru depozitele mari.

Este necesar a se acorda toată atenția *condiționării aerului* prin folosirea, îndeosebi, a filtrelor (Anglia) pentru a elimina 95% praf de 2 microni diametru, în plus, de a menține, totodată, constante temperaturile (între 13°—18° Anglia, 17° cu o limită potențială de 3° — U.R.S.S., 18°, de asemenea, pentru Statele Unite), de a supraveghea gradul de umiditate care pentru aceleași țări trebuie să fie de 55—65. Pentru menținerea gradelor respective trebuie să se folosească aparate de înregistrare și procedee de scădere a umidității sau de creșterea umidității.

Aerul ar trebui să circule, ne spune Anglia, de 6 ori pe oră de-a lungul depozitului cu 10% aer proaspăt. Această circulație de aer reține atenția și Italiei, Cehoslovaciei și Statelor Unite.

Mai multe țări, constatând că *desprăfuirea* pune întotdeauna probleme destul de spinoase, își exprimă dorința ca problema să fie studiată. Belgia insistă asupra acestui punct. Marea Britanie ia măsuri împotriva desprăfuirii electrostatice care riscă să încarce aerul cu ozon. Ea utilizează bioxidul de sulf (50 microni pe m³).

Potrivit Franței, trebuie luată în considerare, de altfel, desprăfuirea generală și constantă, a scării depozitului și desprăfuirea specială a documentelor pentru care nu a fost experi-

mentat încă nici un procedeu simplu și practic.

Toate răspunsurile insistă asupra instalațiilor raționale de *protecție împotriva incendiului*, semnalate mai sus, unele ca cele ale Senagalului, adăugă că este indispensabil controlul periodic al serviciilor de pompieri. Necesitatea interzicerii fumatului în depozite apare evidentă.

Mai multe țări (Belgia, Italia, Franța) subliniază importanța unui studiu rațional al protecției împotriva iluminării naturale.

Necesitatea unui *atelier de restaurare*, firește, că întrunește asentimentul general. Chiar și cele mai mici depozite, consideră Bahamas, trebuie să fie prevăzute cu un astfel de atelier. Această țară îl consideră drept puțin costisitor și prioritar. Italia opinează că atelierul trebuie să fie destul de mare și conceput după reguli unice. Capacitatea sa trebuie să fie astfel încât să poată trata într-un an 10% din documentele intrate (Germania Federală). Atelierele pot fi dezvoltate pînă la folosirea a 20% din totalul personalului (Slovacia) și trebuie să răspundă, deseori, unei duble sarcini total diferite: legătorie și restaurare (Belgia, Franța).

Anglia, Republica Socialistă Cehoslovacă, scot în evidență faptul că în ce privește capacitatea acestui atelier, despre care Marea Britanie descrie materialul indispensabil într-un mod foarte detaliat, trebuie să fie calculată în funcție de volumul documentelor tratate.

Canada, însă, atrage atenția, în ce o privește, asupra concepției prea limitate și consideră că trebuie să fie prevăzute ateliere destul de spațioase pentru a fi utilizate într-un viitor cînd vor putea fi încărcate mai mult decît în prezent.

Mai multe țări amintesc că, în restaurarea documentelor, folosesc metodele manuale (Polonia, Macedonia), concomitent cu procedee mecanice cum ar fi laminarea (Statele Unite ale Americii, Franța).

Obiectul chestionarului nu era de a relua în detaliu problema *microfilmării*, deja studiată de mai multe ori în conferințele noastre, ci de a sesiza două aspecte: existența unui plan de microfilmare și politica utilizată față de public în ceea ce privește comunicarea și furnizarea copiilor.

Se pare că metodele folosite sînt foarte diversificate. Statele Unite au exprimat în mod clar liniile mari ale acțiunii lor pe care multe dintre țări o recunosc. În afara altor categorii de microfilme ce trebuie realizate, este necesar, potrivit acestei țări, să se urmărească un plan care vizează reproducerea integrală pe film a documentelor în stare proastă, cele mai des consultate, apoi colecțiile cele mai valoroase.

România, care aplică aceleași principii, execută, astfel, trei exemplare: un microfilm negativ de securitate, unul pozitiv de folosire curentă, o copie negativă pentru reproducere.

Tendința generală exprimată, de asemenea, de către Germania Federală, Italia, Franța, Argentina, constă în înlocuirea cît mai mult

posibil, în toate cazurile amintite mai sus, a originalelor date spre consultare cu microfilme pozitive.

O astfel de microfilmare la ora actuală trebuie să aibă în vedere serii întregi. Astfel, planul de securitate se va asocia cu cel de dare în folosință (Italia).

Adăugăm, după cum a remarcat Canada, că planul de microfilmare, dacă el există și dacă se referă la serii întregi, va putea facilita comunicarea între arhive, în interiorul precum și în exteriorul unei anumite țări.

Orice depozit organizat rațional va trebui, deci, în spiritul majorității răspunsurilor, să posede o sală de consultare a microfilmelor și să prevadă, în ciuda unor reticențe formulate de Canada, mașini de copiat (xerox) la dispoziția cercetătorilor.

Supravegherea clădirii și a persoanelor care intră în ea în fiecare zi relevă că trebuie să existe o pază continuă în Arhive. Poliția statului poate contribui la această pază, asigurată în interior de un personal calificat (Argentina). În general, un personal de pază în mod special pus la dispoziția Arhivelor pare să fie suficient pentru această sarcină.

Reiese din răspunsurile înregistrate că o atenție deosebită a fost acordată următoarelor probleme :

1. Elaborarea unui regulament strict, referitor la deplasarea în interiorul clădirilor (Cehoslovacia, Statele Unite ale Americii, Bahamas, Belgia) ;
2. Intrarea Arhivelor, un serviciu de portari, deservit permanent de paznici în continuă observație — pază de noapte (Belgia, Statele Unite). Reglementarea manipulării și păstrării cheilor (Marea Britanie) ;
3. Deschiderea și închiderea porților strict controlate, mai ales în afara orelor de program (U.R.S.S.) ;
4. Reglementarea circulației persoanelor și documentelor, pe toate traseele (public, personal, documente) evitându-se intersecțiile (Italia) ;
5. Supravegherea vizitatorilor în birouri și a cititorilor în sălile deschise publicului (Statele Unite, Senegal, Iugoslavia etc.) ;
6. Instalarea circuitelor de televiziune în sălile de lucru, precum și în depozite (U.R.S.S., Statele Unite etc.) ;
7. Văgilența în ce privește comunicarea documentelor (Belgia, Statele Unite), colanțarea lor pe cât posibil înainte de a le repune la loc ;
8. Evitarea sau cel puțin restrângerea comunicărilor în exterior (Statele Unite, Belgia, Franța).

1. 2. Depunerile

Principiul amintit de Secretariat, în prezentarea planului chestionarului, anume că „obligăția depunerii la arhivele competente a documentelor care nu mai au o utilitate curentă trebuie să fie prevăzută prin lege”, este recunoscut de toată lumea. Corpusul de legislație arhivistică pe care toți îl cunosc și îl fo-

loresc a publicat textele de referință, la care trebuie să adăugăm câteva elemente.

Printre numeroasele referințe la textele legislative și regulamentare, menționăm legea 15930 (art. 64), pentru Argentina, legea Consiliului național ceh nr. 97 din 1974 și legea nr. 149 din 1975 a Consiliului național slovac care, proclamând arhivele „parte integrantă a ceretării științifice”, iar documentele pe care le păstrează „patrimoniul cultural al națiunii”, precizează obligațiile și sarcinile respective ale administrației de stat, ca și ale instituțiilor publice, ale persoanelor particulare și ale Arhivelor. Condițiile de depunere sînt analizate aici și au valoare de obligativitate.

În Franța, timp de trei decenii, s-a făcut referință la decretul din 21 iulie 1936 relativ la „depunerea în depozitele Arhivelor Statului a documentelor ministerelor și a instituțiilor care depind de ele”, decret care prescrie obligativitatea depunerii la instituția de arhivă competentă.

Acest decret a făcut loc recent unei legi a arhivelor a cărei adoptare, de către instanțele legislației este în curs, în același timp fiind pregătite textele de aplicare.

Adoptarea unei legi organice, fondind noțiunea de arhive publice și recunoscînd că grija față de ele este de competență exclusivă între instituțiile arhivelor, este într-o oarecare măsură o chestiune prealabilă aplicării dispozițiilor relative la depuneri.

Astfel, recunoscute în procedura obligatorie a sistemului administrativ, depunerile trebuie să opereze în funcție de disponibilitățile de loc, de asemenea, în funcție de un ansamblu de cerințe specifice, care după caz pot cunoaște un mare număr de variante.

Răspunsurile primite la problemă, în general, au lăsat de o parte procedura de prearhivare, recunoscută ca indispensabilă de către Belgia și Elveția și nu s-au referit decît la două puncte precise : termenele de depunere și modalitățile materiale ale acestora. Termenele de depunere de către instituțiile respective sînt, în general, în funcție de categoriile de documente.

Natura și caracterul acestora, organizarea fondurilor au caracterul Elveția o importanță primordială.

Dacă obligativitatea este admisă pentru toți, termenele privind depunerea documentelor, devenite inutile administrațiilor, sînt variabile.

Arhivele federale elvețiene nu au fixat un timp limită, condițiile particulare la fiecare depunere intervenind în mod precis pentru fiecare dintre ele : se admite, în principiu, că dacă documentele diplomatice trebuie depuse imediat după ce au fost semnate sau ratificate, aceasta numai în cazul în care nu mai au utilitate curentă, precum și celelalte categorii de documente pe care le-ar putea păstra în depozitele publice. Pentru Senegal, pierderea valorii sale curente face ca documentul să poată fi predat la Arhive, acest termen este în mod obișnuit de 5 ani, dar poate fi și mai mic. După trecerea la centrul de prearhivare, documentele ajung în această țară la depozitul:

definitiv, aproximativ la 30 de ani după emisia lor.

În administrațiile cantonale elvețiene este, cu toate acestea prevăzută o perioadă între 10 și 20 de ani, depunerile rămânând, cu câteva excepții, aproape inaccesibile altcuiva decît serviciilor depunătoare timp de 35 ani.

Această depunere, după 30 de ani, apare destul de curent. Ea este practică în Argentina, Iugoslavia, Bahamas, Marea Britanie. În Italia dosarele sînt depuse după 40 de ani, iar registrele de recrutare după 70 de ani și documentele notariale după 200 de ani. Depunerea după 50 de ani este pusă în aplicare în Statele Unite, cu posibilitatea reducerii la 30 de ani.

Depunerile după 15 ani sînt reglementate în Polonia, în afara documentelor de stare civilă (100 ani) și ale Curții de Justiție (peste 30 de ani). Germania Federală practică și ea depunerile între 30—50 ani, după cum are sau nu depozite intermediare și estimează că nu trebuie să depășească niciodată termenul de 100 ani.

Un foarte mare număr de țări utilizează tabele specifice. De exemplu, Belgia precizează că aceste tabele trebuie să fie revizuite după un anumit timp, U.R.S.S. pune în practică depunerile în general între 5 și 15 ani și între 40 și 100 ani, pentru dosarele personale. Documentele de stat ajung aici în mod obișnuit la depozite după 15 ani, cele ale districtelor după 10 ani, cele ale orașelor după 5 ani.

Reglementări precise s-au pus în aplicare și în Bulgaria, unde s-au întocmit liste care prevăd depunerea documentelor instituțiilor municipale după 5 ani, după 10 ani a celor de la instituțiile centrale și regionale, după 40 ani a documentelor fiscale, după 100 de ani a registrelor de stare civilă și cadastrului și după 10 ani a arhivelor individuale. O reglementare de același fel, stabilită în 1971 și publicată în 1972, există în România unde termenele de depunere, în funcție de caracterul instituțiilor, sînt eșalonate între 15 și 100 ani, exceptîndu-se documentele audiovizuale.

Fiind vorba despre mijloacele materiale și tehnice ale operațiilor de depunere, trebuie stabilit un consens între administrațiile depunătoare și arhive în ceea ce privește planificarea transferurilor. Toți sînt de acord asupra întocmirii unui borderou precis, care poate servi ca un prim inventar pentru folosirea fondurilor (Marea Britanie).

Acest borderou este, în general, întocmit de serviciul depunător, în legătură sau nu cu Arhivele. Poate fi dat ca exemplu borderoul detaliat prezentat în Elveția, după un formular foarte complet, întocmit în trei exemplare; după verificarea fondurilor, primul exemplar se înapoiază serviciului depunător cu acordul Arhivelor.

Documentele sînt trecute în el potrivit ordinii planului de ordonare (Registraturplan), dacă nu după un număr de ordine individual. Pe borderou figurează cota (sau numărul de ordine individual) titlul sau conținutul fiecărui

dosar, datele sale extreme, numărul de ordine individual al pachetelor, termenul de păstrare și, în sfîrșit, precizarea cotei în Arhive.

Pe pagina de titlu a unui borderou detaliat astfel, figurează, în plus, un număr de indicații foarte utile care precizează denumirea serviciului depunător și cea a biroului care are responsabilitatea gestiunii dosarelor, precum și următoarele date generale: perioada pe care o acoperă depunerea, metrajul, data cînd s-a terminat, semnătura responsabilului cu gestiunea documentelor, semnătura șefului serviciului depunător.

Termenele de păstrare sînt fixate, în general, de către serviciul depunător: 10 sau 30 ani pentru dosarele de interes juridic sau administrativ, care vor fi atunci eliminate; 0 pentru documentele ce se distrug imediat cu ocazia depunerii; X pentru dosarele cu valoare permanentă.

Instalate sau nu într-un centru de prearhivare, documentele sînt puse totdeauna la dispoziția administrației depunătoare (Franța, Statele Unite).

Pregătirea depunerii îi revine, desigur, în cea mai mare măsură, organizației depunătoare. Arhivele trebuie însă nu numai să-și dea avizul, ci să supravegheze ca operațiunile să fie îndeplinite în cel mai corect mod (Germania Federală, Arhivele chehe). Ele vor urmări, în special, și modul cum sînt ambalate, cum sînt puse în pachete și în cutii (Polonia, Elveția). Unele țări admit ca arhiviștii care merg la fața locului să preia documentele (Canada, Senegal). Arhivele merg cîteodată pînă la a prelua în sarcina lor cheltuielile de depunere (Malaezia). În alte țări care au răspuns la chestionare, administrațiile depunătoare sînt cele care își asumă nu numai operațiunea ci și finanțarea ei și, în unele cazuri (U.R.S.S.), cea de prearhivare.

Toți insistă, cu toate acestea, (ca o condiție prealabilă) asupra acordului perfect care, indiferent de modalitățile de depunere, trebuie să existe între diferitele servicii, administrative sau de arhivă, care urmează să intervină în fiecare etapă a operațiunilor de depunere.

II. SARCINI

2. 1. Selecționarea

Definiția dată de Secretariat conceptului de selecționare nu se pune deloc în discuție.

Amintim că ea deosebea trei tipuri de operațiuni distincte și, în mod normal, necesare.

— Selecționarea în cadrul dosarelor (distrugerea dubletelor, a plicurilor și a unor piese nesemnificative cum ar fi borderourile de expediere etc.).

— Selecționarea administrativă — adică eliminarea sistematică a pieselor care nu mai au valoare istorică încă din clipa în care utilitatea lor administrativă a dispărut. Această operațiune se efectuează fie de serviciile care le-au creat, fie de arhive, dar întotdeauna după ce cele două autorități au căzut de acord și după păstrarea eventuală a citorva mostre.

— Selecționarea arhivistică, executată de serviciile de arhivă pentru a stabili, în detaliu, care dintre documentele a căror valoare juridică a expirat trebuie păstrate ca având valoare istorică permanentă. Selecționarea se va face după analizarea documentului însuși și nu prin simpla raportare la niște liste întocmite a priori.

Vom nota, totuși, că Senegalul este de părere că selecționarea dosarelor trebuie făcută numai de arhive, evitând astfel ca serviciile administrative să extindă pînă la exces această noțiune.

Anumite răspunsuri (Macedonia, Elveția, U.R.S.S.) insistă asupra selecționării administrative. Pe de altă parte, România atrage atenția că normele de selecționare trebuie stabilite nu numai ținîndu-se cont de valoarea istorică și de utilitatea practică a documentelor, ci și în funcție de alte criterii: perioada și instituțiile la care se referă (se va acționa cu atât mai multă prudență cu cît arhivele dintr-o anumită perioadă sau aparținînd unei instituții vor fi avut de suferit); spațiul de care dispun serviciile de arhivă; valoarea pe care o au pentru alte țări, documentele care, pentru țara în care se păstrează, nu au decît un interes secundar.

Într-un cuvînt, normele de selecționare nu pot fi decît relative (Republica Federală Germania).

Acordul între serviciile depunătoare și autoritățile arhivistice se resimte pentru toți ca o necesitate, chiar dacă se consideră că ultimul cuvînt, trebuie să aparțină Arhivelor, așa cum afirmă cu tărie în răspunsurile lor Germania Federală, Finlanda, Ungaria și U.R.S.S. Această punere de acord este practică într-o accepție particulară acolo unde textele (de legi) nu au prevederi speciale (Marea Britanie, Senegal). Ea trebuie să aibă în vedere stabilirea normelor de păstrare a arhivelor curente, supravegherea aplicării acestora, pregătirea arhivistică a funcționarilor serviciilor și, natural, elaborarea normelor de selecționare (U.R.S.S.).

Înainte de a reglementa selecționarea diferitelor categorii de documente, Direcția Arhivelor din Franța consultă în general, un anumit număr de directori departamentali care vin în contact cu cei ce răspund de crearea documentelor respective. Sintetizarea și valorificarea răspunsurilor constituie condiția prealabilă a adoptării reglementării.

Belgia apreciază că acest acord comun s-ar asigura foarte bine prin numirea, în fiecare serviciu administrativ, a unui corespondent permanent al Arhivelor. În unele țări există comisii mixte care reunesc reprezentanți ai Arhivelor și ai administrației. Aceste comisii pot fi *ad-hoc* (Franța) sau permanente (Belgia, Italia, Polonia). Ele cuprind uneori reprezentanți ai autorităților academice și universitare (Arhivele slovace, cehe, Iugoslavia), cercetători de profesie sau amatori (Olanda), tehnicieni, de exemplu în domeniul informaticii sau al problemelor audiovizuale (Arhivele

slovace), sau simpli utilizatori (Malaezia).

Vom remarca, pentru a încheia, că utilitatea contactelor cu autoritățile științifice este subliniată cu tărie de Belgia.

Fără îndoială, așa cum remarcă Argentina, selecționarea este mult ușurată de existența unor serioase tradiții administrative. Nu este însă mai puțin adevărat că selecționarea este „operațiunea care angajează cel mai mult responsabilitatea arhivistului” așa cum se arată în Manualul arhivistic francez și pe drept cuvînt Arhivele slovace, Arhivele cehe și Iugoslavia insistă asupra necesității stabilirii unor norme foarte precise.

Cea mai mare parte a răspunsurilor insistă asupra importanței ce revine listelor documentelor ce urmează a fi eliminate.

Aceste liste pot fi întocmite în proiect de către instituții și supuse apoi aprobării autorității arhivistice (Statele Unite). U.R.S.S. distinge, în cadrul acestor liste, nomenclatoarele selective care indică termenul de păstrare al principalelor categorii de documente și nomenclatoarele individuale stabilite de servicii pentru fiecare caz în parte, pornind de la nomenclatoarele selective.

În alte cazuri listele documentelor ce urmează a fi eliminate vor fi întocmite chiar de serviciile de arhivă; este cazul insulelor Bahamas, Canadei și Franței unde legislația nu dă, în mod expres decît administrației arhivelor dreptul de a elimina și de a păstra documentele.

Astfel, ni se înfățișează două posibilități practice: sau operațiunea materială de selecționare este efectuată, ținînd cont de ceea ce a fost spus mai sus, de către administrația creatoare de documente, deci înainte de transferul acestora la serviciile de arhivă (Australia, Bulgaria, Italia, România, Statele Unite) și aceasta, indiferent dacă documentele sînt sau nu păstrate în depozitele intermediare, sau serviciile de arhivă sînt cele care, singure (Ungaria) sau cel mai adesea, împreună cu serviciile depunătoare (Belgia, Canada, Franța) procedează la selecționarea după transportul documentelor în localurile arhivelor, localuri care pot fi eventual localuri de prearhivare. În aceste cazuri, acțiunea administrațiilor creatoare de arhivă se limitează, în afară de întocmirea borderourilor de predare, de care s-a vorbit deja, la selecționarea în cadrul dosarului.

Problema mostrelor ridică unele rezerve: Olanda estimează că ea nu este necesară decît rareori și că, în majoritatea cazurilor, urmează să se opteze între păstrarea integrală și eliminarea integrală a grupului de documente. Italia și Marea Britanie remarcă utilitatea mostrelor pentru studiile cu caracter statistic. Elveția procedează, înaintea operației de alegere a mostrelor, la o consultare a serviciilor administrative și a forurilor științifice (îndeosebi instituții cu profil statistic). În sfîrșit, o practică analoagă este folosită în Franța, unde tehnica mostrelor se dezvoltă din ce în ce mai mult din rațiuni practice: creșterea

masivă a predărilor față de insuficiența calitativă și cantitativă a personalului. În orice caz, este cert că o alegere a mostrelor bine înțeleasă este de preferat unei selecționări efectuate de funcționari insuficient pregătiți.

2. 2. Ordonare și cotare

Este evident că principiul respectării fondurilor, reafirmat anul trecut cu atîta tărie la Cagliari, n-a fost repus în discuție și că această noțiune este cea care domină considerațiile făcute în legătură cu ordonarea pe care Polonia o definește cu eleganță ca fiind: „ansamblul operațiunilor menite să dea o ordine stabilă documentelor din același fond“. Aceasta implică menținerea unității organice a fondurilor și ca ordinea stabilită de creatorul de fond să servească drept bază pentru ordonarea (U.R.S.S.) și cotarea (Arhivele slovice, Arhivele cehe) lui.

Italia subliniază abandonarea concepțiilor teoretice, ca de pildă distincția între documente administrative, legislative și judiciare. Ne bazăm astăzi pe scheme logice, stabilite în funcție de atribuțiile serviciilor. Ordonarea unui fond modern, trebuie să țină seama, în-deosebi, de organizarea serviciului care l-a constituit, ceea ce de altfel nu creează piedici, pornind de la un anumit grad de analiză, de la împărțirea sa în subserii metodice, ca și de la separarea materială a anumitor documente (planuri, picturi, benzi magnetice), după cum observă Statele Unite.

Principiul respectării fondurilor nu creează piedici nici la clasificarea zecimală, după cum reamintește Olanda.

În ceea ce privește cotarea, se constată că un sistem național de cotare ca cel utilizat în Finlanda, de toate serviciile de arhive publice, este departe de a exista pretutindeni (Argentina, Bulgaria). Un anumit număr de răspunderi îl reclamă cu necesitate, menționînd interesul pe care îl poate prezenta, în-deosebi pentru utilizarea informatică a arhivelor (Belgia).

Cîteva țări practică (Bulgaria) sau preferă (Malaiezia) sistemul cotelor numerice, altele consideră ca fiind mai comode combinațiile alfanumerice, pe care trebuie să ne ferim a le complica prea mult, așa cum subliniază Franța, care a avut cîteva experiențe neplăcute în acest sens.

Germania Federală este de părere că sistemul de cotare are importanță minoră. Ceea ce este necesar este ca această cotare să fie precisă și stabilă. Elveția consideră că modalitatea de cotare adoptată, oricare ar fi ea, trebuie să permită primirea tuturor depunerilor obișnuite sau extraordinare, identificarea articolelor de interes și control integrității fondurilor.

Un sistem coerent ar trebui să reflecte structura fondurilor (Arhivele slovice, cehe, URSS) și să permită integrarea facilă a depunerilor (Macedonia), păstrîndu-se suplețea în raport cu caracterul mobil al atribuțiilor serviciilor (Belgia) și putînd să se mențină de la pre-

arhivare pînă la publicarea inventarului (Franța).

Trebuie într-adevăr să se evite cît mai mult posibil schimbarea cotelor (Canada, Iugoslavia etc.), să nu se facă decît pentru a scăpa de obligația redactării tabelelor de concordanță, cărora toată lumea le recunoaște necesitatea, dar care, se constată, nu sînt decît o complicație excesivă. Trebuie să fie, cel puțin, întocmite imediat (Elveția), schimbările să fie aduse la cunoștința celor interesați prin toate mijloacele adecvate (Macedonia are în vedere publicarea lor în reviste specializate), de asemenea, nu trebuie uitat a se furniza concomitent cota veche și cea nouă, imediat ce s-a publicat inventarul documentelor (Arhivele cehe).

Este dificil, desigur să se întrunească acest ansamblu de calități. Canada ne asigură că nici unul din sistemele pe care le-a utilizat n-a oferit o totală satisfacție, și această mărturisire ar putea fi cu siguranță reluată de numeroase țări. Nu este mai puțin adevărat că necesitatea cotării, oricare ar fi ea, nu este resimțită de toți, mai mult, Senegalul merge pînă la a spune că nici un document necutat n-ar trebui pus în circulație.

2. 3. Inventare

Din momentul în care o instituție este în stare să-și îndeplinească atribuția sa de păstrare, rolul ei esențial constă în asigurarea accesului la fondurile pe care le păstrează.

O vedere de ansamblu a acestora nu se poate realiza decît grație unei situații generale, care trebuie să cuprindă, potrivit concepției franceze, după ce fondurile au fost în mod scrupulos luate în evidență, descrierea acestor fonduri și istoricul formării lor, adică al instituțiilor care le-au creat. O situație generală, de acest gen, care cuprinde patru volume, este în curs de apariție și va fi completată pînă la sfîrșitul anului 1979, printr-o Situație a Inventarelor care va face trimitere la diferite părți din Situația Generală.

Concepția franceză se întîlnește cu cea a Bulgariei și a Poloniei, care vîd, în Situația Fondurilor „registru principal“ unde figurează cotele, conținutul, datele extreme, cantitatea în unități și metri liniari. Germania Federală, în plus, consideră că nu pot fi semnalate decît fondurile deschise pentru public.

Situația Fondurilor este considerată de Canada ca o chestiune de prioritate absolută.

Toate celelalte răspunsuri își exprimă asentimentul la realizarea acestui instrument de lucru, a cărui actualizare trebuie să se facă la intervale regulate (Elveția, Arhivele slovice, Iugoslavia etc.).

Un asemenea inventar general trebuie difuzat pe scară largă sau, desigur, publicat. Ceea ce face ca Belgia să aibă în vedere utilitatea unui dublu element de informare: pe de o parte situația generală pe fonduri, de uz intern, unde sînt precizate localizările în depozit, modificările de cotă etc. și un ghid destinat publicării ale cărui ediții diferite trebuie

să fie asigurate în mod regulat și unde trebuie să se menționeze toate schimbările (eliminări sau adăugiri) survenite de la precedenta ediție. În Slovacia, situația generală redactată pe fișe este ținută la zi.

Cea mai mare parte a instituțiilor arhivistice din această țară au publicat, de altfel, ghiduri tipărite, acțiune care este considerată utilă dar nu indispensabilă, și care trebuie să fie în mod periodic reluată.

Noțiunea de situație generală și cea de „ghid” apar adesea confuze în răspunsuri. Anumite țări, totuși, fac o diferență foarte netă între scopurile unuia și ale celuilalt. Este cazul Italiei, care aproape a terminat pentru fiecare provincie, ghidul general al Arhivelor Statului din Italia, referitor la toate fondurile păstrate, la Arhivele Statului. Este cazul Franței, care, din 1955, dar mai ales după 1972, a întreprins o acțiune în scopul de a prevedea fiecare depozit al arhivelor departamentale cu un ghid detaliat. Argentina a publicat și ea în 1977 un ghid general.

Alături de ghidurile de depozite, Statele Unite ca și Polonia subliniază importanța publicării de ghiduri tematice. Toți sînt de acord că fondurile identificate datorită situației generale, accesibile consultării trebuie să fie prevăzute cu instrumente de lucru, al căror nivel inițial, culegerea rezumatelor de identificări, corespunde repertoriului numeric.

În general, se admite că instrumentele de cercetare de uz public nu primesc decît fondurile în mod legal accesibile. Franța — care întocmește, fără să le facă cunoscute totuși, repertorii de fonduri prelucrate și nepuse încă la dispoziția cercetătorilor, ținându-le gata să fie puse în rafturile sălilor de inventare, în ziua deschiderii acestor colecții spre cercetare, — pune totuși problema unei eventuale difuzări a acestor instrumente de lucru, menționându-se cele ale fondurilor care nu pot fi încă, pentru moment, folosite în mod legal. În orice caz, nu este vorba aici de cazuri excepționale.

Repertoriul numeric este în general admis, Germania Federală precizînd că unei cote trebuie să-i corespundă o unitate arhivistică, cu indicarea datelor extreme, unitatea regăsindu-se înscrisă într-un indice. Repertoriile numerice sînt recomandate de către Elveția, U.R.S.S., Marea Britanie, Statele Unite etc. Preferințele Poloniei se îndreaptă spre un fișier al fondurilor, fiecare fișă purtînd indicații sumare (numele fondurilor, numărul, cota, datele extreme, eventuale precizări privind fondul, data de intrare etc.).

Belgia consideră repertoriul numeric drept o etapă de la care plecînd este posibil să se alcătuiască inventarul definitiv, care trebuie să constituie realizarea normală. Acesta a fost mult timp și punctul de vedere al Franței.

Canada preconizează realizarea inventarelor sumare pe serii, dar consideră totuși repertoriul numeric dintre cele mai utile. În schimb, preferințele Arhivelor slovace, Arhivelor cehe, ale Macedoniei, Iugoslaviei, se îndreaptă spre

inventarul analitic, indiferent de forma sa (registre sau fișiere).

Întocmirea **inventarelor mai detaliate** trebuie să fie conformă cu o politică de ansamblu. Astfel, accesul la anumite fonduri să nu fie privilegiat, în timp ce altele să rămîină complet lipsite de instrumente de informare. O astfel de concepție, amintim de Franța, trebuie să sufere totuși unele modificări, datorită unor priorități.

Germania Federală dă ca una dintre priorități care i se par esențiale — valoarea documentelor și structura fondurilor. Slovacia precizează, de asemenea, că trebuie să se țină seama de necesitățile administrative. Belgia își nuanțează poziția arătînd ca prioritare fondurile de interes general și subliniază că există adesea o anumită subiectivitate în prioritatea cercetării. Dar ea se ralaiază, ca și cele două țări precedente, la noțiunea admisă de toți și anume că prioritatea în cercetare trebuie să determine politica de redactarea inventarelor.

O situație a inventarelor, întocmită în mod regulat, este deosebit de utilă pentru hotărîrea acestei politici de inventariere.

Este concepția Franței care corespunde cu cea a U.R.S.S.

În problema **publicării documentelor** Franța menționează că sarcina arhivistului este, în primul rînd, de a inventaria fondurile pentru a permite folosirea lor. Fără îndoială, sub rezerva, că acest principiu intangibil este intrat în practica arhivistului, ea nu se opune la publicarea documentelor care fac parte din fondurile în curs de inventariere, în anumite cazuri precise :

— în cazul documentelor foarte vechi pentru care inventarul este suficient ca să permită folosirea lor, datorită dificultății paleografice, filologice etc, cazul documentelor esențiale pentru istorie, „monumentele istorice”.

— în cazul punerii la dispoziție rapid, într-un scop științific, a documentelor care aparțin fondurilor de interes național, ale căror inventare sînt în curs de redactare.

— în cazul publicării de documente științifice realizate în colaborare cu instituții academice.

Ca și Franța, Germania Federală și Belgia subliniază că publicarea de documente nu apare ca o primă sarcină a arhiviștilor. Ei nu trebuie să-și asume această sarcină decît în cazuri excepționale, să-și ofere voluntar colaborarea la activitatea instituțiilor științifice sau a comisiilor ad-hoc. Aceasta este și poziția României.

Toate țările semnatare ale răspunsurilor sînt, de altfel, de acord asupra principiului esențial, că publicarea, cu excepții, nu se poate regăsi decît la documente care aparțin fondurile prevăzute în inventare analitice. Acest principiu este riguros, chiar în cazul publicațiilor pe microfilm ale fondurilor integrale, ceea ce face în mod curent Belgia, care are grijă, dealtfel, ca programul său de microfilmare pentru securitate să nu sufere.

Bineînțeles, Arhivele trebuie să fie informate asupra tuturor publicațiilor de docu-

mente de institute sau de comisile specializate și să dea, după cum subliniază Australia și Ungaria, aprobarea lor pentru astfel de publicații.

2. 4. Comunicarea

Prima dintre toate normele referitoare la comunicarea documentelor, propusă de Secretariat în planul chestionarului, fără îndoială că a derutat majoritatea celor care au răspuns la acestea și nu se degajă nici o dată de ansamblu care să poată defini în mod eficace raportul de dorit între *numărul de locuri* dintr-o sală de lectură și *metrajul* documentelor consultate.

Marea Britanie respinge net orice raport între acești doi parametri și afirmă că este în funcție de cerere capacitatea în locuri și nu de volumul de documente păstrate. O poziție analoagă este cea adoptată de U.R.S.S., Senegal, Italia, Germania Federală, Ungaria, Marea Britanie etc.

S-au încercat totuși o serie de aproximații: Belgia, care a luat ca parametrii vechimea și importanța fondurilor și cifra clientelei posibile, propune 2 locuri la 1 km. de documente normale și un loc la 20 m³ în cazul documentelor de format mare.

Senegalul propune o sală de lectură de 30 locuri la 9 km. de arhivă din care patru consultabili, Italia, 40—50 locuri pentru 20—30 km., Argentina un loc la 500 m., Elveția unul, două locuri pentru 1 km. consultabil, Polonia un loc pentru 10—20 m. de document accesibile, Canada un loc pentru 300 m. într-un mare depozit, două sau mai multe într-un depozit mic, Iugoslavia, șase locuri pentru 1 km. (două locuri pentru 1 km. suplimentar).

Parametrii folosiți apar diferiți. Reiese, totuși, că în cazul Franței și Slovaciei, sublinierea netă că elementele de luat în considerare ar putea fi următoarele:

1. numărul de cercetători (media pe mai mulți ani, de echilibrat printr-o proiectare în viitor).

2. numărul de documente consultabile

3. volumul de documente consultabile

Au fost furnizate două studii detaliate, primul dat în cifre de către Statele Unite.

Repartizări de bază

Fiecare manipulant	270—450 m.
Instrumente de informare	675—1350 m.
Self-ser. (autoservire) microfilm	2565—2790 m.
Rația pentru fiecare cercetător	225—335 m.

Repartizări bazate pe un număr maxim de cercetători

11—15 cercetători	6885—9315 m.
16—20 „	9110—10890 m.
21—25 „	9135—20925 m.
26—30 „	10530—14490 m.
31—35 „	11655—16025 m.
36—40 „	12780—15640 m.
41—45 „	13905—19215 m.
46—50 „	15030—20790 m.

51—55 „	16425—48215 m.
56—60 „	17950—23390 m.
61—65 „	18675—25955 m.
66—70 „	19800—27540 m.

Pe de altă parte, România, remarcând cit este de dificil a defini, în principiu, raportul între locurile cititorilor și metrajul documentelor consultabile, vede apărind dificultăți suplimentare din faptul că cercetătorii sunt naționali sau străini, că aceleași documente pot fi cerute de mai mulți cercetători, că numărul cercetătorilor suferă fluctuații neprevăzute. Ea propune ca parametri:

M1. Cifra maximă a documentelor consultabile

M2. Cifra documentelor cel mai frecvent cerute (1=20)

M3. Cifra documentelor cel mai puțin cerute (1=500)

M max. Maximum de cercetători.

Do. Numărul de zile cu maximum de cercetători.

N min. Maximum de solicitanți.

D1. Numărul de zile cu maximum de cercetători

No. Numărul de locuri.

Egalitatea s-ar putea prezenta astfel:

$$No = \frac{M1 - M3}{5000} + \frac{M2}{5} + \frac{0,8 M1}{N \text{ max.}}$$

Factorul fiind el însuși un coeficient de simultaneitate subunitară (0,02—0,05) calculat astfel:

$$= \frac{1}{N \text{ max. Do} - N \text{ min. D1}}$$

Alături de sala sau sălile principale rezervate comunicării documentelor, apar indispensabile de prevăzut *săli de lectură specializate*. Este ceea ce reiese din ansamblul de răspunsuri primite. Această necesitate afirmată de Franța, Argentina, Germania Federală etc. este avută în vedere în mod concret de Elveția care propune ca și Macedonia, Canada, Senegal, săli specializate pentru lucrări de colectiv, cabine fonice, ca în Iugoslavia, Slovacia, Polonia, Senegal etc., săli de consultarea microfilmelor ca în Franța, Belgia, Slovacia, Statele Unite, U.R.S.S. etc. Pot fi prevăzute săli și pentru administrație. De altfel, Belgia preconizează săli speciale pentru consultarea documentelor prețioase și a celor din rezervă, iar Marea Britanie, săli pentru planuri și formate mari. În U.R.S.S. există săli speciale pentru imprimate și documente audiovizuale — săli cu cabine pentru mașini de scris, magnetofone etc., se găsesc în Canada, Marea Britanie, etc. Italia are în vedere săli pentru documentele speciale cu format deosebit, pentru „ne lucrători“ (destindere), pentru microfilm, microfise, benzi perforate, discuri, documente sonore etc.

Au fost pe larg comentate metodele de securitate și de supraveghere folosite de diferite țări. Diferențiate, ele prezintă un anumit număr de puncte comune care ar putea face obiectul, potrivit dorinței Franței, unor norme

precise care ar putea fi aplicate pretutindeni cu același succes. Unele țări (Bulgaria, Elveția) au amintit, de altfel, de o manieră foarte completă, condițiile de acces ale cercetătorilor în sălile de lectură. Discuția noastră se limitează însă la măsurile de securitate și de supraveghere, acestea fiind, de altfel, după cum scrie Italia, în funcție de numărul sălilor de lectură și de amplasamentul lor.

Aceste măsuri privesc: *citiitorul însuși*: obligativitatea unui permis (Franța, Marea Britanie, Italia etc.) vestiar la intrare și verificarea suplimentară a serviciilor (Marea Britanie, Belgia, Polonia, U.R.S.S., Slovacia, Iugoslavia etc.) regulamente referitoare la comportamentul în săli, la liniște etc. (Marea Britanie, Elveția, Polonia etc.).

Supravegherea sălilor: un șef al sălii (Belgia, Marea Britanie, Malaezia, Olanda, Canada) care să poată și orienta cercetătorii (Elveția) și un număr de supraveghetori (1 la 4 cercetători, proporție propusă de Iugoslavia ca și de Statele Unite), instalație de televiziune.

Comunicarea documentelor: stampilare, numerotarea paginilor de registre (dosare) și de unități (Marea Britanie, Belgia, Canada etc.), restricție în numărul de documente comunicate (Germania Federală, Marea Britanie, Iugoslavia), interzicerea cernelii și utilizarea creionelor (Marea Britanie), înlocuirea, pe cât posibil, a originalelor prețioase sau frecvent consultate cu microfilme (Franța, Slovacia).

Belgia propune ca, în vederea creșterii securității controalelor să fie studiată ideea unui eventual detector de furt.

S-a cerut, în acest sens, țărilor membre ale Mesei Rotunde să sugereze aici câteva norme indicatoare care li se par că pot fi prezentate discuției. Doar două chestiuni par să fie evocate.

În ce privește *accesul în Arhive*, Malaezia ridică problema unui permis internațional al Arhivelor.

În ce privește *orele de deschidere*, mai multe țări (Germania Federală, Argentina, Australia, Italia) subliniază avantajele pentru cercetători al unei deschideri continue care în Argentina este între orele 8,30—19,00, în Australia între orele 10,00 dimineața până la orele 10,00 seara. În Franța orarul la Arhivele Naționale este de la 9,00—18,00. Ungaria dorește ca Arhivele să-și adapteze orarul la cel al activității profesionale a cercetătorilor. Unele țări (Australia) recomandă deschiderea duminicală, Bahamas la fel, recunoscând totodată dificultățile asigurării unui serviciu în asemenea zile.

Experiența canadiană este deja bine cunoscută, că ține deschise Arhivele Publice 24 de ore din 24. În fapt, puțini cercetători se prezintă înainte de orele 8,00 și după orele 23,00. Serviciul de comunicare este deci realmente asigurat în acest interval de timp. Securitatea este constantă. În ce privește funcționarii arhivelor ei își fac serviciul potrivit unui orar normal. Canada recunoaște singură că exemplul său, de valoare locală, nu ar putea fi propus ca normă internațională.

AL DOILEA SIMPOZION AL REDACTORILOR PERIODICELOR DE DOCUMENTARE, BIBLIOTECI ȘI ARHIVE, Berlin, R. D. Germană, 4—7 septembrie, 1978

Evoluția culturală a omenirii — după cum remarcă dr. Helmut Grunewald, într-un material de referință¹ — depinde de creșterea continuă a cunoștințelor oamenilor și de priceperea de a se transmite aceste cunoștințe de la o persoană la alta, de la o generație la alta. Totuși, cunoștințele formează bogăția gândurilor, ideilor și experienței unei persoane, și privite ca atare, acestea nu pot fi transmise. Pentru a deveni transmisibile, cunoștințele trebuie să fie înregistrate. Tehnica actuală, manifestată în toate sectoarele de activitate, și-a spus cuvântul și în acest domeniu, iar multiplele forme, mijloace și metode de transmitere a informațiilor — între care înregistrarea și transmiterea prin scris și tipărire ocupă un loc însemnat — sînt argumente incontestabile. Numărul mare de periodice specializate, existente la ora actuală în lume, a pus în discuție și posibilitatea găsirii căilor de îmbunătățire a pregătirii și prezentării literaturii specifice respectivelor periodice.

Pornind de la asemenea considerente, se poate socoti cu atât mai justificat scopul celui de al doilea Simpozion, care face obiectul prezentării noastre, subordonat, între altele, căutării căilor și modalităților de realizare a unei mai strînse colaborări și coordonări între redactorii periodicelor de documentare, bibliotecă și arhive. Unele probleme legate de conținutul periodicelor, standardizarea prezentării, rezumarea și indexarea literaturii de specialitate și cooperarea internațională fuseseră pronunțate încă cu prilejul primului Simpozion de acest gen, ținut la sediul U.N.E.S.C.O. în mai 1972.

Înșușindu-și bună parte din aceste probleme, cel de al doilea Simpozion, organizat tot sub egida U.N.E.S.C.O., în capitala Republicii Democrate Germane, Berlin, la începutul lunii septembrie 1978 și-a înscris în program următoarele puncte:

1. Colaborarea dintre periodice cu privire la documentare, biblioteci și arhive și modul de realizare a programului general de informare al U.N.E.S.C.O.;

2. Standardizarea pregătirii și prezentării periodicelor (table de materii, transliterarea, descrierile bibliografice, I.S.S.N., rezumate, extrase etc.).

¹ Helmut Grunewald, *Draft guidelines for editors of scientific and technical journals* (Material pus la dispoziția delegaților participanți la Simpozion pentru documentare).

3. Schimb de articole, rapoarte și alte informații la nivel bilateral și multilateral.

4. Aranjamente de recenzii și prezentări.

5. Promovarea editării periodicelor în țările în curs de dezvoltare.

6. Periodice internaționale — intercooperarea și cooperarea cu revistele naționale.

Din multitudinea problemelor abordate merită a fi evidențiată, în primul rând, cea privind colaborarea pe țărmul schimbului de reviste de specialitate, idee susținută, de altfel, de reprezentanții mai multor țări. Așa cum a reieșit din intervențiile diferiților delegați, această cooperare trebuie să aibă o accepțiune mai largă, concretizată în publicarea de către periodicele respective a unor materiale de profil primite de la colaboratori aparținând nu numai institutelor specializate din țara respectivă, dar și din străinătate. Acest ultim aspect ar avea și alte implicații în sensul că ar presupune și o colaborare în ceea ce privește sprijinirea documentării prezumtivilor colaboratori. Anumite precedente s-au creat, în primul rând, de către statele socialiste care își pun reciproc la dispoziție liste documentare atât la nivelul bibliotecilor cât și al arhivelor, modalitate uzitată — după cum remarcă, în cuvântul său și reprezentantul Ghanei — de unele dintre tinerele state africane.

În ceea ce privește problema standardizării, părerile au fost împărțite, majoritatea celor care au luat cuvântul văzând în acest proces nu atât o uniformizare, ci doar crearea unor stasuri care să fie aplicate ulterior. Pe drept cuvânt remarcă un reprezentant al Canadei, că, dacă la publicarea unor documente se poate vorbi de o anumită uniformitate, în schimb la recenzarea unei cărți nu mai poate fi vorba de așa ceva. La rândul său, delegatul R. F. Germania atragea atenția că în tratarea problemei standardizării în asemenea situații, trebuie să se pornească de la un adevăr de necontestat, și anume, că fiecare carte are specificul ei, iar o analiză științifică nu se poate face ignorând tocmai acest element.

În cadrul dezbaterilor au fost exprimate și alte opinii, cum ar fi, de pildă, aceea a organizării unor stagii pentru pregătirea redactorilor — specialiști necesari periodicelor de documentare, bibliotecă și arhive. Necesitatea formării și perfecționării unor asemenea specialiști o resimt în mai cu seamă țările africane sau unele state în curs de dezvoltare, dar rezolvarea ei rămâne, deocamdată, deschisă, pentru că ridică multe probleme atât de ordin financiar, cât și din punctul de vedere al numărului restrins de cadre didactice. Pentru a face față situației actuale, ar exista totuși unele posibilități, între care, mai importante ar fi creșterea rolului școlilor regionale pre-

cum și impulsionearea activității de editare de periodică în țările în care numărul lor este încă restrâns.

Cu toate că nu ne-am propus să concepem scurta noastră cronică făcând o prezentare pe discipline sau probleme, în mod separat, considerăm că ne putem permite să insistăm puțin asupra aspectelor privind periodicele de arhivă, dat fiind tocmai profilul revistei noastre.

Trebuie remarcat că cei care s-au referit la acest aspect au evidențiat conținutul variat al periodicelor respective, ilustrat, de altfel, de materiale care văd lumina tiparului.

În paginile lor sînt publicate documente, sau studii de istorie care se bazează pe izvoarele de arhivă, dar cel puțin în aceeași măsură se acordă spațiu tipografic pentru materialele de teorie și practică arhivistică.

Fiind mai legat de activitatea arhivistică și, de fapt, un bun cunoscător al acestui domeniu, reprezentantul Iugoslaviei, dr. M. Konstantinov s-a referit la câteva probleme deosebite de importante pentru viața periodicelor cu un asemenea profil. Astfel, după opinia sa, munca redacțională specifică periodicelor de arhivă presupune mai întâi o temeinică cunoaștere a activității arhivistice, iar pe fondul acesteia trebuie să se acorde atenția cuvenită și „disciplinelor vecine”, care au menirea să-l ajute pe redactor în munca sa. Un obiectiv, de actualitate, dar și de perspectivă, trebuie să-l constituie — după cum remarcă același dr. M. Konstantinov — grija pentru perfecționarea muncii dedicate pregătirii materialelor ce urmează să fie publicate.

Înainte de a încheia succinta noastră prezentare, am dori să ne exprimăm o părere în legătură cu programul Simpozionului, care, după cum s-a putut constata a fost foarte bogat și în același timp variat în problematica abordată. Tocmai avînd în vedere această multitudine de teme cu întregul lor arsenal de subcapitole și aspecte adiacente, care, practic, nu pot fi dezbătute pe parcursul a 2—3 zile, considerăm că pe viitor se impune o tratare separată a domeniilor, numai temele privind activitatea specifică periodicelor de arhivă putînd constitui subiectul unui asemenea Simpozion.

Nu înseamnă, însă, că valoarea și succesul celui de al doilea Simpozion pot fi afectate într-un fel sau altul, dimpotrivă, aprecierile unanime vin să evidențieze fără putință de tăgadă utilitatea sa practică, completată de organizatori, în modul cel mai fructuos, cu vizitarea unor obiective cultural-istorice de o neasemuită frumusețe.

CORNELIU LUNGU

COMISIA ȘTIINȚIFICĂ PENTRU PROBLEME ARHIVISTICE. ȘEDINȚA DE LUCRU din 7 februarie

Activitatea Comisiei științifice pentru probleme arhivistice a debutat în anul 1979 cu o problemă apreciată de participanți atît prin intervenții, cît și prin referatele de specialitate prezentate.

Ionel Gal, Directorul general al Arhivelor Statului, prezentînd ordinea de zi, a subliniat două direcții principale de lucru. Prima parte a constatat în informarea membrilor Comisiei privind situația comenzilor de microfilme din străinătate și măsurile luate pentru realizarea unui program de prelucrare automată a evidenței fondurilor și colecțiilor arhivistice. Informarea și analiza programului au marcat preocupările constante ale D.G.A.S. și eforturile materiale ale Ministerului de Interne pentru completarea Fondului Arhivistic Național cu izvoare documentare aflate în arhivele altor țări și punerea acestora în circuitul științific, fie prin inventarierea și întocmirea unor instrumente științifice de informare cum sînt Ghidurile de microfilme (vol. I și II) apărute deja, care atrag atenția cercetătorilor asupra

valorii informațiilor aflate în documentele colecțiilor de microfilme, fie prin utilizarea echipamentelor electronice în conducerea și dirijarea fluxului informatic în care se înscrie și prelucrarea automată a evidenței fondurilor și colecțiilor arhivistice din rețeaua Arhivelor Statului.

A doua parte a lucrărilor a pus în valoare activitatea editorială a D.G.A.S., Comisia debătînd și avizînd următoarele publicații cu profil istoric și arhivistic: „Românii în arhivele străine”; „Lupta poporului român pentru păstrarea ființei naționale (1595–1630)”, „Îndrumătorul în Arhivele Statului Bacău”, și „Îndrumătorul în Arhivele Statului Brăila”.

Lucrările prezentate Comisiei spre avizare în vederea publicării, s-au bucurat de unanime aprecieri, referatele științifice prezentate purtînd girul cercetătorilor de prestigiu: Virgil Cîndea, Ștefan Olteanu, Ludovic Demeny, Adolf Armbruster, Paul Oprescu, Alexandru Ligor, Nicolae Popescu, Maria Dogaru, Tahsin Gemil și Ștefan Hurmuzache.

Referindu-se la volumul „Românii în arhivele străine”, lucrare de popularizare peste hotare a istoriei poporului român, prevăzută în planul de măsuri aprobat de Secretariatul C.C. din 16 martie 1978, prof. dr. Virgil Cîndea arăta că: „alcătuitorii volumului au reușit prin cele 60 de documente selectate să demonstreze, fără putință de contestare, adevăruri care jalonează istoria poporului nostru sau îi întemeiază drepturile din totdeauna de a stăpîni pămîntul pe care-l locuiește, de a se organiza și dezvolta în deplină libertate și suveranitate, potrivit propriilor sale aspirații”.

Sugerînd includerea și a altor documente care să evidențieze în complexitate realitățile trecutului poporului nostru și ale strămoșilor săi, autorul referatului încheie cu aprecierea că „volumul alcătuit de DGAS este util pentru cercetarea științifică și pentru propaganda noastră externă”.

Analizînd conținutul și metodologia de întocmire a aceluiași volum dr. Tahsin Gemil sublinia că: „o asemenea lucrare este menită să răspundă interesului tot mai mare pe care opinia publică mondială îl manifestă astăzi față de România, ca urmare a intensei sale dezvoltări pe plan intern și a politicii active pe care o promovează pe plan extern. Așadar, este necesar ca o astfel de lucrare să aibe capacitatea

* În conformitate cu Decretul 472/1971, privind Fondul Arhivistic Național al R.S.R., art. 7, pentru desfășurarea și dezvoltarea activității arhivistice la nivelul cerințelor cercetării științifice și ale muncii cultural-educative, în cadrul Ministerului de Interne funcționează Comisia științifică pentru probleme arhivistice. Acest organism are următoarea componență: Ionel Gal, director general al D.G.A.S. — președinte; Ștefan Hurmuzache, redactor șef al Revistei Arhivelor — vicepreședinte; M. Pîrvulescu, șef serviciu în D.G.A.S., secretar; Vasile Arimia, director al Direcției Arhivelor Centrale din D.G.A.S.; Ioan Pușcaș, șef serviciu în D.G.A.S.; Emília Poștăriță, șef serviciu în D.G.A.S.; Maria Soveja, șef serviciu în D.G.A.S.; Manole Neagoe, arhivist principal; Virgil Tatomir — șeful Filialei Arhivelor Statului municipiului București; Adrian Pricop șeful F.A.S. Iași; Alexandru Matei, șeful F.A.S. Cluj; Tiberiu Coliban, șeful F.A.S. Brașov; Nicolae Chipurici, șeful F.A.S. Mehedinți; Ion Tudorică, din Ministerul de Interne; Todor Lăzărescu, de la Inspectoratul General al Miliției; Gheorghe T. Ionescu de la Ministerul Educației și Învățămîntului; Aurelian Miriță de la Ministerul Apărării Naționale; Margareta Peltz, de la Ministerul Minelor, Petrolului și Geologiei; Constantin Turcu, din Ministerul Afacerilor Externe; Costache Florea din Consiliul Culturii și Educației Socialiste; Gheorghe Dobrescu, din Consiliul Național pentru Știință și Tehnologie; Elisabeta Sasu, din partea Radioteleviziunii Române; Gabriel Strempeț din Academia R. S. România, Paul Oprescu din Academia de Științe sociale și Politice a R. S. România; Gheorghe Brătescu din partea Academiei de Științe Medicale; Mihail Florescu, din Academia de Științe Agricole și Silvici; Iulian Sorin din Departamentul Cultelor.

de a releva aspectele esențiale și momentele cele mai semnificative ale istoriei românești, fără a pierde din vedere complexitatea și unitatea desfășurării ei în timp și spațiu". Aprecierea în sine cuprinzând și o observație de principiu referitoare la alcătuirea volumului, propune să se acorde toată importanța spațiului tipografic și ilustrării lucrării cu facsimile și fotografii.

Comisia, având ca temei și celelalte referate, a avizat apariția acestei lucrări care, sintem convingși, va marca o contribuție importantă la cunoașterea veridică a istoriei și idealurilor poporului nostru.

De o bună primire s-a bucurat și lucrarea „Lupta poporului român pentru păstrarea ființei naționale (1595–1630)”, autor dr. Radu Constantinescu. Cercetătorii dr. Demyen Ludovic și dr. Adolf Armbruster au apreciat că volumul oferă documente și acte inedite de mare importanță, cu știri din arhivele austriece și germane, care se referă la momente majore din istoria poporului român. Referenții au subliniat totodată inițiativa laudabilă a D.G.A.S. de a publica documente externe, acest gen de izvoare reclamând, în primul rând o pregătire filologică, paleografică și istorică de înalt nivel, dar pe care actuala programă de învățământ superior nu o asigură cituși de puțin.

Cu recomandarea serviciului de specialitate din D.G.A.S. ca documentele ce alcătuiesc acest volum să fie publicate și în traducere și cu indicația conducerii profesionale de a se angaja noi forțe, arhiviști cunoscători de limbă străină de la Brașov, Sibiu, Cluj-Napoca, pentru a contribui la definitivarea lucrării, Comisia a avizat editarea ei.

O dată cu discutarea în Comisia științifică și avizul dat de acest for pentru publicare, cele două îndrumătoare în Arhivele Statului din Brăila și din Bacău, s-au dovedit a fi instrumente științifice de informare eficientă asupra valorii documentelor din fondurile și colecțiile arhivistice existente la cele două filiale județene.

Referatele de specialitate întocmite au subliniat oportunitatea elaborării unor atare lucrări editate în mod frecvent de D.G.A.S. și apreciate de cercetători pentru utilitatea lor, întrucât oferă, în sinteză, o imagine de ansamblu asupra dezvoltării economice, social-politice și cultural-științifice a județelor respective.

Mulțumind și pe această cale tuturor colaboratorilor și specialiștilor pentru amabilitatea cu care au răspuns la solicitările Direcției generale a Arhivelor Statului, întocmind referate științifice pentru o seamă de lucrări elaborate, anunțăm că viitoarea ședință va lua în dezbatere volumele: „Lupta pentru unitate și independență a țărilor române în secolul al XVI-lea. Monografie și ediție de texte”; „Tratatul de arhivistică”; „Dicționarul de terminologie arhivistică” și „Îndrumător în Arhivele Statului Cluj”.

MARIA PIRVULESCU

PERFECTIONAREA PREGĂTIRII PROFESIONALE A ARHIVIȘTILOR

Asupra necesității pregătirii multilaterale a arhivistului — specialist menit să facă față unor activități complexe — nu este cazul să insistăm. Au stăruit asupra acestei importante probleme slujitori de frunte ai arhivisticii românești și au demonstrat-o cu atita competență și probitate științifică încât glasul lor s-a făcut auzit, cu mult folos, chiar atunci când puțini erau convingși de rolul arhivelor și implicit al celor destinați să dea viață materiei lor prime, documentele. Este de ajuns, în acest sens, să amintim cuvintele — încă proaspete în memoria noastră — ce aparțin celui ce a fost mentorul mai multor generații de arhiviști, regretatul profesor Aurelian Sacerdoțeanu, care spunea: „Cu cit distanță între timpul nostru și data actelor e mai mare, cu atât se cer arhivistului cunoștințe științifice mai temeinice, cu care să poată reconstrui viața acelor instituții și să poată da răspunsuri documentate la orice întrebare i s-ar pune, bine înțeles în legătură cu materialul conservat de el. Inșă aceasta nu se poate căpăta numai printr-o lungă practică, cum nici numai diplomele singure nu pot să o aducă. Toate acestea trebuie completate cu studii instituțiilor și magistraturilor care și-au lăsat actele în arhive. I se cer deci cunoștințe care îl deosebesc de orice alt funcționar din administrație”¹.

Tocmai de aceea ne-am permite, doar, să ilustrăm — pe baza unui izvor de arhivă — că ideea formării unor specialiști de nădejde, cu temeinică pregătire, a preocupat pe cei care au răspuns de destinele acestei instituții, încă din secolul trecut. Semnificativă este intervenția făcută în anul 1870 de directorul general al Arhivelor Statului, Grigore Manu, care punea forurilor tutelare o firească întrebare în conținutul căreia se găsea și soluția rezolvării ei: „N-ar fi oare o însemnată înlesnire ce s-ar aduce intereselor particulare, pre cît și intereselor publice cînd s-ar înființa pe lîngă Arhiva Centrală din București cursurile necesare spre a forma juri esperți în asemenea materii, cărora se vor preda în același timp și celelalte cunoștințe practice, spre a forma dintr-înși buni arhiviști și a-i răspîndii apoi în județe?”²

De-a lungul anilor, preocupările pe această linie au îmbrăcat forme diverse de manifestare ajungîndu-se în prezent, cînd, ca urmare a eforturilor susținute ale Direcției generale s-a dobîndit un program ce asigură un cadru unitar desfășurării activității de perfecționare a pregătirii de specialitate.

¹ Aurelian Sacerdoțeanu, *Arhivistica*, Edit. Didactică și pedagogică, București, 1970, p. 115.

² Arh. St. Buc., fond D.G.A.S., dosar 465/1870, f. 13.

În cele ce urmează ne-am propus să facem o scurtă trecere în revistă a acțiunilor mai importante realizate pe acest tărîm în cursul anului 1978.

De la bun început trebuie evidențiat că realizarea complexului program inițiat de Direcția generală a avut ca temei învățămintele de inestimabilă valoare desprinse din documentele de partid, din cuvîntările secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, adevărate principii care jalonează cu clarviziune munca creatoare a tuturor oamenilor muncii.

Pornind de la ideea că înarmarea maselor cu concepția materialist-dialectică despre lume și viață, că studierea și însușirea documentelor de partid trebuie să se facă în strînsă legătură cu viața, cu munca și sarcinile ce revin fiecărui colectiv, fiecărui om al muncii, întregul proces de perfecționare a pregătirii personalului nostru a urmărit sporirea caracterului aplicativ al învățămîntului, cunoașterea profundă a realităților, stabilirea celor mai corespunzătoare căi în vederea creșterii calității și eficienței muncii, atât în rezolvarea sarcinilor curente, cît și a celor de perspectivă. Principala acțiune din cadrul programului au constituit-o convocările grupelor formate din arhiviști, în aparatul central la nivelul fiecărui compartiment, iar în aparatul teritorial la nivelul filialelor județene, pe zone geografice. Desfășurate pe parcursul a două zile fiecare, cele două convocări anuale (prima în luna iunie, cea de a doua în luna noiembrie) au fost dedicate dezbaterei unor referate profesionale pe teme de arhivistică și istorie, precum și problemelor de specialitate privind:

- selecționarea documentelor din Fondul Arhivistic Național;

- pregătirea documentelor în vederea microfilmării;

- folosirea documentelor din Fondul Arhivistic Național în scopuri științifice și de propagandă;

- concluziile desprinse din documentele de partid și cuvîntările tovarășului Nicolae Ceaușescu pentru activitatea arhivistică;

- revoluția de la 1848 în țările române, moment epocal în istoria poporului român;

- formarea statului național unitar român, incununare firească a luptei seculare a poporului nostru, împlinire a unei necesități obiective a dezvoltării istorice.

Convocările grupelor au constituit un nou prilej de dezbateri fructuoase, un util schimb de experiență pe tărîm arhivistic, la reușita lor contribuind și modul de desfășurare, care, a constat într-un dialog viu, antrenant, capabil să faciliteze etalarea cunoștințelor dobîndite în pregătirea efectuată. Prin modul în care au participat la dezbateri, prin natura problemelor puse în discuție, arhiviștii au demonstrat, pe lîngă o temeinică pregătire, și preocupările ce le au pentru rezolvarea problemelor deosebite cu care se confruntă în procesul muncii, ceea ce, în ultimă instanță,

nu poate contribui decît la continua perfecționare a activității arhivistice.

La rîndul lor, referatele profesionale au abordat o tematică de actualitate, ancorată în probleme de esență ce privesc știința arhivistică în prezent sau momente de seamă ale istoriei patriei, cum au fost Revoluția de la 1848 și Marea Unire din 1918. Intemeiate pe adevărul incontestabil al izvoarelor documentare sau pe concluziile desprinse din experiența acumulată pe tărîm arhivistic, referatele au demonstrat, în aceeași măsură, preocuparea și posibilitățile de a valorifica documentele tezaurului arhivistic național la nivelul cerințelor actuale ale cercetării științifice. După experimentul reușit anul trecut la Bistrița-Năsăud și Drobeta Turnu-Severin, și în acest an, la Brașov, Zalău și Tg. Mureș, în colaborare cu organele județene, au fost organizate sesiuni științifice în cadrul cărora ponderea cea mai mare au avut-o referatele prezentate de arhiviști.

În temeiul experienței acumulate în anii trecuți, cînd a fost demonstrată utilitatea organizării inițierii în domeniul științei arhivistice de la inițierii în domeniul științei arhivistice a personalului nou angajat în sistemul Arhivelor Statului, anul acesta activitatea a fost reluată cu o nouă serie, prima convocare prevăzută pentru anul I al cursului desfășurîndu-se pe baza unor prelegeri și aplicații practice care au constituit punctul de plecare în pregătirea individuală.

După cum au precizat cursanții, această primă etapă a fost deosebit de utilă, tematica abordată avînd menirea să clarifice și să consolideze o serie de noțiuni cu care noii angajați s-au confruntat încă de la venirea în instituție. Cu prilejul celei de a doua convocări a avut loc verificarea cunoștințelor care, a constat în descifrarea unui document scris într-o paleografie sau limbă străină și în dezbaterile problemelor de specialitate.

O primă remarcă ce se poate desprinde după primul an al acestui curs este aceea că majoritatea tinerilor angajați în ultimul timp au demonstrat pasiune pentru profesiunea de arhivist, ceea ce ne face să credem că din rîndul lor se va putea clădi schimbul de mîine care are datoria să poarte tradițiile bogate ale arhivisticii românești pe un drum ascendent, spre noi culmi. Se impune, totuși, ca pe viitor, în cadrul grupei să se acorde o atenție mai mare orientării tinerilor spre aplicarea în practică a cunoștințelor dobîndite evitîndu-se astfel, simpla memorare sau reproducere a lor, manifestate uneori.

Referitor la desfășurarea activității grupei directorului general al Arhivelor Statului, principala remarcă, evidențiată, de altfel de majoritatea cursanților, constă în aceea că experiența primei convocări a fost un bun cîștigat, modul de desfășurare a dezbaterilor, ca și tematica abordată, bucurîndu-se de apreciere unanimă.

Avînd ca principal țel reușita deplină a acțiunii, șeful grupei, directorul general al Arhivelor Statului și-a exprimat convingerea că,

în viitor, convocarea va putea crea un cadru propice pentru un și mai util schimb de experiență pe tărîmul științelor arhivistice, capabil să aducă servicii considerabile întregii noastre activități. Fiind prima convocare de acest gen, desigur, au putut fi trase multe învățăminte de care se va ține cont în viitor, tocmai în intenția de a crea un cadru cât mai favorabil realizării scopului propus, echivalent în ultimă instanță cu perfecționarea continuă a pregătirii de specialitate a arhiviștilor. Va trebui să se țină seama de propunerile făcute cu prilejul dezbaterilor și, cînd ne referim la acest aspect, avem în vedere în primul rînd includerea în tematica generală a unor probleme privind știința conducerii. Apoi, se va avea în vedere și organizarea unor vizite la diverse obiective cultural-istorice.

Trebuie însă evidențiat faptul că metoda convocării grupelor personalului de specialitate din sistemul Arhivelor Statului nu a constituit singurul mod de exprimare, de traducere în viață a bogatului program care a stat la baza pregătirii profesionale.

Ținîndu-se cont de nevoile Direcției generale și continuîndu-se o inițiativă mai veche care a urmărit perfecționarea cunoștințelor de limbă străină, s-au organizat grupe speciale pentru studiul lor sau al diverselor paleografii.

Această preocupare, căreia conducerea Direcției generale i-a acordat totdeauna o atenție deosebită, s-a materializat și în perfectarea trimerii a doi bursieri la Stagiul Tehnic Internațional al Arhivelor de la Paris.

Complexul proces care face obiectul analizei noastre a fost completat în mod fericit, cu organizarea la nivelul Direcției generale a Arhivelor Statului, a unor expuneri de înaltă ținută științifică referitoare la probleme de actualitate ale istoriografiei și cercetării științifice, asigurate de cadre competente ca de exemplu: prof. univ. N. Petreanu, dr. Virgil Cindea, dr. Răzvan Teodorescu.

O formă superioară de perfecționare a cadrelor o constituie doctoratul, formă pe care Direcția generală a recomandat-o și sprijinit-o permanent, fapt pentru care la ora actuală în Direcția generală a Arhivelor Statului există deja un număr apreciabil de specialiști cu titlul de doctor, iar alții — în diferite stadii cu susținerea examenelor sau întocmirea lucrărilor — urmează să obțină înaltul titlu. Se impune totuși ca și în viitor să se acționeze pe linia determinării altor cadre de perspectivă pentru a urma această formă de perfecționare cu recomandarea să se orienteze spre lucrări care pot aborda probleme majore ale istoriografiei, teoriei și practicii arhivistice.

Pe alt plan, o altă realizare dobîndită în cursul acestui an, a constituit-o desfășurarea primei etape a cursului de reciclare a șefilor de compartimente și șefilor de filiale din sistemul Arhivelor Statului.

Pornind de la obiectivele imediate și de perspectivă ale instituției noastre, recentul curs de

reciclare și-a propus ca principal obiectiv impulsionarea activității cadrelor de conducere menite să-și aducă o contribuție mai substanțială la dezvoltarea pasiunii în cercetare, la păstrarea și valorificarea tezaurului arhivistic național, la îmbogățirea științei arhivistice românești. Programul acestui curs a urmărit împletirea armonioasă a problemelor de specialitate cu cele ale științei conducerii și cu problemele de actualitate ale cercetării istorice.

Cum era și firesc, un accent deosebit s-a pus pe tratarea, dezbateră și elucidarea unor probleme cu care ne confruntăm în etapa actuală pe tărîm arhivistic, oportunitatea abordării unor asemenea teme fiind demonstrată de participarea activă la discuțiile purtate pe marginea diferitelor aspecte privind perfecționarea legislației arhivistice, situația documentelor din F.A.N. la organizațiile socialiste, cercetarea și fișarea tematică sau creșterea rolului „Revisitei Arhivelor” în sprijinirea activității arhivistice.

Pornind de la obiectivele cursului, putem aprecia că ele au fost îndeplinite, la reușita lor contribuind în primul rînd calitatea expunerilor și dezbaterilor asigurate de valoroși specialiști de la Academia „Ștefan Gheorghiu”. Institutul de istorie „N. Iorga” precum și de cadre cu o bogată experiență din sistemul Arhivelor Statului.

Cu toate realizările dobîndite, considerăm că se impune în continuare depunerea unor eforturi susținute pentru îmbunătățirea în special sub aspect calitativ a activității de perfecționare a pregătirii personalului.

În anul 1979 va trebui să urmărim ca tematica specifică problemelor de istorie să răspundă întocmai sarcinilor ce revin Direcției generale a Arhivelor Statului în baza Planului de măsuri aprobat de Comitetul Politic Executiv al C.C. al P.C.R. cu privire la aniversarea a 2050 de ani de la crearea primului stat dac centralizat și independent, condus de Burebista, iar în ceea ce privește tematica de specialitate, va trebui să ne axăm mai mult pe probleme care prin natura lor pot contribui efectiv la îmbunătățirea activității arhivistice.

În același timp însă, trebuie subliniat că, numai traducerea în fapte a acestor obiective nu ar fi suficientă, pentru perfecționarea pregătirii profesionale conlucrînd cel puțin în aceeași măsură mai mulți factori între care esențială este permanentizarea studiului individual al arhiviștilor care au obligația să-și însușească și să acționeze conform ultimelor documente de partid, să urmărească tot ce apare nou în literatura de specialitate. Numai astfel putem răspunde imperativelor vremii, grijii pe care o acordă partidul perfecționării pregătirii cadrelor din toate sectoarele de activitate.

CORNELIU LUNGU

INTERVIU

acordat de dl. Yves Metman,
președintele Comitetului Internațional
de sigilografie

Cu ocazia reuniunii Comitetului internațional de sigilografie organizată la București în luna septembrie 1978, din inițiativa Direcției generale a Arhivelor Statului, dl. Yves Metman, președintele acestui Comitet, director în cadrul Arhivelor Naționale Franceze, a avut amabilitatea să răspundă solicitărilor redacției noastre în acordarea unui interviu, în legătură cu obiectivele principale ale activității acestui organism în etapa actuală și cu scopul întâlnirii de la București.

Interviul a fost realizat cu sprijinul colaboratoarelor noastre: Ioana Burlacu și Gabriela Mărășoiu, arhiviste în DGAS.

ȘTEFAN HURMUZACHE

Interview

Demanda: Mr. Metman, vous êtes venu à Bucarest à l'occasion de la réunion de travail du Comité International de sigilographie président duquel vous êtes. Nous vous prions vous référer au lieu et au rôle de cet organisme scientifique dans l'archivistique mondiale.

Réponse: L'objectif du Comité de Sigilographie est d'attirer l'attention des plus hautes instances internationales sur la nécessité de protéger, de publier et de communiquer très largement les sceaux de tous les pays et de toutes les périodes. Il y a là, en effet, un matériau scientifique, diplomatique, juridique, archéologique de premier plan qui n'a pas encore été utilisé comme il le devrait dans toutes les nations. Pensez, par exemple, Monsieur le Rédacteur en Chef à tout ce qui peut être tiré, ne serait-ce que des légendes de sceaux au point de vue philologique: apparition de la langue vulgaire à la place du latin, forme des noms et des pronoms. Les satisfactions esthétiques que peuvent apporter les sceaux sont, en plus, la récompense de ceux qui se penchent sur eux.

Demanda: Nous serons très intéressés de connaître le but de présente réunion de travail, les mesures qu'elle préconise à prendre en vue d'impulsiioner les études sigilographiques, science, comme vous probablement saïs, qui a dans la Roumanie une belle tradition.

Réponse: Le but de la réunion de Bucarest n'était, à l'origine, que de mettre au point les questions suivantes: 1. Bulletin commun au C.I.A. ou propre à notre Comité, 2. Exposition Internationale itinérante dans le cadre de l'UNESCO sur le thème: le sceau est né avec la civilisation (Aurelian Sacerdoțeanu) et demeurera toujours un élément indispensable

pour l'authentification des documents. Après Bucarest, une nouvelle ère d'action plus intensive va commencer, devant l'exemple entraînant de tout ce qui a été fait ici. Un correspondant sera choisi dans chaque pays.

Demanda: Comment appréciez vous, Mr. Metman, l'École de la sigilographie roumaine, la valeur des ouvrages roumaines dans ce domaine, la contribution des spécialistes roumains au développement des sciences auxiliaires dans leurs ensemble?

Réponse: En effet, nous avons prin conscience de l'effort considerable accompli chez vous depuis de si longues années par votre école sigilographique et si brillamment continué actuellement, en particulier, par les publications scientifiques de Madame Dogaru.

Demanda: A la fin de ce court interview, pour lequel nous vous remercions au nom du public roumain, nous vous prions de nous communiquer votre impression sur la Roumanie.

Réponse: Nous avons, tous été séduits par la Roumanie et nous avons tous été touchés par la chaleur de l'accueil reçu. Permettez-moi d'ajouter qu'en qualité de français, j'ai reconnu avec émotion, Paris en Bucarest et la variété dans la beauté des diverses régions de votre pays, a suscité mon admiration sincère. Serais-je ajouter que j'ai eu la faculté d'apprécier encore mille autres choses que je me réserve d'énumérer lors de mon prochain voyage.

Traducere

Intrebare: D-le. Metman, ați venit la București cu prilejul reuniunii de lucru a Comitetului Internațional de Sigilografie al cărui președinte sunteți. Vă rugăm să vă referiți la locul și rolul acestui organism științific în arhivistica mondială.

Răspuns: Obiectivul Comitetului de Sigilografie este de a atrage atenția celor mai înalte foruri internaționale asupra necesității de a proteja, publica și comunica cât mai larg sigiliile tuturor țărilor și ale tuturor perioadelor. Ele conțin, într-adevăr, un material științific, diplomatic, juridic, arheologic de prim ordin, care n-a fost încă folosit cum ar fi trebuit de toate națiunile. Gândiți-vă, de exemplu, D-le redactor șef la tot ce se poate scoate de aici, chiar dacă n-ar fi vorba decât de legendele sigiliilor, din punct de vedere filologic: aspirația limbii poporului de a lua locul limbii latine, forme de nume și prenume. Satisfacțiile estetice pe care le pot da sigiliile sînt, în plus, o recompensă pentru cei care se apleacă asupra lor.

Intrebare: Am fi foarte interesați să cunoaștem scopul prezentei reuniuni de lucru, măsurile pe care preconizează să le ia în vederea impulsiionării studiilor de sigilografie, știință care, după cum probabil știți, se bucură în România de o frumoasă tradiție.

Răspuns: Scopul reuniunii de la București nu era, la origine, decât de a pune la punct următoarele chestiuni: 1. Buletinul comun cu CIA sau propriu Comitetului nostru; 2. Expoziția Internațională Itinerantă în cadrul

UNESCO pe tema: Sigiliul s-a născut odată cu civilizația (Aurelian Sacerdoțeanu) și rămâne totdeauna un element indispensabil pentru autentificarea documentelor. După București, va începe o nouă etapă a activității, mai intensă, având în vedere exemplul antrenant a tot ceea ce s-a făcut aici. Va fi ales un corespondent în fiecare țară.

Intrebare: Cum apreciați dv., d-le. Metman, Școala de sigilografie românească, valoarea lucrărilor românești din acest domeniu, contribuția specialiștilor români la dezvoltarea științelor auxiliare în ansamblul lor?

Răspuns: Într-adevăr, noi am luat cunoștință de efortul considerabil făcut la dumea-voastră, de atât de mulți ani de școala dv. de sigilografie și continuată strălucit astăzi mai ales de publicațiile științifice ale D-nei Dogaru.

Intrebare: În încheierea acestui scurt interviu, pentru care vă mulțumim în numele publicului român, vă rugăm să vă exprimați câteva păreri despre România.

Răspuns: Am fost cu toții seduși de România și am fost, toți, mișcați de căldura primirii ce ni s-a făcut. Permiteți-mi să adaug că, în calitate de francez, am recunoscut cu emoție în București Partidul și varietatea în frumusețe a diverselor regiuni ale țării dv. a suscitat sincera mea admirație. Aș adăuga că am avut posibilitatea de a aprecia mii de alte lucruri pe care mă rezerv a le enumera cu ocazia viitoare mele vizite.

120 DE ANI DE LA UNIREA PRINCIPATELOR ROMÂNE

SESIUNEA DE COMUNICĂRI „UNIREA DIN 1859 — MOMENT CRUCIAL ÎN AFIRMAREA ȘI DEZVOLTAREA ROMÂNIEI MODERNE” FOCȘANI 19—20 IANUARIE 1979

În suita marilor manifestări consacrate celei de a 120-a aniversări a Unirii Principatelor Române în zilele de 19 și 20 ianuarie, municipiul Focșani, oraș căruia tradiția i-a conferit numele de oraș al Unirii, a găzduit în sala Teatrului popular sesiunea științifică de comunicări „Unirea din 1859 — moment crucial în afirmarea și dezvoltarea României moderne”, organizată de Comitetul județean Vrancea al P.C.R., sub egida Academiei Republicii Socialiste România, Academiei „Ștefan Gheorghiu” și Institutului de studii istorice și social-politice.

La lucrările prestigioasei manifestări au participat activiști de partid și de stat, oameni

de știință, artă și cultură, cercetători științifici din principalele centre universitare ale țării, lectori ai Comitetului județean Vrancea al P.C.R., oameni ai muncii din principalele localități ale județului.

Lucrările sesiunii au fost deschise de prof. dr. docent Mihnea Gheorghiu, președinte al Academiei de științe sociale și politice. În cuvântul său vorbitorul a reliefat atât semnificația actuală a luptei pe care a dus-o poporul român pentru făurirea unității, cucerirea independenței și apărarea suveranității statale, cât și semnificația majoră a faptului că Unirea reprezintă întruparea conștiinței unității noastre de neam, de limbă și de teritoriu, a cărei vechime se confundă cu însuși momentul formării poporului român.

Cele peste 30 de comunicări științifice, prezentate au reliefat cu tărie permanența luptei pentru unitate, independență și suveranitate subliniindu-se atât rolul maselor populare, ca factor hotărâtor în dezvoltarea economică, social-politică și culturală a poporului nostru, cât și locul ce a revenit marilor personalități în decursul istoriei.

La încheierea lucrărilor sesiunii, într-o atmosferă de entuziasm general, participanții au adresat o telegramă Comitetului Central al Partidului Comunist Român, tovarășului Nicolae Ceaușescu. Mesajul transmis exprimă sentimentele de profund respect și afecțiune față de secretarul general al partidului, președintele României, marele patriot ce conduce cu fermitate și înțelepciune destinele patriei noastre spre un viitor tot mai fericit.

Sub același generic — aniversarea a 120 de ani de la înființarea statului național român — în holul teatrului, Filiala Vrancea a Arhivelor Statului, în colaborare cu Muzeul județean de istorie și etnografie, a organizat o expoziție documentară ce a avut meritul de a susține, prin numeroasele documente expuse, tematica prezentată în cadrul sesiunii de comunicări.

ALEXANDRU TEMCIUC

SESIUNEA DE COMUNICĂRI DE LA DIRECȚIA GENERALĂ A ARHIVELOR STATULUI — MUZEUL AR- HIVELOR, BUCUREȘTI, 20 IANUARIE 1979

Pentru marcarea împlinirii a 120 de ani de la înființarea actului Unirii Principatelor, la Muzeul Arhivelor, în ambianța documentelor veacurilor XIV—XIX expuse în cadrul expoziției permanente ca și a celor din expozițiile temporare dedicate Unirii, în ziua de 20 ianuarie a avut loc sesiunea jubiliară de comunicări științifice.

Comunicările au fost susținute atât de cercetători de prestigiu de la institute de specialitate (Cornelia Bodea, Dan Berindei, Apostol Stan, Horia Brestoiu și Vasile Bobocescu), cât și de lucrători ai Arhivelor Statului (Ionel Gal, Maria Soveja, Rodica Mușetoiu, Silvia

Găitan-Vătafu, Maria Dogaru, Virgiliu Z. Teodorescu).

Cuvîntul de deschidere a fost rostit de Ionel Gal, directorul general al Arhivelor Statului, care, relevînd semnificația evenimentului aniversat, a subliniat că Unirea Munteniei și Moldovei și înfăptuirea în anul 1859 a statului național a constituit un moment crucial în destinele poporului nostru, marcînd intrarea României într-o etapă nouă a evoluției sale istorice.

Cunoscătorii cercetătorii ai istoriei acestei epoci, dr. docent Cornelia Bodea și dr. Dan Berindei au reliefat, în comunicările susținute, aspecte ale luptei pentru libertate, unitate și independență națională — permanență a istoriei poporului român, rolul generațiilor anterioare și în mod deosebit al generației fruntașilor revoluționari de la 1848 în înfăptuirea unirii, ca și semnificația unirii românilor din Moldova și Muntenia ca problemă europeană.

S-a evidențiat, de asemenea, rolul hotărîtor și în acest moment istoric al maselor populare atît în realizarea actului de la 24 ianuarie 1859, cît și în înfăptuirea principalelor transformări care au constituit epoca reformelor din timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza.

Alte comunicări au abordat, prin prisma profilului specific al instituției organizatoare, laturi mai puțin cunoscute ale evenimentului aniversat: rolul pe care l-a avut activitatea de informații și contrainformații atît în țară cît și peste hotare; aspecte inedite privind ecoul internațional al unirii reflectat în arhivele străine; activitatea emigrației române din Anglia pentru cauza unirii; însemnele naționale instituite în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza — expresie a luptei pentru independență; unirea în medalistica românească.

Desfășurată sub auspiciile Comitetului P.C.R. din Ministerul de Interne, sesiunea de comunicări științifice organizată de Direcția generală a Arhivelor Statului a constituit un omagiu adus memorabilului act de la 24 ianuarie 1859, cînd voința poporului român de a-și reface unitatea națională și de stat în vatra strămoșască primea consacrare prin alegerea ca domn în cele două Principate Române a lui Alexandru Ioan Cuza.

VIRGIL Z. TEODORESCU

TEZĂ DE DOCTORAT

În ziua de 5 octombrie 1978, la Institutul de istorie și arheologie Cluj-Napoca a avut loc susținerea publică a tezei de doctorat: „Reforma agrară din 1921 în fostul județ Mu-

reș-Turda“, elaborată de Traian Rus. Comisia de doctorat a fost formată din: acad. prof. dr. Ștefan Pascu — președinte, prof. univ. dr. Bujor Surdu — conducător științific, prof. univ. dr. Iosif Kovacs, dr. Ioan Iacoș, cercetător științific principal la I.S.I.S.P. — membri.

Pe baza unui bogat material arhivistic, creat de diferite instituții centrale și locale, a folosirii lui în conformitate cu aprecierile și indicațiile de partid, lucrarea evidențiază necesitatea, locul și rolul reformei agrare în viața social-economică a locuitorilor din așezările de pe Mureș, Tîrnava Mică și Niraj, poziția diferitelor clase sociale față de exproprieri și împroprietărire.

Lucrarea este compartimentată în trei capitole. Primul capitol analizează, valorificînd un material în marea lui majoritate inedit, documente de arhivă și statisticile maghiare din perioada 1895—1914, repartitia proprietății funciare între locuitorii comitatului Mureș-Turda, cu toate consecințele ei economice și sociale asupra truditorilor ogoarelor; acțiuni de luptă ale țărănimii din joamna anului 1918 pentru libertate și pămînt; problema agrară și situația țărănimii în perioada 1919—1921.

Fondul lucrării este abordat în paginile capitolului II, atenția autorului fiind concentrată, prin prelucrarea critică a documentelor de arhivă, pentru reliefaarea modului concret în care s-a realizat transferul pămîntului de la marea spre mica proprietate. Problemele au fost analizate în cinci subcapitole și anume: înfăptuirea exproprierii și împroprietăririi; aplicarea legii de reformă agrară celor de drept, indifereent de naționalitate; atitudinea moșierilor față de reforma agrară; mișcarea muncitorească din județul Mureș și problema agrară; atitudinea țărănimii față de exproprieri și împroprietărire.

În ultimul capitol au fost evidențiate transformările ce au avut loc în viața locuitorilor satelor ca urmare a exproprierii și împroprietăririi; modificările survenite în principalul element al relațiilor de producție și anume în structura proprietății; urmările reformei agrare asupra agriculturii și standardului de viață a țărănimii. O atenție deosebită se acordă, în cadrul acestui capitol, raporturilor agrare din județul Mureș în timpul ocupației horthyste.

În urma discutării publice a lucrării, comisia de doctorat a hotărît, cu unanimitate de voturi, acordarea titlului de doctor în istorie tovarășului Traian Rus.

Catalogul documentelor Țării Românești din Arhivele Statului, vol. III, 1621–1632, București 1978, 902 p.

În munca de cercetare istorică instrumentele de lucru sînt considerate de cele mai multe ori, drept materiale auxiliare de mare importanță care sporesc eficiența investigației și lărgesc baza de documentare. Un astfel de instrument de lucru au alcătuit recent Doina Duca Tinculescu, Marcel Dumitru Clucă, Maria Soveja și Reghina Dragomir de la Direcția generală a Arhivelor Statului (volum coordonat de Maria Soveja, șef serviciu și Mihail Fănescu, arhivist principal din aceeași instituție) la capătul unei laborioase activități arhivistice, care a necesitat nu numai cunoașterea paleografiei chirilice și slavone, dar și un considerabil volum de cunoștințe de diplomatică, cronologie, genealogie, arhivistică.

Cele 1358 documente interne cuprinse în volum sub formă de ample regeste redactate în majoritatea lor în limba română, peste 900, din care majoritatea sînt originale (949), au fost depistate în diferite fonduri și colecții din Direcția Arhivelor Centrale, cit și în fondurile existente la cîteva filiale județene ale Arhivelor Statului din Craiova, Iași, Pitești, Ploiești, R. Vilcea și Sibiu.

În comparație cu documentele din această epocă publicate în colecția de acte interne medievale a Editurii Academiei în volumul de față sînt ceva mai puține, dar numai în aparență, deoarece autorii folosind metode moderne de publicare au contopit cele peste 2400 de forme în care acestea s-au păstrat (originale, copii, traduceri, inserții, rezumate, mențiuni etc.) în cele 1358 care sînt socotite autentice, ca formă și conținut.

Regestele documentelor sînt precedate de cîteva piese, de care un astfel de volum nu poate fi lipsit și anume: o introducere, un rezumat în limbi străine (aici lb. franceză), o bibliografie, o listă a prescurtărilor, după cum din anexe nu lipsesc lista scriitorilor de documente (dieci, grămătică, logofet), tabla de corespondență de fonduri și colecții, lista de concordanță pentru datele rectifică, indici (de nume și separat de materii), lista facsimilelor. În legătură cu facsimilele, 26 la număr, subliniem îmbucurător faptul că acestea au fost intercalate în paginile volumului, astfel ca criticul să poată lua cunoștință de aspectul real al documentului chiar acolo unde se află regestul său. Uneori, cu puțin efort, cel interesat poate urmări pe facsimilul textului integral al actului respectiv și poate vedea pecetea inelare, ca de exemplu la documentele nr. 619 și 707.

Cum era și firesc în *Introducere*, autorii dau indicații fle asupra metodei de lucru pentru întocmirea volumului în comparație cu cele anterioare, fle asupra anexelor, dar mai ales asupra conținutului documentelor. E drept că cititorul află conținutul documentelor regestate în urma lecturii făcute, apoi consultind indicii

de nume și de materii. Totuși, unele indicații menționate în *Introducere* li sînt de folos mai mult ca un ghid în munca sa de investigație și mai ales de utilizare a documentelor sau a regestelor acestora. O lectură atentă a regestelor catalogului de față va dezvălui faptul că cele mai numeroase mențiuni sînt în legătură cu întăririle domnești pentru stăpînirea bunurilor funciare, apoi vinzările de moșii, fle ale boierilor, fle ale mănăstirilor și bisericilor, fle ale unor țărani liberi. Deosebit de numeroase sînt apoi acele documente relative la scutirea de dijme, de dări, de vamă, de sare, de pește a unor țărani deveniți poslușnici pe moșile unor mănăstiri, la daniile făcute de diferite persoane și instituții, la stăpînirea de rumâni, de țigani, de mori, de vaduri de moară, de roate de moară, la schimbul de diferite bunuri funciare, de țigani, de rumâni, la acordarea de mile de sare, la vinzări de prăvălii în orașe (la București, la Tirgoviște în special), la vinzarea unor moșneni drept rumâni, la pricini de judecată, la cercetarea unor pricini, între stăpîni de pămînt, adică între boieri, între mănăstiri, între boieri și mănăstiri, dar și între țirgovești și stăpîni de pămînt. Mai sînt documente care se referă la eliberarea unor țărani din rumînie, la cheltuielile efectuate de unii stăpîni de pămînt. O notă aparte prezintă acele documente referitoare la evenimente istorice în această perioadă de un deceniu, fle că e vorba de Legătura lui Mihai, problemă controversată și azi în istoriografia românească, fle că e vorba de jafurile tătarilor, fle că se amintește lupta pribegilor munteni împotriva lui Leon Vodă (1631), de lîngă București, sau marea epopee a lui Mihai Viteazul din 1595, sau de vîjeloasa expediție a lui Gabriel Bathory în Țara Românească în vara anului 1610–1611, amintită în documente pînă în 1626.

Un mare număr de documente se referă la viața cotidiană a orașelor: București, Tirgoviște, Rîmnicul Vilcea, Caracal (meșteșuguri, comerț, administrație, justiție), la mijloacele folosite de stăpîni de pămînt pentru a-și spori veniturile prin exploatarea moșilor (acaparări de noi terenuri cultivabile, desteleniri, tăierea de păduri și crînguri, constituirea de slobozii).

În marea lor majoritate documentele din volumul de față au un caracter intern, oglîndesc stări din interiorul Țării Românești. Desigur, că în fondurile Arhivelor Statului unde s-au făcut investigațiile de identificare, de înregistrare a pieselor privind anii 1621–1632 mai sînt și altfel de documente, cu caracter extern, mai precis, acte emise din Țara Românească și expediate peste hotare. Trei din aceste documente au fost incluse în volum (Nr. 401, 609, 1116), două din ele sînt emise de Mitropolitul Țării Românești și sînt adresate țarului Rusiei Mihai Feodorovici Romanov, iar un altul de către Alexandru Coconul magistratului orașu-

lui Sibiu. Ele constituie pentru cititor o curiozitate și o surpriză totodată, uneori chiar o surpriză plăcută.

Aceste trei documente, ca și cele emise de patriarhul Ierusalimului (neavînd locul emiterii s-ar putea considera totuși interne), ori cele prin excelență interne ne dezvăluie o lume întreagă care a viețuit nu numai un deceniu în Țara Românească, societatea românească pe cale de a fi influențată de cultura greacă, în care lupta pentru valorificarea bogățiilor pămîntului se împletea cu tendința de constituire a marilor domenii feudale, în care dorința de a produce mărfuri oit mai bune și mai utile se împletea cu acțiunea de valorificare a acestora pe piața internă și externă. Aceleași documente ne dau o imagine aproape reală asupra evoluției prețurilor, exploatarea bogățiilor minerale, în special sarea, asupra sporirii numărului negustorilor autohtoni dar și străini — greci, asupra circulației monetare, asupra sarcinilor fiscale, asupra îngustării specializării în domeniul meșteșugurilor și comerțului, asupra agravării procesului de destrămarea a obștii, asupra raporturilor politice și economice dintre Țara Românească și Imperiul otoman, asupra unor mișcări sociale, fie că sînt frămîntări la nivelul boierimii împărțită în partide care schimbă domniii țării pentru întărirea propriilor lor poziții.

Inerente în asemenea cazuri, s-ar putea ici și colo să se fi strecurat unele greșeli de tipar, fie privind redarea corectă a unui termen, a unei cote, observată numai de ochiul ager al specialistului. Chiar cînd se ivesc astfel de mici carențe, cel interesat, care se presupune a fi în primul rînd un specialist, are datoria să meargă la original, regestul din prezentul catalog fiindu-i numai un îndreptar, un punct de referință — un auxiliar de mare preț, astfel că pornind de la acest regest, alcătuit cu atîta mîgală, să desăvîrșească prin muncă proprie ceea ce și-a propus inițial.

În comparație cu volumele anterioare, cel de față prezintă un real progres, avînd tot mai multe elemente noi, fiind lucrat cu mai mult discernămint și ogîndind o deplină maturitate științifică atît a autorilor cît și a coordonatrilor. Intrat în circuitul științific, el va fi un instrument de lucru de mare folos specialiștilor interesați să cunoască în profunzime societatea românească dintre Carpați și Dunăre la începutul secolului XVII și începutul domniei lui Matei Basarab, despre a cărui activitate ne vorbesc aceste documente înainte ca acesta să fi obținut tronul Țării Românești.

CONSTANTIN ȘERBAN

RADU CONSTANTINESCU, Moldova și Transilvania în vremea lui Petru Rareș. Relații politice și militare (1527—1546) București, 1978, 272 p. + 2 hărți pliante.

Nu se poate spune că personalitatea lui Petru Rareș și relațiile politice și militare ale Moldovei cu Transilvania în perioada cuprinsă între anii 1527—1546 nu s-ar fi bucurat de o atenție corespunzătoare în istoriografia românească și străină. Cu prilejul aniversării a 450 de ani de la urcarea lui Petru Rareș pe scaunul domnesc al Moldovei, în cursul anului 1977 s-au publicat o serie de studii, în diferite reviste de specialitate, o culegere prestigioasă de studii de către Editura Academiei și unele monografii. Toate acestea reprezintă, fără îndoială realizări remarcabile și în unele cazuri chiar contribuții științifice reale în cercetarea istoriei Moldovei, a personalității lui Petru Rareș și a raporturilor lui cu Transilvania. Examinînd în acest context cartea lui Radu Constantinescu scoasă de către Direcția generală a Arhivelor Statului din Republica Socialistă România, sîntem obligați a constata că este vorba de una din cele mai de seamă contribuții atît sub raportul interpretării cît și sub cel al refinării complete a bazei de informații. Metoda riguroasă științifică cu care Radu Constantinescu a confruntat orice afirmație sau constatare mai nouă sau mai veche făcută de predecesori, cu izvoarele primare și atragerea în sfera cîmpului de vedere a tuturor informațiilor oferite de registrele de cheltuieli ale orașului Bistrița din anii 1530—1580, informații pe care le publică în limba lor originală și în traducere românească, oferă cărții

sale o temelie solidă. Afirmațiile și constatările lui, expunerea evenimentelor făcute de autor se bazează pe critica riguroasă a izvoarelor. De păreri expuse de Radu Constantinescu va trebui să țină seamă de acum încolo, oricine se va ocupa de acțiunile politice și militare ale lui Petru Rareș și de raporturile moldo-transilvane în perioada domniei sale.

O altă trăsătură pozitivă a cărții lui Radu Constantinescu constă în aceea că autorul analizează și reconstituie evenimentele și acțiunile lui Petru Rareș în contextul lor internațional. Această viziune întemeiată pe o bogată literatură de specialitate și pe buna cunoaștere a evenimentelor din centrul și sud-estul Europei permite autorului să schițeze dimensiunile locale și generale ale fiecărei acțiuni întreprinse de domnul Moldovei. Pe lîngă capitolele speciale consacrate prezentării contextului politic european, autorul ține seamă de acest context la tot pasul. Pentru a schița măcar un singur argument în susținerea afirmației de mai sus ne vom referi la unul din exemplele multiple în acest sens care ar putea fi invocate, anume la împrejurările în care a fost încheiat tratatul dintre Ferdinand I rege al Ungariei de o parte și Petru Rareș pe de altă, alianță pecetluită, la 12 aprilie 1535, de jurămînt de fidelitate prestat de domnul Moldovei. Autorul, într-o manieră foarte concentrată, ne înfățișează implicațiile

locale și mai generale ale acestui tratat. În strinsa lui conexiune cu tratatul defensiv de colaborare antiotomană încheiat între Moldova, Transilvania și Țara Românească, tratatul din aprilie 1535 privea nu numai raporturile dintre părțile aliate, ci avea repercusiuni pe un plan mult mai larg de la Polonia și Ungaria până la Imperiul otoman angajat în acel moment în război cu Persia. Acest avantaj larg caracterizează la tot pasul expunerea lui Radu Constantinescu. Delimitarea fronturilor atât de încurcate cum erau cele din anii 1535–1537 în Transilvania și lămurirea multiplelor contradicții și conflicte prin care se reconstituie firul călăuzitor al politici, al diplomației lui Petru Rareș însoțită de acțiuni militare, este în sine o sarcină grea, dar să realizezi acest lucru într-o formă atât de încheată și concentrată ca expunere cum a făcut-o Radu Constantinescu este un merit remarcabil, care trebuie să fie subliniat.

Pentru a înțelege una din constantele raporturilor politice și militare dintre Moldova și Transilvania între 1527 și 1546, anume problema stăpînirilor din Transilvania ale lui Petru Rareș, Radu Constantinescu nu scapă din vedere antecedentele istorice. Pentru că în jurul stăpînirilor ardeleni se țeseau principalele fire ale relațiilor politice și militare din perioada tratată, autorul pe bună dreptate și-a propus de la început să lămurească originea și natura acestor posesiuni, precum și soarta lor pînă la 1527. Primele patru capitole sînt consacrate acestor aspecte. Și aici Radu Constantinescu procedează metodic și supunînd unei analize atente izvoarele, stabilește mai întîi împrejurările și condițiile în care posesiunile ardeleni au fost dobîndite de către Ștefan cel Mare. El arată că Matei Corvinul, socotindu-se stăpînul cetății Chiliei, care a fost cedată de Petru al II-lea în 1448 lui Iancu de Hunedoara¹ a oferit lui Ștefan o compensație, după ce acesta din urmă pierduse Chilia și Cetatea Albă în anul 1484. Ștefan primise posesiunile ardeleni, mai precis cetățile Ciceului și Cetatea de Baltă cu domeniile aparținătoare de ele în condițiile încheierii tratatului de alianță și vasalitate, cum se exprimă autorul.

Radu Constantinescu prezintă pe larg întreaga luptă desfășurată de Ștefan cel Mare pentru a intra în mod efectiv în posesiunea dominațiilor primite de la Matei Corvinul. El enumeră satele care făceau parte din domeniile primite de domnul moldovean, oferindu-ne hărțile care înfățișează aceste cetăți. (Din păcate reproducerea hărților în text lasă de dorit. De fapt nici nu înțelegem de ce hăr-

țile de la paginile 16, 26 și 119 au fost reproduse în text din moment ce ele apar și în anexă într-o execuție tehnică ireproșabilă). Autorul analizează fiecare posesiune moldovenească în parte constatînd în încheiere că la 1527, deci atunci cînd pe scena relațiilor politice și militare între Petru Rareș, Moldova avea în Transilvania următoarele domenii: ținutul Ciceului, toată Țara Lăpușului și citeva sate din domeniul Ungurașului, avînd formal sub ascultarea sa Bistrița și Valea Rodnei, apoi satele din Vaidacămaraș și o fișie din domeniul Cetății de Baltă cu centrul la Vesăuș (p. 22).

Reconstituind drumul sinuos și atât de plin de cotituri neașteptate al relațiilor lui Petru Rareș cu Ferdinand I și cu Ioan Zápolya, apoi cu Gh. Martinuzzi și cu forțele locale din Transilvania, autorul ne oferă în încheiere o succintă prezentare cu privire la posesiunile moldovene din Ardeal pînă la mijlocul secolului al XVII-lea.

Vorbînd de aceste posesiuni Radu Constantinescu sesizează nu numai importanța politică și deosebită strategico-militară a acestora, ci și faptul că ele asigurau securitatea drumului comercial ce lega Moldova nu numai cu Transilvania ci și cu Maramureșul, nordul Ungariei și țările Europei centrale. Cadrul de istorie politică și militară reconstituit de autor cu atîta minuțiozitate și precizie oferă posibilitatea pentru a aborda și celelalte aspecte și în special aspectul comercial al raporturilor moldo-transilvane din perioada studiată, o abordare mai concretă și mai puțin tentantă spre generalizări fanteziste.

Radu Constantinescu reproduce, așa cum am mai remarcat, informațiile din socotelile Bistriței privitoare la raporturile moldo-transilvane sau care ar putea sugera ceva în privința acestor relații. El a făcut o muncă deosebit de folositoare și cu toată competența. Păcat că valoroasa lui carte nu este însoțită și de un indice de nume și de localități. Vom mai constata o regretabilă deosebire de viziune între carte și Cuvîntul înainte, o viziune solidă bazată pe fapte și informații reale și pe cunoașterea trăsăturilor caracteristice ale feudalismului, concepție ce se degajă din întreaga carte și una idealizată nu o dată lipsită de temeiul solid al realității istorice. Dincolo însă de caracterul festiv sau mai precis festivizat al Cuvîntului înainte cititorul avisat va prețui fără îndoială la justa ei valoare cartea lui Radu Constantinescu ca fiind o contribuție serioasă și fundamentală asupra temei tratate, o contribuție care a lămurit multe aspecte pînă acum obscure sau insuficient elucidate din istoricul raporturilor moldo-transilvane între 1527–1546. Aceste rapoarte au primit în expunerea autorului cărții la care ne referim o nouă perspectivă.

LUDOVIC DEMÉNY

¹ Din bogata bibliografie citată de Radu Constantinescu lipsește totuși studiul profesorului clujean Pall Francisc, *Stăpînirea lui Iancu de Hunedoara asupra Chiliei și problema ajutoarelor Bizanțului*, în „Studii. Revistă de istorie” XVIII (1965), nr. 3. p. 619–638.

MARIA DOGARU, Sigilii orășenești din epoca modernă și contemporană, București, 1978.

Lucrarea de curind tipărită sub îngrijirea Direcției generale a Arhivelor Statului din Republica Socialistă România vine să înlăture una din lacunele nu de ignorat, trebuie să recunoaștem, din domeniul așa-ziselor științe ajutătoare ale istoriei, sigilografia.

Nu întâmplător lucrarea a fost elaborată sub egida numitei Direcții, Arhivele Statului fiind păstrătoarele celor mai de seamă sigilii ale orașelor (și nu numai ale acestora, ci și ale diferitelor instituții, persoane ș.a.m.d.), fără a mai socoti numărul celor aici conservate. Ea se adaugă, deși recentă, totuși bine cunoscutelor lucrări semnate de Maria Dogaru, *Sigilii, mărturii ale trecutului istoric* (Edit. Științifică și Enciclopedică, Buc., 1976).

În *Prefață*, directorul general al Arhivelor Statului, Ionel Gal, explică succint și limpede necesitatea și importanța elaborării lucrării ca atare, „ce se constituie într-un început pe linia elaborării unor instrumente de informare științifică asupra sigiliilor românești”, fiind, totodată și „o invitație și o chemare în vederea depistării și cercetării tuturor izvoarelor sfragistice, mărturii care exprimă, într-un limbaj aparte și expresiv fenomenele istorice”.

În studiul introductiv izvoarele sfragistice orășenești sint analizate din punct de vedere al compoziției din emblemă, a devizelor arborate, a tehnicii de confecționare (a matricelor sigilare), a rolului pe care l-au avut sigiliile atât ca izvoare istorice și juridice cât și ca manifestare de artă.

Compozițiile din emblemă sigiliilor orășenești sint clasificate de autoare din două puncte de vedere :

a) Din punct de vedere al provenienței elementelor înscrise respectiv : 1) sigilii având în emblemă armele țării ; 2) sigilii cuprinzând în reprezentare armele districtului din raza căruia orașul respectiv făcea parte ; 3) sigilii cuprinzând compoziții mixte realizate prin plasarea armelor țării alături de însemnele locale ; 4) sigilii având în câmp un însemn propriu.

b) După semnificația elementelor cuprinse în emblemă sigiliile orășenești au fost grupate în următoarele categorii :

a) sigilii de tip iconografic ; b) sigilii de tip hagiografic ; c) sigilii reflectând principalele ocupații ale locuitorilor (inclusiv cele de tip naval) ; d) sigilii având în emblemă elemente ce atestă bogățiile naturale, flora și fauna unor regiuni ; e) sigilii având în câmp diferite construcții ; f) sigilii evocând un moment istoric memorabil ; g) sigilii menținând în emblemă unele elemente tradiționale adoptate cu secole în urmă ; h) sigilii având în emblemă arme vorbitoare.

Am fi dorit ca acest studiu interesant să fie mai larg.

Poate că nu ar fi fost rău să se insiste asupra valorii artistice a sigiliilor, ca și asupra modului de realizare a matricelor sigilare.

Ideea traducerii studiului într-o limbă de circulație universală este, desigur, bine venită.

Urmează descrierea sigiliilor orașelor, în ordinea alfabetică. O descriere corectă și, cum este și firesc, sintetică, fără a fi superficială. S-ar fi cuvenit, credem, datarea — cu aproximație, se-nțelege — a sigiliilor nedatate (ex. Primăria orașului Cluj, p. 96).

Reproducerea sigiliilor (impresiunile ori tiparele, matricele) nu-s reușite întotdeauna. Ne referim, atât la reprezentările din câmpul sigilar, cât și la legende (vezi mai ales nr. 19, 41, 43—46, 79, 82, 100, 127, 128, 131, 137, 178, 183, 205—209, 213, 235, 259, 275). Vină nu-i facem în primul rînd autoarei. Credem că ideea economiei nu este de fiecare dată bine înțeleasă. Investigațiile trebuiau adâncite spre a se depista exemplare mai fericit păstrate. Așa cum s-a procedat cu unele dintre sigilii (nr. 67, 90, 171, 187, 280), care au fost însoțite de cite un desen, așa se putea proceda și cu celelalte aflate într-o stare de conservare precară.

Monografia de față reușește să evidențieze importanța deosebită a izvoarelor sigilare pentru cercetarea istorică. Studiul introductiv și descrierile din partea a doua a lucrării demonstrează fără putință de tăgadă faptul că sigiliile reflectă frământările social-politice ale acestei perioade, mentalitățile diferitelor colectivități, concepția generală a vremii.

Reprezentările gravate în emblemă sigiliilor orășenești au constituit un mijloc de a evidenția originea comună a locuitorilor de pe teritoriul fostei Dacii și bimilenara lor existență pe aceste meleaguri.

Impresiunile sfragistice având în emblemă „Libertatea” (ale urbei Pitești), cele ale orașelor Focșani, Galați, Curtea de Argeș etc. exprimă preocuparea societății românești pentru sporirea prestigiului țării, afirmarea sentimentelor de mîndrie națională, hotărîrea societății românești de a milita pentru desăvîrșirea unității naționale.

Descrierile sigiliilor îi urmează *Bibliografie selectivă* și *Glosar*, ambele deopotrivă de utile.

Autoarea se adresează prin lucrarea de față, mai întîi cercetătorilor, specialiștilor (istorici, arhiviști, muzeografi etc.). Dar lucrarea stîrnește un real interes și în rîndul nespecialiștilor.

Direcția generală a Arhivelor Statului ne-a obișnuit cu lucrări pe cît de utile, pe atît de interesante, valoroase (în special *Cataloage de documente*). Cea la care ne referim nu face excepție.

Așteptat rămîne însă un *Album sigilografic* care să privească toate epocile istorice în care au existat atari semne pentru garantarea autenticității documentelor. Nu ne îndoim că Direcția generală a Arhivelor Statului va ști să răspundă cît de curînd acestei necesități.

ALEXANDRU LIGOR

Publicațiile Arhivelor Statului (1860–1977), Bibliografie analitică, Direcția generală a Arhivelor Statului, București, 1978, 186 pag.

Precizăm de la început că nu numai lucrarea, pe care o prezentăm aici, dar și activitatea științifică, amplă și utilă, axată pe valorificarea sub orice formă (arhivistică, muzeistică, istoriografică etc.) a materialului documentar pe care o desfășoară în prezent Arhivele Statului, ne sugerează câteva reflecții.

Incontestabil, noua apariție demonstrează că această instituție cucerește, sigur, o poziție certă în ansamblul celorlalte instituții de cercetare științifică a trecutului nostru. Pe lângă sarcinile, de altfel destul de complicate, privind conservarea și organizarea materialului documentar, Arhivele Statului dau dovadă de o mare suptele și adaptare la exigențele istoriografiei noastre actuale.

Elaborată de un colectiv format din cunoscuți specialiști — istorici și arhiviști — Tudor Mateescu, Ioana Burlacu și Gabriela Mărășoiu, lucrarea cu titlul de mai sus prezintă următoarea compartimentare: I. Ediții de documente, II. Cataloge și documente, III. Inventare arhivistice, IV. Indici de documente, V. Indrumătoare arhivistice, VI. Inventare generale, VII. Lucrări de prezentare a Arhivelor Statului. Cataloge, prezentări de expoziții, VIII. Albume de documente, IX. Instrucțiuni arhivistice, X. Lucrări de istorie, arhivistică. Științe auxiliare ale istoriei, XI. Bibliografii, XII. Periodice. În total, 120 titluri.

Expunerea propriu zisă a lucrării este precedată de o Introducere (p. 3—20) clară și metodică, semnată de Ionel Gal, directorul general al Arhivelor Statului. Fiind vorba de caracterizarea unei perioade îndelungate, în care au apărut publicațiile, o critică obiectivă ne-ar fi ajutat la definirea și ierarhizarea valorilor.

Având în vedere varietatea și importanța conținutului fiecărui gen de lucrări, autorii au optat, cum era și firesc, pentru o bibliografie analitică. Fiecare din cele 12 capitole începe cu o scurtă introducere, în care se subliniază importanța, semnificația și utilitatea grupajului respectiv de publicații.

Se înțelege că metoda bibliografiei analitice e destul de elastică și ispitește la depășirea limitelor impuse de o atare metodă. E ceea ce fac autorii mai ales la capitolul „Indrumătoarele arhivistice” când, ținând seama de structura specifică a acestor lucrări care servesc ca „instrumente de orientare științifică” asupra di-

feritelor fonduri și colecții de arhive, analizează elemente de detaliu, date și probleme cu o deosebită rigurozitate. Nu există altă soluție mai bună.

În general, lucrarea se caracterizează printr-o remarcabilă conștiinciozitate. Ne dăm seama că Arhivele Statului au optat definitiv pentru principiul de a oferi cercetătorilor și celor interesați informații documentare cit mai detaliate. Este și aceasta o formă de generozitate, care merită a fi subliniată.

Urmează textul francez al titlurilor bibliografiate, precum și un indice onomastic.

E de datoria noastră să subliniem că, spre deosebire de alte bibliografii, reduse de cele mai multe ori la o simplă enumerare de titluri, cu caracter informativ, noua publicație a Arhivelor Statului se remarcă printr-o justă compartimentare a lucrărilor și mai ales printr-o excelentă claritate a textelor analizate. Este așadar mai mult decât o bibliografie oarecare — un prețios instrument de lucru pus la dispoziția specialiștilor și a celor care caută să se apropie de istoria Arhivelor Statului.

Textul beneficiază de 21 de reproduceri, în general titluri din publicațiile bibliografiate, bine alese. De asemenea, pe supercoperta volumului s-au imprimat 6 reproduceri foarte sugestive.

Intrucât ținem cu orice preț ca specialiștii străini să ia cunoștință de cuprinsul lucrării, credem că transpunerea *Introducerii* într-o limbă de largă circulație ar fi fost utilă. Totodată credem că în loc de coperta neagră a cărții care distonează frapant cu tonalitatea coloristică, atât de plăcută, a supercopertei s-ar fi putut găsi o soluție mai fericită.

În finalul structurii lucrării am ajuns la opinia că lecțiile profesorilor de la Școala de arhivistică, publicate în revistele din afara Arhivelor Statului (Țara Birsei, Arhivele Olteniei și Raze de Lumină) nu pot fi incluse în activitatea editorială a DGAS. Asemenea lecții ar putea face obiectul unui capitol, în cadrul tratatului de arhivistică, în curs de elaborare.

Se înțelege că aceste sugestii nu răpesc cu nimic din valoarea indiscutabilă a lucrării, a cărei utilitate și importanță o situează la nivelul volumului de publicații ale Arhivelor Statului.

TR. IONESCU NIȘCOV

Petru Rareș, redactor cordonator Leon Șimanschi, Edit. Acad. R. S. România, București, 336 p.

Alcătuită prin efortul conjugat a nu mai puțin de zece istorici, monografia închinată lui Rareș, recent apărută sub auspiciile a două institute de istorie ale Academiei de Științe sociale și politice, încearcă o reconstituire integrală a celor două decenii din istoria Moldovei când pe tronul marelui Ștefan s-a aflat vrednicul Petru vodă.

Cumpănitele *Restituiri istoriografice* ale lui Leon Șimanschi (p. 19—46), ce urmează după un scurt *Cuvînt înainte* al lui Ștefan Ștefănescu și o *Prefață* iscălită de redactorul cărții, deși conștiincioase până la minuțe și înregistrînd, fie și în treacăt, opusculile obscure și păreri exprimate de feluriti istorici care nu au aprofundat în chip deosebit această epocă,

ignoră, în mod oarecum surprinzător, singura carte într-adevăr temeinică de pină acum și care merită încă a fi consultată, anume fundamentala teză de doctorat a lui Ion Ursu, *Die auswärtige Politik des Peter Raresch, Fürst von Moldau 1527—1538*, Wien, 1908.

Capitolul următor, alcătuit de Ion Toderașcu (*Înscăunarea*, p. 47—56) discută plauzibil ipotezele unor cercetători mai vechi ori mai noi privind originea și identitatea lui Rares, a cărui îndeletnicire de neguțator de pește este într-adevăr atestată, în afara celor două mărturii amintite de C. C. Glurescu în 1967 și de I. Toderașcu acum, de către socotelile Bistriței, ce înregistrează la 5 martie 1538 vânzarea a 54 de găleți de păstrăvi, prin oamenii lui Petru vodă.

Mai importantă rămâne *Politica internă* în anii primei domnii, capitol redactat de Constantin Cihodaru (p. 57—84), unde sint rezumate principalele rezultate dobândite de critica istorică modernă. Raporturile fundamentale ale epocii, cele agrare adică, sînt destul de vag reflectate aici, întrucît studiul preliminar care să fi scos în evidență particularitățile originale ale acestui aspect al domniei lui Rares, net deosebită din acest punct de vedere față de cele anterioare, lipsesc încă. Sînt în schimb reliefate mutațiile intervenite în suprastructura socială și instituțiile feudale, fără a se insista însă. Util, deși pe alocuri nesigur, rămîne tabelul marilor dregători ai domniei între 1527 și 1538, ce urmează a fi precizat prin consultarea izvoarelor ardelen, publicate au ba, și în primul rînd a socotelilor Brașovului și Bistriței. Fără doar și poate, ceea ce merită să fie aici relevat cu prisosință era extraordinarul avînt al meșteșugurilor și negojului, ce făcu din Moldova, pentru o scurtă vreme, o putere de însemnătate europeană. Tabloul general al economiei producătoare este aproape complet, autorul folosind, cu acea conștiinciozitate ce-i este proprie, toate materialele disponibile. Dacă Moldova lui Rares a putut deveni însă la un moment dat o țară îmbelșugată în produse manufacturate de tot felul, aceasta s-a datorat mai cu seamă teritoriilor controlate de ea peste munte, din care pricină ar fi fost utilă consultarea, dacă nu a izvoarelor, întrucît avem de a face cu o lucrare de sinteză, măcar a celor două volume scrise de Ion Nistor, nedepășite încă, *Die auswärtige Handelsbeziehungen der Moldau in 14., 15. und 16. Jhh.*, Gotha, 1911 și *Handel und Wandel in der Moldau bis zum Ende des 16. Jh.*, Gotha, 1911, ultima urmînd a fi acum tradusă și publicată de o editură bucureșteană. Politica internă însăși a domnitorului, în măsura în care ea poate fi deslușită, este reconstituită cu prudență, după principiul devenite deja tradiționale, în această parte a cărții, pe care am fi dorit-o mai amplă.

Mai departe, într-o optică îndrăznească, Nicolae Grigoraș caută în Petru Rares un *Precurso* al lui Mihai Viteazul (p. 85—108). Autorul acceptînd însă îndeobște rezultatele sintetizate în 1937 de Nicolae Iorga, aspectul, alt-

minteri perfect interesant, pe care și-l propusese a-l dezvălui, rămîne prezent numai în cîteva fraze enunțative, deși, în mare, concluziile sînt juste. Întrucît este vorba totuși de un aspect esențial al istoriei noastre naționale, considerent care a și prilejuit aniversarea din anul trecut, cititorul, dacă vrea să se lămurească, urmează să se adreseze pentru aceste lucruri cărții publicate de noi sub egida Direcției Generale a Arhivelor Statului, *Moldova și Transilvania în vremea lui Petru Rares. Relații politice și militare 1527—1546*, București, 1978.

În schimb, Veniamin Ciobanu vede în Rares mai cu seamă un *Apărător al moștenirii lui Ștefan cel Mare* (p. 109—135), bizuindu-și argumentația pe sursele puse în valoare în ultima vreme. Temeinic și conștiincios alcătuit, acest capitol constituie o izbită sinteză a relațiilor moldo-polone între 1527 și 1538.

În fața impactului otoman (p. 138—150) și Agresiunea otomano-tătaro-poloneză și căderea lui Petru Rares (p. 151—160), capitole redactate de Gemil Tahsin, colaborator al Arhivelor Statului, înnolesc în chip binevenit istoria anului 1538, punct de răscruce în istoria Moldovei. Alcătuite cu inteligență și întemeiate pe o bibliografie de ultimă oră, ba chiar și pe documente încă inedite, ele dau la iveală o latură încă prea puțin cercetată a istoriei noastre, anume cea a Țărilor Române ca obiectiv al politicii otomane într-un context european mai larg.

Începînd cu *Domnia lui Ștefan Lăcustă* (p. 161—174), capitol scris de Ștefan S. Gorovei, cartea câștigă un spor de precizie științifică și spirit critic, cititorului așezîndu-i-se de acum înainte în față, pe parcursul a 100 de pagini, argumente și concluzii ale unor specialiști în materia pe care o tratează. Capitolul, plin de lucruri noi, pe care le socotim pe deplin întemeiate și convingătoare, mai puțin unele date cronologice, ce pot fi încă discutate, are o singură lipsă, ce-i drept importantă, întrucît este vorba de restabilirea autorității moldovene asupra Brașovului și Bistriței.

Același lucru se poate spune și despre capitolul închinat efemeriei *Domnii a lui Alexandru Cornea* (p. 175—178), redactat de același autor, capitol prea scurt totuși pentru a se fi putut dispensa de citirea singurelor studii dedicate acestui domnitor, și anume *Un domn al Moldovei. Alexandru vodă Cornea*, de V. I. Cărbăș (București, 1946) și *Politica internă a lui Petru Rares (A doua domnie 1541—1546)*, de C. Rezachevici („Revista de istorie”, tomul 30, nr. 1/1977, p. 67—93). Oricum, s-ar fi cuvenit măcar amintită acțiunea politică și militară de căpetenie a acestui domn, acțiune care și avea de altfel să-i aducă pieirea, atestată de un document publicat încă din 1879 și de Cantemir, care o pune însă în seama lui Petru vodă, anume atacarea turcilor din Suceava și a raialei de la Tighina.

Datele și concluziile comunicate de Constantin Rezachevici în *Pribegia lui Petru Rares* (p. 179—203), de multe ori noi și sprijinite pe

documente inedite, sînt pe alocuri discutabile, autorul lăsîndu-se mult prea des furat de entuziasmul ce-i este caracteristic, în dauna consultării documentelor, ce-i drept redactate în limbi care nu-i sînt totdeauna accesibile. Efortul sincer al acestui harnic cercetător de a reconstitui după toate izvoarele care i-au stat la îndemînă viața lui Rareș în anii cînd s-a aflat fugăr, departe de țara sa, este însă perfect meritoriu și se cuvine a fi amintit ca atare. Din păcate, ignorarea unor surse esențiale, firește ardelenе, întrucît este vorba de o perioadă din istoria Transilvaniei, iar nu din cea a Moldovei, dau nu o singură dată prilej autorului să recurgă la presupuneri, chiar și atunci cînd se referă la lucruri de multă vreme stabilite.

Sub titlul *Politica internă în timpul celei de a doua domnii a lui Rareș (1541—1546)*, același istoric imprimă aici (p. 205—228) un articol deja apărut în „Revista de istorie”, tomul 30, nr. 1/1977, p. 67—93 și unde se încearcă de fapt o reconstituire a componenței sfatului domnesc și a cronologiei construcțiilor ridicate din porunca lui vodă în ultimii cinci ani de domnie. Întrucît despre lucrurile, bune sau rele, din acest studiu am vorbit deja în cartea mai sus pomenită, socotim de prisos a mai reveni.

Tot Constantin Rezachevici semnează și capitolul care urmează, *Politica externă* (p. 229—265). Așa cum ne-am putut încredința, colegul C. Rezachevici a consultat și folosit în timpul redactării, în manuscris, lucrarea noastră deja amintită și care, aflată pe atunci la îndemîna redactorului coordonator, i-a stat și autorului la dispoziție. Am putut astfel avea mîndria de a vedea, reluate de pana vrednicului nostru coleg, cu trimiteri la izvoare, expresii și ipoteze care ne aparțin și pentru a căror veracitate ne asumăm răspunderea integrală, rămîind ca autorul nostru să facă eventual în altă parte dovada lor. Ne grăbim să adăugăm că aceasta s-a petrecut cu încuviințarea noastră expresă, nu însă și spre folosul unității capitolului, al cărui semnatar vorbește uneori de două ori despre același lucru, în termeni diferiți, fără a-și da seama că se contrazice. Oricum, C. Rezachevici rămîne unul din cei care, alături de Șt. S. Gorovei, au contribuit cel mai mult la ridicarea nivelului științific al monografiilor Academiei de științe sociale și politice și stăruim în convingerea că prin muncă independentă și asiduă acest harnic și pasionat cercetător al trecutului nostru va aduce o contribuție de seamă la propășirea științei românești.

După binevenita cercetare genealogică a *Familiei lui Petru Rareș* (p. 266—270), semnată de Ștefan S. Gorovei și evocarea acelor *Confruntări ideologice* (p. 271—291) pe care Leon Șimanschi o face, după izvoare a căror selecție nu ne pare totuși deplin explicată, citim un capitol de *Realizări artistice*, alcătuit cu îndemînare și onestitate de Ion Solcan, căruia

scopul volumului nu i-a fost însă pe cîte se vede îndeajuns lămurit (p. 292—317), o încheiere a lui Leon Șimanschi sub titlul *Personalitatea domnului* (p. 318—322) și un rezumat în limba franceză.

Redactorul cărții a avut o sarcină destul de dificilă, fiind deseori, așa cum reiese cu prisosință la lectură, în situația de a lămuri într-un fel sau altul contradicțiile, inerente unor studii disparate, pentru că totuși cartea Academiei de științe sociale și politice este mai puțin o monografie colectivă și mai mult o culegere de studii. Vrednicul cercetător ieșean s-a achitat totuși în chip remarcabil de sarcina sa, chiar dacă numai o parte a volumului pe care îl girează este ceea ce s-ar fi cuvenit a aștepta și a primi, la aniversarea marelui domnitor, din partea unor instituții cu vechi tradiții în cercetarea științifică, asemenea Institutului de istorie și arheologie A. D. Xenopol și Institutului de istorie N. Iorga. Este astfel de datoria noastră să subliniem grija cu care redactorul s-a străduit și în cea mai mare parte a reușit să convingă pe autori a accepta nume unice pentru unul și același personaj. Excepțiile sînt destul de puține și ne mulțumim a semnală aici doar cîteva, precum Alexie Bethlen (p. 90, 93, 95 etc) și A. Thurzo (p. 198), Thomas Zweh (Zeweh) și Thomas Waldorfer (p. 189, 199 etc), ori Grigore Rosenberger (p. 61) și Gheorghe Rosenberg (p. 254); bineînțeles, este vorba de Bethleni, sau Bethlen Elek, numit și Thurzo, apoi de Thomas Werner von Oberwallendorf, zis și Walldorfer, sau Kürschner, Cojocarul adică, poreclă care în maghiară se traduce prin Szűcs, precum și de Grigore diacul de Cotnari (Gregorius Litteratus, Gregor Rosenberger von Kuttnersberg). Un indice de nume și locuri, ca și o cronologie Petru Rareș ar fi servit, fără doar și poate, la limpezirea nedumeririlor și la eliminarea tuturor contradicțiilor din această carte, cu liste de dregători șovăielnice și o geografie destul de confuză.

Ilustrația volumului, tipărit în excelente condiții grafice, este în genere bine aleasă și sugestivă, nu însă și harta de la p. 206, care, în ceea ce privește Transilvania, este greșită și nu slujește deloc la a demonstra imaginea unui înaintemergător al lui Mihai Viteazul.

Scăderile semnalate și care trebuiau oricum pomenite nu pot umbri însă merite care, la rîndul lor, se cuvin neapărat recunoscute. Astfel, inițiativa și îndemnul alcătuirii și publicării, în cele mai bune condiții cu putință, ale unui volum monografic Petru Rareș sînt fapte meritorii, pentru care se cade ca istoricii noștri să fie recunoscători instituțiilor științifice responsabile. Dorim de aceea a vedea perpetuată seria de monografii omagiale închinată memoriei marilor noștri domnitori, serie inițiată și continuată, precum se vede, de către Academia de științe sociale și politice.

RADU CONSTANTINESCU

C. BOTEZ, D. URMA, I. SAIZU, Epopeea feroviară românească, Edit. Sport-turism, București, 1977. 440 p.

Între marile realizări ale minții și miinii omului în secolul al XIX-lea, ca urmare a necesității obiective de satisfacere a nevoilor dezvoltării economice, se înscrie realizarea noului mijloc de transport — trenul. După căutări, cercetări și încercări ce au durat mai bine de un sfert de secol, s-a deschis prima linie de cale ferată cu exploatare permanentă, la 15 septembrie 1830, între Liverpool și Manchester. Se naște astfel un nou mijloc de transport „mai ieftin, mai iute, mai sigur și mai confortabil” care într-un timp relativ scurt avea să devină mijlocul principal în toată lumea.

Despre istoricul căilor ferate, rolul acestora în viața țării noastre se ocupă o lucrare de sinteză ai cărei autori sînt Constantin Botez, Demetru Urmă și Ioan Saizu. Cercetători de prestigiu, cu preocupări și rezultate deosebite pentru istoria transporturilor, ei prezintă în **EPOPEEA FERVIARĂ ROMÂNEASCĂ** pe o întindere de numai 440 de pagini, un ansamblu de probleme legate de căile ferate, într-o formă așa de concentrată încît atunci cînd le citești îți dai seama că sînt mai mult concluzii, sînt idei, armonie de idei, demnități și patriotism.

Prima parte a lucrării evidențiază preocupările pentru construcția de căi ferate în România, darea lor în funcțiune, evoluția rețelei căilor ferate, implicațiile pe care le-au avut căile ferate asupra dezvoltării altor domenii ale economiei naționale. Este partea care, după opinia noastră, aduce o mare cantitate de informații, de informații care merită să fie reținute, ele fiind plămădeala minților luminate și ale muncii neobosite ale generației ce înfăptuia revoluția din 1848—1849 și realiza, prin unirea Moldovei și Munteniei, statul național român, ale celei care cucureau independența în 1877 ca și ale celei care a militat și a adus împlinirea visului de veacuri a tuturor românilor — unirea cea mare.

Proiectele ca și încercările de construire a căilor ferate care au loc în al cincilea și al șaselea deceniu al secolului XIX au fost încununate de succes în 1869 cînd, la 19/31 octombrie, a fost inaugurată linia ferată București — Giurgiu și a intrat în exploatare regulată chiar a doua zi, iar la 3/15 decembrie, cea de la Suceava (Ițcani) — Roman.

Cu ocazia inaugurării primei linii ferate, primul ministru făcea afirmația care trebuia să fie și un program de acțiune: „gradul de civilizație al unui popor se măsoară prin numărul kilometrilor căilor ferate”. Și într-adevăr, prin eforturi susținute poporul român a putut să realizeze într-un timp relativ scurt o rețea care crește de la 240 km în 1870 la 2469 în 1890 pentru ca în 1915 să ajungă la peste 3700 km.

Lucrarea pune în evidență contribuția concepției științifice în rezolvarea unor probleme

tehnice legate de transport contribuție ce s-a manifestat în permanență, începînd cu nivelarea pămîntului pînă la montarea la o locomotivă, în 1887, a primului aparat de ars rămășițe de păcură, acțiune extinsă după aceea nu numai la locomotive ci și în focarele cazanelor de aburi ale unor vapoare, înlocuind astfel cărbunele importat; de la primul proiect de pod peste Dunăre, între Giurgiu și Ruscic propus în 1871 de ing. I. Alecsandri pînă la realizarea proiectului și a podului de cale ferată, în 1890—1895 de inginerul român Anghel Saligny; podurile și viaductele ca și tunelele care au trebuit executate, sînt lucrări care au pus la încercări inginerii și personalul C.F.R. Sînt numai cîteva exemple care arată capacitatea de gîndire și posibilitățile de realizare, contribuția științei și tehnicii românești din acea perioadă la rezolvarea de probleme impuse de practică.

Ce au însemnat căile ferate pentru țara noastră, rezultă cu prisosință din lucrarea amintită. Ne vom opri numai la cîteva din aspectele evidențiate de autorii ei. În afară de deplasările mai rapide, în cantități mari a bunurilor, în diverse locuri, căile ferate au adus o contribuție însemnată la bugetul statului. În 1882 bugetul C.F.R. cuprindea la venituri suma de 21,18 milioane lei, iar la cheltuieli mai puțin cu 6,67 milioane lei, atunci cînd bugetul statului era de 123,18 milioane lei. Încasările maxime la C.F.R. s-au înregistrat în anul bugetar 1915—1916 și anume 125,2 milioane lei, în timp ce încasările statului erau de 662,4 milioane lei. Cît privește beneficiul maxim al căilor ferate acesta s-a înregistrat în anul 1911—1912, fiind de 45,6 milioane în timp ce beneficiul bugetului de stat a fost de 110,4 milioane lei. Rezultă că încasările anuale ale căilor ferate erau de cca. cinci ori mai mici ca ale statului, dar beneficiul, proporțional, mai mare (40% din acel al statului).

Căile ferate au fost un mare consumator de combustibil, ceea ce a făcut ca extracția cărbunelui să se dezvolte considerabil impunînd nu numai căutarea de surse dar și construcții considerabile.

Extinderea rețelei căilor ferate a dus la creșterea, an de an, a numărului de construcții, iar aceasta a stimulat și dezvoltat industria materialelor de construcții — piatră, balast, var, cărămidă, ipsos, ciment etc. Atelierele C.F.R. și în primul rînd cele de material rulant, au fost multă vreme cele mai importante reprezentante ale industriei metalurgice.

Navigația maritimă a fost de fapt creată de administrația feroviară, iar navigația fluvială a fost stimulată considerabil indirect.

Un rol deosebit l-a jucat calea ferată în acțiunea de desăvîrșire a unitii Principatelor, favorizînd unificarea administrativă, circulația intensă a persoanelor, circulația ideilor, a mărfurilor etc., în apărarea țării atît în timpul

războiului pentru cucerirea independenței cît și în primul război mondial.

Și din punct de vedere social căile ferate au contribuit în mod substanțial la ridicarea țării. În primul rînd, numărul personalului angajat în această ramură a economiei va fi în permanentă creștere de la 1468 lucrători în 1870 la 13.870 în 1890 și la 35.000 în 1915. În al doilea rînd atelierele de pe lîngă depouri, iar mai apoi atelierele C.F.R. și școlile profesionale au fost pepiniere de cadre nu numai pentru C.F.R. dar și pentru alte domenii ale economiei naționale.

Putem zice, împreună cu autorii cărții, că de-a lungul timpului căile ferate au contribuit nu numai direct, ci și indirect la progresul țării, organizînd și susținînd instituții noi, stimulînd ocupații productive vechi și creînd altele noi, aducînd în circuitul vieții economice și culturale regiuni din țară anterior izolate și ușurînd circulația populației și a bunurilor pe raze mari, calea ferată înfăptuind o operă complexă, multilaterală de importanță națională.

După primul război mondial căile ferate, deși mărite din punct de vedere al rețelei și al parcului de vagoane și locomotive, datorită distrugerilor din timpul războiului, uzurii determinată de exploatarea la maximum, ca și absența posibilităților de reînnoire din timpul războiului, au avut nevoie de o perioadă însemnată de refacere, concomitent cu preocupări pentru repararea ori construirea de locomotive și vagoane, de mărire și îmbunătățire a rețelei de cale ferată.

Autorii lucrării arată pe larg măsurile pentru intensă exploatare a căilor ferate dar și problemele importante de ordin social ce se puneau în fața guvernului. Cei aproape 100.000 de muncitori în 1922 și cam 120.000 pînă la al doilea război mondial reprezintă o adevărată forță socială, cu probleme și interesele sale de care guvernanții trebuiau să țină seamă și să le facă față. Atît salariile, condițiile de muncă și de viață cît și drepturile și libertățile lor fac mereu obiectul luptelor celei de a doua „armate a țării”, culminînd cu marele moment din istoria căilor ferate — 1933. De altfel, după părerea noastră, fiind vorba de „Epopeea feroviară românească” lucrarea se ocupă puțin de aspectul luptei muncitorimii ceferiste. În noile condiții dezvoltarea econo-

miei și considerații de ordinul apărării naționale au impus măsuri de organizare și un program financiar și de lucrări menite să ducă la creșterea aportului căilor ferate atît la progresul economiei cît și la apărarea țării.

Dar anii grei ai celui de al doilea război mondial, transporturile de interes militar și economic pentru Germania hitleristă, distrugerile și pierderile considerabile, au produs pagube uriașe căilor ferate și, respectiv economiei naționale, pentru a cărei refacere, poporul român a trebuit din nou să facă, ani de zile, mari eforturi.

Atunci cînd și în istoria căilor ferate are loc „începutul unei cotituri”, eforturile pe care le face poporul pentru refacerea și consolidarea rețelei feroviare, acțiuni ce fac parte din refacerea și consolidarea economiei naționale nu vor fi în interesul exploatarelor, căile ferate făcînd și ele parte din bunurile proprietate ale întregului popor. De altfel și autorii s-au străduit să prezinte cu multă competență, dar și cu mult suflet, problemele ce au stat și stau în fața conducerii acestui domeniu, contribuția căilor ferate, alături de celelalte mijloace de transport la construirea noii economii, a economiei socialiste.

La terminarea citirii cărții, ai impresia că ai parcurs peste un secol de muncă, că te-ai bucurat împreună cu generațiile de lucrători ai căilor ferate de marile lor succese, că ai învățat cu ei, că te-ai dezvoltat alături de ei, că ai luptat împreună cu ei. Deci, cartea nu numai că consemnează pentru contemporani și pentru viitorime aspecte esențiale ale frământărilor istoriei a transportului feroviar ci pune în evidență munca, inteligența, capacitatea, devotamentul tuturor categoriilor de triditori ai căilor ferate, dar reliefează cu multă căldură și modestele aspecte ale preocupărilor de dezvoltarea diferitelor probleme tehnice, contribuția românească la tezaurul tehnicii transporturilor și a mijloacelor de transport, contribuie din plin la educarea patriotică.

Această lucrare este rezultatul unei munci susținute de investigare a surselor documentare editate și inedite, a capacității de analiză și sinteză, a competenței autorilor în materie de căi ferate. Este o contribuție în domeniul cercetării istorice ce îmbogățește tezaurul național.

VASILE ARIMIA

Documente Romaniæ Historica, seria D — Relații între Țările Române, vol. I, Edit. Acad. R. S. România, București, 1977, 526 p.

În anul 1977, Editura Academiei Republicii Socialiste România a inaugurat în cadrul monumentalei ediții de documente medievale „Documenta Romaniæ Historica” o nouă serie — D — Relații între Țările Române. Această completează în mod fericit seriile A — Moldova; B — Țara Românească și C — Transilvania, cuprinzînd acele izvoare scrise, care ilustrează legăturile permanente și multiple între cele trei țări române de-a lungul seco-

lelor. Primul volum cuprinde 342 de documente dintre anii 1222—1456. Lucrarea constituie o colaborare a institutelor de istorie din Cluj-Napoca, București și Iași, fiind întocmită de către Acad. Ștefan Pascu — care semnează și introducerea („cuvîntul înainte”) — Constantin Cihodaru, Konrad G. Gündisch, Damaschin Mioc și Viorica Pervain. Traducerile din limba latină au fost efectuate de către Ștefan Bezdechi, Theodor Naum și Lelia Oprea.

Editarea tuturor documentelor în limba originalelor, însoțită de traducerea lor în limba română face ca aceste izvoare istorice să fie accesibile atît cercunilor largi de cercetători, cit și altor prieteni ai istoriei.

Aproape jumătate (152) din originalele documentelor publicate în volum se păstrează la filiala Arhivelor Statului — județul Brașov și ilustrează rolul deosebit de important al orașului de sub Tîmpa ca element de legătură între Transilvania, Moldova și Țara Românească în tot cursul evului mediu.

În continuare, dorim să ne referim numai la unele probleme privind editarea documentelor de la Brașov.

La două documente lipsesc cotele: 175 (Stenner, seria slavă nr. 10) și 226 (Schnell, 1.4).

La nr. 160 nu este menționat al doilea original la Privilegiul nr. 70.

Documentul nr. 46 este publicat cu o cotă greșită (Privilegiul 7 în loc de 807).

Documentele nr. 90, 96 și 98 nu sînt menționate ca existînd la Arhivele Statului Brașov, editorii referindu-se la informații din anul 1902.

Cotele sînt incomplete, neindicînd seria sau colecția la 90 de documente. Dintre acestea 8 sînt din Colecția Privilegiul (nr. 120, 133, 134, 142, 175, 243, 297 și 326), iar 82 din colecția Stenner, seria slavă (nr. 122, 123, 135, 137, 138, 143—145, 154, 166, 168, 173, 175—178, 182—190, 192—195, 197—204, 210, 211, 213—217, 221, 225, 228—230, 232—241, 244—246, 249, 250, 253, 254, 260—263, 267, 277, 306, 307, 313, 315, 331—335, 340).

Nu sînt publicate notele tergalice la documentele nr. 215, 230, 246, spre deosebire de principiul aplicat la altele, unde ele s-au tipărit, ca la nr. 86, 91, 123, 126, 127, 146 etc.

O altă categorie de observații se referă la indicarea edițiilor anterioare de texte, facsimile, traduceri și rezumate. Din bibliografia indicată la pag. XI—XV, chiar prima lucrare, Andronescu, *Repertoriul*, nu este menționată la peste 80 din documentele slave de la Arhivele Statului Brașov. Lipsesc de asemenea:

— Arion, *Mircea*, la nr. 120.

— Bogdan, *Album paleografic*, la nr. 192, 201, 213, 240, 277.

— Bogdan, *Doc. și reg.*, la nr. 176, 198, 237, 335.

— N. Docan, *Studii*, la nr. 134, 143, 183, 184, 185—187, 232, 239, 240, 243.

— Nicolaescu, *Aldea*, la nr. 192, 193, 194, 195, 199, 200, 203, 204, 222, 225.

— Nicolaescu, *Doc. sl.-rom.*, la nr. 182, 192, 210 (este însă citat în note !), 297.

— Sieb, *Quartalschrift*, la nr. 89.

— Tocilescu, la nr. 210, 217, 331—334.

— Ub. (*Urkundenbuch*) nu este menționat la peste 80 din documentele slave. Astfel se explică unele diferențe de datări, de ex. la nr. 145, 166, 18, 173, 183—187, 189, 190.

Nu rezultă din volum, de ce la *Miletić* este menționat numai numărul de ordine al documentelor din această publicație, pe cînd la toate celelalte, editorii indică paginile.

Editorii volumului nu au folosit la bibliografie volumul editat de D.G.A.S. „*Industria textilă din Brașov și Țara Birsei. Catalog de documente*, vol. I, 1413—1820”, elaborat de Elena Moisuc, în care se află rezumatele a 14 documente din volumul recenzat (nr. 120—122, 134, 137, 141—143, 175, 176, 245, 265, 297, 326). De asemenea, nu s-au folosit unele publicații în care figurează citeva din documentele cuprinse în volum, ca de ex. Iorga, *Scrisori de boieri și domni* (nr. 201, 211, 277), Bogdan, *Vlad Tepeș* (nr. 213, 277, 318) și altele.

Cu privire la citeva documente ne mai permitem unele observații de amănunt.

La documentul nr. 121 (varianta latină a privilegiului comercial al lui Mircea cel Bătrîn pentru brașovenii se cuvenea a fi menționat că, după cum a demonstrat Alexandru A. Vasilescu în *Revista istorică*, XIII, 1943, fasc. I, p. 78—96, acesta trebuia să fie un fals, înțocmit în complicitate cu logofătul Coico, după cum reiese și din documentul nr. 177 din volumul recenzat.

Documentul nr. 181, datat în volum 1431 iulie 2, este de fapt un secol mai tîrziu, anume din 1531 iulie 2, fiind editat cu data greșită de către editorii de documente mai vechi. Judele brașovean Lucas Kis este Lucas Hirscher zis „cel Mic”, care a funcționat între 1527—1539 și 1541. Pe lîngă emitent și destinatar, și aspectul paleografic indică datarea pentru secolul al XVI-lea.

La documentul nr. 246 credem că și din planșa XIX de la pag. 521 a volumului rezultă, că lectura „dechanășevi” și traducerea „decanului” nu sînt corecte, ci trebuie să fie de fapt un nume de persoană, Dek Hanăș. Același Dek Hanăș apare și în documentele nr. 243 (pag. 340—341), nr. 245 (pag. 342) și „A” (pag. 463—464), tot ca însoțitor al „pirgarului Mihail”. S-ar putea să fie identic cu „magister Johannes, concivis Brassoviensis” din documentul nr. 226.

La documentul nr. 67 localitatea „villa Nuncum”, iar la documentul nr. 159 localitatea „Monyaros” au fost identificate cu localitatea Măgheruș, care potrivit indicelui onomastic p. 478 s-ar afla în județul Mureș. Din contextul celor două documente reiese însă că este vorba de Măeruș din Țara Birsei.

Tot astfel, în documentul nr. 166 ar fi fost bine, să se explice că „cetatea Turcșori” este de fapt cetatea Bran, așa cum rezultă și din indice la pag. 468.

O anume inconsecvență este și faptul că documentele 108, 109, 170, 219 și 249 sînt date ca fiind emise la „Pojon”, pe cînd la nr. 169 aceeași localitate apare cu numele ei oficial actual „Bratislava”.

Poate o serie din observațiile de mai sus nu-și găseau locul aici, dacă o notă asupra ediției explică cititorului anumite principii de editare, de citare a bibliografiei etc. În lipsa acestei note, volumul nu apare în toate părțile suficient de unitar.

Observațiile noastre, care se referă numai la o parte a documentelor din volum, nu pot știrbi cituși de puțin meritele reale ale auto-

rilor volumului. Pentru efortul și strădania lor li se cuvine toată grațitudinea celor care de acum înainte vor putea lucra cu mult folos cu aceste documente reunite pentru prima dată într-un volum destinat circulației cât mai largi și care răspunde unor exigențe ridicate.

Din observațiile de mai sus rezultă, credem, în mod suficient, că editorii volumului întâi din seria „D — Relații între Țările Române” a colecției „Documenta Romaniae Historica” nu au apelat la sprijinul Arhivelor Statului, în special al Filialei Brașov, nici cel puțin pentru confruntarea și actualizarea cotelor arhivistice, pentru a asigura corpusului de documente un nivel cât mai ridicat. Arhivele Statului, ca principale deținătoare ale docu-

mentelor feudale, posedă evidențe perfecționate asupra izvoarelor istorice din depozitele lor, care pot și trebuie să slujească cercetării istorice. Este deci în interesul științei istorice din țara noastră, ca la continuarea editării seriei de documente privind relațiile între Țările Române — ca și la alte publicații de izvoare istorice — Arhivele Statului să colaboreze cit mai strâns cu institutele de istorie ale Academiei de științe sociale și politice.

Astfel se vor putea realiza publicații științifice la un nivel superior, care să contribuie la creșterea prestigiului istoriografiei românești și pe plan internațional.

GERNOT NUSSBÄCHER

JAKÓ ZSIGMOND, Philobiblon transilvan, cu o introducere de prof. dr. Virgil Cândea, Edit. Kriterion, București, 1977, 512 p.

Apărut în același timp cu versiunea originală, maghiară, acest *Philobiblon transilvan* al eruditului istoric și bibliograf clujean Jakó Zsigmond înmănușează studii ce îmbrățișează istoria cărții ardelenice manuscrise ori tipărite, începând din secolul XII și până la mijlocul veacului trecut. Depășind preocuparea bibliofilă de pură specialitate, studiile, deși reprezintă în mare parte rezultatul unor cercetări mai vechi ale autorului, fiind deja parțial comunicate în revistele noastre, năzuiesc la rostul de capitole ale unei istorii preliminare a bibliotecilor ardelenice. Ce-i drept, unele aspecte parțiale ale acestei culturi de scriptori și de tipografie constituie de multă vreme obiectul unor adâncite cercetări, mai cu seamă din partea cercetătorilor maghiari, dar, spre deosebire de aceștia, savantul clujean se străduiește și reușește să integreze de fiecare dată în viața istorică a Transilvaniei ceea ce aparține acestei provincii numai, scoțind în evidență latura locală, cea mai interesantă de fapt, a fenomenului cultural.

Astfel, primul capitol, *Oradea în istoria bibliotecilor noastre medievale* (p. 13—71), făcând suma rezultatelor obținute până acum, între care pot fi remarcate și cele, cu totul recente, ale soților Csápoda, anunță în același timp deschiderea unor noi orizonturi de cercetare, prin reconstituirea, pe care autorul se angajează s-o facă în viitor, a colecțiilor și scrierilor încă nedescoperite ale unor intelectuali orădeni de faimă europeană, cum ar fi slovacul Jan Henkel, prieten al lui Erasmus, Luther și Melancthon, ori românul Mărtin Hațeganul din Olancev (cca. 1495 — cca. 1547).

Istoria tipografiei ardelenice din al XVII-lea veac este ilustrată în cartea lui Jakó printr-un capitol dintr-o viitoare istorie a *Bibliotecii colecției Bethlen din Aiud. Inceputurile și prima sa perioadă de funcționare 1622—1658* (p. 128—146) și o sinteză a masivei sale cărți tipărite la București în 1974 sub titlul *Erdélyi Féniks*, și anume *Fenixul transilvan. Activitatea și însemnătatea tipografului Tóthfalusi Kis Miklós* (p. 147—226).

Deosebit de însemnat pentru istoria legăturilor culturale între Țările Române în veacul al XVIII-lea este studiul care privește *Legăturile culturale și științifice cu Țara Românească ale lui Köleséri Sámuel* (p. 227—236), rezumat al unei lucrări în manuscris a autorului, încă nepublicată și care ar trebui să vadă cât mai curând lumina tiparului, pentru a întregi un tablou de viață culturală rămasă încă din păcate în beznă. O contribuție în acest sens se arată a fi chiar *Inceputul tipografiei de la Blaj din cartea lui Jakó* (p. 237—246) pentru tiparul românesc și excelența *Istoric al bibliotecii documentare din Odorheiul Secuiesc* (p. 247—309) pentru cel maghiar.

Pe linia unor preocupări mai vechi se înscrie așijderea *Istoricul bibliotecii lui Timotei Cipariu* (p. 310—361), pentru ale cărei codice latinești Z.J. a publicat un catalog sumar în „Revista Arhivelor” (1967), 1, p. 35—41, sub titlul *Bibliofilia lui Timotei Cipariu* (cf. și Z. Jakó, *Az enyedi régi könyvtár kéziratok ritkaságairól*, „Nyelv — és Irodalomtudományi Közlemények”, 8 (1964), 209—226), studiu pe care autorul îl socotește „un omagiu pe care se va simți obligat să-l aducă fiecărei admirator al științelor, dacă cursul cercetărilor sale se va apropia vreodată omenește de acest mare savant ce a trăit pentru poporul său, pentru știință și carte”, care a fost vrednicul Cipariu.

Exhaustiv ca informație bibliografică, ultimul capitol, *Cartea și biblioteca în cultura maghiară din Transilvania. Biblioteconomia socialistă și moștenirea de cărți a naționalităților conlocuitoare* (p. 362—403) reprezintă o pledoarie *pro domo* a unui bibliograf împătimit de vocația sa și care se străduiește să insufle același entuziasm care l-a animat o viață întreagă și generației tinere. Nu ne îndoiim că apelul pe care savantul nostru coleg îl face cu atita entuziasm și căldură va afla ecoul așteptat, firește, nu numai în ceea ce privește cartea pe care și de acum înainte o vor putea cerceta. Astfel, Facultatea de ziaristică a Academiei Ștefan Gheorghiu a luat încă

din anul 1976 inițiativa publicării unui curs de *Teorie a bibliografiei*, redactat de un veteran al acestei discipline, profesorul Dan Simonescu și destinat ziariștilor, editorilor și celor care, în cadrul programelor de reciclare, au de a face cu cartea în genere, așa încât ne putem

aștepta cât de curând ca preocupările de erudită cercetare a vechilor noastre biblioteci, reprezentate atât de strălucit de profesorul Jakó, să-și afle o vrednică continuare în scrierile noii generații.

RADU CONSTANTINESCU

ION I. ȘUCU, ION I. POPESCU, PETRE I. TOMESCU, Comuna Mioarele. Monografie, Edit. Litera, București, 1976, 324 p.

Ampla monografie a comunei Mioarele din județul Argeș este rezultatul unei munci de peste patruzeci de ani a autorilor ei și în special a profesorului Ion I. Șucu, fost șef de serviciu la Arhivele Statului din București.

Lucrarea este împărțită în șapte capitole: „Condiții naturale”, „Aparținerea administrativă și justiția”, „Informare istorică”, „Viața socială”, „Evoluția demografică”, „Viața spirituală” și „Viața economică”, completate cu o anexă referitoare la istoricul celor mai vechi familii din comuna Mioarele (p. 304—316) și cu un glosar toponimic local (p. 317—320).

Comuna Mioarele din județul Argeș (nume ce s-a dat fostei comune Mătau în anul 1956) cuprinde satele: Mătau, Suslănești, Cocenești, care în trecut se numea Dănești, Chilia, la care s-au adăugat satele Folești și Aluniș.

Așa cum rezultă din documentele publicate, cel mai vechi sat din comuna Mioarele este Suslănești, din care „au roit”, încă înainte de domnia lui Vlad Țepeș, celelalte sate, în primul rând Mătau de Sus și Mătau de Jos (p. 72).

Dovedind, pe bază de documente, existența satelor ce compun astăzi această comună încă din secolul al XV-lea, autorii monografiei prezintă evoluția unei obști țărănești (de moșneni) de la formare și până la destrămarea ei.

În această monografie, accentul cade pe marile realizări înfăptuite în toate domeniile de activitate și în această comună în epoca actuală a construirii socialismului multilateral dezvoltat în țara noastră.

Concludente și necesare pentru înțelegerea evoluției istorice a acestei comune sunt și numeroasele grafice (statistici și diagrame), hărți și ilustrații care însoțesc textul lucrării.

Monografia a fost elaborată pe baza unei serioase cercetări științifice, autorii făcând cunoscut un număr impresionant de documente istorice inedite și utilizând majoritatea lucrărilor tipărite până la această dată, care se referă la satele ce intră în componența acestei comune. Le-au scăpat însă din vedere câteva lucrări tipărite în ultimii ani.

Astfel, la capitolul „Condiții naturale” (p. 9—18) și mai ales la paragraful „Monumente ale naturii” (p. 228), autorii puteau să citeze pe lângă cunoscutele studii (nu unul, ci mai multe) ale profesorului universitar Mircea Paucă și pe cele ale conferențiarului universitar Ion Popescu Argeșel dintre care menționăm: „*Observații geomorfice în valea Argeșului*” publicat în „Comunicări geografice”, 1964, vol. III, p. 167—175, + 2 h.

Atunci când autorii monografiei se referă la istoricul satului Suslănești (p. 72—85), ei amîn-

tesc numai de rezultatele săpăturilor arheologice făcute în anul 1939 și care au fost publicate de către Victor Brătulescu, „*Pietrele de mormint de la Suslănești-Muscel*” în „Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice”, anul XXXIII, fasc. 103/1940, p. 5—12.

Săpăturile arheologice au fost reluate la Suslănești începând din anul 1959 și rezultatele lor au fost publicate de către Dinu V. Rosetti, „*Vestigiile feudale de la Suslănești (jud. Argeș)*” în „Buletinul monumentelor istorice”, anul 41, nr. 2, 1972, p. 27—38.

Cu ocazia acestor ultime săpături arheologice s-a stabilit că pe locul actualului sat Suslănești se afla o mare așezare geto-dacică, care întreținea strânse legături comerciale cu cetățile grecești de pe țărmul Mării Negre. Printre alte obiecte găsite la Suslănești sunt și amfore în care se păstra untdelemnul și vinul, datind din secolul al III-lea î.e.n. și care au fost importate din arhipelagul grecesc. A se vedea privitor la aceasta și articolul lui N. Nasta „*Urme arheologice și istorice în raionul Muscel*”, în „Magazin”, an V, nr. 194, simăbătă 24 iunie 1961.

În biserica de la Hobaia datind din secolul al XVI-lea s-au găsit 19 morminte (nu numai patru, cite se cunoșteau până atunci) și în interiorul acestora, podoabe de o deosebită valoare istorică și artistică, aflate astăzi la muzeul din Cimpulung.

Subcapitolul „Monumente epigrafice” (p. 227) este incomplet, deoarece autorii s-au referit numai la o singură inscripție, la cea de pe „Crucea Burtii” din anii 1719—1723.

În satele aparținind comunei Mioarele se găsesc mai multe monumente epigrafice, care meritau a fi semnalate, pe lângă cea citată și anume: crucea de piatră cu inscripția în limba slavonă din timpul domniei lui Constantin Vodă Șerban (din anul 1656) în apropierea ruinelor bisericii de la Hobaia, crucea din timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu aflată în curtea actualei biserici din Suslănești (anul 1712), crucea din timpul lui Nicolae Mavrogheni, de la locul denumit „Căminuri”, crucea postelnicului Ioan Simon Jumarăscu (1831) etc.

O parte din monumentele epigrafice din comuna Mioarele erau cunoscute autorilor, deoarece ele au fost publicate de către profesorul Petre Coman, „*Cele mai vechi cruci ale Mătauului*” în „Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice”, fasc. 69/1931, lucrare citată de altfel în monografie (p. 282).

La capitolul „Viața economică” în ceea ce privește comerțul, autorii, pe lângă datele prețioase pe care le dau cu privire la relațiile comerciale dintre Mătau și Brașov, încă din

timpul lui Radu de la Afumați, puteau să amintească și de relațiile comerciale dintre Suslănești și Brașov existente încă în anul 1503 (a se vedea Radu Manolescu, *Comerțul Țării Românești și Moldovei cu Brașovul (secolele XIV—XVI)*, București, Edit. Științifică, 1965, p. 201, 271).

În ceea ce privește vechile familii din comuna Mioarele, despre familia Jumărăscu din Suslănești, amintită de multe ori în cuprinsul monografiilor, în special în anexă (p. 313—316), se fac unele afirmații care nu sînt atestate de documentele cunoscute pînă acum.

Astfel, autorii, referindu-se la numărătoarea populației pe timpul lui Pavel Kiselef, în anul 1831, precizează categoriile de contribuabili din Mățau. Cu această ocazie se arată că: „Jumărăștii, de exemplu, erau scutelnici ai schitului Mărculești” (p. 133, nota 3). Din toate documentele cunoscute la acea dată (1831), Jumărăștii erau trecuți în categoria „postelnicilor și

a boierilor de neam” și deci nu puteau face parte în același timp și din categoria „scutelnici” ai schitului Mărculești din Cîmpulung (pentru relațiile satului Suslănești cu schitul Mărculești a se vedea și C. Dinu, „*Din istoricul unui vechi sat de moșneni — Suslănești*”, în „Muzeul Pitești. Studii și comunicări”, Pitești, 1972, p. 285—292).

Tot cu privire la familiile vechi din Mățau, semnalăm că despre familia Bitculescu s-a scris și în „*Figuri contemporane din România*” 1909 (periodic al cărui director era Th. Corneli) în care se dă și o schemă genealogică a acestei familii (p. 521).

În concluzie, precizăm că monografia comunei Mioarele din județul Argeș, publicată de Ion I. Șucu, Ion I. Popescu, Petre I. Tomescu și cu colaborarea lui Petre Coman și Cezar Neacșu este o lucrare valoroasă, elaborată pe baza unei serioase cercetări științifice.

CONSTANTIN DINU

ATILLA CETIN, Başbakanlık Arşivinde uygulanan taspi sistemi ve kullanılan kotlar (Sistemul de clasificare și de codificare adoptat în Arhiva Președinției Consiliului de Miniștri), în „Tarih Dergisi”, sayı XXXI, Mart 1977, Edebiyat Fakultesi Basimevi, İstanbul, 1978, p. 235—268.

Anunțat drept rezumatul unei părți a lucrării sale mai ample privind Arhiva Președinției Consiliului de Miniștri din İstanbul, acest studiu al tinărului și pasionatului specialist în arhivistică, Atilla Çetin, este merit să familiarizeze cercetătorii cu principiul și elementele noului sistem de organizare a acestor arhive, atât de importantă, prin bogăția și valoarea fondurilor sale, pentru cunoașterea aprofundată a istoriei turce și a trecutului multor altor popoare.

După ce, pe bună dreptate, subliniază caracterul foarte defectuos și foarte limitat al diverselor inventare, tematice sau cronologice, existente în această arhivă (*Hatt-ı Hümaydın, İrade, Ali Emiri, İbnillemin, Cevdet, Kâmil Kepeci, Maliyden Müdevver* ș.a.), autorul arată că după 1937 s-a renunțat definitiv la practicarea „unor astfel de clasificări artificiale și subiective”. În acest sens, un rol însemnat l-a avut renumitul turcolog ungar Lajos Fekete care, invitat fiind ca expert în 1936—1937, a adoptat sistemul de clasificare utilizat pe plan mondial și corespunzător cerințelor cercetării științifice moderne. Acest sistem se baza pe principiul *provenienței*, adică documentele urmau să fie inventariate și catalogate în ordine cronologică, în funcție de instituția, cancelaria și diviziunea emitentă. Dar, au trebuit aproape 20 ani — arată autorul — pentru ca acest sistem modern de clasificare să înceapă a fi pus în practică; a fost necesară mai întâi cunoașterea temeinică a sistemului de organizare a instituțiilor și cancelariilor otomane. Mai cu seamă cercetările laborioase ale regretatului Ord. prof. I. H. Uzunçarşılı au adus clarificările necesare în privința organizării centrale și provinciale a Imperiului otoman.

Începînd cu anul 1956 s-a trecut la inventarierea întregului fond al arhivei, pe baza

provenienței, stabilîndu-se debutul *Tanzimat-ului* (1839) ca dată distinctă între documentele vechi și cele noi; iar o a treia categorie fiind compusă din documentele cu caracter divers.

Așa cum arată Atilla Çetin, operațiile de clasificare și codificare se desfășoară astfel: mai întâi, documentele sînt ordonate cronologic, apoi, stabilîndu-se proveniența fiecăruia, ele sînt repartizate instituției, cancelariei și diviziunii (secție, birou) emitente. Totodată se realizează și codificarea poziției documentului, care primește un cod de bază, cel al instituției emitente și, în funcție de situație, coduri secundare corespunzătoare cancelariilor și diviziunilor acestora. Urmează stabilirea datei la care documentul sau grupul de documente a fost înregistrat în condiții. Codurile și data sînt înscrise, cu creionul negru, pe spatele documentului, în colțul din stînga sus. Se trece apoi la aranjarea documentelor în funcție de dată și emitent. Potrivit afirmațiilor autorului, în prezent operațiile de clasificare se încheie, din păcate, la acest stadiu. Ar urma realizarea unor cataloage cronologice și indice antropomic, toponimic și de termeni. Deocamdată, documentele astfel clasificate sînt trimise însă în depozite, cercetătorul neavînd la dispoziție decît tot acele inventare vechi, greoaie și insuficiente. Avînd în vedere faptul că, datorită volumului imens de material care trebuie prelucrat (estimat la aproximativ 100 milioane piese arhivistice), termenul de finalizare a acțiunii de catalogare se arată a fi destul de departe, împărtășim dezideratul exprimat de Atilla Çetin ca, paralel cu operațiunile ce se desfășoară acum, să se pună la dispoziția cercetării măcar o parte din fondurile clasificate, prin registrele de evidență sau, eventual, prin „întocmirea anuală a unui mic catalog”, cum

propune autorul. Ne exprimăm convingerea că autoritățile turce de resort, acordând însemnătate tot mai mare acestui tezaur documentar, vor veni cât de curând în întâmpinarea cerințelor astfel exprimate atât ale istoricilor turci, cât și ale celor din alte țări, animați deopotrivă de căutarea adevărului științific în fondurile acestei arhive.

Cea mai mare parte a studiului de față al lui Atillâ Çetin este însă destinată prezentării codurilor de bază și a celor secundare utilizate pentru desemnarea instituțiilor, cancelariilor și diviziunilor de cancelarie otomane; de asemenea, autorul prezintă succint domeniul de activitate pentru care fuseseră destinate și operațiile birocratice îndeplinite de cancelariile otomane.

Este de remarcat faptul că, în funcție de situație, o parte din documentele referitoare direct la istoria României sînt desemnate de coduri speciale. Astfel, în cadrul marelui vizirat (*Bâb-i Asaî* sau *Paşa-kapısı*) (codul de bază „A”), cancelaria divanului (DVN), documentele privind istoria României au codul 02. În cadrul fîscului otoman (*Bâb-i Defteri* sau *Defterdar-kapısı*) (codul de bază „D”), documentele legate de relațiile financiare ale Porții cu Țara Românească și Moldova figurează în cancelaria contabilității principale (*Baîmuhasebe* — BSM), avînd codurile: D—BSM—EFK (Țara Românească — Eflâk) și D—BSM—BGN (Moldova — Boîdan); iar documentele privind hărâciul lor pot fi identificate sub codul cancelariei *Maden Mukataası* (MMK), adică D—MMK—EFK și, respectiv, D—MMK—BGN. De asemenea, multe alte cote speciale au fost destinate documentelor legate, din diverse

puncte de vedere, de teritoriile și localitățile românești care s-au aflat temporar sub directă administrație otomană. Se înțelege de la sine că documentele care interesează istoria României nu se limitează numai la cele care au fost desemnate prin coduri speciale, ci ele sînt răspîndite, într-un număr mult mai mare, în majoritatea fondurilor acestei arhive, căci aproape toate cancelariile otomane au emis acte referitoare, direct sau indirect, la situația populației și teritoriului românesc. Dealtfel, pentru cea mai mare parte a documentelor nu au fost utilizate coduri de diviziune, astfel încît numai o cercetare metodică, exhaustivă a tuturor fondurilor acestei arhive va duce la depistarea documentelor care conțin informații legate de istoria României.

Fără îndoială, așa cum rezultă limpede și din această lucrare a lui Atillâ Çetin, munca intensă pe care o depun angajații Arhivei Președinției Consiliului de Miniștri din Istanbul este destinată să pună la dispoziția științei întregul fond documentar existent și, totodată, să înlesnească activitatea de cercetare a acestui imens material arhivistice. Acordînd întreaga prețuire eforturilor depuse de colegii turci, precum și de autoritățile turcești, în vederea finalizării acțiunii complexe de organizare temeinică a acestei arhive, ne exprimăm încă odată convingerea că darea treptată în circuitul cercetării a fondurilor inventariate nu va împiedica cu nimic operațiunile de prelucrare, dimpotrivă, acest fapt reprezentînd, totodată, și un deosebit de important sprijin acordat dezvoltării științei, în general, și a turcologiei, în special.

TAHSIN GEMIL

SOMMAIRE

CONTENTS

	Page		Page
2050 ANNÉES DES LA CRÉATION DU PREMIER ETAT DACE CENTRA- LISÉ ET INDÉPENDANT		2050 YEARS SINCE THE FIRST CEN- TRALIZED AND INDEPENDENT DACIAN STATE	
C. CAZNIȘTEANU — Vlad Tepeș	3	C. CĂZANIȘTEANU — Vlad Tepeș (Vlad the Impaler)	3
ETUDES ET COMMUNICATIONS		STUDIES AND PAPERS	
S. RACOVICEANU — L'Union de Principau- tés reflétée dans les documents diplomati- ques étrangères	7	S. RACOVICEANU — Union of Principalities mirrored by the foreign diplomatic records	7
T. POPESCU — Projets inédits pour l'organi- sation de l'armée pendant la regne de A. I. Cuza	9	T. POPESCU — Unpublished projects on orga- nization of the army during Alexandru Ioan Cuza's reign	9
THEORIE ET PRATIQUE ARCHI- VISTIQUE		ARCHIVAL THEORY AND PRAC- TICE	
G. HURMUZACHE — Les Archives et l'infor- matique	12	G. HURMUZACHE — Data processing in the State Archives	12
E. COHN — Le nomenclateur et l'indicateur pour les termes de conservations	17	E. COHN — Files nomenclator and indicator of retention terms	17
I. COZAC — Considérations sur le travail du classement et la rédaction d'inventaires des documents de l'époque contemporaine	22	I. COZAC — Opinions on arrangement and in- ventorying of medieval and contemporary records	22
LÉGISLATION		LEGISLATION	
L. PRUNA — La solution des lettres adressées par les gens du travail à la Direction géné- rale des Archives de l'Etat	25	L. PRUNA — Answers to the letters addressed to the General Directorate of the State Ar- chives	25
V. TATOMIR — L'enseignement du personnel responsable des archives des organisations socialistes	26	V. TATOMIR — Training of officials respon- sable for the archives of socialist organiz- ations	26
NOUVELLES ACROISSEMENTS		NEW ACCESSIONS	
L. MIHĂILESCU, C. TAMAȘ, V. CERNA- TESCU — L'enrichissement du Fonds Ar- chivistiques National de DGAS, FAS, Vîlcea, FAS Dolj	28	L. MIHĂILESCU, C. TAMAȘ, V. CERNA- TESCU — Enrichment of the National Archi- val Fonds in the General Direction of the State Archives, and its territorial branches in Vîlcea and Dolj counties	28
PRÉSENTATIONS DES FONDS ET COLLECTIONS		PRESENTATIONS OF FONDS AND COLLECTIONS	
E. POȘTĂRIȚA, V. ȘINDELARU — La col- lection des microfilms de France II	31	EM. POȘTĂRIȚA, V. ȘINDELARU — Microfilm collections France (II)	31
DOCUMENTS		RECORDS	
E. BANTEA — Le substrat politique-militaire d'une apparente erreur de traduction	34	E. BANTEA — Political-military substratum of an apparent error of translation	34
SCIENCES AUXILIAIRES		AUXILIARY SCIENCES	
M. VLAICU — Abréviations dans les documents de la Transylvanie des XV—XVII siècles	48	M. VLAICU — Abbreviations used in the Transylvanian records in the 15th—17th cen- turies	48
ADDENDA ET CORRIGENDA		ADDENDA ET CORRIGENDA	
G. DUZINCHIEVICI — Précisions concernant la guerre moldo-polone de 1497	67	GH. DUZINCHIEVICI — Some additions re- lating to the Moldo-Polish War of 1497	67
M. DOGARU — Corrections à l'ouvrage „Les sceaux, témoignages du passé historique“	72	M. DOGARU — Corrections to the work „Seals, testimonies of the history“	72
LA VIE SCIENTIFIQUE		SCIENTIFIC LIFE	
I. GAL — La XVII-è Conférence de la Table Ronde des Archives, Nairobi octobre 1978		I. GAL — The 18th International Archival Round Table Conference, Nairobi, October 1978	74
C. LUNGU — Le deuxième symposium des ré- dacteurs des périodiques de documentations, bibliothèques et archives, Berlin, R. D. Al- lemagne, 4-7 septembre 1978	85	C. LUNGU — The 2nd Symposium of Editors of Documentation, Library and Archives Journals, Berlin, German Democratic Repu- blic, 4-7 September 1978	85
CHRONIQUE		CHRONICLE	
M. PIRVULESCU — Commission scientifique pour les problèmes archivistiques	87	M. PIRVULESCU — Scientific Commission for archival problems	87
C. LUNGU — Le perfectionnement de la forma- tion professionnelle des archivistes	88	C. LUNGU — Improvement in the archival pro- fessional training	88
ȘT. HURMUZACHE — Interview	91	ȘT. HURMUZACHE — Interview	91
AL. TEMCIUC, V. Z. TEODORESCU — 120 ans de l'Union des Principautés	92	AL. TEMCIUC, V. Z. TEODORESCU — 120 years since the unity of the Principalities	92
• • • — Dissertation	93	• • • — Doctoral thesis	93
COMPTES RENDUS ET PRÉSEN- TATIONS	94	BOOK — REVIEWS AND PRESEN- TATIONS	94

2050 JAHERESEIT DER GRÜNDUNG
DES ERSTEN ZENTRALISIERTEN
UND UNABHÄNGIGEN STAATES
DER DAZIER

C. CAZĂNIȘTEANU — Vlad, der Pfahlfürst
STUDIEN UND MITTEILUNGEN

B. RĂCOVICEANU — Die Vereinigung der rumänischen Fürstentümer in den auswärtigen diplomatischen Dokumenten 7
T. POPESCU — Unveröffentlichte Projekte für die Organisation der Armee während der Regierung Al. I. Cuza 9

ARCHIVTHEORIE UND-PRAXIS

G. HURMUZACHE — Die Informatik und die Staatsarchive
E. COHN — Aktenplan und Schriftgutbewertungsverzeichnis
I. COZAC — Betrachtungen über die Ordnung und Verzeichnung des Schriftgutes aus der gegenwärtigen Epoche 22

GESETZGEBUNG

L. PRUNA — Die Lösung der an die Generaldirektion der Staatsarchive gerichteten Gesuche der Werktätigen
V. TATOMIR — Die Ausbildung des Personals, welches die Verantwortung für die Archive der sozialistischen Organisationen zu tragen hat 26

NEUE ERWERBUNGEN

L. MIHAILESCU, C. TAMAȘ, V. CERNĂTESCU — Die Bereicherung des Nationalen Archivfonds bei der Generaldirektion der Staatsarchive sowie den Filialen Vâlcea und Dolj 26

ÜBERSICHT ÜBER BESTÄNDE UND SAMMLUNGEN

E. POȘTĂRIȚĂ, V. ȘINDELARU — Sammlung Mikrofilme aus Frankreich II 31

DOKUMENTE

E. BANȚEA — Der politisch-militärische Untergrund einer scheinbar fehlerhaften Übersetzung 34

HILFSWISSENSCHAFTEN

M. VLAICU — Abkürzungen in den siebenbürgischen Dokumenten vom 15—17 Jh 48

ADDENDA ET CORRIGENDA

GH. DUZINCHEVICI — Berichtigung betreffs des moldavisch-polnischen Kriegs vom 1497
M. DOGARU — Berichtigungen zum Werk „Die Siegel als Zeugnisse der historischen Vergangenheit“ 72

DAS WISSENSCHAFTLICHELEBEN

I. GAL — Die XVIII. Internationale Konferenz der Table ronde, Nairobi, Oktober 1978
C. LUNGU — Das zweite Symposium der Redakteure von Zeitschriften für Dokumentation, Bibliotheken und Archive, Berlin, D.D.R., 4—7 September 1978 85

CHRONIK

M. PIRVULESCU — Die wissenschaftliche Kommission für archaischen Probleme
C. LUNGU — Berufliche Ausbildung der Archivare
ȘT. HURMUZACHE — Das Interview — des Herrn Y. Metman
AL. TEMCIUC, V. Z. TEODORESCU — 120 Jahre seit der Vereinigung der Fürstentümer
* * * — Doktordissertation 93

REZENSIONEN UND LITERATURBERICHTE

Seite

Стр.

2050 LET OT SOZDANIJA PЕРВОГО ЦЕНТРАЛИЗОВАННОГО И НЕЗАВИСИМОГО ДАКИЙСКОГО ГОСУДАРСТВА

K. KAZANIȘTEANU — Влад Цепеш 3

СТУДИИ И СООБЩЕНИЯ

C. RĂCOVICEANU — Объединение Княжеств по зарубежным дипломатическим документам 7
T. POPESCU — Проекты организации армии во время господствования Ал. И. Кузы 9

АРХИВНАЯ ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

G. HURMUZACHE — Информатика в Государственных архивах 12
E. COHN — Помекалатор дел и указатель сроков хранения 17
I. COZAC — Упорядочение и инвентаризация документов в современном периоде и в настоящем времени 22

ЛЕГИСЛЯЦИЯ

L. PRUNA — Решение писем, направленных трудящимися в Генеральную дирекцию Государственных архивов 26
V. TATOMIR — Подготовка кадров, работающих с архивами социалистических организаций 26

НОВЫЕ АКВИЗИЦИИ

L. MIHAILESCU, K. TAMAȘ, V. CERNĂTESCU — Обогащение Национального архивного фонда в Гендирекции госархивов и в ее филиалах Выхованского и Долженского судств 28

ПРЕДСТАВЛЕНИЕ ФОНДОВ И КОЛЛЕКЦИЙ

Э. ПОШТАРИЦА, В. ШИНДЕЛАРУ — Коллекция микрофильмов Франция (II ч) 31

ДОКУМЕНТЫ

E. BANȚEA — Политико-военный субстрат мимолетной переводной ошибки 34

ВСПОМОГАТЕЛЬНЫЕ НАУКИ

M. VLAICU — Аббревиатура в трансильванских документах XV—XVII вв. 48

АДДЕНДА И КОРРИГЕНДА

G. DUZINCHEVICI — Уточнения к молдо-польской войне 1497 г. 67
M. DOGARU — Поправления к работе „Сигиллии, доказательства исторического прошлого“ 72

НАУЧНАЯ ЖИЗНЬ

I. GAL — XVIII-ое Сопешание Круглого стола Архивов. Найробй, октябрь 1978 г.
C. LUNGU — Второй симпозиум редакторов журналов по документированию, библиотек и архивов. Берлин, ГДР, 4—7 сентября 1978 г. 85

ХРОНИКА

M. PIRVULESCU — Научная комиссия по архивным вопросам 87
C. LUNGU — Профессиональное усовершенствование архивистов 88
ȘT. HURMUZACHE — Интервью г-ну И. Метману 91
AL. TEMCIUC, V. Z. TEODORESCU — 120 лет со дня Объединения Припципатов 92
* * * — Докторская диссертация 93

РЕЦЕНЗИИ И ПРЕДСТАВЛЕНИЕ ИЛИ КНИГ

CĂTRE AUTORI

„Revista Arhivelor“ publică studii și comunicări de teorie și practică arhivistică, de paleografie, diplomatică, sigilografie, heraldică, miniaturistică, izvoare, instituții și alte științe auxiliare ale istoriei, studii și articole de istorie bazate pe materiale de arhivă, documente, prezentări de fonduri și colecții arhivistice, recenzii și prezentări de reviste și cărți de specialitate, cronici, note și informații bibliografice.

Autorii sînt rugați să trimită materialele, în două exemplare dactilografiate la două rînduri, cu trimiterile infrapaginale numerotate în continuare și cu un scurt rezumat.

Articolele nepublicate nu se restituie.

Abonamentele pentru străinătate se fac prin :

ILEXIM

Departamentul export-import presă P.O. Box
136-137-telex 11 226, București,
str. 13 Decembrie nr. 3

R.M. ISSN 0034-7043

Articles appearing in this journal are abstracted
and indexed in HISTORICAL ABSTRACT and
AMERICA HISTORY AND LIFE

Lei 12